

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ
«ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД –
ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА – ВИЩИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»

Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної
конференції
28 травня 2015 року

КИЇВ 2016

УДК 373.57:378(063)

ББК Ч 448.44 я431

А 437

Актуальні проблеми в системі освіти «загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад» :зб. матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 травня 2015 р.,м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. – К : – НАУ, 2015. – 254 с.

До збірника увійшли статті доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі освіти«загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад»(28.05.2015 р.,м. Київ), що проводилася в Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету спільно з науковими установами та навчальними закладами освіти України. Адресований науковцям, викладачам ЗНЗ, ВНЗ, аспірантам і працівникам з галузі освіти.

Редакційна колегія:

Муранова Н. П., доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (голова);

Буркова Л. В., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Інституту обдарованої дитини НАПН України (заступник голови);

Черіпко С. І., заступник директора з навчальної роботи Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бруяка О. О., кандидат технічних наук, доцент, начальник навчально-методичного відділу Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бугайов О. Є., кандидат технічних наук, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету.

Рекомендовано до друку науково-методично-редакційною радою Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (протокол № 4 від 30.05.2015 р.).

ЗМІСТ

<i>Андрусенко Ірина, Нікулін Олександр</i> ДОСЛІДЖЕННЯ КВАДРАТНОГО ТРИЧЛЕНА З КОЕФІЦІЄНТАМИ, ЗАЛЕЖНИМИ ВІД ПАРАМЕТРА	6
<i>Анпілогова Тетяна, Семенюк Наталія</i> АВТОНОМІЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	11
<i>Баликін Іван</i> НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА НА СТОРІНКАХ ПРОГРАМИ КПРС 1961 Р.	15
<i>Бобро Тетяна, Муранова Наталія, Муранов Андрій</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ФІЗИКИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ	21
<i>Богущ Надія</i> РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ ЗДІБНОСТЕЙ СЛУХАЧІВ ПІДГОТОВЧИХ КУРСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	31
<i>Буркова Людмила</i> КОГЕРЕНТНА СРЕДА РАЗВИТЯ ЖИЗНЕННИХ СТРАТЕГІЙ ОДАРЕНОЇ ЛИЧНОСТІ	37
<i>Гутич Емілія</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ	52
<i>Дем'янчик Катерина</i> ФОРМУВАННЯ УСНОМОВЛЕННЄВОЇ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ МАТЕРІАЛІ	57
<i>Довгополова Лілія</i> МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ОДИН ІЗ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВНЗ	65
<i>Закомірний Ігор</i> НЕФОРМАЛЬНА ДИЗАЙН-ОСВІТА МОЛОДІ В УМОВАХ ВЕЧІРНЬОЇ ШКОЛИ	69
<i>Здор Олена</i> ШЛЯХИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СЕРЕДНЬОЇ І ВИЩОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ	72
<i>Зінченко Світлана</i> ПОДОЛАННЯ ПІДВИЩЕНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ	77
<i>Зозуля Наталія, Швед Оксана</i> ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-	

АНАЛІТИЧНОГО ВІДДІЛУ ЗІ СТРУКТУРНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ДОСВІД ЛУЦЬКОГО ІНСТИТУТУ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»	81
<i>Зуєв Михайло</i>	
ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ОБДАРОВАНОЮ УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЯК ЗАСІБ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ В ГАЛУЗІ ПРАВА	88
<i>Кисельова Ірина</i>	
МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	95
<i>Колчунів Володимир</i>	
НОВИЙ ПІДХІД ДО МЕТОДИКИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ	103
<i>Кух Ольга</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ: ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ	117
<i>Максимчук Віра</i>	
РОБОТА З ТЕКСТОМ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ПІДГОТОВЧИХ КУРСАХ КОЛЕДЖУ	123
<i>Мельничук Алла, Муранова Наталія</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	130
<i>Нестеренко Любов, Муранова Наталія, Муранов Олександр</i>	
ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ В СИСТЕМІ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ	142
<i>Омельченко Лідія</i>	
ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ	149
<i>Оржехівська Аліна</i>	
МОТИВАЦІЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ СУЧАСНОГО НАВЧАННЯ	155
<i>Рогоза Валентина</i>	
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	159
<i>Свентицька Валентина, Хребет Валерій, Муранов Сергій</i>	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У КУРСІ ФІЗИКИ І МАТЕМАТИКИ	168
<i>Сєдашова Оксана, Сидоренко Леся</i>	
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ	180

Стьопул Валентина КОНТРОЛЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	185
Тарасюк Василь, Муранов Сергій ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	191
Харицька Лариса ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ	204
Черінко Сергій, Юр-Кирилюк Раїса ВИВЧЕННЯ ЖАНРУ ЩОДЕННИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ВИХОВАННЯ СВІТОГЛЯДНО-ЕСТЕТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ	218
Чернецький Михайло, Федорова Наталія РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	223
Черниш Майя ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ	233
Шолудько Олена ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ВПРАВ, ЩО МІСТЯТЬ ЗНАК МОДУЛЯ	241
Відомості про авторів	247
Додаток ВІДОМОСТІ ПРО ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	248

Андрусенко Ірина,
Нікулін Олександр
м. Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ КВАДРАТНОГО ТРИЧЛЕНА З КОЕФІЦІЄНТАМИ, ЗАЛЕЖНИМИ ВІД ПАРАМЕТРА

У статті наведено класифікацію задач дослідження квадратного тричлена з коефіцієнтами залежними від параметра, представлено розв'язки задач з рекомендаціями щодо вибору їх раціонального методу, приведено приклади для самостійної роботи.

Ключові слова: тричлен, корінь, коефіцієнт, парабола, дискримінант.

The problems of studying the quadratic trinomial with parameter-dependent coefficients have been classified in the paper. Problem solutions with recommendations for their rational choice are given. The paper also presents examples for students' independent work.

Keywords: trinomial, root, coefficient, parabola, discriminant.

Практика проведення загальнонаціонального зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників та державної підсумкової атестації в середній школі засвідчує, що найбільші труднощі при розв'язку задач в учнів викликають саме задачі з параметрами. Як відомо, розв'язання задач із параметрами в школі приділяється мало уваги, хоча саме вони найбільше відображають рівень математичного і логічного мислення, формують початкові навички дослідницької діяльності й математичну культуру. Особливий і найбільший клас задач з параметрами становлять такі, що містять аналіз і дослідження квадратного тричлена з коефіцієнтами, залежними від параметра, або ж зводяться до розв'язання квадратних рівнянь, нерівностей чи їх систем з параметрами. Таким чином, ставимо перед собою мету допомогти учням оволодіти графічними й аналітичними методами розв'язання таких задач.

1. Дослідження існування і кількості коренів квадратного тричлена (рівняння). Квадратним тричленом називається вираз виду ax^2+bx+c , де a, b, c – числа, $a \neq 0$, x – змінна.

Величина $D=b^2-4ac$ називається дискримінантом цього квадратного тричлена. Коренем квадратного тричлена називається значення змінної x , при якому квадратний тричлен дорівнює 0, тобто корінь квадратного тричлена ax^2+bx+c є коренем

квадратного рівняння $ax^2+bx+c=0$.

Як відомо, при $D<0$ квадратний тричлен не має коренів, при $D=0$ він має один корінь, при $D>0$ – два корені [1, с. 6]. Позначаючи через N кількість коренів, одержимо такий результат:

$$N=2 \Leftrightarrow D>0, \quad (1.1)$$

$$N=1 \Leftrightarrow D=0, \quad (1.2)$$

$$N=0 \Leftrightarrow D<0. \quad (1.3)$$

Використаємо його для розв'язання прикладів:

Приклад 1. При яких значеннях параметра a рівняння $x^2-5x-a=a$ не має коренів?

Розв'язання. З умови (1.1) випливає, що $D=25+4a<0$, звідки $a<-6,25$.

Відповідь: $a<-6,25$.

Приклад 2. При яких значеннях параметра a многочлен $(a^2-1)x^2-2(a+3)x+1$ має один корінь?

Розв'язання. Даний в умові задачі многочлен не є квадратним тричленом при $a=\pm 1$. Цей особливий випадок слід розглянути окремо [2, с. 74].

1) $a=1$; одержимо лінійний вираз $-8x+1$. Очевидно, він має єдиний корінь $x=0,125$;

2) $a=-1$; одержимо лінійний вираз $-4x+1$. Очевидно, він має єдиний корінь $x=0,25$;

3) $a \neq \pm 1$; даний в умові задачі вираз є квадратним тричленом і згідно з (1.2) маємо:

$$D=4(a+3)^2-4(a^2-1)=4(a^2+6a+9-a^2+1)=4(6a+10), \quad \text{звідки} \\ a=-5/3.$$

Відповідь: $a \in \left\{0,125; 0,25; -\frac{5}{3}\right\}$.

2. Теорема Вієта в задачах з параметрами. Сформулюємо теорему Вієта для квадратного тричлена [3, с. 27].

Теорема Вієта: якщо x_1, x_2 – корені квадратного тричлена

$$ax^2 + bx + c (a \neq 0), \text{ то } \begin{cases} x_1 + x_2 = -\frac{b}{a}, \\ x_1 \cdot x_2 = \frac{c}{a}. \end{cases}$$

Приклад 3. При яких значеннях параметра a сума коренів рівняння $x^2 + ax + a - 2 = 0$ буде найменшою?

Розв'язання. Нехай x_1, x_2 – корені даного квадратного тричлена. Тоді $x_1^2 + x_2^2 = (x_1 + x_2)^2 - 2x_1x_2$. За теоремою Вієта $x_1 + x_2 = -a$, $x_1 \cdot x_2 = a - 2$, $x_1^2 + x_2^2 = a^2 - 2(a - 2) = a^2 - 2a + 4 = (a - 1)^2 + 3$.

Зрозуміло, що останній вираз приймає своє найменше значення при $a=1$. При цьому значенні даний в умові квадратний тричлен матиме вигляд $x^2 + x - 1$ і, очевидно, має корені, бо $D > 0$.

Теорема Вієта дає можливість встановлювати залежність між коефіцієнтами квадратного тричлена і знаками його коренів [3, с. 38]. А саме, має місце таке твердження.

Корені квадратного тричлена: $f(x) = ax^2 + bx + c$

✓ мають різні знаки $\Leftrightarrow \frac{c}{a} < 0$,

✓ обидва додатні $\Leftrightarrow \begin{cases} D \geq 0, \\ \frac{c}{a} > 0, \\ -\frac{b}{a} > 0. \end{cases} \quad (2.2)$

✓ обидва від'ємні $\Leftrightarrow \begin{cases} D \geq 0, \\ \frac{c}{a} > 0, \\ -\frac{b}{a} < 0. \end{cases} \quad (2.3)$

Приклад 4. При яких значеннях параметра a корені рівняння $x^2 - (a+1)x + a + 4 = 0$ є від'ємними?

Розв'язання. Згідно з (2.3) маємо

$$\begin{cases} (a+1)^2 - 4(a+4) \geq 0, \\ a+4 > 0, \\ a+1 < 0. \end{cases}$$

Розв'язуючи цю систему, одержимо

$$\begin{cases} a \in (-\infty; -3] \cup [5; +\infty), \\ a > -4, \\ a < -1. \end{cases}$$

Відповідь: $a \in (-4; -3]$.

3. Розміщення коренів квадратного тричлена відносно даного числа. Нехай $f(x) = ax^2 + bx + c, a \neq 0$ –

квадратний тричлен, x_1, x_2 – його корені, $x_0 = \frac{x_1 + x_2}{2} = -\frac{b}{2a}, t \in R$.

Тоді мають місце такі твердження:

$$x_1 < t < x_2 \Leftrightarrow a \cdot f(t) < 0. \quad (3.1)$$

$$x_1, x_2 < t \Leftrightarrow \begin{cases} D \geq 0, \\ a \cdot f(t) > 0, \\ x_0 < t. \end{cases} \quad (3.2)$$

$$x_1, x_2 > t \Leftrightarrow \begin{cases} D \geq 0, \\ a \cdot f(t) > 0, \\ x_0 > t. \end{cases} \quad (3.3)$$

Приклад 5. При яких значеннях параметра m корені рівняння $4x^2 - (3m+1)x - m - 2 = 0$ належать проміжку $(-1; 2)$?

Розв'язання. Нехай $f(x) = 4x^2 - (3m+1)x - m - 2 = 0$.

Згідно з (3.2) і (3.3) маємо систему нерівностей:

$$\begin{cases} D \geq 0, \\ 4 \cdot f(-1) > 0, \\ 4 \cdot f(2) > 0, \\ x_0 > -1, \\ x_0 < 2. \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} \frac{3m+1}{8} > -1, \\ 4+3m+1-m-2 > 0, \\ 16-2(3m+1)-m-2 > 0, \\ (3m+1)^2 + 8(m+2) \geq 0, \\ \frac{3m+1}{8} < 2. \end{cases}$$

Розв'язуючи цю систему, отримаємо: $m \in (-\frac{3}{2}; \frac{12}{7})$.

4. Знакосталість квадратного тричлена. Сформулюємо умови, при яких квадратний тричлен $ax^2 + bx + c$, $a \neq 0$ є додатним (від'ємним) для будь-яких значень x [4, с. 79].

$$ax^2 + bx + c > 0 \Leftrightarrow \begin{cases} a > 0, \\ D < 0. \end{cases} \quad (4.1)$$

$$ax^2 + bx + c < 0 \Leftrightarrow \begin{cases} a < 0, \\ D < 0. \end{cases} \quad (4.2)$$

Приклад 6. При яких значеннях параметра m нерівність $\frac{x^2 + mx - 1}{2x^2 - 2x + 3} < 1$ виконується для будь-яких значень x ?

Розв'язання. Так як дискримінант квадратного тричлена є від'ємним, то цей квадратний тричлен є додатним для будь-яких значень x . Тому дана нерівність рівносильна такій:

$$x^2 + mx - 1 < 2x^2 - 2x + 3 \Leftrightarrow x^2 - (m + 2)x + 4 > 0.$$

Згідно з (4.1) маємо $D = (m + 2)^2 - 16 < 0 \Leftrightarrow m \in (-6; 2)$.

Відповідь: $m \in (-6; 2)$.

Задачі для самостійного розв'язання

1. При яких значеннях параметра m рівняння $(m + 2)x^2 - (m^2 - 4)x + m^3 - 8 = 0$ має більше двох коренів?

2. При яких значеннях параметра a рівняння $x^2 - (a + 2)x + 9 = 0$ має два різних корені?

3. При яких значеннях параметра a корені x_1, x_2 рівняння $x^2 - (a + 2)x + 5 = 0$ задовольняють умові $2x_2 - 3x_1 = 7$.

4. При яких значеннях параметра p всі корені рівняння $(p - 1)x^2 + 2(p + 1)x + p - 2 = 0$ від'ємні?

5. При яких значеннях параметра a дана подвійна нерівність $-7 < \frac{x^2 + (a + 1)x - 5}{x^2 - x + 1} < 3$ справджується при всіх значеннях x ?

6. При яких значеннях параметра a нерівність

$ax^2 + 2(a+1)x + 3a + 1 \leq 0$ справджується при будь-яких $x \in (-\infty; 1)$?

7. При яких значеннях параметра t рівняння $|x^2 - |x| - 6| = t$ має найбільшу кількість розв'язків?

ЛІТЕРАТУРА

1. Балан В. Г. Квадратний тричлен з параметром на вступних іспитах : [навч. посіб.] / В. Г. Балан, В. І. Лавренюк, Л. І. Шарова. – К. : Альфа, 2006. – 80 с.

2. Вишенський В. А. Збірник задач математики: [навч. посіб.] / В. А. Вишенський, М. О. Перестюк, А. М. Самойленко. – К. : Либідь, 1993. – 344 с.

3. Горнштейн П. Н. Задачі з параметрами : [навч. посіб.] / П. Н. Горнштейн, В. Б. Полонський, М. С. Якир. – К. : Євроіндекс, 1995. – 290 с.

4. Шарьгин И. Ф. Математика для школьников старших классов / И. Ф. Шарьгин. – Москва : Дрофа, 1995. – 490 с.

УДК 378.14(045)

Анпілогова Тетяна,
Семенюк Наталія
м. Київ

АВТОНОМІЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті розкрито такі поняття як автономія, самостійне навчання, самокероване навчання і самонавчання. Визначено різницю між поняттями автономія і самостійна робота. Самостійну роботу визначено як технологію виконання завдання, а автономію, як таку, що включає вибір того, що необхідно вивчити. Підкреслено, що необхідним є підготовка студентів як до автономного, так і до самостійного навчання.

Ключові слова: навчальна автономія, самостійна навчальна діяльність, самостійна робота, спілкування іноземною мовою, особистісно орієнтований підхід.

The article deals with such notions as autonomy, independent learning, self-directed learning and self-instruction. The difference between such terms as 'autonomy' and 'independent learning' is revealed. While independent learning includes the technology of performing a particular

educational task, autonomy covers the selection of the context as well. It is also vital to teach students both autonomous and independent work.

Keywords: *educational autonomy, self-dependent educational activity, independent work, foreign language communication, individual-oriented approach.*

В основі сучасного особистісно орієнтованого підходу лежить визнання цінності, унікальності людини, її творчого начала, духовності. Концепція освіти визначає допомогу студенту в усвідомленні себе особистістю, вільний прояв і розвиток своїх здібностей, коли студент здатний виявляти активність і реалізувати своє «я» відповідно до «я» концепції. Система навчання іноземних мов як немовної спеціальності (ІМНС) має бути здатна створити умови, що сприятимуть становленню готовності студента до саморозвитку та творчості через набуття ним лінгвістичної, комунікативної і соціокультурної компетенції. Важливим визнається розвиток самостійної навчальної діяльності студента та оволодіння прийомами управління власним навчанням, тобто автономія студента у процесі навчання.

За Ph.Benson автономія є комплексним поняттям, що включає в себе такі фактори: ситуації, у яких індивідуум може навчитися чогонебудь самостійно; сукупність навичок, здатних підвищити ефективність самостійної роботи (СР); природна якість будь-якої людини; вияв відповідальності того, хто навчається, за результати власного навчання; право суб'єктів навчання обирати оптимальні методи, засоби і форми навчальної діяльності [1].

Автономія студента – це прийняття відповідальності за результати власних досягнень і не є синонімом поняття «СР».

У дидактичній і методичній літературі СР розглядають як:

– засіб організації процесів навчального чи наукового пізнання студента;

– вид чи форму навчальної діяльності, організованої без безпосереднього керівництва з боку викладача; здійснену студентом у найбільш раціональний з його погляду час, діяльність, процес і результати якої він контролює самостійно на основі зовнішнього опосередкованого системного керівництва з боку викладача чи через спеціальні навчальні матеріали;

– засіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, засіб її логічної і психологічної організації;

– метод навчання, під час здійснення якого студенти за завданням викладача і під його керівництвом самостійно вирішують пізнавальну задачу, демонструючи зусилля та активність;

– метод неперервної освіти та одночасно засіб індивідуалізації процесу навчання у вигляді індивідуальної, групової, фронтальної навчальної діяльності, в основу якої покладено партнерський тип взаємодії викладача і студента та яка характеризується більшою активністю протікання пізнавальних процесів і слугує засобом підвищення результативності навчання і підготовки студентів до самоосвіти.

Воснові готовності до автономії у процесі навчання розглядаються декілька позицій, що можна сформулювати так:

– сконцентрувати увагу на поставлених цілях і завданнях освітнього процесу в цілому або його окремих етапах;

– самому керувати процесом власної освіти;

– контролювати й оцінювати динаміку свого розвитку, дотримуватися визначених термінів заліків та екзаменів;

– не втратити впевненість у власних силах у разі стресових ситуацій або невдач.

У контексті особистісно-діяльнісного підходу до навчання ІМНС, одним з положень якого є спрямованість на розвиток особистості студента як активного суб'єкта навчальної діяльності, підготовка його до саморозвитку, самоосвіти та самовдосконалення впродовж усього життя, в зарубіжній теорії і практиці викладання ІМ вживаються поняття: «*self-directed learning*», «*independent learning*», «*autonomous learning*».

Кожне з цих понять передбачає певною мірою самостійну навчальну діяльність студентів. Керування навчальною діяльністю студентів може мати опосередкований характер, тобто здійснюватися через матеріали, що використовуються. При цьому передбачено різний рівень самостійності студента в процесі його навчально-пізнавальної діяльності.

Зокрема, «*independent learning*» означає СР, що здійснюється із використанням матеріалів, відібраних і систематизованих викладачем. «*Self-directed learning*» передбачає прийняття студентом відповідальності за рішення щодо власного навчання, але не обов'язково за їх втілення. Не є синонімічним терміну «автономія» («*autonomy*») й термін «*self-instruction*», тобто навчання без викладача чи його безпосереднього керівництва, оскільки в умовах вищого

навчального закладу автономія не означає повного невтручання викладача в освітній процес.

У результаті аналізу зазначених понять у зарубіжних теоріях, ми підтримуємо позицію У. Літгвуда, який наголошує, що кожного студента передусім необхідно навчити способам самостійного навчання і спілкування ІМ, і лише після цього пропонувати йому взяти на себе відповідальність за своє навчання. Розмежовуються також поняття «самостійна робота» та «навчальна автономія». Під час СР студенти, в основному, визначають технологію виконання конкретної навчальної задачі, а навчальна автономія передбачає також і вибір того, що потрібно вчити для досягнення поставленої перед собою мети. Автономія є основою для створення таких умов навчання, за яких студент може вибудовувати власну навчальну траєкторію відповідно до реальних потреб особистості, а також можливостей навчального середовища. Іншими словами, студент має право вибирати, що, як і з ким вчити, як звітувати про результат, а навчальний заклад забезпечує таку можливість.

Отже, ключовим у понятті «навчальна автономія» є визначення відповідальності студента за вивчення нового і розподіл цієї відповідальності у робочому процесі. На нашу думку, студенти можуть самостійно відповідати за виконання завдань, добір навчального матеріалу і оцінку досягнутого. При цьому необхідно створити співпрацю між суб'єктами освітнього процесу, за якої викладач та/або спеціально розроблена навчальна комп'ютерна програма спрямовують студента, підштовхують до пошуку шляхів і способів підвищення рівня знань і вмінь. Автономне навчання можна забезпечити за умови, якщо навчання вмінню вчитися розглядатиметься як інтегральний складник вивчення ІМНС, так, щоб студенти самі обирали цілі, засоби, методи навчання і навчальні матеріали з урахуванням власних потреб і здібностей, усвідомлювали кращі напрями навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Benson P. *Autonomy and Independence in Language Learning*, Pearson Education / Benson P., Voller P. – 1997. – 25 p.
2. Holec H. *Autonomy and foreign language learning*. Oxford: Pergamon / Holec H. – 1981. – 23 p.
3. Dickinson L. *Self-instruction in language learning*, Cambridge University Press / Dickinson L. – 1987. – 200 p.

УДК 94:329.15«1961»

Баликін Іван
м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА НА СТОРІНКАХ ПРОГРАМИ КПРС 1961 Р.

Стаття присвячена аналізу Програми Комуністичної Партії Радянського Союзу 1961 р. Дослідженоголовний документ КПРС у розрізі національної політики. Дана оцінка частинам програми, що присвячені концепції національної політики радянської влади. Доведено, що у багатьох випадках вона мала лише декларативний характер.

Ключові слова: програма КПРС, національна політика, радянська влада.

The article presents an analysis of the 1961 Programme of the Communist party of the Soviet Union. The basic document of the CPSU is analyzed in the context of the national policy. An assessment has been given to the parts of the programme devoted to the concepts of the national policy of the Soviet government. The paper proves that in many cases the nature of this policy is purely declarative.

Keywords: CPSU programme, national policy, Soviet government.

Одним із основоположних показників реалізації національної політики радянської влади є документи, прийняті верховною владою республіки у цій сфері. Аналізуючи їх можна побачити, чим користувалась адміністрація на місцях для впровадження лінії партії у життя.

У статті поставлено завдання виокремити частини, що стосуються національної політики, схарактеризуємо їх, а також широко використаємо радянські лексеми для передачі «духу» часу та тих ідіом, якими зверталася КПРС до народу.

За часів радянської влади видавалися збірки документів: «Коммунистическая Партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986)», де були зібрані документи масштабу СРСР [2]. Що стосується УРСР, то у Києві друкувалася «Коммунистическая Партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК» (1977 р.) [5] та «Комуністична партія України: з'їзди і конференції» (1991 р.) [6]. Питання висвітлення національної політики радянської

влади на сторінках офіційних документів органів влади вивчено багатьма українськими науковцями. Наприклад, у 1997 р. під редакцією П. С. Соханя була видана «Етнонаціональна історія України в документах та матеріалах» [1]. Інформативною у вивченні даної теми є публікація В. Ф. Панібудьласка «Національні процеси в Україні. Історія і сучасність: Документи і матеріали: довідник» [7].

Програма Комуністичної Партії Радянського Союзу, – основний теоретичний документ партії, що містить в собі кінцеву мету і найважливіші завдання на певний історичний період. Обов'язкова для всіх комуністів і партійних організацій, вона забезпечувала «об'єднання їхніх зусиль для побудови комуністичного суспільства».

Програма створювалася на основі марксистсько-ленінської теорії і досвіду «міжнародного робітника» і комуністичного руху, складовою частиною якого була КПРС. Виконуючи прийнятну Програму, партія, конкретизуючи шляхи вирішення зазначених у ній завдань, заглиблювала і розвивала теорію марксизму-ленінізму.

Як стверджувалося: «соціалізм переміг в Радянському Союзі повністю і остаточно». У цих умовах виникла необхідність розробити нову, третю Програму партії. Проект її був вироблений ЦК КПРС за рішенням XX з'їзду КПРС (1956 р.), опублікований в газеті «Правда» від 30.07.1961 р. і обговорювався на зборах комуністів і безпартійних, на партійних конференціях та у пресі. В обговоренні брали участь понад 9 млн. комуністів, а всього – близько 73 млн. осіб.

XXII з'їзд КПРС прийняв нову Програму 31 жовтня 1961 р. У ній відображені корінні зрушення, що відбулися в світовому суспільному розвитку: вступ Радянського Союзу в період комуністичного будівництва, виникнення і зміцнення світової системи соціалізму, зростання міжнародного комуністичного робітника і національно-визвольного рухів, розпад колоніальної системи імперіалізму. У Програмі враховані досвід соціалістичного будівництва в СРСР, досвід міжнародного робочого і національно-визвольного руху. Важливими джерелами для вироблення Програми були матеріали XX і XXI з'їздів КПРС, документи нарад представників комуністичних і робочих партій 1957 і 1960 рр. [3].

Програма складалася зі ступу і двох основних частин: 1. Перехід від капіталізму до комунізму – шлях розвитку людства; 2. Завдання Комуністичної Партії Радянського Союзу з будівництва комуністичного суспільства.

У II підрозділі першої частини «Всесвітньо-історичне значення Жовтневої революції і перемоги соціалізму в СРСР» зазначалося: «Величезне завоювання соціалізму – розв'язання національного питання. Для такої країни, як Радянський Союз, де налічується більше ста націй і народностей, воно має особливе значення. У соціалістичному суспільстві не тільки забезпечено політичну рівноправність націй, створено радянську національну державність, а й ліквідовано успадковану від старого ладу їх економічну і культурну нерівність. Спираючись на взаємну братню допомогу, в першу чергу, на допомогу великого російського народу, всі радянські національні республіки створили у себе сучасну промисловість, національні кадри робочого класу та інтелігенції, розвинули національну за формою, соціалістичну за змістом культуру. Багато народів, які раніше були відсталими, прийшли до соціалізму, минаючи капіталістичну стадію розвитку. Об'єднання і згуртування рівноправних народів на добровільних засадах в єдиній багатонаціональній державі – Союзі Радянських Соціалістичних Республік, їх тісне співробітництво в державному, господарському і культурному будівництві, братерська дружба, розквіт їх економіки і культури – найважливіший підсумок ленінської національної політики» [4, с. 197].

Для підтвердження добровільного вступу до СРСР усіх національних, автономних республік і областей у цьому підрозділі йдеться, що саме на принципах «добровільного об'єднання вільних і рівноправних націй і народностей в єдиній державі» був створений і існує СРСР [4, с. 198]. А завдяки «принципу радянського інтернаціоналізму» стала можливою перемога соціалізму [4, с. 199].

Особливо інформативною для нас є друга частина, а саме її IV підрозділ «Завдання партії в області національних взаємин», де зазначено, що розквіт націй та зміцнення їх суверенітету в умовах соціалізму здійснюється «на шляхах їх зближення, братерської взаємодопомоги і дружби» [4, с. 269], кордони між союзними республіками в межах СРСР втрачали своє колишнє значення, оскільки «всі нації рівноправні та однаковою мірою задовольняються матеріальні й духовні запити кожного народу, всі вони об'єднані спільними життєвими інтересами в одну сім'ю». І це «розширення взаємного єднання» народів Радянського Союзу має не тільки спільність громадянства, але й «спільні риси духовного обличчя, які народжені новим типом суспільних відносин і втілили в собі найкращі

традиції народів СРСР» [4, с. 270]. Наголошувалося на тому, що стирання національних відмінностей, особливо мовних, – значно триваліший процес, ніж стирання класових граней. Стверджувалося, що «всі питання національних взаємин, що постають у ході комуністичного будівництва, партія згідно своєї програми вирішує з позицій пролетарського інтернаціоналізму, не допускає ні ігнорування, ні роздування національних особливостей» [4, с. 270].

Те, що в програмі йшлося про ліквідацію давно не існуючої федерації союзних республік у найближчому майбутньому, було видно з її інтерпретації авторитетного органу Академії наук СРСР – журналу «Радянська держава й право». У ньому зазначалося: «Зараз питання про національні взаємини в СРСР має лише прямо комуністичну постановку – досягнення всебічної єдності радянських націй з кінцевою перспективою їх повного злиття... якщо раніше ступінь федерування, характер національної державності, юридичний зміст національно-державних кордонів мали значення гаранта національної свободи, то тепер вони, по суті, не мають більше такого змісту... Уже зараз можна з упевненістю сказати, що з цього боку національна державність і федерація в цілому виконали свою історичну місію» [8]. Іншими словами, союзні республіки, відповідно до тієї ж Конституції, були «суверенними» у здійсненні влади в межах своєї території та були позбавлені своїх, хай навіть паперових, але все ж конституційних прав, і поставлені під нагляд московського намісника з надзвичайними правами.

Слід відзначити, що поточна національна політика М. Хрущова в питаннях управління, як і його загальна політика, була ліберальнішою, терпимішою за сталінську. Так, в низці законів і актів від 1957 р. були значно розширені права союзних республік. Проте в головному і вирішальному положенні не було змін: їхній суверенітет як був, так і залишився фіктивним. Нова ж Програма КПРС остаточно перекреслювала навіть й ці примарні права.

У Програмі партія поставила собі наступні завдання в галузі національних відносин: продовжувати всебічний розвиток економіки і культури всіх радянських націй і народностей; повністю використовувати й удосконалювати форми національної державності народів СРСР; вести і надалі в економічній галузі курс на всебічний розвиток господарства радянських республік; домагатися подальшого всебічного розквіту соціалістичної культури народів СРСР;

забезпечувати і надалі вільний розвиток мов народів СРСР, повну свободу для кожного громадянина СРСР говорити, виховувати і навчати своїх дітей будь-якою мовою, не допускаючи ніяких привілеїв, обмежень або примусів у вживанні тих чи інших мов. На нашу думку, процес добровільного вивчення, поряд із рідною мовою, російської мови має позитивне значення, тому що сприяє взаємному обміну досвідом і залученню кожної нації і народності до культурних досягнень усіх інших народів СРСР і до світової культури; послідовно проводити і надалі принципи інтернаціоналізму в області національних відносин; зміцнювати дружбу народів, як одне з найважливіших завоювань соціалізму; вести непримиренну боротьбу проти проявів і пережитків націоналізму та шовінізму, проти тенденцій до національної обмеженості і винятковості, до ідеалізації минулого і затушовування соціальних протиріч в історії народів, проти звичаїв і моралі, що заважають комуністичному будівництву.

Далі у V підрозділі «Завдання Партії в галузі ідеології, виховання, освіти, науки і культури» серед завдань у галузі виховання комуністичної свідомості йшлося, що КПРС буде невпинно виховувати радянських людей у дусі пролетарського інтернаціоналізму, всебічно сприяти зміцненню міжнародної солідарності трудящих. Розвиваючи любов радянського народу до своєї батьківщини, партія виходила з того, що з утворенням світової системи соціалізму, патріотизм громадян соціалістичного суспільства втілювався у відданості та вірності своїй Батьківщині, всьому співтовариству соціалістичних країн. Соціалістичний патріотизм і соціалістичний інтернаціоналізм органічно включають пролетарську солідарність із робітничим класом, трудящими всіх країн. На останок зазначалося, що КПРС і надалі повинна наполегливо боротися проти реакційної ідеології буржуазного націоналізму, расизму і космополітизму [4, с. 275–276].

Отже, питання національних взаємин Програма вирішувала з позицій соціалістичного інтернаціоналізму, ставила завдання подальшого зміцнення дружби народів СРСР, боротьби проти проявів та рецидивів усякого націоналізму і шовінізму, проти тенденцій до національної обмеженості. Програма відобразила новий етап у розвитку національних відносин у СРСР. У ній вказується, що у процесі будівництва комунізму станеться подальше зближення націй. Стирання національних відмінностей –

об'єктивний історичний процес, що має прогресивний характер. Однак, цей процес надто тривалий, і його штучне прискорення може призвести лише до пожвавлення шкідливих націоналістичних пережитків. Дані твердження були лише ширмою для міжнародного співтовариства. Програмних положень не дотримувалися, а подекуди практика життя взагалі суперечила програмі. Грубо був порушений і статут партії, згідно з яким центральні комітети компартій союзних республік знаходилися в прямому зв'язку і безпосередньому підпорядкуванні ЦК КПРС.

Підготовка ліквідації федерації і перетворення союзних республік в адміністративно-економічні регіони повинно було відбутися в ті ж терміни, що Програма КПРС назвала для побудови комунізму в СРСР – тобто до 1980 р. До цієї дати мало завершитися і злиття всіх націй Радянського Союзу в одну комуністичну націю. Вважалось, що взаємна асиміляція націй по суті справи денационалізує національно-територіальні автономії і навіть союзні республіки, наближаючи і з цієї сторони радянське суспільство до пункту, за яким повне державно-правове злиття націй стане справою найближчого майбутнього.

Таким чином, ми бачимо, що у Програмі проголошувалася ідея «злиття націй» і окреслювалася політика відвертої русифікації. Усе це сприяло ще більшому укріпленню позицій російською мови в Україні, що переважала в основному в установах і навчальних закладах, перетворилася на обов'язкову мову в офіційному житті. У партійному, комсомольському, профспілковому й іншому громадському середовищі також провідною була російська мова; те саме спостерігалось у господарських стосунках тощо. Головними засобами русифікації залишалися діловодство, видавнича справа, навчальна та культурно-просвітницька робота.

Отже, можна зробити висновок, що Програма КПРС 1961 р. є важливим джерелом для вивчення концепції національної політики радянської влади. Проте у багатьох випадках вона мала лише декларативний характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етнонаціональна історія України в документах та матеріалах / ред. П. С. Сохань [та ін.]; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К. : [б. и.], 1997. – Вип. 1 / упоряд. І. О. Кресіна [та ін.]. – 167 с.

2. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986) / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – 9-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат. Т. 7–10. – 1986.

3. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986)/ Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – 9-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат. Т. 9. – 1986. – 574 с.

4. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986) / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – 9-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат. Т. 10. – 1986. – 493 с.

5. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Том 2 1941–1976 : [пер. с укр.] / Ин-т истории партии при ЦК Компартии Укр. – филиал Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – К. : Политиздат Украины. 1977. – 1083 с.

6. Комуністична партія України: з'їзди і конференції / [В. Ф. Солдатенко, С. С. Діброва, В. П. Замковий та ін.; за ред. Ф. М. Рудича та ін.], Ін-т політ. досліджень. – К. : Україна, 1991. – 477 с.

7. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність: Документи і матеріали: довідник : У 2 ч. / ред. В. Ф. Панібудьласка. – К. : Вища школа, 1997. Ч. 2 / упоряд. І. О. Кресіна, В. Ф. Панібудьласка. – К. : [б. в.], 1997. – 704 с.

8. Семёнов П. Г. Программа КПСС о развитии советских национально-государственных отношений/ П. Г. Семенов// Советское государство и право. – 1961. – № 12. – С. 23.

УДК 53.001:373.57(045)

**Бобро Тетяна,
м. Канів
Муранова Наталія,
Муранов Андрій
м. Київ**

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ФІЗИКИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто особливості вивчення курсу фізики у старшій школі та обґрунтовано необхідність формування вміння учнів розв'язувати задачі в процесі вивчення шкільного курсу фізики

та підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО). Проаналізовано розбіжності між традиційною методикою навчання розв'язування задач у середній школі з вимогами до тестових завдань ЗНО з фізики.

Ключові слова: середня освіта, навчання, фізика, фізична підготовка, розв'язування задач, формування вмінь, учень, зовнішнє незалежне оцінювання.

The article analyzes some specific features of studying physics by senior pupils and justifies the necessity of formation of their skills to solve physics problems both provided by the school physics course and when revising for the external independent testing in physics. The discrepancy has been analyzed between the traditional methods of solving problems used at the secondary school and the requirements to physics tests recommended for the external independent testing.

Keywords: secondary education, studies, physics, training in physics, problem solving, skill formation, pupil, external independent testing.

Сучасному суспільству потрібна особистість, яка здатна до готовності опрацювати значний обсяг навчальної інформації і пізнавальної самостійності; зі сформованою здатністю до використання набутих знань і вмінь для творчого розв'язання проблеми соціалізації, зі сформованим критичним мисленням, з прагненням до позитивної динаміки в траєкторії особистісного розвитку. Тому освіта сьогодні повинна об'єктивно відповідати сучасним її потребам. Якщо раніше основна функція вчителя полягала в трансляції соціального досвіду, то в сучасній середній школі педагог має виховувати творчу особистість, яка легко змогла б адаптуватися до соціуму, що швидко змінюється.

Навчальна дисципліна «Фізика» виступає провідним компонентом природознавчого знання й відіграє основну роль у фундаментальній професійній підготовці випускника вищого технічного навчального закладу (ВТНЗ). Тому рівень підготовки з фізики майбутнього студента при вступі до ВТНЗ має вирішальне значення для подальшого успіху в професійній підготовці під час засвоєння спеціальних курсів у вищій школі за технічними спеціальностями [1, с. 105].

На кожному з освітніх рівнів ступенів (дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна, професійно-технічна, вища освіта,

післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта) здійснюється фізична підготовка особистості, що має свої характеристики (зумовлені обсягом знань, вмінь учнів, їх рівневою специфікою у зазначеному процесі, місцем і роллю фізики у природничій підготовці учнів).

У сучасній старшій школі (10–11 кл.) фізика диференціюється за трьома рівнями (стандарту, академічного і профільного), кожен з яких має свої особливості, від чого і залежить зміст навчання. Структура курсу фізики на всіх трьох рівнях є фактично ідентичною, проте зміст курсу побудовано на засадах доповнення [2, с. 22]. Сутність профільної диференціації з фізики у старшій школі (10–11 кл.) полягає в тому, що різні за профілем навчальні групи (класи) вивчають курс фізики за програмами, що відрізняються не лише глибиною викладу матеріалу, змістом і обсягом вправ, вимог до знань і вмінь учнів, а й переліком розділів, тем і питань, поданих у програмі цього курсу. На рівні стандарту курс фізики обмежується обов'язковими результатами навчання, тобто мінімально необхідною сумою знань і вмінь, що мають переважно світоглядне спрямування; на академічному рівні закладають базові знання з фізики, достатні для продовження навчання за напрямками, де потрібна відповідна підготовка з фізики; на рівні профільного навчання в учнів формують фундаментальні знання з фізики, оскільки з удосконаленням їх, учні здебільшого пов'язують своє майбутнє у професійному зростанні [3].

Завдання курсу фізики у старшій школі полягають у такому: *когнітивне* (в оволодінні учнями методологією природничо-наукового пізнання, у формуванні в них системи фізичних знань на основі засвоєння наукових фактів, законів, теорій, у розвитку здатності застосовувати знання для практичної діяльності); *практично-діяльнісне* (у засвоєнні учнями загальних методів і алгоритмів розв'язання фізичних задач, евристичних прийомів пошуку розв'язків, у розвитку загально-експериментальних умінь); *світоглядне завдання* (у формуванні наукового світогляду учнів на засадах засвоєння ролі фізичного знання в житті людини і суспільства) [1, с. 110–111].

У профільних класах фізику вивчають диференційовано. Допрофільна підготовка і профільне навчання охоплюють також і факультативні курси, але вони лише частково стосуються програми ЗНО навчальних досягнень УЦОЯО з фізики (поглиблюють знання

учнів з окремих розділів), що суттєво не впливає на формування необхідної бази знань і вмінь та на якісний рівень сертифіката, що подається при вступі до ВТНЗ [4].

З табл. 1, де наведено розподіл годин на вивчення фізики на різних рівнях освіти у ЗНЗ, бачимо, що поглиблене вивчення курсу фізики у старшій школі не передбачено, натомість на нього відводиться по чотири години на тиждень у 8 і 9 класах, що, на нашу думку, є недоцільним, зважаючи на необхідність дотримання наступності у допрофесійній підготовці [2].

Вивчення фізики за програмою, розробленою до нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, розпочато тільки в 2015–2016 н. р.

Таблиця 1

Розподіл годин на вивчення фізики у 10-11 кл.

Навчальний предмет	Кількість годин на тиждень							
	рівень стандарту		академічний рівень		профільний рівень		поглиблене вивчення	
	10 кл.	11 кл.	10 кл.	11 кл.	10 кл.	11 кл.	10 кл.	11 кл.
Фізика	2	2	3	3	6	6	–	–

Науковці наголошують на тому, що саме профільне навчання забезпечує належну орієнтацію учнів на майбутню професійну діяльність. У зв'язку з цим змінюється і цільова установка фізичної підготовки – вона стає більш соціально й особистісно орієнтованою. Важливу роль у процесі підготовки з фізики належить саме доуніверситетській підготовці, що є своєрідним «містком» між фізичною підготовкою у старшій школі й вивченням дисциплін циклу природничо-наукової підготовки у ВТНЗ.

Проблема профільного навчання активно досліджується вітчизняними і зарубіжними науковцями (М. Авраменко, А. Алексюк, Н. Бібік, А. Бойко, М. Бурда, С. Вольянська, Г. Вдова, Г. Вороніна, М. Гузик, А. Джуринський, Т. Козлова, І. Лернер, Б. Ренькас, Н. Шиян та ін.). На підставі аналізу наукової літератури можемо сформулювати висновок, що саме фізика відіграє важливу роль як предмет (дисципліна) в системі різнорівневого навчання у старшій школі. При цьому, нами виділено в змістовій характеристиці навчального процесу у старшій школі цільовий, процесуально-змістовий й результативний аспекти, що, у свою чергу, представлені на рівні світоглядної, загальноосвітньої і прикладної мети, а також методи наукового

пізнання в фізиці та їх реалізацію; закони, теорії, концепції та їх вивчення у фізиці; практичне застосування засвоєного змісту дисципліни [1, с. 117– 119].

Доуніверситетська підготовка учнів є важливим чинником їх цілісної фізичної підготовки до навчання у ВТНЗ, оскільки забезпечує достатній рівень якості засвоєння знань і вмінь з окремих навчальних дисциплін, а також сприяє процесу адаптації до вивчення фундаментальних і прикладних дисциплін, починаючи з першого курсу.

Аналізуючи досвід провідних ВНЗ України, ми з'ясували, що *головними функціями системи доуніверситетської підготовки* можна вважати такі, як:*пізнавальна*(узагальнення, систематизація, розширення, поглиблення, збагачення знань і вмінь учнів з окремих дисциплін, до яких вони виявляють зацікавлення в зв'язку з подальшим навчанням у ВТНЗ);*мотиваційна*(розвиток позитивної мотивації на подальшу професійну підготовку з певної спеціальності, а також мотивації на поглиблене вивчення окремих навчальних дисциплін);*інформаційна*(кількісне і якісне розширення новітніх інформаційних технологій, що використовуються у вивченні тієї чи іншої дисципліни);*соціалізаційна*(сприяння соціальної адаптації учнів до умов навчання у ВТНЗ й відповідній соціальній мобільності щодо свого подальшого професійного зростання);*профорієнтаційна*(використання можливостей доуніверситетської підготовки для професійного інформування й професійної орієнтації учнів) [1, с. 110–111].

Фізика – фундаментальна наука, основа інженерно-технічної підготовки фахівців, що є основою розвитку промислового виробництва, створення військової техніки, добробуту нації, зокрема, та безпеки країни в цілому. Без якісної повної загальної середньої освіти неможливо отримати вищу освіту і спеціальність, що реально могла б вплинути на успішну розбудову нашої держави. Знання з фізики – один з ефективних засобів підготовки до життя в сучасному інформаційному суспільстві, що вимагає часті зміни знань і вмінь, переорієнтації, самостійності в прийнятті рішень й вміння аналізувати. На сьогодні з кожним днем кількість інформації, необхідної сучасній людині, інтенсивно змінюється і збільшується. Тому основним завданням середньої школи, особливо для реалізації задач профільної освіти, є не передача окремих знань з

певних галузей, а навчання вмінно їх здобувати.

Сучасний урок – це урок демократичний, що проводиться не для учнів, а спільно з ними [5]. Відповідно до нормативно-методичної бази викладання курсу фізики перед учителем на сучасному уроці стоять завдання такі як: формування наукового світогляду учнів, усвідомлення сучасної фізичної картини світу; а це можливо, за умовиколи учні вміють розв'язувати фізичні задачі різних типів та рівнів складності.

Розглянемо процес розв'язування задач як невід'ємну складову навчального процесу, що дозволяє формувати і збагачувати фізичні поняття, розвивати фізичне мислення учнів, їх навички застосування знань і вмінь у практичній діяльності. У процесі розв'язування задач формуються такі риси як: працелюбність, допитливість розуму, самостійність у судженнях; виховується інтерес до навчання; загартовується воля і характер; розвивається вміння аналізувати явища та узагальнювати відомості про них тощо. Велика роль задач у здійсненні політехнічного принципу навчання. Розв'язування задач є способом перевірки і систематизації знань, дає можливість раціонально проводити процес повторення, розширювати і поглиблювати знання, сприяє формуванню світогляду, знайомить з досягненнями науки, техніки та ін. [6].

Видатний вчений-фізик Е. Фермі стверджував, що «людина знає фізику, якщо вона вміє розв'язувати задачі» [7]. У процесі навчання фізики розв'язування задач є одним із головних засобів навчання предмета і розвитку учнів на конкретному матеріалі. Жодне означення, принцип або формула не можуть бути цілком засвоєні доти, поки вони не випробувані на відповідних задачах. Вправи і задачі з фізики – це форми завдань, де на основі викладеного в них поєднання фізичних явищ або співвідношення фізичних величин, потрібно з'ясувати причини чи наслідки або знайти числові значення фізичних величин і дати їм оцінку їх.

На жаль, сьогодні проблема невміння розв'язувати задачі з фізики є актуальною: дуже низький відсоток учнів уміє самостійно розв'язувати задачі різного рівня складності без допомоги педагогічного супроводу. У більшості учнів, навіть у тих рівень теоретичної підготовки яких достатній, розв'язування задач з фізики викликає труднощі. Тому мета кожного викладача, який прийшов працювати зі слухачами підготовчих курсів в системі

доуніверситетської підготовки – навчити абітурієнтів визначати типи фізичних задач, створювати моделі фізичних явищ до задач і застосовувати необхідні способи їх розв'язку.

Розв'язування фізичної задачі може бути умовно поділене на три етапи: фізичний, математичний і етап аналізу. До *фізичного етапу*, що має на меті створення ідеальної моделі явища та знаходження адекватної ситуації, описаної в умові задачі, можуть бути віднесені наступні дії:

- усвідомлення умови задачі та побудова фізичної моделі явища, що розглядається в задачі;
- графічне зображення фізичної ситуації та відображення ідеальної моделі явища за допомогою малюнків, графіків, схем тощо;
- скорочений запис умови задачі з урахуванням ідеальної моделі, що застосовуватиметься для розв'язування, виходячи з величин, що задані й обчислюються. Переведення одиниць фізичних величин в єдину систему одиниць, наприклад СІ.

На *математичному* етапі здійснюються такі дії як:

- створення математичної моделі явища, що відображає фізичну ситуацію та запис загальних рівнянь, що її описують;
- відображення конкретних умов, де відбувається явище, що розглядається в задачі (вибір початкових умов, кінцевих станів системи тощо);
- конкретизація математичної моделі задачі на основі даних попереднього пункту та отримання рівнянь, що описують ідеальну модель явища, що розглядається в задачі.

Етап аналізу складається з таких дій як:

- попередня перевірка розв'язування даного класу задач;
- пошук інших методів розв'язування задачі з метою відшукування простіших та раціональніших розв'язань.

Розглянуті етапи розв'язування фізичних задач стосуються всіх розділів фізики. І тільки систематичне використання розглянутої послідовності певною мірою може допомогти підвищити рівень знань, вмінь і навичок учнів, абітурієнтів і студентів щодо розв'язку задач[8].

Загальнонаціональне зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) навчальних досягнень випускників стало звичним, сьогодні воно визначає пріоритетну роль у роботі вчителя. Зміст і структура завдань ЗНО з фізики протягом останніх років практично стабільні

(зміни мають суто «косметичний» характер). Тестові завдання ЗНО з фізики завжди відповідали курсу шкільної програми перевіряли глибоке розуміння фізичних явищ.

Якісно підготувати учнів до складання ЗНО з фізики не можливо без відпрацювання традиційної методики розв'язування фізичних задач, що вимагає зробити короткий запис умови, перевести числові дані в Міжнародну систему одиниць (СІ), оформити відповідний малюнок, скласти систему рівнянь, одержати відповідь у загальному вигляді, перевірити її правильність на одиниці фізичних величин, зробити обчислення, оцінити реальність числового значення. Вона є досить зручною під час роботи з дітьми з різними здібностями, оскільки дає змогу стежити за змінами у їх навчальній діяльності. Учитель може контролювати процес засвоєння знань і вмінь, аналізуючи і звертаючи увагу слухачів (учнів) на ті етапи у розв'язуванні задач, де в них є прогалини, та надавати методичну допомогу, коригувати їх дії; чи навпаки, спостерігати за вірними етапами розв'язку учня й заохочувати його словом або високою оцінкою з метою формування позитивної мотивації щодо вивчення предмета.

Проте, запропонована нами методика розв'язування фізичних задач не може бути застосована на ЗНО в повному обсязі. Пов'язуємо це явище з тим, що оцінювання навчальних досягнень випускників проводиться у тестовій формі закритого типу, де перевіряються лише правильні відповіді. Тобто, випускник не може отримати жодного бала за вірно виконані окремі етапи задачі, якщо відповідь виявилася неправильною. Ніякі зафіксовані правильні логічні кроки або міркування до розв'язку задачі чи частковий розв'язок або часткова відповідь, що не доведена до логічного завершення не будуть взагалі перевірені чи оцінені. Адже записи випускників щодо розв'язків тестових завдань не передбачено регламентом ЗНО з фізики. Зміст і рівень завдань ЗНО відповідають вимогам шкільної навчальної програми і за «шкільними» критеріями там не так вже і багато складних тестових завдань. Проте, реальні знання більшості з випускників дуже далекі від рівня, декларованого шкільною програмою. Отже, на сьогодні традиційна методика навчання розв'язування задач втратила свою актуальність, адже навіть витратити час на записи етапів їх розв'язку, якщо вони не оцінюються. Саме тому, багато хто з абітурієнтів вирішують цю

проблему іншим шляхом – вони навмання вибирають правильну відповідь із запропонованих, і не розв'язують ті завдання, де варіанти відповідей не зазначені. Деякі з них вибирають шлях – розв'язуючи самостійно дві перші частини тестових завдань, не встигають виконати останню. Тому більшість абітурієнтів позначає відповіді – «хрестики» навмання. І дехто з цієї групи навіть отримують позитивні бали і стають студентами бюджетної форми навчання досить престижних вищих навчальних закладів (ВНЗ). Тут криється велика небезпека: не треба забувати про зворотний зв'язок «ЗНО – ЗНЗ». Мине певний час і ми ризикуємо «отримати» багато фахівців-учителів, орієнтованих переважно на передачу своїм учням навичок проставляння «хрестиків», а не вміння пояснити повний цикл розв'язку фізичної задачі. виправити таку не просту ситуацію буде дуже складно. Саме тому необхідно при складанні тестових завдань ЗНО з фізики внести належні корективи, а саме включити певну кількість тестових завдань відкритої форми.

Аналізуючи вимоги навчальної програми шкільного курсу та вимоги програми ЗНО з фізики, маємо переконання, що необхідно також внести корективи у традиційну методику розв'язування фізичних задач, що фактично не зверталася до питання щодо швидкості виконання розумових дій і операцій в процесі розв'язування задач, що сприятиме покращенню розуміння учнями фізики як прикладної науки. Запропоновані зміни повинні дати можливість учителю вже з молодших класів початкової школи готувати учнів до розв'язування тестових завдань і сприятимуть психологічній адаптації дитини до складання ЗНО. Звичайно, такі кроки внесуть і зміни у професійну діяльність вчителів ЗНЗ, проте, вважаємо, що основними способами розв'язування вправ і задач повинні залишитися логічне мислення, математичні дії і фізичний експеримент.

Важливо зазначити, що для безперервної підготовки учнів (слухачів) до ЗНО є процес виконання не задачі з кожної окремої теми чи розділу, а в цілому над задачами, розв'язання яких вимагає поєднання засвоєних знань і вмінь з різних тем і розділів курсу фізики. Адже в процесі вивчення однієї конкретної теми, учням набагато легше запам'ятати її основні формули, терміни, поняття тощо набагато складніше їм стає оперувати ними після вивчення всього шкільного курсу фізики. Останнє найкраще вдається саме

тим випускниками, які займаються на підготовчих курсах доуніверситетської підготовки при ВНЗ. Саме тому, вважаємо, що завдання вчителя полягає в тому, щоб протягом вивчення повного курсу фізики у ЗНЗ, (а на підготовчих курсах протягом систематичного повторювання, узагальнення, поглиблення знань і вмінь з курсу фізики за програмою ЗНО) навчити учнів запам'ятовувати основні формули, терміни, поняття, закони; встановлювати між ними логічні зв'язки, розуміти їх, а не заучувати механічно на деякий час. Адже, тільки при розумінні фізичного змісту явищ і процесів вони зможуть їх досконало пояснювати, застосовувати у практичній діяльності та успішно продовжити навчання у ВНЗ.

Для розвитку і покращення пам'яті учнів в процесі вивчення фізики доцільним було б запровадити систематичне проведення фізичних диктантів з окремих тем предмету (дисципліни) на знання формул, правил, фізичних величин, законів, понять і термінів тощо.

Зазначимо також, що якісна самостійна робота учнів багато в чому залежить від їх вміння розв'язувати задачі, адже саме це є одним з показників якості фізичної освіти. Якісно нового підходу вимагає і підготовка шкільних підручників з фізики та навчальних посібників, які б містили різнорівневі задачі за рівнями освіти (підготовки) у відповідності до вимог ЗНО. Такі методичні посібники повинні містити короткі фізичні відомості з теми, приклади розв'язаних задач, задачі для самостійної роботи учнів.

Вирішення проблеми підвищення професійної кваліфікації вчителів фізики, з точки зору методики викладання предмета, внесення корективів у традиційну методику навчання учнів розв'язувати фізичні задачі, керуючись вимогами ЗНО та інструктивно-методичними рекомендаціями вивчення фізики, надасть можливість учням не тільки засвоїти основи фізики, але й дозволить їм отримати сертифікати ЗНО з високими балами, вступити до ВНЗ, успішно в ньому навчатися, здобути якісну вищу освіту та бути конкурентоспроможним на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.
2. Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і

науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 19–20–21, лип. – К. : Педагогічна преса, 2012. – 96 с.

3. Фізика.10–

11 класи[Електронний ресурс]: пояснювальна записка. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.

4. Муранова Н. П. Організаційно-методичні особливості адаптації слухачів підготовчих курсів до навчання за модульно-рейтинговою технологією в курсі фізики / Н. П. Муранова, О. Я. Кузнецова // Методика викладання навчальних дисциплін в контексті підготовки до ЗНО : V Міжрегіонал. семінар, 23 квіт. 2010 р. : матеріали семінару. – К. : НАУ, 2011. – С. 4–21.

5. Концепція загальної середньої освіти, затверджена Постановою Колегії МОН України та Президією АПН України №12/5 - 2 від 22.11.2001 р.

6. Жук Ю. О. Структура навчальної фізичної задачі // Фізика та астрономія в школі. – 1998. – № 1. – С. 48.

7. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект / В. Д. Шарко. – К. : Київ, 2007. – 223 с.

8. Методика навчання фізики в середній школі. Конспекти лекцій [Електронний ресурс] / В. Ф. Савченко, М. П. Бойко, М. М. Дідович, В. М. Закалюжний, М. П. Руденко; Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка – Режим доступу: <http://fizmet.org/L9.htm>. – Загл. с екрана.

9. Стадник О. Розв'язування задач з фізики // Фізика, газета для вчителів фізики. – 2014. – № 13. – вкладка.

УДК 81'1-057.874=161.2:82(045)

**Богуш Надія
м. Бориспіль**

**РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ ЗДІБНОСТЕЙ СЛУХАЧІВ
ПІДГОТОВЧИХ КУРСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

У статті висвітлено проблеми навчання та забезпечення високого рівня оволодіння слухачами підготовчих курсів культурою мовлення, творчими навичками на основі здобутих знань і вмінь з української мови та літератури. Наведено приклади вправ, що сприяють розвитку мовленнєвої особистості.

Ключові слова: слухач, культура мовлення, творчі здібності,

мовленнєва компетенція, мовленнєвий розвиток, українська мова та література.

The article covers instructional problems and the problems of providing pre-university training students with a high quality level of speech culture and creative skills on the basis of the acquired knowledge of the Ukrainian language and literature.

Keywords: *listener, speech culture, creative skills, speaking skills, language and literature education, communicative ability, Ukrainian language and literature.*

*«Слова – це кольорові камінці.
Мало їх назбирати – треба ще
навчитися з них узори викладати»
(І. Вільде)*

Вивчення української мови та літератури в системі повної загальної середньої освіти, доуніверситетської підготовки, з точки зору підготовки до ЗНО посідає особливе місце з огляду на необхідність універсально і досконало оволодіти цим предметом, як необхідна і достатня умова успішного вступу до вищого навчального закладу (ВНЗ) незалежно від майбутньої спеціальності. Процес навчання на підготовчих курсах Інституту доуніверситетської підготовки (ІДП) Національного авіаційного університету (НАУ) з української мови та літератури здійснюється за робочою навчальною програмою навчальної дисципліни «Українська мова та література», що затверджена кафедрою базових і спеціальних дисциплін відповідно до програми ЗНО. У пояснювальній записці до неї сформульовано наукові засади, визначено мету й завдання курсу, розкрито зміст і структуру навчання даної дисципліни [1].

Засвоєння повного курсу української мови та літератури стає забезпеченням якісно вищого рівня оволодіння слухачами культурою мовлення. На основі здобутих знань, поглиблюються їх мовленнєві навички, творчі здібності, відбувається соціальна адаптація та допрофесійна підготовка. «Адже досконале володіння рідною мовою, високий рівень мовленнєвої культури – невід’ємна характеристика людини освіченої і культурної незалежно від обраного нею фаху» [2, с. 13].

Саме тому, вважаємо, метою сучасної мовно-літературної освіти слухачів є розвиток мовленнєвої особистості, яка повина володіти вміннями і навичками досконало, комунікативно грамотно

користуватися мовними засобами в різних формах, сферах і жанрах мовлення. Відповідно до цієї мети, на кожному занятті з української мови та літератури необхідно дбати про формування належного рівня мовленнєвої компетенції слухачів, адже це є однією з найважливіших умов їх соціалізації.

Рідною мовою слухачам належить користуватися в різноманітних життєвих ситуаціях, коли будують змістовне і стилістично граматичне висловлювання залежно від ситуації спілкування. Тому рівень їхнього культурного мовленнєвого розвитку зростає і у повсякденному спілкуванні.

Комунікативна діяльність слухачів удосконалюється в процесі розв'язання системи усних і письмових мовленнєвих завдань (вправ), розміщених за рівнями складності.

Важливий елемент мовленнєвого розвитку особистості – формування мовного почуття, тонкого, уважного, вдумливого ставлення до слова, рідної мови та літератури. Слово вчить учня бачити, відчувати, мислити. Завдання викладача, на нашу думку, полягає саме в тому, щоб кожен слухач навчився самостійно розвивати й удосконалювати власне мовлення на підставі образного бачення світу, відчувати красу й велич художнього слова. Тільки так можна прищепити любов до рідної мови та літератури. З огляду на це надзвичайно важливою й корисною на практичних заняттях зі слухачами є робота з різними текстами. Вивчення української мови та літератури на текстовій основі розширює світогляд, ознайомлює слухачів з найвидатнішими постатями, подіями національної історії культури, матеріальними й духовними пам'ятками, зі звичаями і традиціями українського народу.

Як приклад, запропонуємо один із варіантів завдань під час вивчення теми «Односкладне речення».

Списати текст, розставити розділові знаки, вибрати із дужок правильно лексично вмотивоване слово. Назвати односкладні речення, вказуючи їх тип. Визначити стиль, тип мовлення, довести свою думку. Порівняти розповідь із відомими вам знаннями.

В Україні (починали, начинали, розпочинали) носити віночок із трьох років. Перший для трирічної донечки (в'язала, заплітала, плела) мама намочувала у росах коли на небі сонце (вийде, вигляне, зійде). І (обмивала, купала, змочувала) сім днів а тоді до скрині (клала, ложила). У віночок (заплітала, в'язала, уплітала) чорнобривці

незабудки барвінок ромашки. Кожною квіточкою (лікували, лічили) дитину. Чорнобривці (помагали, допомагали) (позбутися, збутися) (головної, головного) (болі, болю) незабудки та барвінок зір розвивали а ромашка (сердце, серце) (заспокоювала, успокоювала).

У чотири роки (треба, необхідно, можна) (сплітати, плести, в'язати) (інший, другий) віночок. Усі (кінчики, краєчки) пелюсток уже були (розсічені, розрізані, розірвані). Доплітався безсмертник, листочки яблуні.

А для шестирічної дівчинки уплітали мак. Він давав сон та (сохраняв, зберігав, беріг) думку.

Плетучи віночок дівчата співали

Заплету віночок заплету шовковий

На щастя на долю на милого вроду.

Запам'ятай!

«Вибір потрібного слова, правильне його вживання – неодмінна ознака яскравого й виразного мовлення» (І. Вихованець)[3, с.35].

Вважаємо доречним використання таких завдань з культури мовлення: слововживання.

1. Укажіть рядок, у якому слово *робочий* правильно вжито в обох словосполученнях.

А робочий кабінет, робоча їдальня

Б робоча слава, робочий план

В робоче місце, робочий профілакторій

Г робочий одяг, робоча група

Укажіть рядок, у якому слово *воєнний* правильно вжито в обох словосполученнях.

А воєнне училище, воєнна небезпека

Б воєнне лихоліття, воєнне звання

В воєнні події, воєнний час

Г воєнний період, воєнний лікар

2. Випишіть словосполучення, у яких правильно вжито слово *відкрити*.

Відкрити нові землі; відкрити душу; ледве відкрито очі; відкрити таємницю; відкрити продуктовий магазин; відкрити квартиру; відкрити підручник.

3. Знайдіть словосполучення, у яких порушено норми лексичної сполучуваності.

Музей під відкритим небом; відкриті ворота; відкрита розмова;

відкриті склади в слові; вийшов із дому з відкритою головою; відкритий урок; день відкритих дверей; відкритий до спілкування; відкритий журнал.

4. Зредагуйте словосполучення.

Поступив справедливо; поступили в продаж; поступили заявки; поступив у вуз; поступив на роботу; не добре поступили зі мною; поступив у державну власність; поступив у лікарню; прийомна комісія; прийомні іспити; прийомний син; знаходилася на лікуванні; знаходиться на другому поверсі; зайшов на пару хвилин; прийшов до пам'яті; уживати на протязі місяця; діючий закон; продовжувати настоювати на своєму; здійснити злочин; домашня птиця.

Довідка

Учинив справедливо; надійшли в продаж; надійшли заявки; вступив до університету; влаштувався на роботу; недобре вчинили; повелися, обійшлися зі мною; перейшов у державну власність; був прийнятий у лікарню, або був госпіталізований; приймальна комісія; вступні іспити; названий син; перебувала на лікуванні, або була на лікуванні; міститься, розташований на другому поверсі; зайшов на кілька, декілька хвилин; опритомнів, отямився, прийшов до тями; уживати протягом місяця; чинний закон; і далі наполягав на своєму; скоїти злочин; свійська птиця.

Актуальна цитата

«У величезному мовному запасі вибрати потрібне слово – велике вміння, і, навпаки, якщо ви користуєтеся словом неточним, то це, власне, те саме, коли б замість відточеного олівця на уроці малювання ви користувалися б цвяхом» (В. Сухомлинський)[3, с. 16].

5. Утворіть словосполучення, правильно поєднавши дієслова з поданими в дужках іменниками.

Скасувати – відмінити (спектакль, закон, угоду, вирок, збори, конференцію, постанову, рішення, свято).

Триває – продовжується (у зв'язку з, засідання, конкурс, до 20 січня, ще на тиждень, перерва, лінія, зустріч, дорога).

Відмічати – відзначати (позначкою, увагою, відсутніх, ювілей, у тексті, цитату, день народження).

6. Кальки з російської мови замініть українськими відповідниками.

Вилка, коньки, полотенце, співпадати, співставляти, справка, утюг, наказний лист, задача із суми, бувший у користуванні, велика

прихожа, хрустальний, шарикова ручка, вірна відповідь, багаточисельний, головокружіння, піджарити, згущенка, кружка, попугай, ржаний хліб, переодіватися, тормозити, щоденні розходи, халатне відношення, соняшникове масло, купити творог.

7. Слова в дужках поєднайте з відповідними іменниками.

(Братній, братський, братерський) єднання, народ, могила.

(Старий, давній, ветхий, старовинний, стародавній) музика, світ, друг, звички, чоловік, будинок.

(Одержувати, діставати, здобувати) перемога, зарплата, наказ, освіта, газети.

(Занедбаний, задавнений, занехаяний) хвороба, людина, садок, справи.

Літературознавча термінологія

Перифрази – описові звороти, що вживаються замість звичайної назви особи, предмета, явища.

8. До поданих слів доберіть із довідки перифрази.

Лелека, Черкащина, райдуга, дитинство, Київ, чумаки, книжка, осінь, море, мова.

Довідка

Солов'їна, милозвучна, весела палітра кольорів, місто каштанів, степові перевізники солі, душа народу, пророк українського народу, золотокоса красуня, щаслива пора, білий птах з чорною ознакою, славетна земля, вісник весни, великий Кобзар, батьківщина Тараса Шевченка, небесна дуга, джерело знань, крилатий мандрівник, голуба лагуна, мудрий порадник, скарбниця знань, мати міст руських, казкова країна, небесний дивограй, темна безодня, місто-герой, духовна скарбниця, країна щастя і мрій, господиня садів і полів.

На нашу думку, подібні завдання (вправи) сприяють розвитку культури мовлення кожного слухача, формуванню творчої особистості, здатної вільно, комунікативно користуватися мовним багатством у різних життєвих ситуаціях, глибоко мислити, образно сприймати навколишній світ. Знання і вміння з української мови та літератури конче потрібно слухачам і у повсякденному житті: без них не можна глибоко збагнути почуте або прочитане, чітко й точно оформити або висловити власну думку. Глибоке засвоєння рідної мови та літератури – одна з найголовніших умов формування сучасної креативної, успішної, духовно багаті особистості. Адже, мова – своєрідна візитівка кожної освіченої людини.

Одже, як людина мовленнєво правильно висловлює власну думку, то можемо визначити рівень її інтелекту, загальної культури, духовності, ступінь психологічної врівноваженості, міру можливої мовленнєвої компетентності. «Наша мова – найважливіша частина не лише нашої поведінки, а й нашої особистості, нашої душі, розуму» (Д. Лихачов) [1, с. 36].

ЛІТЕРАТУРА

1. Робоча навчальна програма. Навчальна дисципліна «Українська мова та література» / [уклад.: С. І. Черіпко]. – К. : НАУ, 2014. – 28 с.
2. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради : [навч. посіб.] / О. Пономарів. – К. : Либідь, 2001. – 240 с.
3. Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки / Укладач Н. В. Курганова. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 320 с.

УДК 37091.212/3

Буркова Людмила
м. Київ

КОГЕРЕНТНАЯ СРЕДА РАЗВИТИЯ ЖИЗНЕННЫХ СТРАТЕГИЙ ОДАРЕННОЙ ЛИЧНОСТИ

У статті розкривається авторське бачення побудови когерентного середовища розвитку життєвих стратегій обдарованої особистості. Аналізується поняття «життєва стратегія», визначаються її складові. Розглядається суть когерентності соціального середовища, умови його створення. Визначаються його типи: конструктивне, деструктивне та змішане, а також принципи утворення когерентного середовища розвитку успішних життєвих стратегій обдарованої особистості.

Ключові слова: життєві стратегії, когерентність, когерентне середовище, принципи утворення когерентного середовища.

The article presents the author's vision of building a coherent environment of the life strategies of a gifted person. The concept of 'life strategy' is analyzed and the components of this concept are defined. The essence of social environment coherence as well as conditions of its creation is considered. Its types are determined as: constructive, destructive and mixed. The principles of formation of a coherent environment for the development of the successful life strategies of a

gifted person are studied.

Keywords: *life strategies, coherence, coherent environment, coherent environment formation principles.*

Постановка проблеми. На определение жизненных целей, построение, проектирование жизненного пути человека влияет множество факторов личностного, социального характера. Как известно, все взрослые родом из детства. И организованные *среды развития* могут влиять по-разному на *раскрытие внутреннего потенциала, задатков, способностей ребенка*. Они могут *способствовать, ограничивать* или вовсе *закрывать* развитие *потенциала, возможностей* одаренной личности, что, безусловно, оказывает влияние на качество ее жизненного пути. Отсюда, среда должна отражать принципы, удовлетворяющие раскрытию и развитию потенциалов, возможностей, способностей личности, оказывая тем самым влияние на ее успешность в жизни. Проблема организации когерентной среды в контексте влияния ее на построения жизненной стратегии одаренной личностью в педагогической науке пока не поднималась.

Анализ проблемы. Жизненному пути, смыслу жизни, жизненным стратегиям посвящено немало исследований таких ученых как К. Альбуханова-Славская, Б. Асеев, Д. Леонтьев, Е. Осин, Ю. Швалб, В. Рыбалка, А. Сосланд, А. Суворов, В. Чудновский и др. Авторы в данные понятия вкладывали свое понимание, углубляя и расширяя их. При этом отметим, что существуют лишь отдельные попытки обосновать и разработать методологию построения жизненной стратегии человека (К. Альбуханова-Славская). Что касается одаренной личности, то в данной области исследований еще меньше (А. Суворов, О. Тельнова). Эти исследователи поднимали данную проблему в контексте психологических особенностей одаренных детей-инвалидов.

Несмотря на то, что к проблеме жизненных смыслов, жизненного пути, жизненных стратегий в социальных науках проявляется значительный интерес исследователей, на практике ее решение слабо реализуется. Понятия «жизненный путь», «смысл жизни», «стратегия жизни» близкие, но не тождественные. Вместе с тем для них есть общее объединяющее, по мнению исследователей (Б. Асеев, И. Калинин, В. Меренков, А. Чернов, О. Черкасова, А. Б. Николаева), а именно – ценности человека,

которые, управляют в первом случае процессом жизни, во втором – поиском основной идеи жизни[1]. Исследователи обосновывают влияние ценностей на глубину и качество жизненного пути личности. В тоже время, в исследованиях практически не затрагиваются вопросы относительно того, какой должна быть социальная ирразвивающая среда для одаренной личности, чтобы она была успешной в жизни. В связи с этим определена цель статьи – теоретически обосновать факторы, принципы когерентной среды, способствующей развитию успешных жизненных стратегий одаренной личности.

Изложение основного материала. Категория «успешная жизненная стратегия» еще не выработана в научной среде как устойчивое понятие. Поэтому можно встретить самые разнообразные трактовки. Так, К. Альбуханова-Славская дает следующее определение жизненной стратегии: «...принципиальная, реализуемая в различных жизненных условиях, обстоятельствах способность личности к соединению своей индивидуальности с условиями жизни, к ее воспроизводству и развитию» [2, с. 245]. В фокусе понимания жизненной стратеги качества человека, проявляющиеся в способности адаптироваться, приспособливаться к заданным условиям жизни. Что, с нашей точки зрения, в целом ограничивает функции жизненной стратегии, и в частности, сужает раскрытие потенциальных способностей и возможностей личности. С нашей точки зрения, для полноценной успешной жизни необходимо искать гармонию между внешними условиями и внутренним потенциалом человека. И в понимании стратегии это должно отражаться.

Ученые Е. Варламова, С. Степанов определяют жизненную стратегию следующим образом: «*Жизненная стратегия – форма целенаправленной организации человеком собственной жизни, включающая его отношение к собственным возможностям и ресурсам, их актуализации и реализации*» [3]. В данном определении есть важные характеристики, неотъемлемые от реализации жизненного плана, а именно – оценка собственных возможностей и ресурсов, без чего не может быть успешной жизненной стратегии, а значит, и невозможна успешная жизнь. В то же время в нем отсутствует одна из основных составляющих жизненной стратеги, а именно, ее составляющая, опирающаяся на смыслообразующую идею жизни, определяющую

цель самой жизни. Таким образом, предложенное авторами определение жизненной стратегии лишь отчасти удовлетворяет понимание этой категории.

М. Белугина: *«Жизненная стратегия личности» – вотличие от других способов жизни – это способ сознательного планирования и конструирования личностью собственной жизни путем поэтапного формирования ее будущего»*. Данное определение отражает обобщенное понимание автором жизненной стратегии. В целом с этим определением можно согласиться, поскольку в нем присутствует суть явления жизни человека «стратегия». Поэтапное формирование будущего предполагает создание неких частей жизни, в которые, предполагаем, можно вносить некие коррективы, т.е. делать стратегию гибкой. Такой подход возможен, если все же удерживается основная идея, смысл жизненной стратегии, образующие ее целевую конструкту. Вместе с тем, по закону синергетики, целое может быть больше суммы частей. Следовательно, суммарное сложение этапов жизненной стратегии не охватывают жизнь человека, о чем предстоит еще размышлять.

Итак, исходя из анализа вышеизложенных и ряда других определений, можно отметить, что все они отражают тактику поведения человека в соответствии с определенными этапами жизни. С одной стороны, такой подход обеспечивает вариативность построения и осуществления жизненных сценариев, что позволяет избежать фатальности. С другой – данные трактовки не отражают целостного представления о жизни, жизненном пути и жизненной стратегии, поскольку нет ориентации на жизненную идею, некую миссию человека, в конце концов цель жизни, которая вырабатывается индивидом в осознанном возрасте.

Жизненная стратегия, с нашей точки зрения, является *целенаправленное планирование, конструирование жизни, которое подчиняется основной идее, смыслу жизни, согласуется с приемлемыми человеком ценностями, его способностями и потенциалом*. Ценности, способности и возможности человека (потенциал) оказывает влияние на определение жизненной цели, способов ее поддержания и достижения. Понимание человека, ради чего он живет и что необходимо для этого сделать, формирует осознанную предисторию его жизни, некий план, отражающий жизненный путь, ресурсы для его прохождения и достижения цели

всей жизни с последующим последовательным воплощением его в саму жизнь личности.

Итак, если в основе формирования жизненной стратегии находится жизненный смысл, некая жизненная идея, то это становится системообразующим условием для построения жизненной стратегии. При этом, выработанным смыслом жизни пронизаны все сферы бытия человека. Смысл жизни тесно связан с ценностями человека, их иерархической системой. Так, если основным смыслом жизни человека есть материальные блага, то и вся его жизнь подчиняется этому основному смыслу. А стратегия жизни человека выстраивается в качестве обслуживания этой идеи. И он осознанно или подсознательно будет подчинен такому смыслу своего существования. В случае, если духовные ценности доминируют над материальными потребностями, то исмысл бытия человека будет соответствовать данной категории, т.е. в вершине жизни, ее цели будет идея созидательного бытия. В иерархии ценностей материальные займут одну из последних ступеней. Отсюда, ценности являются управляющими параметрами в выборе смысла жизни, выборе средств достижения поставленной жизненной цели.

С нашей точки зрения, успешность жизненной стратегии отражается не только или не столько во внешнем проявлении человеческих благ, его материальном и социальном статусе, сколько в его внутреннем состоянии, которое проявляется как некий баланс между: 1) согласием с самим собой, выражающееся в удовлетворении своих потребностей (а потребности, их направленность опять-таки отражают содержательность ценностей личности, уровень саморазвития); 2) качеством жизненного пути по достижению поставленной жизненной цели.

Внешне согласие с самим собой обуславливается через: 1) способность выбрать свой жизненный путь, согласованный со способностями и талантами, потребностями саморазвития и самореализации; 2) гармонию отношений в референтной личности группе; 3) удовлетворительную рефлексию своей деятельности и ее результатов.

Человек – существо социальное, поэтому определенная социальная группа является для него значимым фактором в оценке деятельности и ее результатов в ощущении внутренней гармонии и цельности.

Из этого следует, что на развитие жизненной стратегии человека влияет два основных фактора – сам человек, т. е. его личностные свойства и характеристики, и социальная среда. Их соответствие или противоречие оказывают определенное влияние (положительное, нейтральное, негативное) на жизненный путь, постановку жизненных целей, их мотивацию и достижение. Жизнь человека динамична со множеством неизвестных, потому построение жизненной стратегии имеет два вида: *долгосрочная и краткосрочная*. Долгосрочная жизненная стратегия, предполагает определение цели, отражающей смысл всей жизни и следование ей, что встречается крайне редко. Краткосрочная – предполагает достижение целей на разных этапах жизни, из которых в общем и складывается жизнь. По логике, краткосрочная жизненная стратегия (оперативная) легче поддается управлению процессом достижения поставленных целей, но она не характеризует целостность жизни, а свидетельствует о составляющих частях ее, которые не подчинены одной идее. Полагаем, что для одаренной личности больше свойственна долгосрочная стратегия жизни, в которой постепенно раскрывается талант, находя востребованность и множество применений в жизни. Востребованность характеризует гармонию человека и социальной группы, социума в целом, которое приводит к согласию с самим собой.

Вопрос выбора и построения жизненной стратегии человеком сопряжен с определением возрастного этапа, на котором она складывается. Скорее неоспоримым является тот факт, что жизненная стратегия индивида закладывается с детства, когда формируется система ценностей, характер человека, развиваются его способности, таланты. Вместе с тем, жизненная стратегия выбирается личностью тогда, когда ею осознаются жизненные цели, их масштаб, качество, реальность, понимание шагов по пути достижения поставленной общей цели, т.е. зрелой личностью, понимающей и берущей на себя ответственность за решения. А для одаренной личности встает вопрос – *жизнь посвятить таланту или талант – жизни?* От сделанного выбора будет зависеть вся последующая стратегия жизни со смыслами, мотивами.

К этапу самостоятельного выбора, построения жизненной стратегии индивида следует подготавливать с детства. И традиционный вопрос «Кем ты хочешь быть?» всего лишь один из

ряда значимых в ориентации на выбор жизненного пути. К ним можно добавить и другие вопросы, например: Чего ты хочешь достичь в жизни? Что для этого необходимо сделать сейчас, дальше? Каким ты хочешь быть человеком? Что нужно сделать, чтобы стать тем, кем ты хочешь? и другие. Поиск ответов на такие вопросы помогает индивиду более осознанно подойти к определению жизненных смыслов, жизненного пути, целей и планированию их достижения.

Одаренные дети с ярко и рано проявляющимися способностями обращают на себя внимание. И здесь могут проявиться две крайности. Одна из них состоит в том, что родители берут на себя миссию «строителей» жизни ребенка, загоняя его в коридор проявившихся способностей, эксплуатируя их, лишая возможности выбора и гармоничного развития. Другая крайность существует под девизом «талант сам пробьет себе дорогу», в котором просто нет места поддержке ребенку. Именно поэтому возникает необходимость в нахождении условий, разработке принципов, которые, с одной стороны, гарантируют развитие личности, а с другой – оказывают влияние на формирование ею собственной жизненной стратегии.

Личность развивается под воздействием как внутреннего, так внешнего факторов. Внутренние факторы отражают наследственность, его психологические особенности развития характера, личностных черт, а внешние факторы отражают внешний мир, который несомненно оказывает некое деформирующее, корректирующее, развивающее и др. воздействия на личность. Баланс взаимодействия внешнего и внутреннего оказывает влияние на развитие гармоничной личности, что оказывает влияние на выработку мировоззрения, жизненных смыслов, ценностей и в итоге, на формирование жизненной стратегии человека. Отсюда, – знание принципов устройства внешнего по отношению к внутреннему, чтобы такое соединение способствовало развитию и саморазвитию индивида может оказать прямое влияние на формирование жизненной стратегии одаренной личностью. *Согласование внешнего по отношению к внутреннему можно назвать когерентностью.* А действие данной согласованности в жизненном пространстве ребенка можно назвать когерентной средой развития.

Вопрос когерентности среды одаренного ребенка является непростым и неоднозначным. Его решение зависит, прежде всего, от

понимания, во-первых, того, чем отличается (особенности характеристики) одаренный ребенок от других детей, а во-вторых, от понимания сути когерентности среды. При этом качество организованной когерентной среды в детстве оказывает практически прямое воздействие на качество будущей жизни одаренной личности, ее успешность или неуспешность. Именно поэтому важно простроить его специфическую среду развития, максимально учитывающую возможности, потенциал, личностные характеристики индивида.

Ребенок, у которого рано и ярко проявляется одаренность, отличается от окружающих выдающимися неординарными способностями, высокими достижениями. Но есть и нечто общее, что объединяет таких детей. Это неординарность мышления, быстрое усвоение нового, особая чувствительность к окружающему миру, к проблемам, обостренное чувство справедливости. Исследователи отмечают, что одаренный ребенок испытывает удовольствие, наслаждение от осуществляемого ими процесса познания, результатом которого появляется продукт их творчества. Порой ребенку не важен результат, т.е. он выступает вторичным по отношению к самому процессу, от которого он получает удовольствие. Такие дети способны долго и увлеченно творить, превращая такой процесс в игру. Мотив деятельности – удовольствие от процесса и полученного результата.

Дети, не имея поддержки в своих увлечениях, развитии способностей, со временем теряют возможность их развития, а, значит, и качество жизни на взрослом этапе будет ниже, чем могло бы быть при определенных поддерживающих условиях. Отсюда, возникает необходимость в пропедевтике качества жизни одаренной личности через создание по определенным правилам среды его развития, согласованной с его потребностями, способностями и потенциалом, т.е. построения когерентной среды.

Теперь обратимся к истокам дефиниции «*когерентность*», происхождение которой имеет латинские корни (*cohaerens*) и означает – *находящийся в связи*, т.е. подразумевающий взаимосвязь. Первоначально это понятие применялось в физике и связывалось с волновыми явлениями. Классическим примером двух когерентных колебаний являются два синусоидальных колебания одинаковой частоты. В более широком, философском понимании, как сказано в философской энциклопедии *когерентность – это «принцип того,*

что все существующее находится во взаимосвязи; когерентные законы онтологии выражают связь в том плане, в каком она существует между категориями какого-либо слоя (факторы когерентности (мотивы когерентности) в психологии – участки памяти, которые обращают на себя внимание своим сходством, пространственной или временной близостью, симметричным расположением, характером формы и т. п. и благодаря этому могут быть объединены с разграниченными восприятиями» [4]. Образно говоря, когерентность можно сравнить с калейдоскопом, картинка в котором меняется от его вращения, но непременно появляется новый образ. *Когерентность отражается в системе причинно-следственных связей, поскольку в причинности заложены условия для выбора вариантов решения, которые приводят к результатам, т.е. следствиям причины.* Таким образом, зная причины, можно спрогнозировать последствия, а когерентность как раз и есть той характеристикой связей между причинами, условиями и результатом, т. е. она характеризует соответствие следствий предшествующим причинам. Из этого следует, что когерентность, с одной стороны, является процессом согласования, отражающего взаимодействие между причиной и следствием, благодаря которому могут наступать различные варианты последствий. А с другой – она создает некие возможности для управления процессом, направленного на достижение желаемого результата, т. е. цели. Примеров существует множество, ведь каждый шаг человека определяет его последствия. Так, не одевшись в соответствии с холодной погодой, человек мерзнет; не выучив урок, ученик получает низкий балл; не развивая свои способности, в будущем человек сужает свои возможности самореализации; не определив жизненной цели, человек живет от случая к случаю, слабо управляя своей жизнью, обрекая себя на неудачливость, низкую жизненную удовлетворенность, ослабление здоровья и т.д. То есть, вначале определенная заданность условий, в связи с которыми наступает следствие, им соответствующее. Отсюда следует, что когерентность является некой характеристикой бытия, поскольку в нем всегда и во всем присутствуют причинно-следственные связи и зависимости.

Возникает вопрос, а возможно ли, зная заданные условия (способности человека, его социальную среду, другие значимые характеристики) смоделировать такую среду (через построение

причинно-следственных связей), чтобы не утратились, а развивались и трансформировались способности человека, положительно влияя на его жизненные цели?

Поднимая вопрос о когерентности среды развития жизненной стратегии одаренной личности, необходимо очертить все ее составляющие. Когерентность среды развития человека имеет *внутренние и внешние условия*, характеристики их составляющих, являющиеся предпосылками для различных векторов формирования жизненной стратегии личности.

К *внутренним условиям*, оказывающим влияние на качество образования когерентной среды, отнесем индивидуальные характеристики одаренной личности. Это, прежде всего, состояние развития способностей (вид, уровень развития, потенциал), состояние эмоционально-волевой сферы, характеристика психических процессов, ценности и их иерархия, потребности, мотивация, физическое здоровье.

К *внешним условиям* отнесем систему социального взаимодействия индивида, в которую входят: малая социальная группа: семья (родственники), которые находятся в постоянном контакте и имеют возможность непосредственного коммуникационного воздействия; средняя социальная группа: детский сад, школа, внешкольные учебные заведения, вуз, друзья, сверстники (в соответствии с возрастной категорией); большая социальная группа: интернет сообщества, др. средства массовой коммуникации, иные социальные институты, виды социального взаимодействия.

Каждая из этих социальных групп оказывает воздействие на личность, влияет на формирование, реализацию ее потенциала. Содержание и качество социального взаимодействия одаренной личности в каждой социальной подсистеме оказывают на нее конструктивное или деструктивное влияние.

Следует обратить внимание на то, что поскольку человек является социальным существом, то внутренняя и внешняя согласованность, обеспечивающая устойчивость вектора развития, должна учитывать, во-первых, его индивидуальные особенности, во-вторых, состояние социальной среды. Первое наблюдается в осуществляемых индивидом видах деятельности, в которых проявляются его способности и таланты, сформированные на данный момент времени возможности личности и указывающие на потенциал развития

личности. Второе – социальная среда – достаточно сложное явление, поскольку она является и условием, и фактором, и инструментом влияния на развитие личности. В определенных социальных условиях формируется адекватная ей личность, отвечающая приемлемым в социуме ценностям, традициям, культуре. В то же время характер взаимодействий в заданных социальных нормах являются факторами (благоприятными или неблагоприятными) влияния на развитие личности. А если условия, ценности, культура моделируются для определенной среды или же личности, с целью повлиять на развитие, то она является еще и инструментом.

Когерентная среда обладает определенными характеристиками, которые можно объединить в определенную типологию. К ним мы отнесли: конструктивную к.с., деструктивную к.с., смешанную к.г.

Конструктивная когерентная среда строится с учетом: возрастных особенностей (психофизиологических); индивидуальных характеристик (психологические: темперамент, память, мышление и др.); когнитивная сфера (познавательные потребности) и др.; способности общие, специальные); традиций, ценностей одаренного ребенка, которые являются его природной средой.

Деструктивная среда по своей природе разрушительна для развития личности. В такой среде ребенок не получает социальной и образовательной поддержки для своего развития. Получает отрицательный опыт влияния окружающей среды на саморазвитие. Если одаренная личность обладает высоким уровнем развития критичности мышления, то, возможно, она сумеет вопреки всему развиваться и самореализовываться. Но все-таки личностных деформаций в такой среде не избежать.

Что происходит в такой среде с одаренной личностью? Сценарии могут быть разнообразными: 1) развитие задатков, способностей, рано проявленных талантов останавливается или значительно тормозиться. Последствия очевидны – это глубоко нереализованная личность в будущем, неспособная к созиданию; 2) личность адаптируется к условиям и способности, таланты развиваются спонтанно, сдержанно либо сворачиваются в своем развитии; 3) происходит полная адаптация к среде, впитываются ценности, развиваются способности и таланты и проявляются в заданных условиях и обстоятельствах. Они могут идентифицироваться как криминальные, поскольку

востребованы в предложенной среде.

Смешанная когерентная среда. С нашей точки зрения, она является самой продуктивной для развития и саморазвития одаренной личности. В такой среде нет всех составляющих полного благополучия, например, материальной, либо социальной, либо недостаточность проявляется в ограниченной образовательной составляющей, т. е. есть некий дефицит когерентности. Через преодоление определенных трудностей у одаренной личности формируется целенаправленность, устойчивость, адаптивность к социальным условиям, что является немаловажным для выбора и построения собственной жизненной стратегии.

Таким образом, модель построения когерентной среды развития жизненных стратегий должна учитывать следующие факторы: внутренние и внешние факторы (изложенные выше), создающие условия для развития личности и существующие на данном временном отрезке времени, а также целевой конструкт, охватывающий цели этапов жизни, ориентированные на ведущую цель. При этом, характеристики когерентности среды будут динамичными, поскольку внутренние и внешние факторы не являются константными в большей своей части.

С нашей точки зрения, основными принципами создания когерентной среды для развития успешных жизненных стратегий являются: *принцип разносторонности развития личности, принцип «удержания цели», принцип вариативности развития, принцип достижения успеха, принцип гармонизации, принцип экологичности.*

Принцип разносторонности развития личности. С первого взгляда все является традиционным, поскольку об этом принципе постоянно говорят, начиная со времен возникновения первых работ по воспитанию личности. Вместе с тем, под всесторонним развитием личности часто понимают простое механическое сложение различных видов деятельности, которые дают множество знаний, умений, навыков. И что, казалось бы, легче осуществлять это в соответствии с возрастными возможностями? В какой-то мере это так. Стоит ребенка включать в доступные ему виды деятельности, поскольку мир познается, формируется мировоззрение и проявляются способности, одаренности его в деятельности. Разностороннее развитие ребенка предполагает учитывать не только разнообразие видов деятельности и чувствительность к тому или иному виду. Данный принцип предполагает

учитывать уже имеющийся опыт деятельности, проявленные способности и, опираясь на них развертывать их дальнейшее развитие в новых видах деятельности, на новом содержании, добиваясь тем самым целостности и гармоничности развития личности.

Принцип «удержания цели» указывает на необходимость целенаправленности не только деятельности индивида, но и жизнедеятельности в целом, что требует построения «дерева целей». Чем конкретней будет такая «цепочка» целей, тем понятней будут пути достижения и оценены результаты на каждом этапе. По сути, цели несут на себе функцию «дорожной карты» жизненных достижений. Подробная карта помогает удерживать заданный вектор движения.

Принцип вариативности развития. Данный принцип многомерен и он может быть применен как основной, так и в качестве дополнительного. Известно, что с развитием личности могут меняться интересы или их приоритеты, что влияет на развитие способностей личности, а, значит, на формирование жизненных смыслов и в итоге на жизненный путь. Увидев однажды в ребенке-дошкольнике «художника», родители приписывают ему талант, который – всего лишь возрастное проявление созревания определенного отдела мозга. И если сопротивление малыша ломается, то это не означает, что на следующем этапе его развития это не выльется в кризис, влияющий на его жизненный путь. Трагично, если ребенка «привязывают» или ему навязывают чужие цели, желания, т.е. им манипулируют, ссылаясь на его непонимание всей сложности жизни. По сути, его лишают выбора вместо того, чтобы предоставить широкие возможности и воспитать самостоятельность и ответственность за сделанный выбор. Принцип вариативности развития предполагает знания особенностей возрастного развития ребенка, того, что человек развивается на протяжении всей своей жизни, форм проявления способностей в различных видах деятельности. И чем больше видов деятельности будут доступны одаренной личности, начиная с детского возраста, тем более точным будет его выбор, а, следовательно, и направление построения успешной жизненной стратегии.

Принцип гармонизации. Самое сложное условие, которое важно для формирования успешной жизненной стратегии одаренной личности является установление некоего равновесия между внутренним и внешним миром личности, хотя бы потому, что эти

составляющие являются динамичными. Этот принцип включает в себя процесс и этапы социализации одаренной личности, которая, как известно из работ исследователей является одной из острых проблем адаптации одаренных детей к новому коллективу, требованиям выполнения деятельности, социальному взаимодействию со сверстниками (Р. Литвак, Т. Бондарчук) [5]. Так, Р. Литвак и Т. Бондарчук, ссылаясь на работы исследователей, показывают, что проблемы социализации одаренных детей сопряжены с факторами риска и угроз интеллектуального, эмоционального (эмоциональная незрелость) развития, эмоционально-волевых и поведенческих нарушений, в неуверенности в себе, своих возможностях, страхе перед новым и пр. Следовательно, принцип гармонизации должен опираться на особенности социализации одаренных детей. И чем успешней протекает этот процесс, тем более успешной становится одаренная личность в жизни. К условиям успешной социализации следует отнести: учет индивидуально-психологических особенностей одаренного ребенка, обучение рефлексии и саморефлексии, развитие навыков коллективного взаимодействия, обучение решению коммуникативных задач и конфликтных ситуаций и т. п.

Принцип «экологичности». Этот принцип близок к предыдущему, но не тождественен ему. «Экологичность» подразумевает организацию, и поддержание комплекса мер по обеспечению благоприятного социального взаимодействия одаренного ребенка с внешним миром, способствующего его развитию и саморазвитию способностей, творческого потенциала, самореализации. В основе данного принципа – сохранность и создание условий для развития природного дара. Поскольку для одаренности свойственны динамика и неравномерность протекания, то природными является «кризисы одаренности». Они не всегда совпадают с возрастными кризисами, поскольку обусловлены качественно иными процессами, происходящими с развитием личности. Если возрастные кризисы обусловлены психо-физиологическими этапами развития человека, то кризисы одаренности обусловлены часто взрослением личности, развитием его мировоззрения, становлением Я-концепции, особенностей творческого развития, диапазона творческого потенциала, рассогласования между возможностями и потребностями, желаниями, мотивацией. Так, О. Горбунова пишет, что кризисы одаренности проявляются в следующем: 1) утрата творческого

потенциала, т.е. ребенок перестает создавать, свойственные ему творческие продукты (кризис креативности); 2) снижение интеллектуальной активности (кризис интеллектуальности); 3) снижение или полная утрата интереса к процессу или результатам своего труда (кризис мотива достижения) [6]. Одаренные дети в этот период особо остро ощущают свою ущербность, переживают, что не оправдали, возложенных на них надежд родителями, педагогами. Это может сыграть деструктивную роль, наложить отпечаток на дальнейшей жизни. Поэтому принцип экологичности направлен на профилактику кризиса, распознавание таких кризисов и работу с ребенком по преодолению их, снижение ущерба для личности при переживании кризиса, профилактику психологических травм после кризиса. Из этого вытекает необходимость в создании комплексного психолого-педагогического сопровождения одаренной личности, суть которого не ограждении ребенка от трудностей, сложностей, а научении их преодолевать. Эта работа касается также и взрослых, входящих в систему социального взаимодействия с ребенком. Прежде всего, необходимо научиться распознавать кризисы одаренности, создать условия для более благоприятного их прохождения ребенком, что предполагает: 1) снижение критичности к процессу и результатам деятельности ребенка; 2) не допускать давления, дать отдохнуть, переключив на другие виды деятельности; 3) создать условия для напитки новыми впечатлениями; 4) переосмыслить итоги, отрефлексировать свои чувства, эмоциональное, физическое состояние; 5) в соответствии с полученными данными построить тактику сохранности и развития, саморазвития ребенка. Ребенок сам подскажет, когда он преодолел кризис. Исследователями не установлены временные периоды кризисов одаренности, поскольку их длительность зависит от многих факторов. Терпимость, любовь к ребенку, принятие его любым поможет ему скорее совладать с негативным явлением. Научение ребенка преодолевать кризисы одаренности окажет влияние на качество его жизни, умение соразмерять свои силы и возможности с поставленной жизненной целью.

Принцип достижения успеха. Успех – очень важная составляющая построения успешного жизненного пути одаренной личности. Увидеть его можно не только в том, что является всеми, безусловно, высоко оцененным и признанным, но и в неудачах.

Отсюда, возникает задача научить одаренного ребенка находить положительное в неудачах, видеть в них стимул для будущего успеха, приобретенный опыт ошибок и работы над ними. Принцип достижения успеха предполагает также проработку и самого успеха, чтобы выявить новые резервы, новые цели.

Изложенный теоретический подход к построению когерентной среды успешной жизненной стратегии предполагает дальнейшего изучения особенностей ее моделирования как в отношении возрастной специфики, так и в отношении учета определенных видов одаренности. Разработанные модели таких сред могут помочь родителям и педагогам в воспитании социально успешной одаренной личности.

ЛИТЕРАТУРА

1. [Электронный ресурс].– Режим доступа : <http://akme31.narod.ru/index.html>. – Загл. с экрана.
2. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991.– 301 с.
3. Общая психология : словарь / [ред.-упоряд. А. В. Петровский].– Режим доступа: <http://www.insai.ru/zhiznennaya-strategiya>.
4. [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://slovar.coolreferat.com/словарь/Когерентность>.
5. Литвак Р. А. Журнал Современные исследования социальных проблем [Электронный ресурс] / Р. А. Литвак Т. В. Бондарчук // Научная библиотека КиберЛенинка. – 2012. – № 1.– Режим доступа до журн.: <http://cyberleninka.ru/article/n/zakonomernosti-sotsializatsii-odarenykh-detey-v-sovremennykh-sotsiokulturnykh-usloviyah#ixzz3Hj58RorShttp://cyberleninka.ru/article/n/zakonomernosti-sotsializatsii-odarenykh-detey-v-sovremennykh-sotsiokulturnykh-usloviyah>. – Загл. с экрана.
6. Горбунова О. И. Кризисы детской одаренности: причины возникновения и пути предотвращения [Электронный ресурс].–Режим доступа: http://www.edit.muh.ru/content/trudy/04_2009/09.pdf.

УДК 371.3«312»(043.2)

Гутич Емілія
м. Ужгород

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

У статті досліджено актуальні проблеми, пов'язані з застосуванням компетентнісного підходу в сучасній освіті. Розкривається суть понять компетентність і компетенція. На основі аналізу наукових джерел визначено основні завдання компетентнісного підходу в сучасній освіті та чинники формування ключових компетенцій.

Ключові слова: компетентнісний підхід, освіта, освітній процес, компетенція, компетентність.

The article deals with crucial problems related to the use of the competency-based approach in modern education. The essence of the concepts of 'competence' and 'competency' is described. The principal tasks of the competency-based approach in modern education as well as the factors of key competences formation have been defined based on the analysis of learned treatises.

Keywords: competency-based approach, education, educational process, competence, competency.

Постановка проблеми. Проблематика компетентнісно орієнтованої освіти є дуже актуальною; її розробляють відомі міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів.

Компетентнісний підхід займає провідне місце в процесі модернізації системи освіти. Саме тому висвітлення його основних положень є нагальною потребою часу, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток компетентнісного підходу внесли такі вітчизняні вчені, як: Л. Буркова, Н. Муранова, О. Овчарук, О. Пометун, М. Пустовий, М. Сосніна, Н. Табачук, М. Філатов, А. Хуторський, Ю. Швалба та ін. Аналіз зарубіжного досвіду впровадження компетентнісного підходу на освітніх рівнях наведено в роботах Ю. Кулюткина, Г. Сухобської, Л. Монахової, В. Федотової, В. Павлової, Н. Ситіної та ін.

Мета статті – на основі аналізу наукових джерел визначити основні завдання компетентнісного підходу в сучасній освіті та чинники формування ключових компетенцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний підхід, як і саме поняття «компетенція» не є винаходом останніх десятиліть.

Як відзначає С. Дегтярьов, «компетентнісний рух» прийшов у сферу освіти з галузі економіки, а саме – з менеджменту і став «одночасно і реакцією, і джерелом компетентнісного підходу» [1]. Таким чином, було сформовано визначення компетентнісного підходу в освіті як сукупності загальних принципів встановлення цілей освіти, відбору її змісту, організації освітнього процесу та оцінка освітніх результатів.

Радянська освіта базувалася на значеннєвій парадигмі. Освітній процес у системі загальної і професійної освіти будувався на дедуктивній основі відповідно до дидактичної тріади «знання – уміння – навички». Причому основна увага приділялася засвоєнню знань. Вважалося, що сам процес засвоєння знань володіє розвиваючим потенціалом, саме в процесі навчання мають формуватися необхідні вміння і навички (на цьому будувався теорія розвиваючого навчання В. Давидова). Однак у рамках знаннєвої парадигми завжди актуальною була проблема відриву знань від уміння їх застосовувати. Вважалося, що молодим людям достатньо дати міцні фундаментальні знання, завдяки яким вони будуть успішними у професійній діяльності. У результаті цього створилася ситуація, коли у надлишку опинилася велика кількість спеціалістів з вищою освітою, а реальній економіці вистачає кваліфікованих практико орієнтованих кадрів.

Серед причин, що викликали кризу знаннєвої парадигми освіти, А. Андрєєв вирізняє те, що «в сучасних умовах старіння інформації проходить набагато швидше, ніж завершується процес навчання у середній і вищій школі»[2, с.21]. Унаслідок цього традиційна установка на передачу від вчителя до учня необхідного запасу знань стає зовсім утопічною. У таких умовах важливо навчити учнів умінь здобувати знання.

Тому, на сучасному етапі більш значущими й ефективними для успішної професійної діяльності є не розрізнені знання, а узагальнені вміння, що виявляються у здатності вирішувати життєві й професійні проблеми, здібності до іншомовного спілкування, підготовка у сфері інформаційних технологій.

Вважаємо за доцільне в освітній процес впроваджувати компетентнісний підхід, що акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат освіти повинна розглядатися не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях.

Так, І. Зимнявиділяє три основних етапи становлення

компетентнісного підходу в освіті[3]. Перший етап (60–70-ті рр. ХХ ст.) характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція» і створення передумов розмежування понять «компетенція» і «компетентність». Другий етап (70–90-ті рр. ХХ ст.) – використання вказаних категорій у теорії й практиці навчання мови, спілкування, а також щодо аналізу професіоналізму фахівців в управлінні, керівництві та менеджменті. Третій етап, що триває з початку 90-х рр. і до сьогодні, характеризується дослідженням компетентності як освітньої наукової категорії та впровадженням компетентнісного підходу в практику освітньої діяльності.

Так, науковець Н. Мурановарозглядаєкомпетентнісний підхід як один із таких, що відповідає сучасним запитам соціуму і цілям освіти. Вона зазначає, що моделі компетентнісного підходу, що розробляються дослідниками і пропонуються для впровадження у навчальний процес навчальних закладів освіти, ґрунтуються на розумінні понять «компетентності» та «компетенції», їх структури, складових, розробці методик, технологій застосування цього підходу в навчальному процесі й оцінюванні рівнів сформованості компетентностей. На її думку, компетенція є об'єктивно задана мета і запланований результат освітнього процесу, а компетентність виявляється через особистісні здобутки суб'єкта цього процесу. Тобто освітні результати відображають загальну спрямованість на освітню мету (орієнтир для освітнього процесу), проте для учасників навчального процесу ці досягнення є суб'єктивними. Вони визначаються якісним виміром, що відбувається у процесі порівняння між встановленими цілями і одержаними результатами.

На думку Н. Муранової, зміст знань, програм, ціннісних орієнтирів утворює вимоги у вигляді цілей, бажаних результатів, яких має досягти суб'єкт освітнього процесу. Вони є компетенціями, об'єктивно заданими ззовні. А компетентності є внутрішніми характеристиками, що відповідають таким компетенціям.Таким чином, стає зрозумілим, що компетенції – це вимоги до здійснення діяльності, а компетентності – здатність задовольняти такі вимоги. Це, на думку автора, відповідає найбільш точному розумінню компетентнісного підходу. І таку позицію вчена обрала за основну[4, 5].

Проблема компетентнісного підходу в середній освіті в Україні набула процесу ґрунтового розв'язання. За роки незалежності

України в галузі освітнього законодавства було прийнято низку законодавчих актів і урядових постанов, що стали підставою для розроблення і впровадження сучасного змісту освіти в навчальний процес. Запровадження нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів вивело компетентнісний підхід на якісно новий щабель розвитку відповідно до європейських освітніх стандартів і зумовило переведення компетентнісної ідеї на рівень обов'язкової нормативної реалізації.

У Державному стандарті базової і повної середньої освіти (2011) є спроби покласти в основу змісту освітніх галузей досягнення учнями компетентностей. У розглянутому документі прийняті два терміни: компетентність і компетенція. Так, «компетентність» – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці, а «компетенція» – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, відносин у певній сфері діяльності людини [6].

Завданням компетентнісного підходу в сучасній освіті є:

– формування в учнів якостей, необхідних для реалізації професійної діяльності, тобто мають бути сформовані якості, що необхідні роботодавцю;

– критерії та параметри оцінки результатів сучасної освіти мають бути уніфіковані і повинні виражатися в термінах і результатах, що можуть бути інтерпретовані й враховані в будь-якому освітньому закладі будь-якої країни.

Формуванню *ключових компетенцій* в сучасній освіті можуть сприяти певні *чинники*, а саме:

– діяльнісний характер навчання;

– орієнтація навчального процесу на різні види діяльності, що сприяють розвитку різних якостей особистості;

– розвиток самостійності і відповідальності учнів за результати своєї діяльності;

– забезпечення різноманіття форм взаємодії;

– мотиваційне забезпечення і ціннісна орієнтація діяльності на основі створення можливостей самореалізації учасників навчального процесу.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість освіти, що, на

нашу думку, є його безперечною перевагою над іншими традиційними та інноваційними підходами. Компетенція – це ціль освітньої діяльності, а компетентність – міра, ступінь, повнота її досягнення конкретним суб'єктом освітньої діяльності. Кінцевим результатом навчання є сформованість компетентностей людини, перенесення акцентів з рівня знань суб'єктів навчання на їх уміння використовувати інформацію для вирішення практичних проблем.

Обґрунтування змісту та дослідження механізмів формування компетентностей різних освітніх рівнів є перспективними напрямками наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дегтярев С. Н. Компетентносный подход в образовании: от формирования познавательных стратегий к развитию способностей / С.Н.Дегтярев. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology-114/interactive-learning-technologies-and-innovations-in-education-114>.

2. Андреева А. Л. Компетентносная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19–27.

3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования// Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

4. Муранова Н. П. Компетентнісний підхід як теоретичне підґрунтя фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті / Н. П. Муранова // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : Всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 берез. 2012 р. : матеріали конф. – К. : НАУ, 2012. – С. 51.

5. Муранова Н. П. Компетентнісний підхід у системі доуніверситетської підготовки майбутніх студентів технічних спеціальностей / Н. П. Муранова // Рідна школа. – 2012. – № 10. – С. 7–12.

6. Державний стандарт початкової загальної освіти: затвердж. постановою КМУ № 462 від 20.04.11 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911.

УДК 37.06:81'36=111:373.2(043.2)

**Дем'янчик Катерина
м. Бориспіль**

ФОРМУВАННЯ УСНОМОВЛЕННЕВОЇ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ МАТЕРІАЛІ

У статті запропоновано комплекс вправ для формування усномовленневої англомовної компетенції на соціокультурному матеріалі для учнів, які обрали у майбутньому професію вчителя. Застосування розглянутого комплексу вправ сприятиме кращому оволодінню навичками і вміннями, необхідними для здійснення міжкультурного спілкування.

The paper suggests a complex of exercises, based on sociocultural material, aimed to form oral English speaking competence of would-be teachers. Using the suggested complex of exercises could facilitate better acquisition of skills required for intercultural communication.

Keywords: *foreign language, English Grammar, a system of exercises, grammatical competence, intercultural communication, sociocultural information.*

Сьогодні в українській системі освіти відбулися значні позитивні зміни як в організаційному, так і в змістовному аспектах. Істотно змінився соціокультурний контекст вивчення іноземних мов. Значно зросли їх освітня і самоосвітня функція у школі та вищому навчальному закладі (ВНЗ), професійна значущість ринку праці в цілому, що призвело до посилення мотивації у вивченні мов міжнародного спілкування.

Нові завдання вимагають змін щодо рівнів володіння іноземними мовами, визначення нових підходів до відбору змісту освіти, розробки навчально-методичного забезпечення, організації навчального процесу, впровадження в процес навчання нових ефективних форм і методів, використання адекватних форм і видів контролю навчальних досягнень. Запропонована програма зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) розроблена з урахуванням основних положень Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, загальноєвропейських рівнів з мовної освіти (рівень B1) та рівнів навчальних досягнень випускників середніх шкіл [3, с. 3–7].

Європейський вибір України зумовлює потребу в опануванні іноземних мов громадянами нашої держави. Це завдання і вирішують навчальні заклади, щодо якісного оволодіння як усною, так і писемною іноземною мовою. Виконавча роль соціокультурного фактора пов'язана з необхідністю ретельного вивчення світу носіїв

мови, їх культури, способу життя, національного характеру, менталітету. Крім того, формування англомовної компетенції є доцільним з урахуванням не лише культурних відомостей носіїв мови, але й своєї культури [5, с. 262].

Ефективність рівня знань і вмінь з іноземної мови залежить від усіх видів мовленнєвої діяльності, саме тому на уроках маємо намагатися використовувати різні види діяльності, залежно від теми та конкретної ситуації. ЗНО, що узаконене в Україні, часто називають «європейським екзаменом». Цей сучасний екзамен перевіряє готовність учнів до спілкування іноземною мовою в будь-якій життєвій ситуації, рівень розвитку вмінь, потрібних для того, щоб зрозуміти самому і бути зрозумілим іншими. ЗНО відрізняється від попередніх шкільних і вступних екзаменів до ВНЗ, визначає рівень кожного учня згідно із загальноєвропейськими стандартами, що подані в базових європейських документах [4, с. 70].

ЗНО проводиться у формі тестів, саме тому найбільше використовуємо тестову систему, навчаючи старшокласників і слухачів підготовчих курсів Інституту доуніверситетської підготовки (ІДП) Національного авіаційного університету (НАУ). Тестові завдання складаються з двох частин (читання і письмо), авсі завдання включають як лексичий матеріал, так і граматику. Головне призначення граматичних вправ – забезпечити оволодіння граматичним матеріалом (у рецептивному і репродуктивному планах). Граматичні вправи відповідають наступним основним вимогам: навчити діям з граматичним матеріалом, мати комунікативну направленість, мати порядок від більш легких до більш складних, активізувати мовну діяльність учнів та слухачів (ставити проблемні задачі), містити різнорівневі завдання з окремих тем. Для оволодіння будь-якою діяльністю необхідне тренування, однак воно не буде ефективним, якщо повною мірою практично не закріплене. Отже, на нашу думку, для оволодіння іноземною мовою необхідна мовна практика і доцільне тренування. Тому, зупинимося на граматиці, бо вважаємо її основою при навчанні учнів англійської мови [4, с. 69–74].

Перш за все, особливу увагу звертаємо на утворення і вживання часових форм активної пасивного стану, закріплюючи матеріал як фронтально, так і індивідуально.

Перший етап: пропонуємо словосполучення «*to write a composition*». Учні повинні скласти стверджувальні, питальні

й заперечні речення у всіх можливих часових формах, враховуючи показники часу і вибравши підмет.

Другий етап: учні будують 5 типів запитань у різних часових формах активного і пасивного стану.

Третій етап: пропонуємо учням, прослухавши або прочитавши речення, трансформувати з однієї часової форми в іншу, дотримуючись необхідних змін дієслів. [7, с. 3–7].

Формування усномовленневої англомовної граматичної компетенції намагаємося логічно поєднати соціокультурною. Розробляючи вправи, що входять до комплексу, відбираємо соціокультурну інформацію за такими критеріями:

1) *соціокультурна цінність матеріалів.* Формування соціокультурних навичок і вмінь має відбуватися на основі ознайомлення учнів із культурознавчою інформацією, що містить відомості про реалії та особливості життя носіїв англійської мови.

2) *загальновідомість інформації у середовищі носіїв мови.* Відбираються інформаційні одиниці соціокультурного характеру, якими володіють носії мови.

3) *тематичність.* Виділяються критерії тематичності, що зумовлено необхідністю обмежити відбірзмісту матеріалу у межах теми, по-перше, найбільш значущої для учнів, по-друге, – визначеною відповідно до програми.

Для структурування та відбору змісту навчального матеріалу за вказаними критеріями проводимо аналіз текстів з журналу «Digest», бесіди з англійськими і американськими учнями й волонтерами, а також із громадянами, які певний час проживали в англомовних країнах.

Запропонуємо декілька прикладів кожної групи вправ до граматичної теми «The Types of Conditionals», що вивчається в 11 кл. відповідно до навчальної програми. Темою міжкультурного спілкування, що вивчається в цей час, є «Choosing a profession».

Приклад 1

Meta: навчити учнів впізнавати умовні речення I, II і III типів.

Task: Listen to the extracts from an American magazine and identify the type of Conditionals. Copy out the number of the sentences where the first, the second and the third types of Conditionals are used.

1. If I were a freshman, a first year student, I should work in the library till midnight.

2. If I'm a student, I'll join more clubs.
3. If I'd revised the material yesterday, I'd have done the test better.
4. If I'm a student, I'll have many friends at the University.
5. If I were a sophomore, a second year student, I'd find a part-time job.
6. If I'd been given the book earlier I'd have learnt the poem by 2p.m.

Приклад 2

Мета: Навчити учнів імітувати умовні речення.

Task: You are yourself and you are at your English class. You are discussing the problem of teaching and studying in the USA. Listen to your group-mate and agree or disagree with his/her point of view.

Example. If I studied in the USA, I'd have an advisor.

I completely agree with you. If you studied in the USA, you'd have an advisor.

1. If I studied in the USA, I'd smoke on the University premises.
2. If I studied in the USA, I'd join different associations and clubs.
3. I'd dress more informally if I were in the USA.
4. I'd crib if I were a student of a US University.
5. If I had a chance to study in the USA, I'd improve my English [8, с. 72–76].

Група вправ для удосконалення навичок уживання умовних речень в усному мовленні слухачів на соціокультурному матеріалі.

Приклад 1

Мета: навчити слухачів трансформувати умовні речення першого типу в умовні речення другого типу, а умовні речення другого типу в умовні речення третього типу.

Task: You are a Ukrainian student and you are lucky enough to have an American teacher. You are at your English class. Tom is expressing his point of view on the item how he will teach in Ukraine. Listen to him and say that you would do the same.

Example. If my students crib, I'll be upset.

If my students cribbed, I would be upset.

1. If the students miss classes, I'll simply ask the reasons for their absence.
2. If the students made noise during the class, I'd ask them to keep silent.
3. If the students are not ready with their home assignment, I'll put them bad marks.

4. If I worked as a teacher in Ukraine, I'd be formally dressed.

5. If I worked as a teacher, it would be possible to address the students by their first or second name.

Приклад 2

Мета: навчити слухачів змінювати граматичну форму і будувати складне речення.

Task: You are yourself and you are going to take part in a discussion on the problem «How you would study and behave in a USA University». Put the verbs in the correct form, join the parts of the following sentences and it will help you to present the information at the discussion.

Example. To study in the USA → an adviser to give me some pieces of advice.

If I studied in the USA, an advisor would give me some pieces of advice.

1. To study in the USA → to attend classes regularly.
2. To study in the USA → to be always in a seat when the professor enters the classroom.
3. To be a student of a US University → to dress informally, sometimes not to iron the clothes.
4. To be a student of a US University → not to crib or cheat.
5. To study in the USA → to attend various formal dances, parties [8, с. 74].

Приклад 3

Мета: навчити слухачів завершувати зразки мовлення з використанням умовного способу.

Task: Tom has given you the task to express your point of view on the problem of teaching at US Universities and colleges. Say what you would do if you were a teacher in a US University. You may start with the following...

1. If I were a teacher of a US University...
2. If I need a rest...
3. If my students had had a written exam last term...
4. If a student were late...
5. If my students were not ready for the class...
6. If a student had missed classes yesterday...

Група вправ для забезпечення функціонування граматичних навичок в усному мовленні слухачів на соціокультурному матеріалі.

Приклад 1

Мета: навчити слухачів створювати власні діалоги відповідно до запропонованої навчально-комунікативної ситуації та з використанням умовних речень .

Task: You are yourself. You have a desire to improve and change the system of teaching and studying in your country. Ask Tom what he would do to improve teaching and studying in Ukraine. You are Tom, an American teacher. Answer Ukrainian student's questions.

Приклад 2

Мета: навчитислухачів створювативласнімонологи відповідно до запропонованоїнавчально-комунікативноїситуаціїтазвикористаннямумовнихречень.

Task: Tom, who considers teaching in the USA as a question of great importance, wonders what you would change if you were an American teacher. Express your own point of view [6, с. 34–43].

Приклад 3

Мета: навчити слухачів використовувати умовні речення під час спілкування з колегами за професією.

Task: You are a teacher and you're at the International Conference for Teachers of English. The aim of this conference is to discuss some problems in teaching and studying in Ukraine and the USA. The members of the conference are supposed:

- 1) to name the problems;
- 2) to point out the reasons for the mentioned problems;
- 3) to impart proposals for solving these problems.

First work in two groups. Each group is to represent teachers from 1) Ukraine; 2) the USA.

Then a member of each group is to sum up the discussion in his or her group and present its results to other groups.

Отже, нами запропоновано комплекс вправ для формування усномовленневої англomовної компетенції на соціoкультурному матеріалі для учнів, які обрали у майбутньому професію вчителя. На нашу думку, застосування розглянутого комплексу сприятиме кращому оволодінню навичками і вміннями, необхідними для здійснення міжкультурного спілкування.

Відомо, що вивчення іноземної мови є важливою передумовою для особистих, культурних, професійних і економічних контактів. Оволодіння учнями іншомовним спілкуванням передбачає

формування у них певного рівня комунікативної компетенції. Саме тому, вивчення іноземної мови впливає на розвиток особистості. Проблема створення комплексу вправ для формування професійно-англомовної граматичної компетенції майбутніх фахівців є однією із найактуальніших у практичному відношенні й найбільш складних у теоретичному. Теоретично ця проблема пов'язана з розв'язанням питань формування, вдосконалення та розвитку як граматичних навичок і вмінь говоріння, так і соціокультурних [9, с. 256].

Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців розглядається вчителями (викладачами, методистами) здебільше через призму формування соціокультурної компетенції, коли пропонують завдання і вправи, спрямовані на усвідомлене порівняння власного соціокультурного фону і соціокультурного фону країни, мова якої вивчається [1, с. 351].

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у розробці комплексу вправ до повного шкільного курсу англійської мови і впровадження його у навчальний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рогова Г. В. Методика навчання іноземних мов у середній школі / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович. – К. : Просвещение, 1991. – 351 с.

2. Вітлін Ж. А. Сучасні проблеми навчання граматиці іншомовних мов // Іноземні мови в школі. – 2000. – № 5. – С. 5–7.

3. Методичні рекомендації про вивчення іноземних мов у 2011–2012 навчальному році // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2011. – № 4. – С. 3–7.

4. Тарасова О. Зовнішнє тестування: передумови успіху. Зав. кафедрою іноземних мов Києво-Могилянського колегіуму // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 1. – С. 69–73.

5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: [учеб. пособ.] / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 624 с.

6. Стеченко Т. О. Система вправ для формування професійно орієнтованої англомовної граматичної компетенції у говорінні майбутніх філологів // Іноземні мови. – 2004. – № 2. – С. 34–43.

7. Складенко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь // Іноземні мови. – 1999. –

№ 3. – С. 3–7.

8. БімІ. Л. Теорія і практика навчання іноземної мови в середній школі / І. Л.Бім. – М. : Просвещение, 1988. – 256 с.

9. RaymondMurphy. English Grammar in Use : grammar Exercises / RaymondMurphy. -CambridgeUniversityPress, 2004. –390 p.

УДК 001.895: 371.314.6(045)

ДовгополоваЛілія
м. Київ

МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ОДИН ІЗ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВНЗ

У статті розглядаються особливості впровадження «методу проектів» як пріоритетного напрямку розвитку освітніх інновацій в професійній підготовці майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: інноваційні педагогічні технології, метод проектів, проект, проектування, підготовка фахівців.

The article deals with some implementation peculiarities of the 'project method' as a major priority in the development of educational innovations in training would-be professionals in higher education institutions.

Keywords: innovative educational technologies, project, project method, training specialists.

Стрімкі зміни в соціально-економічному, політичному та культурному житті нашого суспільства потребують впровадження особистісно орієнтованого підходу в процес навчання, що ставить за мету розвиток внутрішнього потенціалу особистості, здатної самостійно вирішувати складні завдання сучасності.

Найсприятливіший розвиток і саморозвиток особистості майбутнього фахівця здійснюється в умовах його професійної підготовки із застосуванням інноваційних педагогічних технологій, що відображають особистісні досягнення кожного студента. Серед методів, що забезпечують реалізацію таких технологій, важливе місце посідає метод проектів [1, 2].

Але, як свідчить дослідження і практика, проблемі використання методу проектів у процесі підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ) приділяється недостатня увага.

Питання проектних технологій висвітлювалися зарубіжними вченими: Д. Дьюї, Д. Жак, У. Кілпатрик, Є. Коллінгс, Д. Фрід та ін. У російській педагогіці закономірності педагогічного проектування вивчають такі науковці, як: І. Бухтіярова, В. Гузєєв, Т. Левін, О. Полат та ін. Теоретичні й концептуальні положення проектної технології в українській педагогіці досліджували вчені Н. Борисова, Т. Качеровська, О. Коваленко, О. Пехота, Г. Романова, С. Сисоєва та ін. Останніми роками з'явилась також значна кількість публікацій, у яких розглядалися сутність та особливості використання у вищій школі інноваційних технологій навчання (В. Носкова, А. Кальянова, О. Мірошніченко, В. Ширяєвої та ін.).

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності «методу проектів», можливості використання цього методу як інноваційної педагогічної технології, спрямованої на професійну підготовку конкурентоспроможних фахівців у ВНЗ.

Метод проектів не є принципово новим, вперше він був описаний американським психологом і педагогом У. Кілпатриком у 1918 р., хоча його почали використовувати значно раніше.

Метод проектів спершу називали «методом проблем» і пов'язували з ідеями гуманістичного напрямку в філософії й освіті, що розроблені американським філософом, психологом і педагогом Дж. Дьюї (1859–1952), а також його учнем В. Кілпатриком (1871–1965) [3].

Суть методу проектів розкривається провідним вченим Є. Полат: «Метод проектів передбачає певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, що дозволяють вирішити певну проблему під час самостійних дій з обов'язковою презентацією результатів. Якщо говорити про метод проектів як педагогічну технологію, то вона передбачає сукупність дослідницьких проблемних методів, творчих за своєю діяльністю» [4].

Починаючи роботу над проектом, студент має засвоїти певні терміни, а саме: «проект», «проектування». Проект – це задум (завдання, проблема) і необхідні засоби його реалізації з метою досягнення бажаного результату. Проект – це певне завдання з визначеними вихідними даними й встановленими результатами (цілями), що обумовлюють спосіб його вирішення. Проектування (від лат.) *projectus*, буквально – кинутий вперед) – специфічна діяльність, одна із форм відображення дійсності, процес створення прообразу

(прототипу) об'єкта, явища чи процесу[1,4].

Зауважимо, що необхідно ознайомити студентів з методологією і можливостями проектування. Така підготовка включає:

1) бесіду зі студентами (шляхи професійного становлення фахівця, співвідношення теоретичної та практичної підготовки майбутнього професіонала; роль проектної діяльності у професійному становленні);

2) ознайомлення з основними поняттями теми;

3) розгляд етапів проектної діяльності (обговорення в групах; запис змісту діяльності на кожному етапі);

4) визначення перспективних напрямів роботи зі студентами з організації проектної діяльності;

5) обговорення алгоритму дій щодо забезпечення змісту етапів проектної діяльності;

6) обговорення критеріїв оцінки проекту та його захисту:

– виконання проекту (актуальність теми і пропонованих рішень, реальність, практична спрямованість та значущість роботи; об'єм та повнота розробок, самостійність, завершеність; рівень творчості, оригінальність теми, підходів; аргументованість пропонованих рішень, підходів, висновків тощо).

– захист проекту (якість доповіді, об'єм та глибина знань з проблеми, міжпредметні зв'язки; культура мовлення, використання наочних засобів, імпровізація; готовність до дискусії, відповіді на запитання, контактність)[5].

Робота над проектом чітко структурована. Проект завжди містить у собі:

1. Задум (проблему, що потребує вирішення і може бути вирішена наявними ресурсами).

2. Засоби реалізації задуму (вирішення проблеми).

3. Результати, одержані внаслідок здійснення задуму.

Виділяють характерні риси проектних технологій:

- вирішення соціально важливої проблеми;
- інтегрування різноманітних методів, засобів навчання;
- використання дослідницьких методів;
- поєднання знань із різних галузей наук (використання міжпредметних зв'язків);
- теоретичне, практичне і пізнавальне висвітлення отриманих результатів.

За напрямками виділяють навчальні, соціальні й управлінські проекти. У свою чергу їх також класифікують. Розрізняють дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, практико-орієнтовані навчальні проекти.

Дослідницькі проекти – це проекти, в яких учасники цілком проходять всі етапи «дорослих» досліджень (формулювання проблеми, огляд джерел інформації з теми дослідження, висунення гіпотези, постановка експерименту, формулювання висновків, захист).

Творчі проекти – це такі, що не мають конкретної структури спільної діяльності учасників за підпорядковується кінцевому результату. Попередньо учасники проекту домовляються про результати та форму їх представлення.

Інформаційні проекти – це такі, метою яких є вивчення інформаційних об'єктів: енциклопедій, картотеки, книг, газет, атласів, фрагментів підручників чи задачників.

Ігрові проекти – це проекти, під час реалізації яких учасники перебувають у визначеній їм ролі, що обумовлена характером і змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реальні особистості. Тут імітуються їхні соціальні й ділові стосунки, що можуть ускладнюватися вигаданими ситуаціями.

Практико-орієнтовані проекти – це проекти, орієнтовані на соціальні інтереси учасників. Результатами їх реалізації є документ (програма, рекомендації, проект закону тощо) [1, 6].

Зазначимо, що кожен із цих видів проектів можна використовувати у фаховій підготовці, але зазначений метод має використовуватися в органічній єдності з іншими методами навчання, у тому числі – з традиційними. Важливо підкреслити, що традиційне навчання закладає у майбутнього фахівця нормативне значення, яким має володіти кожен студент. Метод проектів учить пошуку й використанню знань в умовах динамічної ситуації, розвиваючи гнучкість, критичність, самостійність мислення.

Отже, використання методу проектів при підготовці майбутніх конкурентоспроможних фахівців ВНЗ надихає студентів до навчання, дає імпульс до взаємонавчання і співпраці, забезпечує розвиток творчої ініціативи й самостійності студентів. Студенти навчаються працювати в команді, захищати власну точку зору та репрезентувати відповідні напрацювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логвин В. Л. Метод проектів у контексті сучасної середньої освіти : посібник для вчителя / В. Л. Логвин. – К. : Заповіт, 2003. – 120 с.
2. Методика трудового навчання: проектно-технологічний підхід : [навч. посіб.] / За заг. ред. О. М. Кoberника. – Умань: СПД Жовтий, 2008. – 216 с.
3. Метод проектов в университетском образовании : сб. науч.-метод. статей / ред. М. А. Гусаковський. – Минск : БГУ, 2008. – 244 с.
4. Пехота О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота. – К. : А.С.К., 2001. – 254 с.
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : [учеб.пособ. для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров] / Е.С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А.Е. Петров. – М.: Академия, 2005. – 272 с.
6. Юсуфбекова Н. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Юсуфбекова. – М. : [б.в.], 1991. – 41 с.

УДК 37:373-053.6[37.046:7.05-058.53]

Закомірний Ігор
м. Київ

НЕФОРМАЛЬНА ДИЗАЙН-ОСВІТА МОЛОДІ В УМОВАХ ВЕЧІРНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається специфіка навчально-виховної діяльності у вечірній (змінній) школі, можливості залучення учнів вечірньої школи до набуття дизайнерських знань, умінь і навичок засобами неформальної дизайн-освіти.

Ключові слова: *вечірня школа, дизайн-освіта, неформальна освіта, неформальна дизайн-освіта, on-line освіта.*

The paper deals with specific features of educational activities at a night school, opportunities for night (shift) school students to acquire knowledge and skills in design by means of non-formal design education.

Keywords: *night school, design education, informal education, non-formal design education, on-line education.*

На сучасному етапі неформальна освіта є важливою складовою у побудові освіти як цілісної системи і сприяє новому підходу до розуміння значення освіти у сучасному житті. Отримуючи

неформальну освіту, особистість формується і розвивається, забезпечується її культурний і виробничий потенціал. Тобто неформальна освіта – це неперервний процес розвитку людини упродовж життя.

Важливою ланкою у набутті неформальної освіти молоддю є вечірні (змінні) школи, оскільки вони гарантують неперервність навчання, бо дають можливість здобути середню освіту всім, хто цього потребує та хоче реалізувати своє конституційне право. Якщо раніше вечірня школа була спрямована на навчання дорослих, потім робітничої молоді, то сьогодні вона навчає переважно безробітну молодь, підлітків та учнів професійно-технічних училищ, у яких немає повної загальної середньої освіти. Крім того, на базі вечірніх шкіл створено центри освіти дорослої учнівської молоді.

Саме вечірня школа є навчальним закладом, де відбувається швидка адаптація до соціальних умов і випередження певною мірою моделі багаторівневої та багатопрофільної освіти, що формується нині в загальноосвітній та професійній школах; використовуються різноманітні організаційні форми навчання, навчальні режими, варіанти комбінацій загальної та професійної школи.

Тому вечірня школа має свою специфіку, що вимагає особливих підходів у роботі. Навчальні плани й програми денних загальноосвітніх і вечірніх шкіл дещо відрізняються. Цезумовлено формою навчання (очна, заочна), його тривалістю (три роки в старших класах вечірньої школи замість двох у масових), віковими особливостями учнів, характером їхньої виробничої діяльності, номенклатурою навчальних предметів, обов'язковістю та часом їх вивчення.

Враховуючи зазначене вище, вечірня школа планує свою роботу самостійно. Основним документом, що регулює навчально-виховний процес, є робочий навчальний план, який складається на підставі розроблених Міністерством освіти і науки України базових та ін. варіантів навчальних планів із конкретизацією шкільного компонента освіти. Чинними нормативними документами не передбачається здійснення цими школами дизайн-освіти.

Проте сучасні реалії життя диктують вимогу активного використання інформаційних проєктів у системі неформальної дизайн-освіти учнів вечірньої школи. Адже дизайн – це універсальний комунікативний та експресивний засіб, що дозволяє долучити сучасну

молодь до скарбів світової культури, сформувати естетичні смаки, розвинути внутрішній емоційний світ людини, навчити робити свій вибір у світі загальнолюдських цінностей [1]. Дизайн-освіта сприяє вмінню розв'язувати нестандартні задачі, оволодінню конструкторськими вміннями й навичками та основами моделювання, розвитку образного творчого мислення.

Актуальні проблеми розвитку дизайн-освіти висвітлено у працях науковців Б. Арчера, С. Михайлова, Г. Мінервіна, В. Рунге, В. Сидоренка, І. Торшина та ін. Але питанню розвитку дизайн-освіти у вечірній школі приділено недостатньо уваги, хоча, передусім, сучасна молодь потребує вміння інтегрувати природничі, технічні, гуманітарні знання, інженерне та художнє мислення.

На нашу думку, можливість залучення учніввечірньої школи до набуття дизайнерських знань, умінь і навичок, без яких не обходиться жодна сфера діяльності, може забезпечити неформальна дизайн-освіта (рис. 1)[2].

Так online освіту можна отримати скрізь, де є доступ до мережі Інтернет. Вона не прив'язана до кількості слухачів, підходить для тих, хто не може відвідувати аудиторні заняття через брак часу або віддаленості.

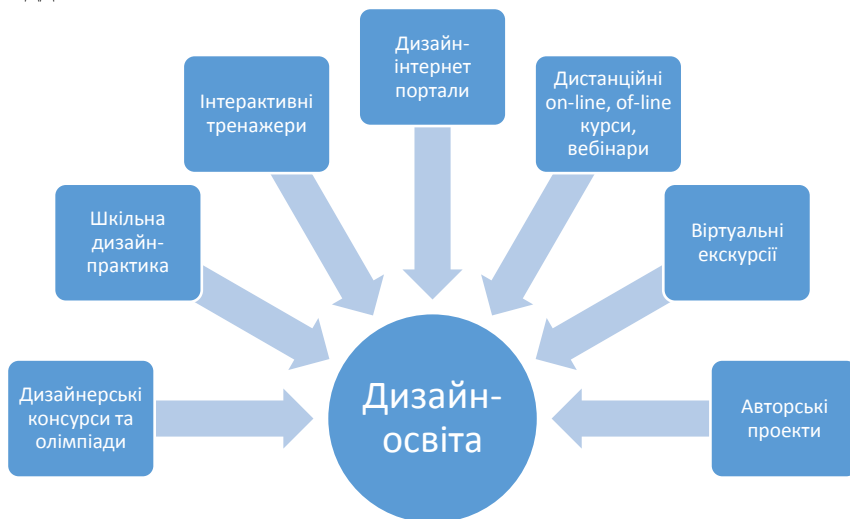

Рис. 1. Проекти в системі неформальної дизайн-освіти
Крім того, розклад – гнучкий, тобто дорослий учень вчиться, коли

йому зручно. Широкий є доступ до навчальних матеріалів і ресурсів, що скорочує час пошуку інформації та позбавляє необхідності відвідувати бібліотеку. Online навчання вирізняється роботою в команді, можливістю міжнародного спілкування.

Таким чином, більшість дорослих учнів віддають перевагу неформальному дистанційному навчанню. У зв'язку з цим потрібно зазначити, що успіх навчання в більшості залежить від самого слухача, від його старанності та бажання отримати певні знання, вміння та навички з дизайну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковешникова Н. А. Дизайн: история и теория : учеб.пособ.для студ. архитектурных и дизайнерских спец. / Н. А. Ковешникова. – М.: Омега-Л, 2009. – 224 с.

2. Фурса О. А. Непрерывное образование в сфере дизайна: мировая практика и современные тенденции / О. А. Фурса. [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://gisap.eu/ru/node/18988> (09.04.2015). – Загл. с экрана.

УДК 373.5:37:37.048(045)

Здор Олена

м. Дніпрорудне

ШЛЯХИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СЕРЕДНЬОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У статті розглядаються шляхи ефективної взаємодії між середньою школою та вищим навчальним закладом в контексті профорієнтаційної підготовки учнів та вибору майбутньої професії на прикладі досвіду роботи Дніпрорудненської спеціалізованої школи I-III ступенів «Талант».

Ключові слова: профорієнтаційна робота, професійна орієнтація, професійне самовизначення, середня школа, вищий навчальний заклад, вибір професії, учень.

The article presents ways of effective co-operation between a secondary school and a higher education institution in the context of choosing the future profession, taking the experience of Dnepropudnyi specialized secondary school «Talent» as an example.

Keywords: career-guidance, career-guidance activities, professional identity, secondary school, higher education institution, choosing a profession, pupil.

На сучасному етапі розвитку освіти проблема професійної орієнтації є дуже актуальною. Сутність змін освітньої політики полягає, на наш погляд, у проектуванні єдиного профорієнтаційного простору загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів, створенні динамічної моделі, де школа і вищий навчальний заклад (ВНЗ) стають здатними до розвитку й оновлення, такими, що стимулюють свідомий вибір професії у випускника.

У психологічному словнику зазначається: «*Професійна орієнтація* – це комплекс психолого-педагогічних і медичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування молоді відповідно до сформованих бажань, схильностей і здібностей та з урахуванням потреби у фахівцях народного господарства й суспільства в цілому» [1, с. 3]. На наш погляд, *вибір професії* розглядається як багатоетапний процес утворення і прийняття рішення. На першому етапі виникає проблема вибору професії, приймається рішення. Другий етап пов'язаний зі з'ясуванням джерел інформації, компетентних осіб, які в змозі допомогти у виборі професії. Третій етап – збір інформації, що відображає суттєві моменти конкретної ситуації вибору. На четвертому етапі формується узагальнене уявлення про ситуації вибору професії. П'ятий етап – пошук варіантів вирішення, їх оцінка. На заключному, шостому етапі, робиться остаточний вибір професії [2, с. 25].

Так, у результаті наукового пошуку Н. Муранова зазначає, що у системі «ЗНЗ–ВНЗ» успішно можуть бути *реалізовані завдання професійної орієнтації* учнів на подальше їх успішне навчання у ВНЗ, причому робота з вибору випускниками напрямів підготовки фахівців має спрямовуватися на: *професійну інформацію* (надання учням максимально значної за обсягом і змістом інформації про місце та роль професій, що він може здобути у ВНЗ); *професійну діагностику* (виявлення схильностей учнів старших класів до оволодіння професіями, пов'язаними з дисциплінами певного циклу); *професійну адаптацію* (як процес і результат пристосування індивіда до вимог професії, засвоєння ним професійних функцій й соціальних норм поведінки, необхідних для професійної самореалізації); *професійне консультивання* (встановлення індивідуальної відповідності

навчанню у ВНЗ на основі рівня підготовки учня).Науковець стверджує, що в старшому шкільному віці формуються необхідні передумови для успішної вищої освіти, що можуть стати підґрунтям для ефективного навчання у ВНЗ. Ці передумови ґрунтуються на вікових особливостяхучнів [3].

Враховуючи особливості запорізького регіону, його економічний розвиток ринку праці, педагогічний колектив комунального закладу Дніпрорудненської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів «Талант» приділяє значну увагу співпраці між освітніми структурами у взаємодії: загальноосвітній навчальний заклад (ЗНЗ) – заклад професійно-технічної освіти – вищий навчальний заклад. Цей напрямок роботи є інноваційно спрямованим на реалізацію положень Концепції профільного навчання у старшій школі (2013)і Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні(2006). Цінність такої інноваційної форми роботи полягає в ефективності процесу навчання, цілісної результативності системи профорієнтаційної роботи, що оптимально забезпечує умови свідомого вибору професії.

Розвиток здатності дітей та учнівської молоді до професійного самовизначення у навчальному закладі здійснюється через отримання інформації про систему професійної підготовки:

- можливі шляхи здобуття професії (навчальні курси, навчально-виробничі комплекси, заклади професійно-технічної освіти та ВНЗ);

- формування необхідного рівня та об'єму професійних знань, умінь і навичок, необхідних для отримання початкового кваліфікаційного розряду з цієї професії;

- ознайомленням з перспективами професійного зростання і перепідготовки;

- отриманням джерел додаткової інформації про професію (періодичні видання, навчально-методична література, теле- та радіотрансляції, комп'ютерні носії тощо).

Вибудовуючи траєкторію співпраці,спираємося нанавчально-методичну взаємодію, що включає в себе підготовку та апробацію підручників, навчанняна регіональних курсах, координацію навчальної діяльності з профільних дисциплін;співпрацювчителів навчального закладу з науково-викладацьким складом Запорізького

національного університету, Запорізького національного технічного університету, Національного гірничого університету (м. Дніпропетровськ).

Важливе значення має інформаційно-просвітницька робота:

– зустрічі учнів та їх батьків з представниками факультетів ВНЗ щодо ознайомлення з правилами прийому умовами навчання;

– участь у проведенні днів відкритих дверей у ВНЗ;

– участь у майстер-класах, «фестивалях професій» у ДНЗ Дніпрорудненському професійному ліцеї, ВСП «Василівський коледж Таврійського державного агротехнологічного університету», професійно-технічних навчальних закладах освіти м. Запоріжжя.

Традиційними є профорієнтаційні екскурсії до ВНЗ (Академії митної служби України (м. Дніпропетровськ), Дніпропетровської медичної академії, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Запорізької державної інженерної академії, Класичного приватного університету, Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій, Запорізького національного технічного університету).

Відвідування особисто учнями ВНЗ, його кафедр і лабораторій, перегляд відеороликів, презентацій і рекламних буклетів розширює їх уяву як про заклад в цілому, так і ефективно сприяє виборуними майбутньої професії.

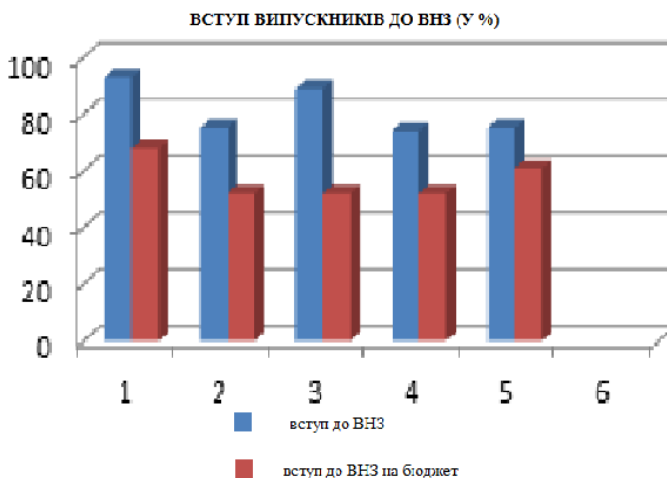
У 2014–2015 н. р. Дніпрорудненська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів «Талант» уклала договір про навчально-методичне співробітництво з Таврійським державним агротехнологічним університетом і організувала курси довузівської підготовки. Випускники курсів, згідно з правилами прийому, мають перевагу при вступі до університету.

На сучасному етапі розвитку освіти проблема професійної орієнтації є дуже актуальною, особливо для малих міст України. Тому зміст навчально-виховної роботи в нашому ЗНЗ із професійного самовизначення спрямований на розвиток прагнення до усвідомленого вибору професії, що відповідає здібностям, інтересам учнів і включає формування в них уявлень про ринок праці регіону, професії, що є потрібними та перспективними, про якості сучасного професіонала та його ключові складові

кваліфікації.

Профорієнтаційна робота навчального закладу виявила високий рівень усвідомлення педагогами школи важливості надання не тільки максимального об'єму знань і вмінь, необхідних для успішного оволодіння професією, а й формування свідомого ставлення до вибору професії, необхідності й важливості інтеграції змісту навчання у системі взаємодії «ЗНЗ–ВНЗ», підготовці конкурентноспроможного робітника, який користується попитом ринку праці.

Більшість опитаних вчителів школи відзначають, що взаємодія вищої і середньої школи розширює загальний освітній простір і підвищує якість освіти, а всі суб'єкти (учні, вчителі, батьки, адміністрація), включені в цю взаємодію, мають певні перспективи та переваги. При цьому ВНЗ має реальне уявлення про рівень підготовки сучасних школярів і можливість брати участь у його підвищенні, отримуючи добре підготовлених абітурієнтів і студентів. Результати вступу випускників школи (у %) за останні п'ять років свідчать про ефективність профорієнтаційної роботи та свідомий вибір учнями майбутньої професії (рис. 1).

Примітка: 1) 2010 р., 2) 2011 р., 3) 2012 р., 4) 2013 р., 5) 2016 р.

Рис. 1. Результати вступу до ВНЗ

У свою чергу, школа підвищує власний імідж і статус з

урахуванням вимог ринку освітніх послуг. Вчителі мають можливість підвищити свою педагогічну майстерність шляхом впровадження нових інноваційних технологій, методик, форм і методів підготовки учнів і вчасно проводити відбір і структурування змісту навчання. У процесі такої підготовки учні отримують середню освіту, що відповідає сучасним вимогам і державним стандартам, а також навички науково-дослідницької роботи. Батьки мають можливість дізнатися про вимоги ВНЗ щодо навчання в ньому, а також переконатися в правильності професійного вибору своїх дітей.

Таким чином, систему співпраці у взаємодії ЗНЗ–ВНЗ будемо таким чином, щоб максимально задовольнити найрізноманітніші потреби учнів, надати можливість отримання вищої освіти за різними спеціальностями, що дозволить забезпечити випускникам працевлаштування та перспективну і цікаву роботу в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баклицький І. О. Психологія праці : підруч. / Баклицький І. О. – К. : Знання, 2008. – 655 с.

2. Лукашевич Н. П. Психологія труда : [учеб. метод. пособ.] / Н. П. Лукашевич, И. В. Сигнаевская, Е. И. Бондарчук. – К. : МАУП, 2004. – 112 с.

3. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки / Н. П. Муранова // Вісник ГНПУ ім. О. Довженка : зб. наук. праць ; вип. 20 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; відп. ред. О. І. Курок. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – С. 130–134. – (Серія: Педагогічні науки).

УДК 374.7[37.015.3:316.6:159.947.3]

**Зінченко Світлана
м. Київ**

ПОДОЛАННЯ ПІДВИЩЕНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

У статті розглядаються особливості оволодіння мистецтвом педагогічного спілкування, причини виникнення конфліктів, зокрема міжособистісних. Також проаналізовано основні методи, мету, структуру соціально-психологічного тренінгу із подолання підвищеної конфліктності педагога.

Ключові слова: педагог, педагогічне спілкування, конфлікт, підвищена конфліктність, міжособистісний конфлікт, соціально-психологічний тренінг.

The article deals with the question of acquiring pedagogical communication skills and considers reasons that cause conflicts including interpersonal ones. The main methods, purpose, and structure of the socio-psychological training aimed at overcoming a teacher's increased proneness to conflict are also analyzed.

Keywords: teacher, pedagogical communication, conflict, increased proneness to conflict, interpersonal conflict, socio-psychological training.

Одним із важливих аспектів професійної діяльності педагога є здатність до попередження та розв'язання педагогічних конфліктів. Як відомо, основною формою здійснення навчального процесу є педагогічне спілкування. Його продуктивність визначається, насамперед, цілями і цінностями, що мають бути прийнятними для всіх суб'єктів педагогічної взаємодії (вчителів, учнів, батьків, адміністрації навчального закладу) [3].

Загальні особливості міжособистісних конфліктів, причини їх виникнення, способи попередження та розв'язання знайшли своє наукове відображення у працях О. Біленької, Ф. Бородіна, О. Донченка, В. Кудрявцева, М. Обозова, М. Рибаківської, Л. Петровської, Т. Титаренка, Т. Чайківського.

Щоб оволодіти мистецтвом педагогічного спілкування, педагогу необхідно розвивати в собі такі якості як: здатність до рефлексії, усвідомлення власної поведінки в спілкуванні; уміння відчувати інтелектуальні, емоційні, морально-вольові стани учнів і розуміти іншу людину; здатність не лише сприймати і налагоджувати контакти з учнями, а й активно впливати на них, оволодівати способами педагогічних впливів [4].

Проте практика сучасної школи свідчить, що педагогічне спілкування не завжди відбувається в бажаному напрямі, адже у взаємодію вступають суб'єкти з різними цілями, мотивами, потребами, очікуваннями, життєвим досвідом, способами інтерпретації подій, рівнем емоційності, зацікавленості у взаємодії тощо. Такі суперечності можуть бути частковими і швидко вирішуватися, а можуть набувати антагоністичного характеру, позначатися на негативному ставленні до навчального предмета,

педагога, школи, педагогічного процесу в цілому.

До найпоширеніших причин виникнення конфліктів у взаємодії «педагог–учень», «педагог–учні» належать: 1) нездатність педагога прогнозувати на уроці поведінку учнів; 2) намагання педагога будь-якими засобами зберегти свій соціальний статус за рахунок зниження статусу учня; 3) оцінювання педагогом не окремого вчинку учня, а його особистості; 4) намагання суворо покарати учня, мотивуючи це тим, що зайва суворість не завадить; 5) невміння спрогнозувати наслідки необ'єктивного оцінювання вчинків дітей; 6) нездатність педагога до самоконтролю (роздратованість, брутальність, знервованість, нетактовність, грубість, мстивість, самовдоволеність, безпорадність); 7) брак педагогічних здібностей; 8) незадовільна організація роботи у педагогічному колективі; 9) застосування покарання без урахування позиції учнів [1].

Щодо міжособистісних конфліктів, то вони виникають унаслідок суб'єктивних причин, а саме: недостатньої обізнаності про особливості педагога, чію поведінку оцінюють; неправильного розуміння його намірів; неправильного уявлення про його думки; помилкової інтерпретації мотивів поведінки; помилкового оцінювання ставлення одного педагога до іншого [5].

Загалом, конфлікт можна трактувати двояко. Більшість вважає, що конфлікт – це гостра ситуація, що виникає як результат зіткнення відносин особистості з загальноприйнятими нормами. Існує інша точка зору, при якій конфлікт розглядають як:

1. Ситуацію взаємодії людей, які переслідують недосяжні одночасно обома конфліктуючими сторонами цілі або ж прагнуть реалізувати у своїх взаєминах несумісні цінності та норми.

2. Явище, що створює доволі складну психологічну атмосферу у будь-якому педагогічному колективі, як складне розв'язання суперечності, пов'язане з гострими емоційними переживаннями, як критичну ситуацію, тобто ситуацію неможливості реалізації суб'єктом внутрішніх потреб свого життя (мотивів, прагнень, цінностей та ін.).

3. Внутрішню боротьбу, що породжує зовнішні об'єктивні суперечності.

4. Стан, що породжує невдоволення цілою системою мотивів.

5. Суперечності між потребами і можливостями їх задоволення

[2].

Щоб гідно вийти самому з конфліктної ситуації, педагог має володіти рефлексією, здатністю адекватно оцінювати й бачити себе зі сторони. Саме неадекватна самооцінка (завищена або занижена) нерідко стає причиною неправильних стосунків між колегами у педагогічному колективі. Якщо у педагога завищена самооцінка, він зневажливо і зверхньо ставиться до інших, не бачить своїх вад, виправдовує свої помилки об'єктивними причинами. Педагог із заниженою самооцінкою – тривожний, невпевнений у собі, нерідко намагається підвищити власну самооцінку, применшуючи досягнення інших педагогів. У такого педагога може сформуватися негативне сприйняття інших колег, водночас він авторитарний, немилосердний у спілкуванні з оточуючими.

З метою подолання підвищеної конфліктності серед педагогів використовують тренінгові заняття, що допоможуть вирішити гострі індивідуальні проблеми.

Основними методами соціально-психологічного тренінгу із подолання конфліктності є групова дискусія і рольова гра. Педагог, насамперед, має вивчити, зрозуміти себе самого, навчитися вирішувати власні конфлікти і проблеми, а вже потім допомагати учню. Соціально-психологічний тренінг суттєво полегшує процес оволодіння знаннями, навичками ефективної соціальної поведінки, сприяє оптимізації комунікативних можливостей педагога, формуванню необхідних якостей у взаємодії з іншими педагогами та учнями.

Соціально-психологічний тренінг має на меті підвищити компетентність педагогів у спілкуванні через упровадження інтерактивних методів у традиційну систему навчання. В основі програми соціально-психологічного тренінгу лежить принцип поетапності розвитку учасників групи в розумінні кожного себе та інших людей. Соціально-психологічний тренінг складається із занять, спрямованих на розвиток правильної самооцінки, формування рефлексії, емпатії, педагогічної толерантності, вміння спілкуватися, конструктивно виражати свої думки й почуття, розв'язувати конфлікти й допомагати іншим [5].

Таким чином, падіння загальної культури спілкування педагогів впливає не тільки на їхні взаємини з учнями, а й на мікроклімат у педагогічному колективі. Відповідно виникають

непорозуміння, що призводять до конфліктної ситуації. Вирішуючи такі конфлікти, важливо не виходити за межі ділових аргументів і стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банькіна С. Конфлікти в школі – можна ли їх избежать? // Воспитание школьников. – 1997. – № 2. – С. 13–14.
2. Біленька О. Б. Соціально-педагогічні конфлікти у вищому навчальному закладі – причини виникнення та шляхи розв'язання / О. Б. Біленька, Т. В. Чайківський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23(12). – С. 385–389.
3. Дубина Л. Г. Педагогічні конфлікти та способи їх розв'язання / Л. Г. Дубина, І. Б. Вашеняк // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 9. – С. 103–109.
4. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: [навч. посіб.] / Г. М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.
5. Соціально-психологічний тренінг для педагогів: подолання конфліктності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29344/\(11.05.2015\)](http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29344/(11.05.2015)). – Загол. з екрану.

УДК 659:004.77: 378.1

Зозуля Наталія,
Швед Оксана
м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ВІДДІЛУ ЗІ СТРУКТУРНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ДОСВІД ЛУЦЬКОГО ІНСТИТУТУ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

У статті розглянуто особливості інформаційної взаємодії інформаційно-аналітичного відділу зі структурними підрозділами вищого навчального закладу на прикладі досвіду роботи Луцького інституту розвитку людини університету «Україна». Здійснено аналіз впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику роботи закладу освіти.

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність, інформаційно-аналітичний відділ, інформаційна система, Web-сайт, глобальна комп'ютерна мережа «Інтернет», автоматизована база даних.*

Some peculiarities of information cooperation between an information-analytical sector and the structures of a higher education institution are considered in the paper, taking Lutsk institute of human development of the «Ukraine» university as an example. The introduction of information-communication technologies to the practical work of the institute has been analyzed.

Keywords: *information-analytical activity, information-analytical sector, information system, website, the global computer network «Internet», automated database.*

Сучасний рівень інформатизації суспільства передбачає використання новітніх інформаційно-технічних засобів у діяльності вищого навчального закладу (ВНЗ), і процеси, що відбуваються в них, відрізняються складністю і багатоаспектністю. Інтенсивне використання інформаційних технологій є сильним аргументом у конкурентній боротьбі на світовому і вітчизняному ринку освітніх послуг.

Інформаційно-аналітичний відділ Луцького інституту розвитку людини «Україна», як і більшість його аналогів у ВНЗ України, є структурним підрозділом, що забезпечує здійснення наукової, науково-технічної політики в університеті в сфері науково-дослідницької діяльності. Роль і місце інформаційно-аналітичного відділу в роботі ВНЗ передбачає тісну і постійну інформаційну взаємодію зі структурними підрозділами цього закладу.

У науковій літературі розглядаються лише окремі аспекти інформатизації комунікаційних процесів, здійснюваних, в тому числі, і інформаційно-аналітичним відділом, зокрема висвітлювалося питання інформатизації процесів оцінювання, управління якістю у ВНЗ [1, 2, 3, 4, 5]. Тому, вбачаємо за необхідне дослідити цю проблему.

Метою статті є детальний опис особливостей інформаційної взаємодії інформаційно-аналітичного відділу зі структурними підрозділами ВНЗ на прикладі Луцького університету розвитку людини «Україна» та здійснення аналізу запровадження інформаційно-комунікаційних технологій на його базі у практику роботи закладу освіти.

Аналізуючи діяльність ВНЗ приватної форми власності, насамперед, на прикладі Луцького інституту розвитку людини університету «Україна» з огляду на об'єктивний, динамічний і

поступальний характер науково-технічного прогресу в галузі інформації, інформатизації й інформаційної технології, розвитку інституту, ми дійшли висновків, що сьогодні постала необхідність внесення адекватних змін в організацію і здійснення інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД). Зважаючи на сучасний стан інформаційного середовища в інституті, у тому числі стан справ щодо створення інформаційної системи (ІС) спеціального призначення, що розробляється інформаційно-аналітичним відділом (ІАВ), роботи з удосконалення інформаційної взаємодії ІАВ зі структурними підрозділами ВНЗ повинні проводитися в таких основних напрямках:

1. Здійснення інформаційної взаємодії ІАВ із ВНЗ у межах глобальної комп'ютерної мережі «Інтернет» шляхом розширення складу і змісту інформації, що виставляється на Web-сайті інституту, забезпечення ефективності доступу до цієї інформації, мінімізація часу доступу до інформації сайту інституту при будь-якій кількості запитів, розширення спеціалізованих послуг інформаційного забезпечення освітніх запитів.

2. Удосконалення інформаційної системи спеціального призначення структурних підрозділів інституту, враховуючи вже створені електронні інформаційні фонди ІАВ.

У Луцькому інституті розвитку людини університету «Україна» логічним є продовження і розвиток традиційного підходу до одержання інформації, це пов'язано, насамперед, з розширенням складу користувачів інформаційних систем, а також з поповненням змісту їхніх інформаційних ресурсів. Інший шлях розвитку внутрішнього інформаційного середовища передбачає постійне підвищення ефективності інформаційної взаємодії ІАВ з різними ВНЗ України за допомогою мережі «Інтернет», що допоможе налагодити більш тісні зв'язки у різних сферах наукової, освітньої, інформаційної та іншої діяльності.

З метою активного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику роботи закладу освіти, як інструмента мережевої взаємодії всіх учасників освітнього процесу, був створений Web-сайт інституту. Він функціонує в мережі з 2007 р., хоча у 2013 р. було змінено IP-адресу і модераторів сайту, що було пов'язано із певними організаційними і структурними змінами в межах самого Луцького інституту

розвитку людини університету «Україна». Інформація сайту є офіційною і регулярно оновлюється. Склад і зміст інформації Web-сайту Луцького інституту розвитку людини університету «Україна» включає інформацію пропризначення інституту, його структуру, історію створення, у тому числі персональні дані про керівництво інституту, відомості про освітню діяльність, інформацію про результати проведених заходів, а також аналітичні матеріали, що випускаються ІАВ. Планується розширення складу інформації Web-сайту інституту. І хоча в основному розвиток Web-сайту інституту здійснюється за рахунок внутрішніх ресурсів, проте для підвищення ефективності доступу до інформації, розширення наданих серверів, звичайно, навчальний заклад повинен витратити певні кошти, однак вони будуть цілком доступними.

У перспективі склад і зміст Web-сайту інституту повинен містити:

- інформацію про підрозділи інституту (керівництво кафедр, факультетів, відділів і служб, дані про професорсько-викладацький склад, командирів підрозділів, дані про курсантів і слухачів);

- дані про наявний науковий потенціал;

- дані про стан навчального процесу (результати поточного і підсумкового контролю успішності, відомості про навчальні плани і програми та ін.);

- дані про навчально-матеріальну базу (наявність, стан і перспективи розвитку);

- інформацію про проведення навчально-методичних засідань професорсько-викладацького складу, науково-методичних конференцій, міжкафедральних методичних нарад, засідань вченої ради тощо;

- нормативно-правову інформацію про освітню діяльність Міністерства освіти і науки України та ін.;

- матеріали навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін з окремих акредитованих у ВНЗ напрямів підготовки та спеціальностей;

- повідомлення прес-служби;

- рішення вченої ради інституту;

- матеріали заходів, проведених на кафедрах та в інституті;

- аналітичні записки структурних підрозділів;

- видавничу діяльність інституту;
- інформаційні випуски.

Деякі з цих розділів успішно функціонують. Представлені інформаційні ресурси мають відкритий характер.

У мережі «Інтернет» існує досить велика кількість Web-сайтів органів державної влади України і міжрегіональних освітніх організацій. У наш час майже усі установи з регіонів України мають подібні сайти. На більшості Web-сайтів ВНЗ є стандартна інформація про нього, його історію, кафедри тощо.

На деяких вузівських сайтах є і більш цікава для ІАВ інформація, зокрема про стан навчального процесу, навчальні плани і програми, наявний науковий потенціал вузутощо.

У мережі «Інтернет» існує і багато інших Web-сайтів, інформація яких дуже корисна як для ІАВ, так і для структурних підрозділів інституту. Це, насамперед, сайти Президента України й Кабінету Міністрів, Верховної Ради, міністерств і відомств України, правова інформація про законодавство України. Усі вони пропонують важливі для навчального процесу нормативно-правові документи, інформаційні послуги для забезпечення ефективної освітньої діяльності. Можливе також звертання до сайтів пострадянських країн та інших закордонних держав. Для доступу до цієї інформації необхідні лише витрати на підключення до мережі «Інтернет» і абонентське обслуговування.

У зв'язку з бурхливим зростанням обсягів інформації в мережі «Інтернет», з'являється нагальна потреба у впровадженні програмних засобів фільтрації вхідної інформації із заданих критеріїв, її автоматичного надходження на власний комп'ютер і наступну обробку, що потребує певних фінансових витрат.

З метою найбільш повного і взаємного задоволення інформаційних потреб ІАВ і структурних підрозділів інституту доцільно виявити додаткові потреби як ІАВ, так і підрозділів, а також розширити склад і зміст інформації на Web-сайті інституту.

Однак, необхідно чітко уявляти, що мережа «Інтернет» – це загальнодоступне і незахищене інформаційне середовище, в якому можуть бути представлені тільки найбільш загальні і відкриті відомості як про інститут, так і про його структурні підрозділи. У зв'язку з цим, найбільш перспективним є такий напрямок удосконалення інформаційної взаємодії ІАВ і структурних

підрозділів інституту, а також і структурних підрозділів усього Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», як забезпечення навчально-виховного процесу більш широкою і достовірною інформацією в межах спеціалізованої внутрішньої мережі, що буде створювати автоматизована база даних (АБД) ІАВ.

Інформаційну взаємодію ІАВ, структурних підрозділів інституту та університету в цьому випадку пропонується будувати на основі принципу розподілу, розміщення й обробки інформації.

Це означає, що кожен структурний підрозділ інституту або університету організовує власні бази даних, розміщує у них погоджений склад інформації і несе відповідальність за її вірогідність і регулярне відновлення. При цьому відпадає необхідність у дублюванні інформації. Ця інформація може бути швидко знайдена й отримана з баз даних цих підрозділів.

Склад і зміст інформації, що виставляється в АБД, а також регламент її відновлення повинні визначатися відповідними нормативними документами (наказами ректора, розпорядженнями директора). У цих документах повинні міститися вимоги, пропонувані ІАВ до складу інформації, що виставляється підрозділами, і вимоги підрозділів до складу інформації, що виставляється в АБД.

У процесі розробки вузловий сервер, де можуть розміщатися деякі або всі бази даних структурних підрозділів інституту та університету. Вузловий сервер ІАВ повинен бути з'єднаний високошвидкісними каналами зв'язку з комп'ютерними мережами або окремими робочими станціями структурних підрозділів інституту. У такий спосіб забезпечується єдине телекомунікаційне середовище для інформаційної взаємодії структурних підрозділів.

Порядок інформаційної взаємодії між ІАВ і структурними підрозділами інституту, а також іншими абонентами мережі повинен бути визначений у нормативних документах навчального закладу. Бази даних структурних підрозділів інституту та університету в цілому можуть розміщатися на власних програмно-технічних засобах або на вузловому сервері ІАВ. У одному випадку відновлення баз даних значно спрощується, а на вузловому сервері ІАВ робиться лише посилання на електронну адресу бази даних структурного підрозділу.

Однак при наявності недосконалого зв'язку між вузловим сервером і підрозділом може бути ускладнений доступ до цієї бази даних. В іншому випадку забезпечується кращий доступ до інформаційних ресурсів баз даних, тому що передбачається наявність високошвидкісного каналу зв'язку між ІАВ і структурними підрозділами. Проте виникає непроста проблема дистанційного відновлення АБД, розміщеної на вузловому сервері ІАВ.

Відповідальність за зміст й інформаційний супровід АБД і в тому, і в іншому випадку несе відповідний структурний підрозділ.

Слід зазначити, що інформаційне наповнення АБД ІАВ може бути значно ширше, ніж зміст інформації, що знаходиться в базах даних підрозділів. Ця проблема може регулюватися гнучкою системою розмежування доступу до інформації для того, щоб обмежити доступ зовнішніх користувачів до тих чи інших розділів баз даних.

Користувачам АБД, що діє в межах усього університету, вже надаються такі основні серверні програми: розподілений віддалений доступ до інформаційних ресурсів, розміщених у файлової системі АБД; організація службових нарад з найбільш важливих питань життєдіяльності інституту й університету «Україна»; електронна пошта.

У перспективі можливе надання й інших сучасних серверів.

Одним з основних принципів побудови АБД є поетапність її впровадження. Цей принцип передбачає поступове розширення складу підрозділів, що беруть участь у розвитку інформаційних і технологічних можливостей.

Надзвичайно важливим питанням побудови спеціалізованої АБД є вибір раціональних способів зв'язку між ІАВ і користувачами мережі. Таким способом зв'язку є підключення, що базується на дешевих і відкритих каналах зв'язку до мережі «Інтернет» та інших міжнародних мереж інформаційних систем і автономних персональних комп'ютерів інституту та університету в цілому.

Отже, проаналізувавши особливості інформаційної взаємодії інформаційно-аналітичного відділу зі структурними підрозділами ВНЗ, шляхи її можливого вдосконалення, ми дійшли висновків, що особливу увагу варто приділити поетапному створенню

інформаційної системи спеціального призначення структурних підрозділів інституту, тому що тільки за таких умов можливе найбільш повне інформаційно-аналітичне забезпечення процесу освітньої діяльності ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бордовский Г. А. Управление качеством образовательного процесса : [монографія] / Г. А. Бордовский, А. А. Нестеров, С. Ю. Трапицын. – П. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. – 360 с.

2. Давыденко Т. М. Управление образовательными системами : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Т. М. Давыденко, Г. Н. Шибанова, Т. И. Шамова. – М. : Академия, 2008. – 384 с.

3. Картузов А. В. Проектирование управленческого процесса в ИТ-образовании : [монографія] / А. В. Картузов. – Чебоксары : РИО ЧКИ РУК, 2009. – 208 с.

4. Картузов А. В. Теория и методика информатизации вуза для обеспечения требуемого качества образования // Казанский педагогический журнал. – 2010. – № 4(82). – С. 150–155.

5. Управление качеством образования / [Поташник М. М. и др.]; под ред. М. М. Поташника. – М. : Пед. об-во, 2000. – 441 с.

УДК 373.5.091.33-027.22-[027.556:001:34]-056.45

**Зусь Михайло
м. Київ**

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ОБДАРОВАНОЮ УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЯК ЗАСІБ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ В ГАЛУЗІ ПРАВА

У статті проаналізовано роль позакласної діяльності обдарованої учнівської молоді в доуніверситетській правовій підготовці. Одним із видів позакласної роботи з обдарованою учнівською молоддю визначено проведення олімпіади з правознавства, роботу правових гуртків та турнірів юних правознавців.

Ключові слова: обдарована учнівська молодь, олімпіада з правознавства, доуніверситетська правова підготовка, турнір юних правознавців, правові гуртки.

This article analyzes the role of extracurricular activities for talented high-school students in pre-university judicial training. Academic Olympiads in law and other sorts of

competition for young lawyers as well as young lawyers' circles are pointed out as kinds of extracurricular activities for the talented youth.

Keywords: *talented high-school students, academic Olympiad in law, pre-university judicial training, competition for young lawyers, young lawyers' circle.*

Постановка проблеми. В Україні реалізовані різні моделі доуніверситетської підготовки обдарованої учнівської молоді, у тому числі такі, що дають змогу загальноосвітнім навчальним закладам (ЗНЗ) підтримувати й розвивати партнерські стосунки з вищими навчальними закладами (ВНЗ), що відкриває широкі можливості для учнівської молоді, особливо це стосується обдарованої молоді, яка отримує доступ до цільової підготовки з обраною спеціальністю.

В Україні учні можуть займатися різними видами позакласної діяльності. Участь обдарованих дітей у таких заходах відкриває певні перспективи і можливості для учнівської молоді, зорієнтованої на здобуття вищої освіти. Також це стосується обдарованої молоді, яка отримує доступ до цільової підготовки з юридичних дисциплін за обраною спеціальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти підготовки школярів до вибору та оволодіння певною професією у взаємодії ЗНЗ–ВНЗ знайшли своє відображення у роботах науковців В. Бичкової, Л. Григорчука, Н. Матяш, Л. Ройко, Т. Становської, О. Турініної, В. Федяєвої та ін.

Проблеми поглибленого вивчення права у профільних класах загальної середньої школи, профільних коледжах та ліцеях розглядалися такими вітчизняними науковцями, як В. Сущенко, І. Котюк, О. Котюк, І. Максимова, О. Наровлянський, І. Омельченко, С. Ратушняк, Т. Ремех, Н. Ткачова, А. Ришелюк, І. Усенко.

З дослідженнями у сфері професійної підготовки юристів виступили такі відомі європейські науковці як: К. Волкер, М. Дж. Бонель, Рене де Грут, Х. Кетц, Дж. Мерімен, Б. Футей та ін.

Вітчизняні юристи-науковці, а саме: В. Андрейцев, Т. Варфоломеєва, О. Жуковська, В. Журавський, В. Опришко, В. Сущенко, О. Святоцький, В. Медведчук, О. Копиленко, В. Комаров, М. Костицький, Ю. Шемшученко, розглядають в своїх роботах окремі аспекти професійної підготовки та діяльності

юристів в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існує необхідність теоретичного обґрунтування змісту доуніверситетської правової підготовки обдарованої учнівської молоді в системі середньої та позашкільної освіти в Україні (кінець ХХ –початокХХІ ст.), у зв'язку з відсутністю комплексного дослідження.

Формування мети статті. Висвітлити роль позакласної та позашкільної роботи у доуніверситетській правовій підготовці обдарованих старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обдарованість – це сукупність здібностей, що дають змогу індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності і принести суспільству користь.

Відомий дослідник обдарованості Н. Лейтес зазначає, що обдаровані учні є «справжніми маленькими трудівниками», які відчувають «задоволення працюючи». Їх схильність до праці він вважає «виявом самої обдарованості» [1,с. 98,107].

Усі обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Немає потреби примушувати їх вчитися, вони самі шукають собі роботу, частіше складну інтелектуальну, із задоволенням нею займаються, присвячуючи їй увесь свій вільний час. Обдаровані діти вільно і швидко оволодівають відповідними вміннями і навичками. Вони показують високий рівень досягнень.

Підтримка обдарованих і талановитих дітей – це тривалий процес. Обдарована дитина сама собі допоможе, якщо вчитель творчий, а навчальний процес – цікавий, різнобічний і результативний.

Засучасних умов постає необхідність підтримки обдарованих дітей на етапі навчання у ЗНЗ для забезпечення максимального розвитку та вдосконалення їхніх здібностей з метою отримання ними якісних поглиблених знань і вмінь, підготовки до вступу у ВНЗ. З цією ж метою діють державні програми, запроваджено іменні стипендії переможцям міжнародних олімпіад, всеукраїнських олімпіад, Всеукраїнського конкурсу наукових робіт учнів – членів Малої академії наук України [2, с. 47].Також в

Україні обдарована учнівська молодь може займатися за різними профілями освіти у позакласних і позашкільних гуртках, секціях тощо.

Відповідно до Рекомендацій міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення в Україні, проводяться комплекси правоосвітніх правових заходів, найбільш масштабними і різноплановими з яких є тижні правових знань [3].

Традиційно проводиться конкурс на кращого знавця права серед вихованців інтернатних закладів області (11 кл.), зокрема з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Службою у справах дітей регулярно проводяться бесіди, лекції, інтерактивні заняття з правової тематики для учнів на такі теми як: «Робота служби у справах дітей щодо попередження правопорушень і злочинів серед дітей», «Кримінальна відповідальність неповнолітніх», «Профілактика жорстокого насилля над дітьми», «Адміністративна та кримінальна відповідальність батьків за неналежне виховання дітей», «Як не стати жертвою злочину», «Профілактика негативних явищ серед молоді», «Основні завдання міліції», «Порядок дії особи, яку затримали працівники міліції» тощо.

Важливо відзначити, що Всеукраїнська міжвідомча координаційно-методичної рада з правової освіти населення в Україні рекомендує органам державної влади сприяти розширенню мережі молодіжних правових клубів, проводити в навчальних закладах засідання «круглого столу» за участю старшокласників, учителів і науковців з проблем правової освіти учнівської молоді, проводити правоосвітні тематичні заходи для учнів загальноосвітніх шкіл та професійно-технічних навчальних закладів [3].

На позакласних заняттях з правознавства обдаровані учні старших класів удосконалюють вміння самостійно поповнювати свої знання з різних джерел інформації. Складаючи реферати, доповіді та анотації, користуючись при цьому допомогою додаткової науково-популярної літератури, періодичної преси, юридичних документів, учні удосконалюють вміння працювати з книгою: виділяти основну думку, добирати факти для підтвердження теоретичних положень, складати плани і конспекти за текстом тощо.

Відомо, що у позакласній діяльності особливо яскраво розкриваються природні потреби обдарованих школярів, зокрема, в активній діяльності та самоствердженні. Позакласна діяльність надає можливість обдарованим дітям виступати в нових соціальних амплуа, виконувати ролі, що відрізняються від ролі учня, тобто це особлива сфера, де школярі можуть задовольняти особистісні потреби в самоперевірці, самооцінюванні особистого «Я». Це, так би мовити, зона активного спілкування, де задовольняються потреби в контактах. Вільний час – умова для розширення світогляду школярів, для самостійного творчого пошуку в будь-якій галузі, у т.ч. вгалузі правових наук, для поглиблення емоційного сприйняття сучасного життя. Позакласна робота розширює можливості задовольняти негайні потреби обдарованих дітей.

Під час дослідження, проведеного Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України у 2013 р., співпрацю гуртків навчального закладу освіти із ВНЗ підтвердили 38 % керівників ЗНЗ міст і 19 % – сільських, відповідно не підтвердили 62 % респондентів із міст і 81 % – із сільської місцевості (рис. 1) [4].

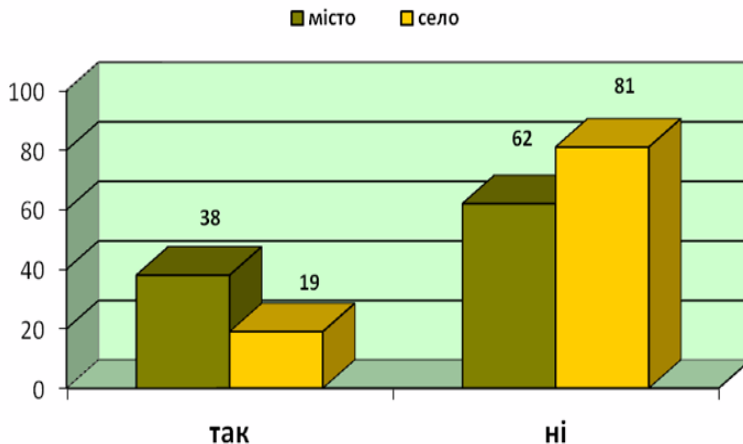

Рис. 1. Співпраця гуртків ЗНЗ із ВНЗ

Важливим аспектом позакласної роботи з обдарованою учнівською молоддю з метою її доуніверситетської правової підготовки є проведення олімпіад з правознавства, що проводяться

з метою пошуку, підтримки та розвитку творчого потенціалу обдарованої молоді в Україні.

Саме олімпіади сприяють розвиткові пізнавального інтересу учнів, самостійному, обґрунтованому та усвідомленому вибору ними майбутнього ВНЗ і майбутньої професії.

На думку педагогів, олімпіада з правознавства – це експеримент, у рамках якого обдаровані діти допомагають педагогам знайти відповіді на такі питання: які види діяльності дозволяють дітям працювати з науковою інформацією?, які види професійно-педагогічної діяльності допоможуть звичайному учневі організувати засвоєння інформації і способи роботи з нею?, які інструменти потрібні педагогові, щоб оцінити рівень засвоєння інформації звичайними учнями і способи їхньої діяльності? [5, с. 2–6].

Олімпіада з правознавства проводиться у чотири етапи і IV (Всеукраїнський) етап є заключним і проводиться щороку наприкінці березня в одній з областей України (часто одночасно з кількох предметів у різних населених пунктах).

Одним із видів позакласної діяльності обдарованих учнів, які готуються до подальшого навчання у юридичних ВНЗ, є робота правових гуртків. Так, Г. Пустовіт визначає поняття «гурток» як основну традиційну форму реалізації змісту навчально-виховної роботи з дітьми та молоддю в позашкільних навчальних закладах різного спрямування [6, с. 10].

У свою чергу Г. Андреева наголошує, що гуртки – це так звані малі групи, члени яких об'єднані спільною соціальною діяльністю й знаходяться в безпосередньому особистісному спілкуванні, що є основою для виникнення емоційних відносин, групових норм і групових процесів [7, с. 137].

Обдаровані учні старших класів з метою підготовки до вступу у ВНЗ юридичного спрямування можуть взяти участь в турнірі юних правознавців (змагання між командами школярів старших класів, які вміють на високому науковому рівні викласти та обґрунтувати свою позицію з приводу тієї чи іншої правової проблеми та довести її в наукових дискусіях – правових раундах).

Так, у 2014 р. диплом I ступеня виборола збірна команди м. Харкова «Юридична громада» у складі обдарованих учнів старших класів: Євменов Єгор (учень 10-го кл. Комунального закладу «Харківська спеціалізована школа II–III ступенів № 3»

Харківської міської ради Харківської області), Синявін Владислав (учень 11-го кл. Харківської гімназії № 144 Харківської міської ради), Гондар Марія (учениця 11-го кл. Харківської гімназії № 6 «Маріїнська гімназія» Харківської міської ради), Дар'я Якубенко (учениця 11-го кл. Харківської гімназії № 47 Харківської міської ради), Миславський Інокентій (учень 10-го кл. Харківської спеціалізованої школи № 162 Харківської міської ради). Керівником команди молодих науковців була вчитель правознавства Харківської спеціалізованої школи № 3 Самофалова Ірина Леонідівна [8].

Отже, участь обдарованих учнів старших класів у олімпіаді з правознавства, турнірах юних правознавців і в роботі правових гуртків сприяють отриманню учнями, які вирізняються високими здібностями до інтелектуальної діяльності, якісних і поглиблених знань і вмінь з юридичних дисциплін, а також підготовці до подальшого навчання у ВНЗ за обраною спеціальністю.

У зв'язку з актуальністю порушених питань, подальші наші дослідження будуть присвячені проблемам змісту й організації доуніверситетського навчання з правознавства обдарованих учнів старших класів, у тому числі такі, що дають змогу ЗНЗ підтримувати й розвивати партнерські стосунки з ВНЗ. Це відкриває перспективи для учнівської обдарованої молоді, зорієнтованої на здобуття вищої освіти, отримати доступ до навчання за обраною спеціальністю у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лейтес Н. С. Ранні проявлення одаренності // *Вопр. психології.* – 1988. – № 4. – С. 98–107.

2. Грищук Ю. В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти // *Освітологічний дискурс.* – 2014. – № 1 (5). – С. 47.

3. Лист МОН України від 19.11.2010 р. № 1/9–838 «Про рекомендації Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення».

4. Моніторингове дослідження «Стан позашкільної освіти та позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах» (І етап), що виконане Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 620 від 28.05.2013 р. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://iitzo.gov.ua/rezultaty-monitorynhovyh-doslidhen/>.

5. Олімпіада як складова роботи з обдарованою молоддю / Н. П. Клименко [та ін.] // Обдарована дитина. – 2006. – № 2. – С. 2–6.

6. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання в контексті трансформаційних процесів у суспільстві // Позашкільна освіта та виховання. – 2006. – № 1. – С. 10.

7. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 137 с.

8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/news/38331-zavershivsyia-finalniy-etap-hii-vseukrayinskogo-turniru-yunih-pravoznavtsiv>.

УДК 373.54-057.874:378.1(043.2)

Кисельова Ірина
м. Конотоп

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядається проблема моніторингу якості підготовки старшокласників до навчання у вищій навчальній закладі. Визначено умови, що впливають на якість шкільної освіти та підготовки до вступу у вищій навчальній закладі. Розкрито сутність профільного навчання у конкретному навчальному закладі.

Ключові слова: старшокласники, моніторинг, якість підготовки, навчально-методичне забезпечення, профільне навчання, вищий навчальний заклад, середня школа, підготовка до навчання.

The paper deals with the problem of monitoring the quality of senior pupils' preparation for their studies in higher education institutions. The factors that influence the school quality and the quality of senior pupils' preparation for entering a higher education institution have been defined. The essence of subject-oriented training in a particular education institution has been explained.

Keywords: senior pupils, monitoring, preparation quality, methodological support, subject-oriented training, higher education institution, secondary school, training for studies.

Майбутнє будь-якої країни залежить від якості її національної освіти, адже освіта формує найважливіше багатство держави – людський потенціал. Якість освіти населення розкриває якість суспільного життя країни й визначає ступінь конкурентно-спроможності громадян ринку праці. Для того, щоб забезпечити належний рівень життя суспільства загалом і кожного її члена зокрема, необхідно вміти управляти якістю освіти за допомогою моніторингу.

Якість науково-методичного забезпечення (НМЗ) навчально-виховного процесу виступає детермінантою ефективності системи освіти внаслідок наявності прямих кореляційних зв'язків із її результатами: рівнем готовності старшокласників до вступу у вищі навчальні заклади (ВНЗ), рівнем сформованості ключових і предметних компетенцій випускників, рівнем організації методики навчання, рівнем упровадженості провідних психолого-педагогічних теорій і концепцій в освітнє середовище тощо. Це визначає актуальність оцінювання якості науково-методичного забезпечення освіти старшокласників та підготовки вступу у ВНЗ. Сутність й основні завдання моніторингу якості освіти старшокласників у процесі їх підготовки до навчання у ВНЗ передбачають проведення системного аналізу наявного науково-методичного забезпечення для можливості здійснення педагогічного супроводу й корекції рівня навчальних досягнень учнівської молоді [1, с. 7].

Питання, пов'язані зі становленням моніторингу підготовки старшокласників до навчання у ВНЗ, розглядаються в багатьох педагогічних наукових дослідженнях. Так, теоретико-методичні засади організації моніторингових досліджень висвітлювали автори С. Бабінець, Л. Ващенко, П. Клименко, Н. Муранова; аналіз світових досягнень та окреслення українських перспектив моніторингу якості освіти здійснювали вчені О. Локшина, О. Ляшенко; моніторинг як сучасний засіб управління якістю освітнього процесу у ВНЗ досліджували такі науковці як: Н. Байдацька, В. Вербець, А. Денисенко, П. Дмитренко, С. Костогриз, Г. Красильникова, О. Островерх, М. Скиба, Л. Серкова, Н. Шакур та ін. [2, с. 157].

Мета статті – проаналізувати здійснення підготовки до навчання до ВНЗ на досвіді роботи педагогів і спеціалістів Конотопської спеціалізованої школи I–III ступенів № 12.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті

(2002) окреслено завдання, що стоять перед середньою школою, а саме: створення умов для розвитку особистості, творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатися протягом життя [3]. Отже, старшокласників потрібно цілеспрямовано готувати до майбутньої діяльності в професійній сфері.

При вивченні організації якості підготовки старшокласників нами було поставлено низку дослідницьких завдань, серед яких: з'ясування змісту терміну «моніторинг»; визначення загальних тенденцій у діяльності органів управління освітою з організації якості освіти; оцінювання ефективності організації підготовки старшокласників до навчання у ВНЗ; визначення факторів, що впливають на якість освіти й підготовки до вступу у ВНЗ; прогнозування динаміки ефективності підготовки та навчання старшокласників.

Об'єктами дослідження виступили: обдаровані учні та старшокласники Конотопської спеціалізованої школи I–III ступенів № 12; форми організації якісної підготовки старшокласників до вступу до ВНЗ; рівень навчальних досягнень старшокласників; створення умов у ЗНЗ для організації ефективної підготовки старшокласників; якісний склад педагогічних працівників, які здійснюють підготовку учнів; психологічний супровід при здійсненні профільного навчання [4].

Важливим напрямом роботи педагогічних працівників є створення й упровадження науково-методичного забезпечення навчального процесу шляхом створення навчальних планів, навчальних програм, тестових завдань та системи їх оцінювання, методичних вказівок щодо оформлення учнями змісту модульних контрольних робіт, інформаційно-методичних листів, методичних вказівок для проведення вступного тестування, підручників і навчальних посібників. Загалом наявну систему навчально-методичного забезпечення процесу підготовки старшокласників і абітурієнтів до вступу у ВНЗ можна подати у вигляді структурно-функціональної моделі [5, с.189].

Так, Н. Муранова у своїх наукових працях розглядає НМЗ доуніверситетської фізико-математичної підготовки старшокласників (ФМпс) як процес і результат створення інформаційно-технологічного ресурсу, що має забезпечувати

якісну доуніверситетську ФМпс до навчання в технічному університеті (ТУ) на основі взаємодії з методичними системами ЗНЗ і ВГНЗ. Актуальність його розробки, апробації і впровадження визначається потребою забезпечення базового рівня підготовки старшокласників і необхідністю створення індивідуальної траєкторії розвитку знань і вмінь з фізики і математики відповідно до особливостей і компетенцій учнів. Автор визначає комплекс НМЗ доуніверситетської ФМпс як складне динамічне утворення системного типу, елементи якого (методи, форми і засоби) у взаємозв'язках і взаємозумовленості забезпечують доуніверситетську ФМпс до навчання в ТУ на основі взаємодії з НМЗ з математики і фізики ЗНЗ й ТУ.

До критеріїв ефективності комплексного НМЗ ФМпс до навчання в ТУ нею віднесено: *результативний* (як кількісний показник рівня якості знань і вмінь з фізики і математики старшокласників, результатів складання ЗНО й видів контролю навчальної успішності (вхідне, поточне, контрольне, підсумкове семестрове, підсумкове річне, підсумкове атестаційне рейтингове оцінювання); результатів вступу до ТУ); *комплексний* (розробка й упровадження НМЗ усі елементи навчального процесу доуніверситетської підготовки без переобтяження її зайвими елементами); *психологічний* (як результат якісної оцінки рівня задоволення суб'єктів освітнього простору наявним НМЗ, розвитку їх пізнавальної самостійності й активності у процесі навчання, мотивації до спільного зростання) [6, с. 23–24].

Сучасна система освіти України орієнтована на підвищення якості навчання у ЗНЗ, на проведення підготовки, що отримують випускники, у відповідність до державних і міжнародних стандартів, що є однією з передумов входження України у європейський освітній простір. Зміна джерел отримання інформації, що виникла за останні роки, не розв'язала проблеми інформаційного обслуговування управління. Рішення все ще приймаються на підставі неповної, несвочасної або неякісної інформації в умовах її дефіциту. Сьогодні активно ведеться пошук і впровадження єдиних стандартів освіти, єдиних форм контролю й оцінювання, таких, як зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО). Тож якісна підготовка старшокласників до ЗНОта вступу доВНЗ є актуальною проблемою сьогодення. Необхідна модернізація

процесу навчання, що включає не лише проведення ЗНО, а й підготовку вчителів та учнів до такої форми контролю як моніторинг якості процесу навчання старшокласників.

Під «моніторингом якості процесу навчання старшокласників» ми розуміємо цілеспрямоване, науково-обґрунтоване, динамічне, безперервне, системно-організоване відстеження стану процесу навчання старшокласників у будь-яку мить, з метою виявлення його відповідності бажаному результату, що здійснюється в ході процесів збирання, опрацювання, систематизації, аналізу, оцінювання, інтерпретації інформації та забезпечує прогнозування й коригування його розвитку [7, с. 88].

З метою вивчення факторів, що впливають на якість освіти й підготовки до вступу до ВНЗ, було проведено анкетування за показниками, що визначають ефективність процесу навчання. Анкетування всіх категорій респондентів (керівник ЗНЗ, класний керівник, практичний психолог, батьки, вчителі, 42 учні 11 кл.) проводилося анонімно, що дало можливість одержати більш об'єктивну оцінку ефективності організації процесу навчання старшокласників до вступу у ВНЗ.

Результати проведеного моніторингу засвідчили, що в спеціалізованій загальноосвітній школі I–III ступенів № 12 м. Конотопа створена цілісна система підготовки старшокласників до вступу у ВНЗ; навчання організоване відповідно до Концепції профільного навчання в старшій школі, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України № 1456 від 21.10.2013 р. Викладання навчальних дисциплін здійснюють 12 вчителів-методистів, 43 спеціаліста I кваліфікаційної категорії, 11 спеціалістів вищої кваліфікаційної категорії. У цьому навчальному закладі розкриваються широкі можливості для задоволення освітніх потреб, у тому числі й щодо підготовки до ЗНО, а саме:

– запроваджено курси за вибором, поглиблено вивчаються окремі предмети, організовано роботу факультативів, забезпечено участь школярів у предметних олімпіадах та у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України, працюють предметні гуртки;

– використано додаткові години варіативної частини навчального плану для поглибленого вивчення предметів, курсів за вибором, спецкурсів, організації індивідуальних та групових

занять, забезпечується участь у секціях МАН;

– забезпечено педагогічними кадрами, якісний склад яких відповідає вимогам чинного законодавства;

– оснащено навчальні кабінети сучасним обладнанням і навчально-дидактичними посібниками;

– організовано роботу психологічної служби школи, що здійснює практичну роботу, відповідну психодіагностику, спрямовану на виявлення інтересів і психологічний супровід старшокласників.

У процесі моніторингу визначені основні завдання, що, на думку керівника навчального закладу та вчителів, які працюють у старших класах, батьків і 42 учнів, є пріоритетними щодо підготовки до ЗНО, а саме:

– формування готовності щодо свідомого вибору професії;

– підготовка до конкуренції ринку праці;

– орієнтація на певний вид професійної діяльності;

– реалізація принципу особистісно орієнтованого навчання для створення власної освітньої моделі кожного учня;

– формування соціальної, комунікативної та інформаційної компетенцій на професійному рівні;

– підготовка учнів до вступу у ВНЗ;

– забезпечення можливостей рівного доступу учнівської молоді до здобуття професійної освіти та початкової професійної підготовки;

– оволодіння учнями старших класів навичками самостійної науково-практичної діяльності.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що у 50 % учні 11-х кл. на високому рівні сформовані практичні навички, загальнонавчальні компетенції. Про це свідчить кількість учнів – претендентів на нагородження срібною медаллю «За високі досягнення» (7 учнів). Разом з тим, як позитивну тенденцію, необхідно відмітити, що в школі навчаються троє учнів, які стали переможцями II-го етапу (обласного) Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2014–2015 н. р. За результатами анкетування 20,8 % батьків учнів відзначають, що підготовка учнів до вступу у ВНЗ є одним із пріоритетних завдань процесу навчання.

Цьому сприяє організація профільного навчання, що здійснюється в навчальному закладі за такими напрямками:

іноземна філологія, фізико-математичний та хіміко-математичний. При цьому дотримано 100 % НМЗ процесу навчання.

Психологічна служба навчального закладу забезпечує психологічний супровід процесу навчання та підготовки старшокласників з метою успішної підготовки до ЗНО та до вступу до ВНЗ. Практичним психологом школи успішно здійснюється робота з вивчення освітніх потреб учнів, а саме: проводяться анкетування, тестування, співбесіди, індивідуальні та групові консультації. Шкільним психологом застосовуються апробовані ефективні психодіагностичні методики для вивчення професійної спрямованості та визначення особистісних характеристик учнів. Найбільш популярна у фахівця – «Карта інтересів» і проєкційні тести різної спрямованості. За результатами діагностики, а також на запити педагогів і батьків організована психологічна корекція. Учителями успішно використовуються різні форми й методи щодо реалізації підготовки до вступу у ВНЗ. Так, старшокласники поглиблено вивчають математику, іноземні мови, хімію, географію, відвідують спецкурси та курси за вибором, факультативи, предметні гуртки, беруть активну участь у роботі секцій наукових об'єднань МАН та предметних олімпіадах.

Учителі школи вдало застосовують як індивідуальні, так і групові форми роботи. Респонденти відзначають, що переважно домінують традиційні уроки й заняття, 33,3 % – упроваджується система підготовки та захисту проєктів, 16,5 % – тренінги, 16,4 % – індивідуальні консультації, 4 % – інтерактивне навчання, 1 % – дослідження та експерименти. У школі систематично проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота, організовуються зустрічі з викладачами ВНЗ та представниками різних професій, про що зазначають 97,6 % батьків та учнів.

За результатами проведеного нами дослідження можна визначити такі *умови ефективності підвищення якості підготовки старшокласників до вступу у ВНЗ*:

- упровадження системи моніторингу ефективності організації підготовки до вступу у ВНЗ;
- упровадження інформаційно комунікативних технологій навчання, ефективного використання в навчальному процесі програмно-педагогічних засобів;

- раціональний підбір кваліфікованих педагогічних кадрів і залучення науковців до здійснення підготовки до навчання;
- підвищення рівня професійної компетентності вчителів, які здійснюють підготовку старшокласників;
- координація спільної діяльності служб зайнятості населення, ЗНЗ, ВНЗ, методичних, психологічних служб і соціальних педагогів у питаннях організації допрофесійної підготовки учнівської молоді;
- забезпечення поповнення бібліотечних фондів навчальних закладів, районних, міських методичних кабінетів (центрів) необхідною навчальною літературою, дидактичними матеріалами та програмно-педагогічними засобами навчання;
- проведення ретельного аналізу наявної матеріально-технічної бази навчальних кабінетів, прогностичних розрахунків і ефективності використання в умовах економічної та фінансової кризи;
- створення у ЗНЗ інтегрованих профільних предметних навчальних кабінетів, зміцнення й поповнення їх навчально-методичної бази;
- розробка регіональних авторських програм ефективних курсів і спецкурсів для організації профільного навчання як предметно, так і професійно орієнтованих [4].

Отже, на якість підготовки старшокласників до вступу у вищі навчальні заклади впливають: навчально-методичне забезпечення предметів, якість забезпечення педагогічними кадрами, організація профільного навчання, поглиблене вивчення предметів, участь школярів у предметних олімпіадах, у роботі МАН і предметних конкурсах, організація індивідуальних і групових занять, відвідування курсів підготовки до вступу при ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Проблемы педагогического мониторинга качества образования // Известия Российской Академии Наук. – № 1. – 01.
2. Василишин Л. Деякі сучасні проблеми моніторингу діяльності навчальних закладів // Педагогіка та психологія освіти. – 2002. – № 1. – С. 157–160.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

4. Мазалова О. Г. Моніторинг організації допрофільної підготовки та профільного навчання філологічного профілю загальноосвітніх навчальних закладів Автономної Республіки Крим [Електроний ресурс] /О. Г. Мазалава. – Режим доступу : <http://ua-referat.com>.

5. Моніторинг як складова системи управління якістю вищої освіти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. / М. Кісіль. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 188–190.

6. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.09. «Теорія навчання» / Н. П. Муранова. – Тернопіль, 2014. – 40 с.

7. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании / А. Н. Майоров. Книга 1/А. – СПб. : Образование – Культура, 1998. – 344 с.

УДК 378.14:004

**Колчунов Володимир
м. Київ**

НОВИЙ ПІДХІД ДО МЕТОДИКИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ

*«Дійсний вчений може відбутися лише тоді,
коли зможе зрозуміти, що уявити неможливо»
(Лев Ландау)*

У статті розглянуто новий підхід до методики проведення профорієнтації, що полягає у розвитку здібностей, нахилів, особливостях характеру, мотивах вибору, а також фізичному стані здоров'я.

Ключові слова: профорієнтація, вибір професії, якості характеру, здібності, абітурієнт, курси.

A new approach to career-guidance methods is considered in the article. It lies in the development of a person's abilities, aptitudes, character features, choice motives, and physical health.

Keywords: career guidance, choosing a career, character features, abilities, university entrant, courses.

Останній дзвоник ніби ключ відкриває «двері» у самостійне доросле життя випускників, до реалізації їх талантів і здібностей, до побудови власної долі. Доля, як відомо, залежить від характеру, а той, в свою чергу, від якостей, закладених природою та

напрацьованих на життєвий шлях.

Зробити самостійний правильний вибір у дорослому житті, вірно обрати вищий навчальний заклад (ВНЗ) як з'ясується, – дуже не просто. У молодій людині ще немає досвіду життя, батьки його мають, але їм не завжди вдається вчасно його передатидітям (такий закон природи), і не можуть вони вплинути на внутрішній світ своїх дітей. Сьогодні у загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ), як правило, працює один психолог і він не може ретельно працювати з кожним учнем, враховуючи його реальні здібності, та й методики відповідного тестування не завжди є досконалими.

Таким чином, має місце нагальна проблема в галузі освіти, що потребує нашої спільної уваги та невідкладного вирішення.

Якщо бути повністю відвертими, то у ЗНЗ проблемі допомоги вибору професії школярам у переважній більшості випадків приділяється лише поверхнева увага, без належного попереднього вивчення кожної конкретної ситуації, і тому, більшість різноманітних психолого-педагогічних тестів не апробовано у роботі з учнівською молоддю в навчальних закладах.

Значний внесок у вирішення цієї проблеми внесли вчені НАПН України і наукові праці (тестові методики) таких вчених як: Дж. Ф. Голланда [1], Л. Йовайш [2], Є. Клімова [3], Г. Резапкіної [4] та ін. Між тим, слід зазначити, що кожен з цих тестів і всі вони разом дають нам далеко не повну уяву про природні можливості, здібності та обдарованості молодій людині і їх можна розглядати тільки як перший крок у напрямку вирішення визначеної дуже складної соціальної проблеми. Успішний розв'язок тієї чи іншої проблеми сьогодення, безумовно залежить від рівня наукових досягнень країни, суспільства, людства та розвитку культури. Історично так склалося, що Захід та Схід обрали різні шляхи свого розвитку. Західний світ пішов шляхом науково-технічного прогресу, а східний – цікавився розвитком природних можливостей самої людини (створені системи аюрведи, йоги, східних бойових мистецтв, китайської медицини та ін.).

У медичних енциклопедіях з'явилися поняття про польові структури людини, її енергетичні та інформаційні оболонки, що складають ауру людини. Сьогодні вже є можливість сфотографувати цю ауру за допомогою ауракамери, тобто експериментально підтвердити існування тонких польових

структур навколо фізичного тіла людини. Органи почуттів та їхній діапазон хвиль, наявних у людини, не дозволяють нам побачити ці тонкі оболонки і без експериментального підтвердження їх існування це питання було б спірним, не зважаючи навіть на геніальні наукові праці нашого вітчизняного вченого, академіка В. Вернадського. Тепер, коли наявність у людини тонких оболонок вже експериментально доведена, західний світ розпочав активне вивчення природних властивостей людини та відповідних систем, що віками розроблялися у східному світі.

Але така тенденція характерна далеко не для всіх країн, – серед нас ще дуже багато невпевнених, які сприймають навіть експериментальні дані за принципом: «Якщо на клітці слона написано «буйвол», – не вір своїм очам». Таке сприйняття оточуючої природи є історично характерним для свідомості людини. У якості прикладу пригадаємо, як змінювалися базові поняття про нашу Землю та її оболонки. В уяві людей Земля спочатку сприймалася плоскою «сковорідка на трьох китах» і 99,999... % людей в цьому були впевнені. Потім з'явилися альтернативні моделі К. Пталомея, Н. Коперника. Цікавою була думка і у вченого Д. Бруно про те, що ми не самотні у Всесвіті.

У теперішній час сто відсотків людства сприймають Землю у вигляді кулі в гравітаційному полі сонячної системи. Але це тепер, а уявіть себе багато століть назад, коли 99,999... % людства вважають, що Земля плоска, а деякі поодинокі люди уявляють її у вигляді кулі, на північному полюсі якої людина розташована «вниз головою». Такі люди сприймалися як нездорові (не сповна розуму); інквізиція робила спробу поставити їх на «шлях істини», а якщо це не вдавалося, то їх спалювали на вогнищі, щоб не наразити інших на «небезпечний вірус», який вразив цих «нешасних» людей. Минає час, змінюються століття, і разом з ними змінюється уявлення людства про космос, навколишній світ, нашу Землю та її оболонки.

Тим не менш, у сучасному світі та ще в багатьох культурах, де наявність тонких оболонок в колі фізичного тіла людини та навколишнього енерго-інформаційного поля з голографічними можливостями у кожній його точці, на жаль, сприймається як категорія, що «потребує вогнища інквізиції». І це має місце в той час, коли фізики ХХІ століття вже оперують з часткою, що

перетворює світло в масу, – так званим «бозоном Хіггса», часткою створення Всесвіту (часткою Бога).

Наукові відкриття засвідчили, що в людині мають місце декілька рівнів торсійних полів, що відповідають невидимим енергетичним центрам та відомі на Сході як чакри (фокуси торсійних полів). Чим вище розташована чакра, тим вище частота поля.

У цих умовах, щоб не бути анахронічними, фахівці вищої школи не повинні залишатися позаду, а рухатися в кроці з часом, та всіляко інтенсифікувати освіту майбутнього. Беручи «на озброєння» кращі розробки зарубіжної вищої школи, без ігнорування тенденцій, що вже отримали розвиток у ВНЗ Китаю та інших країн Сходу, де збільшенню об'ємів тонких енерго-інформаційних структур кожного студента приділяється певна увага на державному рівні. Головне те, щоб у ВНЗ можна було стати не тільки висококваліфікованим фахівцем, але й мужньою, добропорядною людиною, громадянином, патріотом, борцем за щастя своєї родини, свого народу, своєї країни тощо.

Відповідно до вимог Болонського процесу, досвідчені науково-педагогічні працівники ВНЗ та модернізована навчально-матеріальна база розкривають широкі можливості для використання новітніх, інформаційних технологій, сприяють ефективному оволодінню професією та формуванню найкращих людських якостей.

Огляд накопиченого досвіду засвідчив, що в Україні інноваційні розробки психолого-педагогічних методик, пов'язаних з енерго-інформаційними структурами людини, вже проводяться протягом двадцяти років в Кримській асоціації біоенергообміну в природі та протягом десяти років в Інституті інеології цієї ж асоціації (строк навчання чотири роки), де вже підготовлено шістсот фахівців, які можуть бути кваліфікованими консультантами на виробництві, успішними у бізнесі, працювати у садівництві, тваринництві, займатися профорієнтацією та ін. [5, 6]. При цьому, впродовж навчання вони мають значно розширений світогляд, правильно розуміють філософію життя, краще розуміють оточуючий світ та засвоюють науку «бути здоровим».

Інеологія – наука про енерго-інформаційний обмін. Спеціальна унікальна методика профорієнтації підлітків розроблена С. Бінатом

і М. Петровою, заснована на дослідженні тонких структур і якості енергії підлітка, стосується вибору професії та свого життєвого шляху за п'ятнадцятьма параметрами якості енергії конкретної людини, а саме: 1) визначення типу темпераменту; 2) комунікативні здібності: а) психологічне, б) енергетичне за станом м'якості та пластичності енергії; 3) визначення енергетичного потенціалу підлітка (об'єму енергії): а) на даний момент, б) максимально можливого, в) аналіз зниження енергетичності у суспільстві; 4) система цінностей; 5) рівень свідомості (творчий потенціал); 6) домінуюча робоча півкуля: а) за психологічною оцінкою, б) за об'ємом енергії півкуль; 7) визначення пружності енергії, аналіз психологічної стійкості сили волі; 8) визначення м'якості енергії (якості: доброта, співчуття, любов); 9) визначення пластичності енергії (орієнтування у складних обставинах: гнучкість чи категоричність); 10) моральний розвиток (розкриття центрів вищої свідомості); 11) визначення домінуючих систем цінностей (які центри функціонують); 12) психологічна стійкість; 13) лідерство; 14) рекомендовані професії; 15) аналіз і рекомендації за самовідновленням і саморегуляцією організму у відповідності до обраної професії [6]. Цю методiku було успішно апробовано в НАПН України (м. Київ).

При обранні професії учням необхідно розібратися у своїх здібностях, нахилах, особливостях характеру, мотивах вибору, а також фізичному стані здоров'я. Дуже важливим є той факт, щоб професійно важливі якості тієї чи іншої професії були у відповідності з їхніми особливостями.

У даному методі проводиться дослідження стану, якості, об'єму, напруження, пружності тонких структур людини з аналізом тих інеологічних і психологічних характеристик, що можуть відігравати важливу роль у виборі професійної спрямованості особистості.

Також має вплив присутній об'єм енергії (енергетичний потенціал). Це виявлення лідерства підлітка, його можливостей. Якщо підліток хоче обрати «енергомістку» професію, наприклад лікаря, вчителя, юриста чи менеджера, то він повинен мати великий стійкий енергопотенціал.

За якістю (тонкістю) випромінювання людини можна зробити

висновок про схильність до тієї або іншої професії. Люди, які мають тонку, м'яку енергію, впевнені в собі, краще зможуть розкритися за напрямом гуманітарного мистецтва у якості вчителя, лікаря, тобто там, де вони зможуть розкрити свої особливі якості: добра, співчуття та чуттєвості. Якщо люди з тонкою, м'якою енергією, тобто за характером чуйні, вразливі, навіювані за порадою та впливам оточуючих оберуть професію, де необхідна тверда воля, напористість, витримка, – мають місце важкі психологічні ситуації (наприклад, робота у поліції), – будуть не тільки відчувати психологічну несумісність, але й важкість енергетичної несумісності: зниження енергії потенціалу. Енергетично можна визначити робочу півкулю, що домінує на направленість підлітка до точних або гуманітарних наук.

За станом пружності енергії визначається психологічна стійкість та сила волі.

При визначенні п'ятнадцяти параметрів якості енергії конкретної людини, паралельно стає зрозумілим те, які якості кожній конкретній людині необхідно допрацьовувати, щоб вона була повністю здоровою і стала досить успішною, щоб набула якості лідера (командира виробництва).

Цю методику можна засвоїти при проходженні відповідного навчання в ІДП НАУ з отриманням відповідного свідоцтва (сертифіката).

Попит на ту чи іншу професію, на жаль, залежить не тільки від самої її суті, але й від її реклами, іміджу тощо [7]. В якості прикладу давайте розглянемо будівельну професію. Чомусь так склалося («дякуючи» кінематографу, що створив імідж будівельників у вигляді нетверезих, заплямованих фарбою фахівців), що одна з найцікавіших професій, користуються попитом і пошаною у багатьох людей, ще не знайшла відповідного розуміння серед абітурієнтів (виняток складають лише молодь західних регіонів України). Що стосується Національного авіаційного університету, то підготовка фахівців за спеціальністю «Будівництво та цивільна інженерія» забезпечує наземну гавань повітряного флоту (аеровокзали, термінали, ангари, спеціальні споруди, аеродромні покриття, літовища тощо). При цьому не має жодних відмінностей при підготовці таких фахівців як на Заході, так і в Національному авіаційному університеті (НАУ). До речі, підготовка майбутніх

фахівців за спеціальністю «Будівництво та цивільна інженерія» дозволяє отримати високий рівень фундаментальної і спеціальної підготовки, що дає їм можливість вирішувати найважливіші задачі, що стоять перед капітальним будівництвом; прививати основи творчого підходу і розуміння архітектурних форм, формування архітектурного смаку, ознайомлення з історією архітектури і світового мистецтва. Студенти, які навчаються за цією спеціальністю, отримують достатньо високу комп'ютерну підготовку і знання сучасних комп'ютерних програмних середовищ і комплексів («Lira-САПР», «SCAD», «Мономах», «AutoCAD», «ArchiCAD», «MathCAD», «MathLAB», «Ms Office» (зокрема «Excel» та «PowerPoint»), ИСС «Зодчий», «АВК» та ін.). Таку комп'ютерну підготовку забезпечує випускова кафедра комп'ютерних технологій будівництва.

Застосовуючи відомий вислів А. Суворова «Важко в навчанні, – легко під час бою», щодо зазначеної професії «Будівництво та цивільна інженерія» «складно» вчитися (наприклад, матриця жорсткості сучасного розрахункового методу скінченних елементів для будівлі та споруди більш складна у порівнянні з розрахунком літака чи підводного човна), але після опанування цієї професії «легко в житті», – на неї є попит, випускники мають змогу працювати практично в будь-якій сфері життєдіяльності людини, а не тільки на будівельному майданчику промислових, цивільних і громадських будівель і споруд та їх планово-фінансових відділах, а також в проектних та науково-дослідних інститутах будівельного профілю, викладачами вузів, у відділах капітального будівництва, що є практично у всіх організаціях – наприклад, в банку, структура підрозділів якого розташована в громадських будівлях, що потребують технічної експлуатації та реконструкції; у фірмах, що займаються торгівлею нерухомості; державних адміністраціях; бути менеджерами з продажу будівельних матеріалів і конструкцій, що вивчаються майбутніми фахівцями протягом п'яти років навчання. За останні роки, можна відзначити 100 % працевлаштування випускників НАУ за вказаною спеціальністю. Для тих абітурієнтів, хто має здібності та гарні знання до іноземних мов, підготовка за цією спеціальністю проводиться в НАУ англійською мовою.

Продовжуючи розмову про новий підхід до методик

профорієнтації, слід зазначити, що кожна людина володіє почуттєвим знанням, навіть якщо вона про це не обізнана. Ось Ви зустріли якусь людину, вона Вам приємно посміхається, говорить комплементи, а у Вас таке почуття, що Ви бажаєте скоріше піти від неї. Всі ми добре знаємо, що буває і навпаки, – людина і не звертає на Вас особливої уваги, а у Вас виникає комфортний стан у її присутності.

Сприйняття енергії тієї чи іншої людини, обмін енергією при спілкуванні людей, при спілкуванні з природою, з творами мистецтва, – відомі речі з якими ми зустрічаємося щоденно. Наприклад, біля однієї картини нам дуже комфортно, ми нею залюбки насолоджуємося, а біля іншої – ми не затримуємося надовго, можемо відчувати навіть погіршення настрою.

Якщо трапляється так, що людина виходить із стану стійкої рівноваги, гармонії та постійно знаходиться в стані суперечки з іншими людьми, то вона може себе повністю зруйнувати. На цьому прикладі простежується зв'язок інеології з валеологією (наукою про здоров'я людини). Здоров'я людини та її успішність у професійних справах напряму пов'язані з тим, як вона поводить себе у суспільстві та спілкується з іншими людьми, як реагує на образи. Наприклад, якщо у сім'ї відбулася сварка, то ауракамера, як правило, показує відсутність енергії в районі голови людини, – вона може знаходитися в передінсультному стані. Більш за все людина втрачає енергію, коли вона веде внутрішній діалог сама з собою про всі щоденні негаразди. Тому, коли ви приходите додому, то необхідно налагодити себе на відсторонення від усіх «наболілих» проблем, що виникали у вас впродовж робочого дня. Тільки при такому підході можливе збереження свого здоров'я, що, як відомо, у житті людини є найголовнішим. Навіть, якщо людина не знає про те, що у неї є один з енергетичних центрів, який має назву «Вішудха», і який розташований у районі горла, кожний з нас знає, що за умови образи, у нас у горлі «стоїть ком». Що це? Це свідчить про те, що цей центр, як квітка, закрився у Вас і обмін енергії в даний час – відсутній.

Як підсумок щодо вищенаведеного, повернемося знову до запитання, що стоїть перед кожним випускником ЗНЗ: куди піти навчатися?, як зробити самостійний правильний вибір у дорослому житті? Як з'ясується за результатами спілкування з ними, то це

дуже не проста для них задача. Після закінчення ЗНЗ відповідь на питання хвилює майже кожну молоду людину, але обирати їм доводиться серед багатьох ВНЗ країни. Зараз дуже важко серед сотень важливих і цікавих спеціальностей знайти саме ту, що об'єднувала б романтичну мрію з реальністю, приносила моральне задоволення та користувалась попитом ринку праці. Безумовно, можна обрати одну професію, а потім перекваліфікуватися, але, на жаль, час буде втрачено та й досвід невдач залише відповідний слід. Вибір професії для випускників, як і всякий вибір – це прийняття рішення при великій кількості альтернативних варіантів і необхідності врахування різноманітних факторів. Адже народна мудрість говорить, що «щастя – це коли вранці є бажання йти на роботу, а після роботи з гордістю повертатися додому».

Вибір професії – дуже відповідальний крок у житті кожної молодої людини. І якщо цей вибір вона зробила невірною, то втрачається її енергія, що дається людині на організацію її місії на Землі. На жаль, часто трапляється так, що людина вимушена багато разів починати все з початку, закінчувати декілька вузів, тому що невірною обрано вперше професію не призвела до бажаного результату. У таких пошуках втрачається дорогоцінна людська енергія, молодість, бо, як відомо, що починати все з самого початку дуже не просто, не говорячи вже про оптимальність реалізації своєї місії. Роблячи такий вибір людині необхідно враховувати, що професії бувають енергомісткими, що потребують спілкування з людьми, наприклад: вчитель, лікар та ін., та менш енергомісткими, наприклад, бібліотекар, садівник, ботанік та ін. Тому дуже важливо вміти визначити природний об'єм своєї енергії як майбутнього фахівця.

Зазвичай, вчитель і лікар передає значну частину своєї енергії іншим людям. Саме тому, їм необхідно мати високий дух, м'якість, любов і співчуття до людей, високі моральні й етичні якості. Не можна дозволяти собі бути зайво емоційним, злим, лицемірним, заздрисним тощо.

Одже, енерго-інформаційний обмін допомагає кожній людині у будь-якій її професійній справі. Суть в тому, що коли план чи програма вже складені, то вони мають певну енергетичну субстанцію (енергетичне поле). Якщо ця енергія велика, то план буде успішним при його реалізації. При цьому дуже важливим є те,

чи достатньо у людини, яка склала цей план, власної енергії щодо його виконання і повної реалізації. Якщо мало, то справа не буде досить успішною. Отже, виникає нагальне завдання, як збільшити об'єм власної енергії людині? Рішення цієї проблеми ставить на якісно новий рівень можливості профорієнтації учнівської молоді як у ЗНЗ так і при ВНЗ. Якщо людина обрала професію енергомістку, а у неї природної енергії замало, то їй буде дуже складно реалізувати себе в такій професії. Людина, яка мріє про конкретну енергомістку професію і обирає її, то перед нею завжди постає проблема, яким чином можна поповнити і збільшити об'єм власної енергії?

З цього приводу доцільно було б порадити абітурієнтам пройти курс підготовки за програмою «Профорієнтаційна підготовка» при НАУ. Він буде вельми корисним як для абітурієнтів, так і для студентів перших – п'ятих курсів ВНЗ, які бажають збільшити об'єм своєї енергії й розвинути свої природні здібності, що нагально необхідні для їх майбутньої професії. Саме з цією метою і і розроблено спеціальні енергетичні методики, системи дихання тощо. Навчальна програма курсу «Профорієнтаційна підготовка» включає наступні теми: 1) Світоглядна основа на базі ЗНЗ та її розширення; 2) Сфери діяльності людини в суспільстві. Аналіз професій (людина – людина, людина – природа, людина – цифра, людина – художній образ тощо); 3) Характеристики та психологічні портрети людей. Типи особистостей; 4) Польові структури людини на основі критеріїв Міністерства охорони здоров'я України і навчальних програм ВНЗ Китаю та Індії. (енерго-інформаційні оболонки, меридіани, центральні канали); 5) Енергетика людини. Системи дихання. Енергетичні центри. Накопичення і рух енергії; 6) Інформаційні центри людини. Мозок – біокомп'ютер. Свідомість. Підсвідомість. Надсвідомість. Інтуїція. Віра; 7) Якості характеру. Позитивні. Негативні. Розвиток природних здібностей, якостей характеру талантів, необхідних для обраної професії. Методики; 8) Українська та класична світова література та мистецтво. Етика. Естетика; 9) Організація виробничої діяльності. Створення виробничих ситуацій з використанням елементів ділової гри. Напрацювання професійних якостей характеру лідера (командира виробництва). Чергування роботи і відпочинку. Методики релаксації; 10) Організація часу.

Постановка цілей та їх аналіз. Щоденник.

Запланована також і самостійна робота слухачів курсу, що включає наступні теми: 1) Фізичне виховання: волейбол, східні єдиноборства, футбол та ін. (розвиток якостей змагання, суперництва, розкриття особистості, харизми і таке інше); 2) Робота з якостями характеру за засвоєними методиками; 3) Читання класичних творів за рекомендаціями викладача.

По завершенню повного курсу «Профорієнтаційна підготовка», кожен з слухачів має змогу отримати повний і достовірний аналіз своєї анкети з профорієнтації за п'ятнадцятьма параметрами якості енергії, де достовірно наводиться повна інформація про можливість енергетичного саморегулювання і самовідновлення організму відповіно до обраної професії та рекомендації щодо її вибору.

Отримують також необхідні рекомендації і батьки. У якості прикладу однієї з рекомендацій для батьків можна навести аналіз, який впливає з досліду, що проводився Інституті інеології Кримської асоціації по біоенергообміну в природі [5]. У три стакани садять по десять бобів чи горошин. При цьому щодня кожен з цих стаканів виносять із кімнати і наговорюють відносно кожного з них різну інформацію: стосовно першого стакана, – «ти прекрасний, будеш зростати швидко, будеш міцним»; стосовно другого стакана, – «ти бридкий, будеш рости погано, будеш кволим», стосовно третього стакана, – його не помічають, тобто до нього байдужі. Через місяць у першому стакані виростає великий, міцний, красивий побіг, у другому – тоненький, жовтенький побіг, у третьому стакані – побіг зовсім не зростає і відбувається загнивання насіння. Аналізуючи цей дослід, ми бачимо, що інформація певним чином впливає на розвиток фізичного тіла рослини. У другому випадку росток виріс тоненький, але він зростає, наче хоче довести, що він спроможний вижити. Стосовно третього стакана ми бачимо, що пагон губить відсутність людської уваги. Цей факт доводить, що дитина як і рослина постійно потребує належної уваги як батьків, вчителів, друзів, так і суспільства в цілому. Саме проходження учнями та студентами курсу «Профорієнтаційна підготовка» надасть їм можливість зорієнтуватися у великому розмаїтті спеціальностей, вивчити і зрозуміти свої здібності, сміливо рухатися у майбутнє, вірно обрати спеціальність та комфортно почувати себе у суспільстві.

Звичайно, серед широкого розмаїття ВНЗ в Україні, випускникам сьогодні складно самим зробити вибір вишу для отримання вищої освіти. Але на сьогодні безперечно те, що саме НАУ є одним із рейтингових ВНЗ України, спроможних надати не тільки якісну вищу освіту, а й підготувати висококваліфікованих фахівців конкурентоспроможних ринку праці. Університет надає якісну вищу освіту за 44 спеціальностями. Саме цей ВНЗ має понад 80-річну славетну історію і вже третій рік поспіль тримає першість серед ВНЗ України за кількістю реєстрації заяв (понад 30 тис.) до Приймальної комісії. Перш за все, він дає можливість отримати якісну вищу освіту (за оцінками незалежних експертів і роботодавців), по-друге – можливість навчатися на так званому «англломовному проєкті», отримати другу вищу освіту, закінчити кафедру військової підготовки, одночасно навчатися в Інституті новітніх технологій під керівництвом академіків НАН України [8].

Для підготовки до навчання у ВНЗ в НАУ створено Інститут доуніверситетської підготовки (ІДП), що успішно діє як сполучна ланка між ЗНЗ і Університетом, забезпечуючи реальну можливість не тільки підготуватися до навчання у ВНЗ, а й сприяє якісному складанню тестів загальнонаціонального ЗНО навчальних досягнень випускників, а також вирішує завжди важливе питання вибору професії. Саме ІДП НАУ є навчальним центром, де реалізується системна діяльність щодо комплексу профорієнтаційних заходів, що включають такі структурні елементи як: професійну інформацію, консультацію, діагностику, адаптацію та професійний відбір [8].

Як стверджують науковці, у старшому шкільному віці закладаються необхідні передумови для формування як професійного інтересу, так і подальшого успішного навчання у виші, формується стійка мотивація до вивчення певних дисциплін.

На користь рівня сформованості професійного інтересу слухачів ІДП, за результатами соціологічного опитування, свідчить той факт, що в середньому від 39 % до 50 % респондентів проінформовані про умови праці, професійні якості, потребу на ринку праці та можливість отримання майбутньої професії. На їх професійний вибір вплинули такі чинники як: самостійне рішення – 67,1 %; особисті здібності – 52,3 %; вплив батьків – 33,9 %; інформування через мережу «Інтернет» – 14,1 %; інформація від

друзів та знайомих – 11,3 %; повідомлення від учителів ЗНЗ – 5,4 %; засоби масової інформації (ЗМІ) – 5,2 %. Аналізуючи результати опитування, можна зробити висновок, що у процесі формування професійного інтересу слухачів ІДП необхідно працювати безпосередньо з випускниками та їх батьками особисто[8].

Важливим показником виступає кількість слухачів ІДП, яка визначає рівень усвідомлення абітурієнтами та їх батьками необхідності додаткового поглибленого вивчення дисциплін шкільного циклу, розвиток професійних уявлень учнів про можливості та перспективи подальшого навчання та отримання вищої освіти. Середня статистична динаміка кількості слухачів доуніверситетської підготовки у НАУ свідчить про те, що доуніверситетська система розглядається учнями та їх батьками як основа якісної подальшої підготовки фахівців у ВНЗ [8].

Об'єктивні та суб'єктивні передумови і чинники розвитку середньої освіти не дають змогу ЗНЗ підготувати випускника до вступу в обраний ним ВНЗ, оскільки шкільна програма і навіть профільна не враховує специфічних особливостей даного університету; існують суттєві розбіжності в рівнях підготовленості учнів з навчальних дисциплін залежно від типу ЗНЗ та індивідуальної освітньої ситуації з їх викладанням; у значної частини учнів знання з деяких предметів мають фрагментарний характер. Саме ці зазначені проблеми покликана вирішувати доуніверситетська система, що здійснює підготовку випускників у проміжній ланці між ЗНЗ–ВНЗ [8].

Серед найбільш вдалих форм роботи і заходів ІДП НАУ можна зазначити такі, як: укладання угод про співробітництво із ЗНЗ, «ярмарки професій» на базі центрів зайнятості, участь у міжнародних та вітчизняних освітянських виставках, дні відкритих дверей університету, презентації у ЗНЗ, коледжах і технікумах, участь у святі Першого та Останнього дзвоників у ЗНЗ, засідання круглих столів з працівниками освіти, уроки профорієнтації «Твій вибір – твоє майбутнє», зустрічі з батьками випускників, зустрічі ректора з керівниками ЗНЗ, з якими підписано угоди про співробітництво, проведення профорієнтаційного опитування майбутніх абітурієнтів тощо[8].

На підготовчих курсах у НАУ слухачі вивчають навчальні

дисципліни: українська мова та література, математика, історія України, англійська мова, географія, фізика, хімія, біологія, основи журналістики, рисунок та композиція у відповідності до програм ЗНО, розробленими Українським центром оцінювання якості освіти. Важливо відзначити, що випускники підготовчих курсів щорічно підтверджують свій високий рівень знань і вмінь з навчальних дисциплін після завершення навчання та після проходження ЗНО. Про це свідчить статистика за останні три роки: майже кожен четвертий випускник має відмінний сертифікат ЗНО навчальних досягнень УЦОЯО, а відсоток вступу в НАУ на місця державного замовлення сягає майже 75% від їх загальної кількості. Враховуючи актуальність й необхідність підготовки випускників до якісного вступу до ВНЗ, ІДП пропонує учням різноманітні форми навчання такі як: вечірня, щосуботня, заочна (в дні шкільних канікул), як у м. Києві, так і в регіонах України[8].

Серед основних напрямів діяльності ІДП можна виділити такі як: якісну підготовку до ЗНО та вступу у ВНЗ України, підвищення рівня підготовки абітурієнтів на основі використання кадрового і матеріального потенціалу НАУ; вивчення і розробку проблеми наступності та організація ранньої професійної орієнтації серед слухачів за участю провідних фахівців НАУ; поглиблене вивчення навчальних дисциплін і спецкурсів[8].

Багатотисячний колектив університету – неоціненний золотий фонд, бо саме вони щодня не просто «сіють розумне, добре, вічне», а формують фундамент національної еліти, своїм прикладом, науковими здобутками, інтелектом допомагають студентам зростати на благо нашої держави.

НАУ широко відкриває двері перед випускниками ЗНЗ для спільного подолання небосхилів знань і завжди готовий стати тим ключем, що відкриває перед Вами щасливе майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голланд Дж. Ф. Опитувальник для визначення типу професійної спрямованості особистості [Електроний ресурс] / Дж. Ф. Голланд. – Режим доступу : <http://vsetesti.ru/361/>.

2. Йовайші Л. Опитувальник професійних нахилів (модифікація Г. В. Резапкіної) [Електроний ресурс] /Л. Йовайші. – Режим доступу : <http://psycabi.net/testy/138-test-na-proforientatsiyu-oprosnik-jovajshi-sfera-professionalnykh-predpochtenij-uchashchikhsya>

3. Клімов Є. А. Диференційно-діагностичний опитувальник для визначення типу майбутньої професії.

4. Резапкіна Г. В. Психология и выбор профессии : программа предпрофильной подготовки / Г. В. Резапкіна. – М. : Генезис, 2005. – 208 с.

5. Ханцеверов Ф. Эниология гуманитарная / Фирьяз Ханцеверов. – Одеса : Энио, 2002. – 316с.

6. А. с. Україна. Програма психоенергетической профориєнтації підлітка / Бінат С. Г., Петрова М. В. (Україна). – № 9181; дата реєстр. 12.01.09.

7. Собчик Л. Н. Психодиагностика в профориентации и кадровом отборе / Л. Н. Собчик. – М. : Речь, 2002. – 72 с.

8. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.

УДК 371.3:373.57(046)

Кух Ольга
м. Канів

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ: ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються проблеми теорії і практики, досвіду і перспектив розвитку профільного навчання у середній освіті. Розкрито суть таких понять як: диференціація, нахили, розумові здібності, задатки, схильність, які є важливими для розуміння та оволодіння учнями, які навчаються у профільних гуманітарних класах.

Ключові слова: профільне навчання, гуманітарні класи, учень, середня освіта, диференціація, нахили, задатки, здібності, схильність.

The article deals with problems of the theory and practice, experience and prospects of specialized education development in the secondary school. Such concepts are explained as differentiation, inclinations, intellectual abilities, disposition, and aptitude, which are important to be understood and learned by pupils of specialized humanities classes.

Keywords: specialized education, humanities classes, pupil, secondary education, differentiation, inclinations, disposition, abilities,

aptitude.

Як зазначено в «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» (2002), освіта є засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина, дієвим чинником модернізації суспільства. За роки незалежності в Україні визначено нові пріоритети розвитку освіти, розпочато практичне реформування галузі на основі Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття», 1993). Але й досі серйозною залишається проблема якісної середньої та вищої освіти, не досконало забезпечені умови для навчання дітей з профільних предметів, а також для обдарованих дітей [1].

XXI століття висуває до освіти нові вимоги відповідно до нової орієнтації людського розвитку, забезпечення національних інтересів держави, самоствердження та самореалізації особистості. Сама система освіти має забезпечувати формування особистості, готувати професіонала високого ґатунку, патріота держави, який усвідомлює свою належність і відповідальність за перспективний розвиток європейської цивілізації. Система освіти має також забезпечувати вучнів (студентів) сучасний світогляд, здатність до самостійного наукового пізнання, розвиток творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації. Великого значення набуває при цьому організація навчально-виховного процесу з урахуванням: сучасних досягнень науки і техніки, створення різноманітних типів і видів закладів середньої освіти, варіативності навчальних програм і планів, індивідуалізації процесу навчання і виховання [2].

Пріоритетами державної політики розвитку освіти в Україні є: особистісна орієнтація, формування національних і загальнолюдських цінностей, створення однакових можливостей у здобутті якісної освіти у навчальних закладах різного типу, а також створення умов для профільного навчання. Інтереси школярів, їхні здібності і потреби, доступність навчання сьогодні вимагають широкій диференціації процесу навчання, що забезпечується створенням різноманітних навчальних планів, навчальних програм, підручників та інших складових навчально-методичного забезпечення процесу навчання. Адже саме диференціація навчального процесу є основним принципом навчання в Європі.

Основне завдання диференціації – побудувати навчально-виховний процес, створивши оптимальні умови для різних груп учнів

відповідно до їхніх можливостей, пізнавальних інтересів, нахилів, здібностей, задатків і, зрештою, потреб, що, як відомо, у них різняться. Різниме також і рівень їхнього загального розвитку, а в старших класах – і різні життєві плани та перспективи [2].

Під нахилами у дидактиці розуміють спрямування людини на заняття певною діяльністю. Нахили багато в чому збігаються із здібностями і розвиваються разом, проте часом нахили і здібності різко різняться. Під задатками розуміють вроджені особливості організму, природні передумови його розвитку. Задатки є органічною основою здібностей. З допомогою найпростіших тестів психологи визначають широкий діапазон міжіндивідуальних інтелектуальних відмінностей. Так, якщо розумові здібності (увага, пам'ять, мислення, уява, мовлення) найслабшого учня прийняти за одиницю, то здібності сильного оцінюються в 15 разів більше. Аналогічне явище спостерігається і в рівні знань, умінь і навичок [3].

Усі діти в своєму фізичному і розумовому розвитку проходять однакову послідовність етапів, що поступово ускладнюються і «надбудовуються» один над одним. Проте, цю однакову послідовність різні учні освоюють із різною швидкістю, що може обумовлюватися як біологічними, так і культурно-педагогічними факторами. Не менш суттєвою ознакою здібних дітей, скажімо, до гуманітарних предметів є наявність в їхньому інтелекті творчого начала. У таких учнів спостерігається оригінальність, неординарність оформлення результатів своєї розумової діяльності: несподівані асоціації, яскраві метафори, аналогії. Вони вирізняються образністю сприймання оточуючого світу, вмінням стисло висловити сутність предмета, люблять такі діти і самі ставити неординарні запитання, що надзвичайно важливо [3].

Учені-педагоги Ю. Шевельов, Л. Масенко, Г. Мацюк висловлюють важливу думку, а саме: схильність виникає у тій сфері діяльності, до котрої дитина має особливо високі здібності, тобто одне підкріплює інше. Учні, які виявляють схильність до гуманітарних наук, активно захоплюються художньою літературою, прагнуть писати вірші, короткі оповідання, казки. Їх від інших вирізняє образність мислення, багатство лексичного словника. Крім того, для них характерне швидке читання, підвищений рівень розвитку емоційної сфери, різнобічність інтересів, природний потяг до читання, тобто домінування вербальної сфери. Водночас в учнів з нахилами до

гуманітарних предметів часто не спостерігаються такі ж успіхи у навчанні з інших предметів, що цілком природно. Необхідно враховувати уже сформовані нахили учнів, прилаштовуючи до них тип навчання, тобто диференціацію [4].

Ключовим питанням педагогічної науки став пошук ефективного механізму включення учнів з певними нахилами в структуру середньої освіти. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є створення для таких учнів спеціальних профільних класів у загальноосвітній школі з метою надання школярам сприятливих умов для розвитку здібностей і нахилів саме до цих предметів.

На нашу думку, важливим елементом у діяльності профільних класів є добір учнів і розробка нових технологій навчання. Тестові перевірки, співбесіди, іспити, що спонтанно використовуються при зарахуванні їх до гуманітарних класів, дуже приблизно і не завжди достовірно визначають гуманітарні здібності й можливості школярів. Як показує практика, часто до таких класів зараховують учнів, нездатних глибоко засвоїти предмети природничо-математичного циклу. Особливо часто таке явище спостерігається у школах, де всього 2–3 паралелі, що взагалі унеможливило створення профільних класів. Проте між фізико-математичним і гуманітарними класами, крім фахової, є принципова різниця в меті і завданнях середньої освіти. Якщо випускники перших здебільшого готуються до вступу в технічні вищі навчальні заклади (ВНЗ), то гуманітаріїв не слід орієнтувати на подальшу роботу лише в історико-філологічних галузях знань. Завдання цих класів значно ширше – створити оптимальні умови для загальнокультурного, морального, естетичного розвитку кожної особистості. Одним випускникам це допоможе самовизначитись, іншим – глибше прилучитися до гуманітарної культури, що необхідно для кожної освідченої висококультурної людини.

Створення профільних гуманітарних класів не може бути зведене лише до перерозподілу навчальних планів і деяких змін у навчальних програмах на користь гуманітарних предметів, організації відповідних факультативів, предметів за вибором тощо. Слід змінити загальне спрямування всього навчального процесу як в такому класі, так і в усьому навчальному закладі в цілому, адже справжній демократизм і гуманітаризація процесу навчання стверджуються не лише на окремих уроках, скажімо, літератури. Учня профільних класів слід

давати свободу дій, більше вільного часу, щоб вони могли повніше виявити свою індивідуальність та займатися самостійно. Великого значення у зв'язку із цим, на наш погляд, набуває проблема методів, формі засобів викладання профільних предметів, інтенсифікації процесу навчання в цілому.

Звісно, ніхто не ставить під сумнів необхідність поглиблених знань з літератури в профільних гуманітарних класах, проте далеко не завжди ці знання свідчать про глибоке розуміння учнями суті художньої літератури як твору мистецтва, про інтерес до неї, розвинений художній смак. У шкільній практиці, як зазвичай, головним є завдання «змусити» школярів прочитати програмний художній твір, інакше найсучасніші методи, прийоми, засоби його подальшого аналізу не будуть мати сенсу. Як правило, з набуттям життєвого досвіду учні ці ж самі твори з насолодою читають у дорослому віці.

На нашу думку, найголовніше у викладанні в профільних гуманітарних класах – навчити учнів глибоко особистісно сприймати художній твір. До речі, це є метою вивчення літератури й у звичайних класах. Але тут можуть бути створені максимальні умови для активізації творчої діяльності учнів у самому процесі освоєння художнього тексту, на чому ґрунтується вся методична система роботи над художнім твором у профільних класах.

Як нам відомо, літературні твори сприймаються читачами неоднаково, і це цілком природно, тому що кожна людина – це особистість та неповторна індивідуальність. Головне завдання методики викладання літератури в профільних класах і полягає в тому, щоб розкрити найповніше індивідуальні якості учня, сформувати духовно багату, гармонійно розвинену особистість з високими моральними ідеалами та естетичними потребами. Для успішного розв'язання цього завдання необхідно розвивати в учнів літературні здібності, під якими розуміють літературно-творчі та читацькі здібності, що тісно пов'язані між собою. У структурі читацьких здібностей і з урахуванням образної природи художньої літератури передовсім слід назвати читацьке уявлення, під впливом якого на основі художнього тексту учень створює власні читацькі образи. Завдяки творчому характеру читацького уявлення, читання різних видів літератури, і передовсім художньої, відбувається процес своєрідної співтворчості письменника і читача. Відомо, що твір автора

більшою чи меншою мірою впливає на останнього лише за умови, коли читач «бачить» і «чує» все, що показує письменник, але водночас залишається можливість доповнити в уяві картини, образи, характери, створені автором, за рахунок власного читацького досвіду, вражень, знань тощо. Проте уявлення у сприйнятті художньої літератури лише тоді є значущим, коли досягається естетичний зміст художнього образу [5]. Сприймання художньої літератури як своєрідної дійсності формує в учнів здатність до співпереживання образам і навіть ототожненню читача з одним із них, що є найважливішим критерієм високого рівня розвитку емоційного компоненту в структурі читацьких здібностей, що мають повноцінно розвинути у профільних гуманітарних класах [5].

Правильна організація роботи в таких класах спонукає учнів до власної літературно-творчої діяльності, розвитку чутливості до форми літературного твору, до його художніх особливостей і майстерності письменника.

Важливим компонентом структури спеціальних читацьких здібностей, що має розвинути профільне навчання, є літературно-критичне мислення, тобто формування здатності учнів-читачів до аналізу, інтерпретації та критичної оцінки прочитаного твору. Випускник профільного класу має орієнтуватись у сучасному літературному процесі, а розвинені літературно-критичні здібності дозволять школярам безпомилково відрізнити істинно художні твори від малохудожніх [4].

Глибина змісту художньої літератури може бути глибоко зрозуміла і осмислена лише за умови, якщо у читача сформоване уміння проникати у внутрішній світ літературного героя, для чого необхідний мінімум психологічних знань. Підготовлені учні повинні виявляти «психологічну чутливість» до сприйняття і розуміння літературного персонажа завдяки відтворенню в уяві його внутрішнього світу, свідомому психологічному аналізу мотивів його вчинків. Таким чином, досвідчений читач має розрізнити і розуміти такі поняття як: розкриття характеру, цільність характеру, суперечливість характеру, сила характеру, духовний світ, духовне багатство, духовна краса, нищість, почуття власної гідності, естетичні почуття, патріотичні почуття, людські емоції тощо.

Отже, профільне навчання у старшій школі має забезпечувати

достатній та високий рівень готовності випускників до загальнонаціонального зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників, високий рівень опанування предмета у середній школі й подальше успішне його вивчення у ВНЗ, формування інтелектуально розвиненої, високоморальної, національно свідомої, духовно багатой особистості, готової до подальшого професійно орієнтованого навчання і спроможної самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання, саморозвитку й діяльнісно реалізовувати їх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті[Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

2. Шевченко З. Організація профільної освіти // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 8.

3. Ковбасенко Ю. Профільне навчання літератури: «за» і «проти» // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 4. – С. 18–24.

4. Лікарчук І. Проблема профілізації навчання // Управління освітою. – 2002. – № 13–14.

5. Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку : наук.-доп. бібліогр. покажч. Вип.1 / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2004. – 163 с.

УДК 801.8:373.57(045)

**Максимчук Віра
м. Київ**

РОБОТА З ТЕКСТОМ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ПІДГОТОВЧИХ КУРСАХ КОЛЕДЖУ

У статті розглядається текст як важливий засіб роботи на заняттях української мови на підготовчих курсах Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету. Висвітлено важливість вивчення мовних явищ на основі тексту з метою формування життєвої та професійної самосвідомості слухачів. Обґрунтовано роль текстового дидактичного матеріалу не тільки у підвищенні рівня мовної підготовки абітурієнтів, а й у формуванні у майбутніх студентів уявлення про освітнє середовище.

Ключові слова: *підготовчі курси, підготовка слухачів, українська мова, текст, життєве і професійне самовизначення.*

This article views a text as an important tool at Ukrainian language lessons within the preparatory course at the College of Information Technologies and Land Management of the National Aviation University. The importance of text-based linguistic phenomena learning aimed to form learners' self-actualization in life and profession is described. The paper also explains the role that textual didactic material plays both in improving the school-leavers language background and in getting the would-be students acquainted with the educational environment.

Keywords: *preparatory courses, learners' training, Ukrainian language, text, self-determination in life and profession.*

Рідна мова дає людині можливість осягнути світ, самоствердитись як особистості, вона є однією з ознак національної приналежності, громадянства. Тому саме мова є найважливішим фактором виховання підростаючого покоління.

Заняття з української мови на підготовчих курсах Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування (коледж) Національного авіаційного університету (НАУ) мають велике значення у життєвому і професійному самовизначенні підлітків. На переконання О. Горошкіної, текст, тематично орієнтований на майбутню професію підлітків, є одним із широко вживаних засобів навчання української мови [1, с. 105].

Останнім часом з'явилися вагомі наукові розробки, що пропонують як окремі прийоми, так і цілісну систему роботи з текстом на уроках української мови (Л. Варзацька, Т. Донченко, М. Девдера, Н. Лесняк, О. Мельничайко і В. Мельничайко, М. Пентилюк, Г. Шелехова та ін.). Проте практично відсутні дослідження про особливості роботи з текстом на заняттях української мови на підготовчих курсах при вищих навчальних закладах (ВНЗ). Звідси й впливає мета запропонованої статті – обґрунтувати роль текстового дидактичного матеріалу не тільки як важливого засобу навчання української мови на підготовчих курсах, а й як засобу формування професійно орієнтованої особистості та представити власний досвід застосування комплексних вправ, що побудовані на певнотекстовому матеріалі.

Текст – це явище мовної та позамовної дійсності, він виконує різні

функції: це і засіб комунікації, і спосіб збереження і передачі інформації, і, звичайно, носій виховного потенціалу [2, с. 8]. Текст, над яким працюють на занятті української мови, дає можливість слухачам підготовчих курсів простежити активне життя слова, цілеспрямований вияв усіх його граматичних категорій, а викладачеві – впливати на формування логічного мислення підлітків, на вироблення вмінь і навичок правильно користуватися словом у різних мовленнєвих ситуаціях.

Усебічний аналіз тексту дає нам змогу органічно перейти від розгляду його змісту, стилю, побудови до відбору мовних засобів і таким чином вивчати будь-який мовний матеріал на мовленнєвій основі. Важливо опрацьовувати мовні явища (фонетичні, лексичні, граматичні) на основі тексту, тобто в контексті мовлення, де добре видно, як взаємодіють мовні одиниці у процесі комунікації, яка їх роль у вираженні думки.

Маючи широкі можливості, слухачі підготовчих курсів при ВНЗ вагаються у виборі фаху і навчального закладу. Тому поряд з вивченням української мови викладач повинен сприяти вирішенню проблем життєвого і професійного самовизначення підлітків. В інтересах коледжу не тільки сприяти підвищенню рівня мовної підготовки майбутніх студентів і свідомому вибору ними професій, а й розкрити перед ними привабливість навчального закладу. Саме тому в коледжі був реалізований проект, присвячений 70-річчю навчального закладу. Викладачі та студенти коледжу на основі архівних документів, спогадів, матеріалів з підручників, науково-популярних видань та інтернет-сайтів створили збірник текстів для роботи на заняттях української мови на підготовчих курсах[3].

Тексти розділу «Твоя майбутня спеціальність» дають можливість майбутнім абітурієнтам свідомо підійти до вибору майбутнього фаху.

Професія «менеджер»: бути чи не бути?

Сьогодні менеджер – одна з найпопулярніших професій у сфері великого бізнесу. Що ж відрізняє управлінця-професіонала від фахівця середнього рівня? Якщо подивитися на менеджерів міжнародних компаній, то відразу стає ясно, що єдиного рецепту, як добитись успіху на цьому терені, не існує.

Головна якість сучасного менеджера – це все-таки лідерство. На його плечах лежить відповідальність за всю команду. Причому

справжній керівник одночасно працює відразу з трьома групами людей: акціонерів компанії, співробітників і клієнтів. Захищати інтереси утримувачів акцій так само важливо, як і розвивати потенціал своїх працівників. Від менеджера очікують швидкого ухвалення рішень, що не обов'язково прийдуться до душі всім. Він має створювати додану вартість і мислити в категоріях «ціна» й «якість».

Сьогодні можна говорити про перевиробництво менеджерів, але не грамотних керівників. Такі фахівці завжди в ціні. Остання фінансова криза, що потрясла світову економіку, оголила слабкі сторони управлінців. Багато хто з керівників забув про свою відповідальність і жив одним днем, орієнтуючись тільки на швидкий заробіток. Але саме для менеджера важливим є стратегічне бачення на роки вперед.

Менеджеру в технологічному концерні важливо володіти двома якостями: умінням оптимізувати процеси та працювати з цифрами. Велику допомогу в цьому можуть надати технічні знання, адже менеджеру – «технарю» простіше розібратись у всіх деталях виробництва й налагодити бізнес-процеси. Проте досвідчений керівник не повинен ставати рабом цифр і технологій. Для нього важливо знайти оптимальну комбінацію та вирішувати проблеми в комплексі.

У сучасних умовах керівникам усе частіше доводиться проводити реструктуризацію бізнесу. Для цього необхідно розбиратись у таких показниках, як витрати, виручка, прибуток, грошові потоки. Проте всі ці чинники не мають аніякого значення, якщо в менеджера немає стратегії. Головні задачі, що належить вирішувати керівнику, – це уміння скласти бізнес-план, проаналізувати можливості та ризики, розпізнати технології майбутнього.

Не останню роль в управлінні відіграє людський чинник. Сучасний керівник повинен уміти спілкуватися з персоналом і клієнтами, ставити задачі і створювати додаткові імпульси для їх вирішення. У психології цю якість називають «емоційним інтелектом», маючи на увазі здатність усвідомлювати та розуміти власні емоції та емоції підлеглих і тим самим впливати на них.

Керівник має бути в центрі команди та об'єднувати її. Сучасний менеджер також повинен розбиратись у політичній обстановці та

володіти міждисциплінарним підходом.

Отже, перевиробництво менеджерів – це міф. Сьогодні, як ніколи, потрібні кваліфіковані керівники (371 слово)[3, с. 104].

(О. Курманська)

Завдання до тексту

1. Визначте стиль і тип мовлення.
2. Визначте основну думку тексту.
3. Чим є заголовок тексту (тема, ідея, проблема)?
4. Що нового ви дізнались про перспективи професії менеджера?
5. Які якості мають бути притаманні менеджеріві?
6. Знайдіть у тексті речення з пунктограмою «Гире між підметом і присудком».
7. Поміркуйте, які ще пунктуаційні правила можна проілюструвати за допомогою цього тексту.
8. Знайдіть речення, що відповідають такій схемі:
(...), [...], (...), (...), (...).
9. Виконайте повний синтаксичний розбір 1-го речення 3-го абзацу.

Тексти розділу «Сьогодення коледжу» знайомлять майбутніх студентів з освітнім простором нашого навчального закладу.

Наша альма-матер

Саме сюди кожного ранку впродовж семи десятиліть поспішають викладачі та веселі гомінки студенти. Саме в цих стінах, що були свідками творення історії нашого навчального закладу, отримали путівку в доросле професійне життя тисячі випускників – топографів, геодезистів, картографів, фотограмметристів, землевпорядників. Вони працювали і нині працюють в Україні, країнах близького та далекого зарубіжжя, гордо несучи високе звання – випускник Топографічного технікуму.

Літопис історії нашого навчального закладу містить багато цікавих сторінок. Для викладачів та випускників ці сторінки наповнені глибоким змістом, адже вони є значною частиною життєвої дороги кожного з них.

Тож історія навчального закладу продовжується. У нас є багаторічний досвід, є і помилки, які ми навчилися та вчимося виправляти; є і перемоги, якими ми пишаємося; є гарні, започатковані ще в далеких 40-х роках минулого століття традиції,

що трепетно зберігаються, підтримуються та примножуються новими поколіннями студентів.

Ми щиро віримо, що доріжка, яка колись привела до нашого навчального закладу тисячі молодих людей, закоханих у майбутню професію, не заросте. Вона ще довгі роки зустрічатиме нових абітурієнтів Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету різнобарв'ям квітів, духмяним ароматом цвіту лип і акацій, що ростуть на тихій вулиці з щирою та лагідною назвою «Дружківська» (187 слів) [3, с. 17].

(С. Сиротенко)

Завдання до тексту

1. Випишіть термінологічну лексику. За допомогою словників з'ясуйте значення слів. Що ви знаєте про цих фахівців? Чи знайомі особисто з представниками цих професій?

2. Випишіть з тексту ключові слова і словосполучення, що передають тему тексту і обґрунтуйте їх роль в розкритті змісту.

3. Випишіть слова, у яких: кількість букв та звуків однакова; звуків більше, ніж букв; звуків менше, ніж букв.

4. Розберіть за будовою слова «поспішають», «землевпорядкування».

Свята у коледжі

Усі знають, що кожен новий навчальний рік розпочинається 1-го вересня святом «День знань». Та це у школах. У коледжі 1-ше вересня – звичайний повноцінний робочий день, а посвята в студенти відбувається напередодні, в останній день серпня. Урочистості зазвичай відбуваються на подвір'ї коледжу. Першокурсників вітають представники адміністрації, а студенти старших курсів готують невеликий концерт. Новачки дізнаються, у якій групі будуть навчатися, знайомляться з куратором, з друзями по навчанню. Коледж гостинно відчиняє першокурсникам двері у студентське життя.

Наступне свято для першокурсників – це мистецький конкурс «Дебют». Тут кожен має змогу виявити свої таланти у співі, танці, декламуванні чи будь-якому іншому жанрі. Це дуже важливий етап у студентському самоствердженні, адже переможців запрошують до участі в концертах, присвячених Дню вчителя, святу 8-го Березня, Дню Перемоги.

Та найголовнішим святом для студентів, безперечно, є День студента, який відзначається 19 листопада. Увесь день у коледжі працює студентське радіомовлення. На перервах звучать радіовітання і хороша музика. Усміхнені викладачі вітають студентів і вибачають неухважність на парах, бо і самі колись були студентами. Ви вже зрозуміли, що цей день, на жаль, не вихідний. Тож тільки після занять студенти влаштовують грандіозне свято з піснями, танцями.

Завершальним студентським святом стає урочисте вручення дипломів, коли випускники прощаються з коледжем і вирушають у самостійне доросле життя (203 слова) [3, с. 31].

(М. Яцук)

Завдання до тексту

1. Поширте текст розповіддю про свята у вашому навчальному закладі.

2. Назвіть засоби міжфразового зв'язку у тексті.

3. Випишіть слова з орфограмами «ні ннв іменниках».

4. Випишіть складні слова і виконайте їх розбір за будовою.

Поділяємо думку Я. Тарабанової про те, що дидактичною одиницею уроку може слугувати не тільки текст, а й декілька тематично об'єднаних текстів. За цієї умови тексти утворюють своєрідний культурний простір[4,с. 190]. Наприклад, можна запропонувати одному занятті використати тексти розділу «Славні імена випускників» про підкорювача Евересту М. Туркевича, знаного фотожурналіста В. Розвадовського, відомих учених С. Войтенка, В. Борового тощо [3, с. 61–67].

Отже, саме в процесі роботи з текстом на заняттях української мови підготовчих курсів формується лінгвістична й комунікативна компетенція майбутніх студентів, з'являються широкі можливості для пізнання історії Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування НАУ, традицій нашого навчального закладу, професій, за якими коледж здійснює підготовку молодших спеціалістів, відбувається духовне збагачення, формується уявлення про освітнє середовище коледжу, у якому слухачі планують продовжити освіту за обраним фахом, тобто відбувається життєве та професійне самовизначення підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горошкіна О. Н. Теорія і практика навчання української мови

в старших класах / О. М. Горошкіна, Л. О. Попова, А. В. Нікітіна. – Х. : Основа, 2012. – 171 с.

2. Пентилюк М. І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови / М. І. Пентилюк // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 8–10.

3. Максимчук В. Б. Українська мова : збірник для диктантів, переказів, аудіювання, лінгвістичного аналізу / В. Б. Максимчук, С. А. Сиротенко. — К. : ФОП Андрієвська Лана Володимирівна, 2014. – 108 с.

4. Тарабанова Я. В. Виховання національної свідомості учнів на уроках української мови засобами роботи над жестом // Таврійський вісник освіти. – 2013. – №4. – С. 185–191.

УДК 373.6:371(043.2)

Мельничук Алла
м. Ковель,
Муранова Наталія
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто проблему профорієнтаційної роботи у загальноосвітній школі. З'ясовано зміст поняття професійна орієнтація та її етапи. Охарактеризовано зміст і напрями роботи з профорієнтації у молодшій, середній та старшій школі, визначено її головні завдання. Підкреслена роль учителя у виборі профілю навчання і сфери професійної діяльності учнів. Визначено методи профорієнтаційної роботи для активізації самовизначення школярів. Проаналізовано особливості розвитку професійного інтересу та мотивації до вивчення дисциплін у системі доуніверситетської підготовки у вищому технічному навчальному закладі. Підкреслено необхідність здійснення профорієнтаційної роботи у взаємозв'язку «учень-вчитель-батьки».

Ключові слова: професійна орієнтація, профорієнтаційна робота, вибір професії, професійний інтерес, мотивація, середня школа, вища школа, допрофільна підготовка, доуніверситетська підготовка.

The paper is devoted to the issue of career-guidance activities in the secondary school. The concept of career guidance is explained and its

stages are established. The content and divisions of career-guidance activities in junior, medium, and senior classes have been described, and the main task of such activities have been defined. The teacher's role in choosing both the specialization of studies and the field of the pupils' professional activities is pointed out. Methods of career-guidance activities aimed at pupils' self-determination stimulation have been defined. Some special features of the development of professional interest and motivation for learning academic disciplines within the system of pre-university training at a technical university have been analyzed. It is underlined the role of a teacher in creating optimal conditions for the successful development of individual skills, identifying aptitudes, inclinations, assistance in self – determination – first in choosing the profile of study, and then in the choice of professional field. Methods of career guidance for students' self-activation have been defined. The need for career-guidance activities in the system “pupil-teacher-parents” has been emphasized.

Keywords: career guidance, career-guidance activities, choosing a profession, professional interest, motivation, secondary school, higher school, comprehensive training, pre-university training.

*«Щоб люди знаходили щастя
в своїй роботі, необхідно три умови:
робота має бути їм під силу,
вона не має бути такою, що
виснажує, і її повинен
супроводити успіх» (Дж. Реськін)*

Вибір професії – один з головних життєвих виборів, що здійснюється людиною в юнацькому віці. Не так вже і просто визначитися із власним майбутнім. Сьогодні світ професій різноманітний і широкий. І знайти своє особисте місце в ньому, бути впевним у собі, стати справжнім професіоналом – процес довготривалий, що вимагає від кожної людини неабияких зусиль, енергії, часу і неабияких матеріальних ресурсів. Тільки правильний вибір професії дозволяє реалізувати власний потенціал, уникнути розчарування, захистити себе і свою сім'ю від постійного заощадження коштів і невпевненості в завтрашньому дні. Який вибір професії можна вважати правильним? По-перше, майбутня професія має приносити неабияке моральне і матеріальне задоволення. По-друге, потрібно досконало оволодіти необхідними професійними якостями, такими як: інтелектуальні, фізичні, психологічні. По-

третє, обрана професія повинна мати попит відповідно з урахуванням ринку праці. Вибір професії, як і будь-яка справа, починається з постановки власної цілі. Вони мають бути забезпечені внутрішніми ресурсами, а саме: особистими особливостями, схильностями, здібностями, професійно важливими якостями, а не зовнішніми, таким як: гроші, зв'язки, випадок, і реалістичними, тобто співвіднесеними з власними можливостями.

Вимоги сучасного виробництва до рівня професійної підготовленості кадрів в ще більшій, ніж раніше, мірі актуалізують проблеми професійної орієнтації учнівської молоді, оскільки професійні наміри значної частини випускників здебільшого не відповідають кадровим потребам народного господарства чи виробництва. Підготовка до вибору професії важлива ще і тому, що вона є невід'ємною частиною багатостороннього і гармонійного розвитку особистості, і її слід розглядати в єдності і взаємодії з етичним, трудовим, інтелектуальним, політичним, естетичним і фізичним вдосконаленням особистості, тобто усією системою навчально-виховного процесу. Таким чином, можна зробити висновок, що профорієнтація є важливим моментом як в розвитку кожної людини, так і у функціонуванні суспільства в цілому.

Професійна орієнтація – це система науково-практичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, низки інших суспільних інститутів, метою яких є професійне самовизначення учнів, що відповідає індивідуальним особливостям кожної особистості й потребам суспільства в кадрах [1, с. 95].

Тому профорієнтація молоді за своєю суттю є не лише проблемою педагогічною, але й суспільною. Суть профорієнтації як суспільної проблеми виявляється в необхідності подолання протиріччя між об'єктивно існуючими потребами ринку праці в збалансованій структурі кадрів і неадекватними суб'єктивними професійними прагненнями молоді, що традиційно склалися. У зв'язку з цим величезна увага в загальноосвітній школі приділяється проведенню цілеспрямованої профорієнтації серед учнів, що повинна спиратися на глибоке знання профорієнтаційної роботи як системи з урахуванням основних її складових (професійна інформація, професійна консультація, професійна діагностика, професійний відбір, професійна адаптація), що визначають формування потреб, професійних намірів і готовності особистості до праці. Сьогодні професійній орієнтації у

навчальному закладі відводиться нова роль – це створення необхідних умов для педагогічної і психолого-педагогічної підтримки молоді в її професійному самовизначенні, допомозі у виявленні професійних інтересів, схильностей, визначення реальних можливостей в оволодінні цієї або іншої професії, успішній соціалізації в суспільстві і активній адаптації відповідно ринку праці. У зв'язку з цим істотно зростає значення допрофільної підготовки і профільного навчання, де професійна орієнтація є одним з важливих компонентів.

Професійна орієнтація учнівської молоді включає чотири основні складові: *професійна освіта* (надання молоді інформації про різноманітність професій і спеціальностей, навчальні установи, можливості професійної кар'єри); *професійне консультування* з питань вибору професії, працевлаштування, можливостей здобування відповідної освіти; *професійне виховання* (формування у молоді працьовитості, працездатності, професійної відповідальності, розвиток професійних здібностей); *професійний розвиток* особи і підтримку професійної кар'єри, включаючи зміну професії і професійну перепідготовку.

Охарактеризуємо *зміст профорієнтаційної роботи* в загальноосвітньому навчальному закладі (ЗНЗ) за чотири етапами:

– I-й (1–4 кл.) – здійснюється розвиток інтересу до навчально-пізнавальної діяльності, заснованої на практичному орієнтуванні про різні її види, у тому числі соціальну, трудову, ігрову, дослідницьку; поступове розширення уявлень про світ професійної праці;

– II-й (5–7 кл.) – забезпечується розвиток у школярів особистого сенсу в набутті пізнавального досвіду і інтересу до професійної діяльності; уявлення про власні інтереси і можливості;

– III-й (8–9 кл.) – проводиться групове консультування з метою виявлення і формування адекватного ухвалення рішення про вибір профілю навчання; відбувається процес професійного самопізнання;

– IV-й (10–11 кл.) – відбувається корекція професійних планів, оцінка готовності до вибраної професійної діяльності.

Доцільно проводити роботу з учнями у такий спосіб як: тестування і анкетування учнів; консультації з вибору профілю навчання (індивідуальні та групові); розширення знань в рамках

шкільних предметів («Технології» 5–7 кл., «Інформатика» 7–11 кл. та ін.); організація і проведення екскурсій довищих навчальних закладів (ВНЗ), закладів професійно-технічної освіти (ЗПТО), на підприємства, до різних установ; відвідування вузів у дні відкритих дверей.

У молодших (1–4 кл.) профробота здійснюється шляхом трудового виховання учнів, що направлено, в основному, на формування практичних умінь і елементарних уявлень про працю дорослих, виховання інтересу до професій і результатів праці. Актуальними напрямками такої роботи є: розширення і збагачення уявлень школярів про світ, в якому вони живуть, у тому числі, світу людей; формування елементарних уявлень про суспільну значущість тієї або іншої професії; виховання шанобливого ставлення до праці дорослих, дбайливого відношення до продуктів праці. На нашу думку, дані напрями реалізуються у видах дитячої діяльності (іграх, спілкуванні, виконанні фізичних вправ); у процесі організованих педагогічними працівниками формах роботи: заняттях, екскурсіях, святах, розвагах тощо. Так, у сюжетно-рольових і режисерських іграх учні відображають свої уявлення про професії, з представниками яких зустрічаються в повсякденному житті (лікар, продавець, перукар, будівельник і т. ін.). У процесі ігор у дітей формуються елементарні уявлення про професійні обов'язки (лікар лікує, дворник прибирає, перукар стриже, будівельник будує тощо), необхідні інструменти (шприц, молоток, пила, ножиці та ін.), елементи спецодягу представників відповідної професії (каска, білий халат і т. ін.). Імітація трудових дій, операцій може мати місце в театралізованих іграх. У процесі організованої педагогом образотворчої діяльності вихованці можуть отримати елементарні уявлення про професію художника, скульптора, дизайнера, модельєра, а також про представників інших професій.

На II етапі (5–7 кл.) в системі загальної середньої освіти учнів формується позитивне відношення до праці; розкривається важливість і необхідність її для суспільства; формується потреба бути корисним людям; формуються ціннісні орієнтації, мотивація самопізнання, установки на власну активність у професійному самовизначенні та оволодінні професійною діяльністю.

Так, III (8–9 кл.) і IV етап (10–11 кл.) передбачає вивчення наукових основ вибору професії; класифікаційних ознак професії, вимог професій до людини, основних професійно важливих якостей, правил

вибору професії; розвитку індивідуальних професійно важливих якостей, формування уміння співставляти вимоги, необхідні для набуття конкретної професії з власними можливостями та кон'юнктурою ринку праці; консультування щодо вибору професії та навчання у навчальному закладі [2].

Важливо відзначити роль учителя, що полягає в створенні оптимальних умов для успішного розвитку індивідуальних здібностей, виявленні нахилів, задатків, допомоги в самовизначенні – спочатку у виборі профілю навчання, а потім і у виборі сфери професійної діяльності. Саме тому, у загальноосвітній школі I–III ступенів № 10 м. Ковеля Волинської області започатковано роботу гуртків для учнів 5–11 кл.: «Красзнавчий обрій», «Художнє слово», «Юний журналіст», «Екологічна варта», «Столяри-конструктори», «Музейна справа», «Школа безпеки», «Захисник Вітчизни», «Влучний стрілець», правознавчий клуб «Lex», спортивні клуби «Вікторія», «Барвінчата», «Здоров'ятко», секція волейболу «Соколята», вокальні групи «Дивограй», «Дударики», хор «Світлячок». Учні відвідують факультативи та курси за вибором з усіх предметів навчальної програми.

Допрофільна підготовка – це система психологічної, педагогічної, інформаційної й організаційної діяльності, що сприяє самовизначенню учнів відповідно профілів подальшого навчання і сфери професійної діяльності [3, с. 120]. Вона запроваджується, у своїй більшості, в старшій школі.

Відповідно до Концепції профільного навчання у старшій школі (2013), допрофільна підготовка здійснюється у 8–11-х кл. з метою професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напрямку профільного навчання в старшій школі [4, с. 12]. З 2003 р. у загальноосвітній школі I–III ступенів № 10 м. Ковеля Волинської області організовано класи математичного профілю.

Серед актуальних напрямів профорієнтаційної роботи ЗНЗ можна визначити такі як:

- реалізація ідей різнорівневого навчання, факультативних занять за інтересами;
- формування в учнів позитивного ставлення до робочих професій і бажання їх отримати;
- організація суспільно корисної праці і трудової практики;
- взаємодія з організаціями і підприємствами різних галузей

економіки;

- встановлення і реалізація взаємозв'язку навчальних предметів з професійним середовищем;
- комплексна підтримка профорієнтації учнів старших класів;
- використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі;
- проведення профорієнтаційних заходів у позаурочний час;
- робота з батьками.

У освітньому процесі взаємозв'язок навчальних предметів з професійним середовищем передбачає дотримання таких етапів роботи вчителя-предметника як:

- виділення в програмному матеріалі тем, у виклад яких доцільно включити матеріал профорієнтаційного змісту;
- визначення спеціальних форм навчання при розгляді певного програмного матеріалу (ділова гра, дискусія, екскурсія на виробництво), найбільш відповідної змісту тієї або іншої теми;
- добір наочних матеріалів і посібників.

У навчально-виховному процесі вчитель повинен ставити і вирішувати такі завдання з профорієнтації як:

- знайомство учнів з різними професіями, розкриття їх соціальних, економічних і психологічних особливостей;
- інформування учнів про шляхи здобуття обраних професій, про ВНЗ та ЗПТО, профільні предмети у ЗНЗ та фахові дисципліни у ВНЗ, терміни навчання, перспективи подальшого професійного зростання;
- поглиблення уявлень про особливості різних видів професійної діяльності;
- формування професійних інтересів, стійкої соціально-трудової компетенції і мотивованих професійних намірів, що базуються на знанні свого внутрішнього світу, а також на соціально-економічних потребах суспільства [5, с. 23].

Постановка питання про професійну орієнтацію учнів старших класів безпосередньо пов'язана з їх підготовкою до вступу у ВНЗ; і вдало вирішується у взаємозв'язку «ЗНЗ– доуніверситетська підготовка (ДП) –ВНЗ». Важливу роль при цьому відіграє *формування позитивної мотивації* до вивчення дисциплін при ВНЗ із *формуванням інтересу до професій*, що можна здобути в ньому.

Вчений С. Загребельний трактує інтерес до професії як

пізнавальну форму спрямованості особистості на певний вид або рід професійної діяльності, що формується поетапно як розвиток загальносоціального інтересу, інтересу до сфери діяльності і професійного інтересу [6, с. 7–8]. У зв'язку з цим, спрямованість особистості на здобуття професії у ВНЗ має ґрунтуватися на стійкому інтересі до вивчення дисциплін у процесі її професійної підготовки.

Так, нами дотримано думки, що *мотиваційна сфера підготовки до навчання у ВНЗ* містить такі основні компоненти як: мотивацію самовизначення і підготовки до дорослого самостійного життя, що в найближчі 4–6 років відбуватиметься в умовах навчання у ВНЗ; мотивацію до здобуття професії, щонадасть можливість конкурувати на ринку праці й будувати успішну кар'єру; мотивацію до здійснення самостійної пошукової і науково-дослідної діяльності, що має особливо важливе значення для учнів під час вивчення предметів природничо-математичного циклу [С. 142–143].

Пізнавальний інтерес у старшому шкільному віці, як визначають дослідники (С. Величко, О. Кузьменко, Н. Житеньова, І. Ланіна та ін.), пов'язаний з вибірковим ставленням до кількох чи навіть одного предмета.

Мотивами при цьому можуть виступати: прагнення успішно завершити навчання (що виявляється у зацікавленості до всіх навчальних дисциплін), загальний інтерес до їх вивчення, поєднаний із вибірковим інтересом до окремих дисциплін, що доведеться складати під час вступу або від яких залежить загальний підсумок успішності. Так, слід відмітити, що значущим для підготовки з фізики і математики є те, що: в цьому віці формується індивідуальний стиль розумової діяльності; активно виявляє себе здатність до теоретизування; розвивається абстрактне мислення, причому більш плідотно, аніж конкретне; зростає обсяг уваги і пам'яті, формується здатність переключатися з одного пізнавального об'єкта на інший; ставлення до фізики і математики стає залежним переважно від особистісно-професійної спрямованості, а не від ставлення до вчителя [8].

Загалом *мотивація вибору професії* як важливого етапу життя кожної людини є предметом наукових інтересів великої кількості дослідників у науковій і освітній галузі, зокрема Л. Божович, Н. Глузмана, В. Дружиніна, С. Занюка, А. Маслоу, Х. Хекхаузена та ін.

На думку Л. Виготського, вибір професії визначає не лише сферу трудової діяльності, а й життєвої дороги, соціальної позиції та сфери особистісної реалізації; тому для його успішного здійснення необхідним є аналіз майбутньої професійної діяльності і власних здібностей, інтересів, мотивів [9, с. 266–267].

Нами була проаналізована система мотивів до вивчення фізики і математики в процесі ДП за результатами опитування випускників. Участь в опитуванні взяли слухачі підготовчих курсів (ПК) Національного авіаційного університету (НАУ), інших ВНЗ та учні ЗНЗ як м. Києва, так і регіонів України. Проведене нею дослідження мотивації учнів, які мають профільну ДП, підтвердило представлену тенденцію, що упевнено обрали майбутню професію 42,47 % респондентів; близько половини з них (45,66 %) схилиються до вибору певної професії. Різниця (Δ) у чітко окресленій упевненості в професійному виборі між слухачами підготовчих курсів і випускниками ЗНЗ становить $\Delta = 4,4$ %. Одержані дані (88,13 %) засвідчили, що ДП сприяє усвідомленому вибору слухачами майбутньої професійної діяльності [7, С. 244–253].

Найбільша кількість слухачів ПК – 33,44 % – основним напрямом подальшої професійної підготовки обрали природничі й точні науки, як-от: математика, інформатика, фізика, хімія, біологія, географія, а в ЗНЗ – тільки 29,69 % ($\Delta = 3,75$ %). Автор дослідження пов'язує одержані дані з активною технологізацією сучасного суспільства і, відповідно, зі зростанням інтересу до високотехнічних спеціальностей. По 16,44 % серед респондентів ПК обрали такий напрям підготовки, як соціально-політичний (економіка, соціологія, право, психологія, історія), а в ЗНЗ – 28,23 %. Сферу бізнесу і менеджменту обрали на ПК 12,42 %, а в ЗНЗ – 16,58 %. Переважна більшість опитаних учнів ЗНЗ (58,47 %) відвідують ПК до вступу до ВНЗ, що свідчить про усвідомлення ними їх доцільності. Крім того, одержані результати вказують, що процес навчання у ЗНЗ не завжди задовольняє потреби учнів і їх батьків у рівні підготовки з певних предметів. Тобто усвідомленість вибору і мотиву навчання у ВНЗ підтримується інтенсивним набуттям слухачами знань і вмій поза системою середньої освіти та ДП.

Отже, у процесі ДП необхідна психологічна і педагогічна підтримка, спрямована на підвищення мотивації щодо вибору професії і професійного навчання відповідно до власних інтересів і

здібностей учнів для підвищення ефективності їх навчання і подальшої професійної самореалізації.

Варто зазначити, що необхідні професійні якості опитані оцінили найвище (51,99 %). Важливого значення вони надають місцю здобуття вищої освіти (44,24 %); результати також свідчать, що суб'єкти ДП потребують такої вищої технічної освіти, яка стала б передумовою формування якостей висококваліфікованого фахівця. Так, 41,60 % респондентів вивчають потреби ринку праці, пов'язані з подальшими перспективами їх працевлаштування.

Опитування також продемонструвало, що результати складання ЗНО випускниками, які пройшли ДП, щільно корелюють з результатами самооцінки їх рівня знань і вмінь з фізики й математики. У той час як для учнів ЗНЗ характерна тенденція до заниження самооцінки власних навчальних досягнень. Такі результати переконують у доцільності та актуальності навчання на ПК при ВНЗ.

Отже, у результаті опитування нами з'ясовано особливості вибору учнями майбутньої професії та оцінено мотивацію до вивчення фізики і математики в процесі доуніверситетської підготовки. Встановлено складний опосередкований характер їх мотивації, коли вони змушені зважувати соціальну та економічну цінність і престиж майбутньої професії та власні здібності, інтереси і потреби, тобто, коли відбувається конфлікт зовнішніх і внутрішніх мотивів [8, 10].

Робота з батьками є важливою ланкою в системі профорієнтації учнівської молоді. Як свідчить практика, батьки беруть активну участь у визначенні життєвих і професійних планів своїх дітей. У той же час питання вибору професії і визначення шляху продовження освіти є нелегким завданням як для самих учнів, так і для їх батьків. Поради останніх часто не відповідають реальним потребам різних галузей науки і техніки у кадровому забезпеченні. Не завжди батьки знають і об'єктивно оцінюють інтереси і здібності своїх дітей. Бажання батьків і професійні наміри школярів у багатьох випадках не збігаються. Саме тому виникає необхідність в організації спеціальної роботи з батьками, головна мета якої спрямована на надання допомоги сім'ї в підготовці їхніх дітей до особистого зростання і професійного самовизначення.

Призначенням системи професійної орієнтації має бути не лише підготовка учнівської молоді до вибору майбутньої професії, а й формування у них спрямованості на майбутній професійний успіх

[11, с. 267].

Як сказав китайський філософ Конфуцій: «Якщо ви зробите хобі своєю професією, то вам не доведеться працювати жодного дня в житті. Правда, хобі тоді у вас теж не буде. Зате буде справа, якій не жаль присвятити всі свої сили і час». Це, звичайно, ідеальна ситуація. Але у будь-якому випадку професію потрібно вибирати так, щоб потім не витратити сил, енергії, зайвого часу та додаткових фінансів на здобуття другої освіти.

Головною помилкою, що здійснюють випускники і їх батьки, можна вважати вибір професії з урахуванням миттєвих тенденцій таких як: мода, престиж, рівень заробітної плати і кількість вакансій. Ще зовсім недавно, пам'ятаємо той час, коли випускники ЗНЗ «штурмували» економічні і юридичні факультети ВНЗ держави. А чи знайшла більшість з них роботу за фахом? Хтось встиг уже перекваліфікуватися і працює за новим фахом, що не має нічого спільного ні з економікою, ні з юриспруденцією. Хтось відверто «тягне лямку» на дуже скромній посаді і щоденно «відсиджує» на роботі. У той же час їх однокласники досягають успіху в зовсім, здавалося б, «непрестижних» професіях.

З метою підвищення ефективності і результативності профорієнтаційної роботи з учнями ЗНЗ рекомендовано проводити тематичні заходи із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з використанням засобів навчання (мультимедійні презентації, відеоролики, *on-line* конференції з проблеми профорієнтації тощо), що спрямовані на обговорення стану актуальних проблем та вирішення подальших шляхів перспективного її розвитку у відповідності ринку праці.

Отже, ефективність роботи з профорієнтації, на нашу думку, визначається, перш за все, правильним підходом до вирішення завдання і застосуванням сучасних інформаційних технологій. Сьогодні вже недостатньо надійних діагностичних методикі якісних програм факультативів, гуртків, спецкурсів з профорієнтації для всіх вікових груп учнів, щоб конкурувати з Інтернетом, телебаченням і глянцевиими журналами, необхідно розвивати тематичні сайти, створювати спеціальні телепередачі, комп'ютерні ігри, електронні підручники, молодіжні журнали, залучаючи до цієї роботи самих учнів.

Таким чином, у статті розглянуто проблему профорієнтаційної

роботи у ЗНЗ. З'ясовано зміст поняття «професійна орієнтація» та її етапи. Охарактеризовано зміст і напрями роботи з профорієнтації у молодшій, середній та старшій школі, визначено її головні завдання. Підкреслена роль учителя у виборі профілю навчання і сфери професійної діяльності учнів. Визначено методи профорієнтаційної роботи для активізації самовизначення школярів. Проаналізовано особливості розвитку професійного інтересу та мотивації до вивчення дисциплін у системі доуніверситетської підготовки у ВНЗ. Окреслено необхідність здійснення профорієнтаційної роботи у взаємозв'язку «учень–вчитель–батьки».

ЛІТЕРАТУРА

1. Омельченко Г. Профорієнтація і професійний профіль // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 2.
2. Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0198-95>.
3. Новожилова Н. Курси по выбору: отбор содержания и технологии проведения / Н. Новожилова, М. Фирсова // Народное образование. – 2004. – № 2. – С. 120–129.
4. Концепція профільного навчання в старшій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/.
5. Психологія праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vseslova.com.ua/word>.
6. Загребельний С. Л. Формування у старшокласників інтересу до професії у процесі вивчення предметів фізико-математичного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / С. Л. Загребельний. – Слов'янськ, 2006. – 21 с.
7. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.09 / Муранова Наталія Петрівна. – Тернопіль, 2014. – 490 с.
8. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.
9. Выготский Л. С. Психология / Выготский Л. С. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.

10. Муранова Н. П. Фактори вибору професії в процесі фізико-математичної підготовки старшокласників в Інституті доуніверситетської підготовки (ІДП) / Н. П. Муранова // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 берез. 2013 р. : матеріали конф. / за заг. ред. Е. В. Лузік, О. М. Акмалдінової. – К. : НАУ, 2013. – С. 67–68.

11. Індивідуально-психологічні особливості та вибір професії. Типові помилки професійного самовизначення : матеріали наук.-практ. конф. «Науково-методичні засади формування ключових компетнцій учня гімназії» / О. В. Скалько. – К. – 2008. – 302 с.

УДК 165:371.21:51:373.57(045)

**Нестеренко Любов
м. Бориспіль,
Муранова Наталія,
Муранов Олександр
м. Київ**

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ В СИСТЕМІ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Стаття присвячена актуальній проблемі активізації пізнавальної діяльності слухачів підготовчих курсів на заняттях з математики в системі доуніверситетської підготовки. Особливу увагу приділено методам активного навчання, що стимулюють пізнавальну діяльність слухачів у процесі навчання. Визначено роль методичної системи у взаємозв'язку «загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад».

Ключові слова: доуніверситетська підготовка, підготовчі курси, навчальна діяльність, активізація пізнавальної діяльності, проблемне навчання, принципи, методична система, вищий навчальний заклад.

The paper is dedicated to the important problem of cognitive activity intensification of trainees attending a pre-university training course in mathematics. Special attention is drawn to active teaching methods stimulating the trainees' cognitive activity. The role of the methodological system in the chain «secondary school – pre-university training – university» has been established.

Keywords: pre-university training, preparation courses, educational

activities, cognitive activity intensification, problem-driven learning, principles, methodological system, higher educational institution.

Глобалізаційні й інтеграційні процеси у світовому освітньому просторі, що реалізуються в умовах соціокультурних викликів нинішньої епохи, інноваційний розвиток освіти, науки, культури, динамічні зміни ринку праці спонукають до модернізації та підвищення якості математичної освіти. Аналіз стану математичної підготовки учнів в Україні свідчить, що для більшості з випускників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) математична освіта залишається менш привабливою й водночас найбільш складною у порівнянні з гуманітарною чи природничою. Нерідко математика сприймається як дисципліни, що асоціюються з особистими поразками, ситуаціями неуспіху. Тим часом якісна математична освіта випускників є основою успішної самореалізації у професійному виборі та здобутті подальшої професійної освіти, особливо природничо-математичної чи інженерно-технічної. Організація доуніверситетської підготовки (ДП) слухачів дає змогу вирішити питання зростання якості освітньої діяльності як сукупності характеристик системи вищої освіти, що визначають її здатність задовольняти освітні потреби кожного окремого громадянина і суспільства загалом, а саме є складовим елементом системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності ВНЗ та якості вищої освіти.

Актуальною проблемою сучасної теорії і методики навчання є вивчення специфіки взаємозв'язку середньої загальної освіти, ДП слухачів і професійної підготовки фахівців у ВНЗ з окремих галузей знань, зокрема з математики [1, с. 1].

У процесі ДП підготовки слухачі узагальнюють, систематизують, поглиблюють і розширюють знання і вміння з математики, удосконалюють вміння розв'язувати прикладні задачі й задачі підвищеної складності з метою успішного складання державної підсумкової атестації у школі, зовнішнього незалежного оцінювання Центрі оцінювання якості освіти та вступу до ВНЗ та успішного навчання в ньому.

Випускникам, які мають намір здобувати природничо-математичні та інженерно-технічні спеціальності необхідні ґрунтовні знання з математики тому, що:

- математика – це спосіб інтелектуального розвитку людини;

– математика розвиває творчі здібності, виховує критичне мислення, розвиває гнучкість розуму, що необхідно для прийняття об'єктивного рішення будь-якої задачі;

– математика застосовується багатьох наукових і творчих сферах діяльності людини, починаючи від побутових завдань і закінчуючи професійною діяльністю.

Елементи математики є невід'ємною частиною загальної системи орієнтації у навколишньому середовищі. Кожній людині протягом життя доводиться постійно виконувати елементарні обчислення, підрахунки, читати графіки, використовувати відсотки, застосовувати статистичні дані. У зв'язку з цим, перед викладачем математики в середній школі та ДП стоїть завжди актуальне завдання не лише засвоєння учнями знань і вмінь, але й розвиток їх логічного мислення, формування інтересу до вивчення предмету, активізація їх пізнавальної активної діяльності, навчання працювати самостійно, щоб, після завершення навчання у школі, вони мали змогу якісно підвищувати професійну кваліфікацію, самовдосконалювати компетенції, переконати учня в тому, що необхідний або достатній рівень математичних знань і вмінь дасть їм змогу піднятися на вищий рівень людського спілкування у сучасному інформаційному середовищі в епоху інноваційного розвитку освіти, науки та культури.

Останніми десятиліттями активно вивчаються проблеми теорії і практики функціонування довузівської системи освіти, в тому числі математичної (О. Андреев, Л. Анісімова, М. Ассанов, Л. Бей, І. Бичкова, М. Бокарьов, В. Будко, Т. Бурухіна, О. Вікарчук, Т. Волгіна, В. Глушков, Т. Дерендяєва, М. Дідовик, М. Капелєвич, Д. Князевський, Г. Корсун, Л. Кравчук, Н. Красильникова, О. Мартинова, Т. Матекіна, Н. Муранова, А. Нестеренко, О. Осипенко, С. Сошенко, Л. Федотова, Н. Федорова, В. Федяєва, Ю. Францева та ін.).

Мета статті полягає у визначенні оптимальних шляхів підвищення пізнавальної активності слухачів до навчальної діяльності в процесі навчання на підготовчих курсах (ПК) при ВНЗ.

Проблема формування пізнавальної активності відображена в наукових працях Я. Коменського, К. Ушинського, Д. Локка, Ж-Ж. Руссо, в дослідженнях М. Скаткіна, Р. Черкасова, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін. Вони розглядали сутність пізнавальної активності, її

структуру, шляхи і методи її організації. На думку М. Скаткіна, активізація пізнавальної діяльності необхідна не тільки для успішного вирішення навчальних завдань, але й виховних: вона прищеплює розумові здібності, виховує любов, повагу і звичку до серйозної праці, пробуджує допитливість[2, с. 22–24].

Успішному розвитку пізнавальної активності майбутніх студентів сприяє виконання ними диференційованих завдань, використання системи запитань і завдань, що забезпечують перенесення відомих понять, фактів, способів діяльності у нестандартні математичні ситуації.

Ефективність практичних занять з математики залежить від актуалізації базових знань слухачів, що передбачає активне повторення, систематизацію і перевірку раніше набутих ними знань і вмінь. Важливу роль при цьому відіграють спеціальні системи вправ і задач, які доцільно будувати на диференційованій основі.

Пізнавальна активність є стрижневою якістю особистості, без прояву якої слухачі не можуть успішно розв'язувати задачі й досягати поставлених цілей в процесі навчання. Під час вивчення математики наявність у слухачів розвиненої пізнавальної активності характеризується цілеспрямованістю їх навчальної діяльності, спроможністю без зовнішньої допомоги здійснювати активне навчання; вмінням знаходити нові відомості з різних наукових джерел; пояснювати сутність нових понять; переносити отримані знання і вміння у нестандартні математичні ситуації, розробляти і застосовувати суб'єктивно нові способи (методи) розв'язування математичних задач (вправ); виявляти критичність і гнучкість мислення, висловлювати свою точку зору щодо розв'язку задачі, вносити елементи новизни та дослідження.

Дидактично виражена організація самопідготовки слухачів ПК сприяє розвитку їх пізнавальної активності. У той час, дуже важливим є створення і широке використання спеціально створеного *навчально-методичного забезпечення*, а саме: структурованих навчальних посібників, підручників, методичних матеріалів, вказівок тощо, де представлено теоретичні відомості з наведеними прикладами розв'язання задач, системи опорних задач (вправ), системи запитань і завдань для самоконтролю, тренувальних вправ в рисунках, варіанти індивідуальних завдань різного рівня складності. Безумовно, робота за таким навчально-методичним забезпеченням допоможе майбутнім

студентам якісно засвоювати навчальний матеріал, проявляти пізнавальну активність і самостійність, здійснювати самоконтроль і правильну самооцінку процесу і результатів навчання. Доцільним є також і застосування прийому незакінченої діяльності, розв'язування альтернативних задач, методичного прийому «від найменш очевидного до найбільш очевидного» тощо[3, с. 169].

Для організації пізнавальної активності учнів доцільно використовувати *елементи проблемного навчання*, що позитивно впливає на засвоєння таких компонентів змісту освіти як: знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності, ціннісні орієнтири в процесі проведення практичних занять. Елементи проблемного навчання мотивують учнів на самостійний пошук потрібної інформації, активізують мислення і розумову діяльність, а значить роблять знання не духовним, а особистіснозначущим надбанням.

Особливий внесок у розробку теорії проблемного навчання внесли такі відомі вчені як: М. Махмутов, А. Матюшкін, А. Бруштинський, І. Лернер, І. Ільницька та ін., які довели, що саме проблемно-пошукове навчання найбільше сприяє зближенню процесу навчання в школі з науковим пізнанням і творчим мисленням.

Приведемо приклади використання проблемних ситуацій на уроці з теми «Об'єм прямокутного паралелепіпеда».

Задача 1. Довжина плавального басейну – 200 м, ширина – 50 м. У басейн влили 2000000 л води. Як ви вважаєте, чи можна плисти в такому басейні?(проблема: невідповідність одиниць вимірювання)

Задача 2. Довжина акваріума 80 см, ширина 45 см, а висота 55 см. Скільки води треба влити в цей акваріум, щоб рівень води був нижче верхнього краю акваріума на 10 см?(проблема: не знають поняття об'єму і формулу для знаходження об'єму).

Використання *методів активного навчання* в процесі ДП на ПК забезпечує підвищення мотивації та формування позитивного ставлення до навчання, стимулювання свідомої пізнавальної діяльності кожного слухача. Як свідчить наш багаторічний досвід роботи в системі ДП, що поряд із застосуванням активних методів навчання на практичних заняттях, доцільним є застосування інтерактивних технологій, зокрема, що стосуються роботи в парах і проведення дискусії. Однак, частим є використовуватися наступних ефективних методичних прийомів таких як: порівняння спільного і відмінного у змісті заняття; «від найменш очевидного до найбільш

очевидного»; незакінченої діяльності.

В процесі організації навчання з математики слухачів важливо якнайчастіше використовувати задачі, що мають декілька можливих способів розв'язування із урахуванням раціональності. Дуже важливо, щоб слухачі самі складали задачі; – це розвиває творче мислення тавласну інтуїцію. Така діяльність, перш за все, передбачає: роботу з уже розв'язаними задачами; роботу щодо перетворення задач, коли за основу береться текст задачі з розв'язком; складання простих задач і створення більш складних, коли суттєвим є розподільчого процесу на його окремі етапи та підетапи.Щоб зацікавити слухачів, щодо підвищення їх пізнавальної активності, потрібно організувати процес навчання з використанням наочних засобів, диференціювати, забезпечити швидку і якісну перевірку знань і вмінь, використовувати на заняттях сучасні інформаційно-комп'ютерні технології (ІКТ).

Слід зазначити, що найбільш ефективним є застосування ІКТ в процесі викладання математики при мотивації вивчення нового матеріалу, демонстрації моделей, відпрацюванні окремих вмінь і навичок, контролі та корекції навчальних досягнень слухачів. Комп'ютер допомагає відтворити наочність, якої так не вистачає при викладанні планіметрії та стереометрії і деяких розділів алгебри, пов'язаних з побудовою і дослідженням графіків функцій тощо. За рахунок дидактично виваженої комп'ютерної підтримки навчання математики слухачів створюються сприятливі умови для організації пізнавальної активної діяльності [4, с.285]. Застосування ІКТ допомагає спрямуванню навчання слухачів в особистісне русло, створює сприятливі умови для прояву в них пізнавального інтересу, творчого підходу до навчання, самоорганізації, передбачає вчасного усунення і попередження помилок при розв'язуванні завдань різного рівня складності.

Так, видатний німецький педагог Ф.Дістервег говорив, що «розвиток і освіта жодній людині не можуть бути дані або повідомлені. Кожний, хто до них долучається, має досягти цього власною діяльністю, власними силами, власним напруженням» [5]. Саме тому, кожне заняття з математики необхідно методично планувати так, щоб слухачі були не пасивними учасниками процесу навчання, а активно працювали на різних рівнях своїх природніх здібностей і можливостей, а знання їх відрізнялися динамічністю, глибиною, дієвістю результативністю.

Варто зазначити, що сучасний стан ДП вимагає розробки і впровадження такої методичної системи, що забезпечувала б наступність у вивченні математики у взаємозв'язку «ЗНЗ–ДП–ВНЗ»; дотримання принципів наступності та неперервності між змістом викладання у ЗНЗ і ВНЗ тасприяла активізації пізнавальної діяльності слухачів ПК в процесі ДП. На підставі аналізу наукової літератури, погоджуємося з висновком, що *методична система підготовки слухачів з математики* – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів (форми, методи, засоби), що забезпечують планування, здійснення, контроль, аналіз, корекцію навчального процесу ДП і спрямовані на отримання результату у вигляді належного рівня математичної підготовки слухачів до навчання у ВНЗ. Одним із елементів дидактичної системи є *науково-методичне забезпечення ДП з математики* слухачів до навчання у ВНЗ, що має відповідати *принципам*, а саме:

– *предметності*, за яким визначається специфіка побудови методичної системи залежно від предмета, якому вона має відповідати. Цей принцип ґрунтується на тому, що процес навчання різних предметів як у ЗНЗ, так і в ДП може відрізнятися за структурою і змістом;

– *динамічності* змісту компонентів системи. Цей принцип відображає її швидкозмінну сутність і зміст, залежно від вимог ЗНЗ різних рівнів, індивідуальних запитів слухачів, визначених цілей перед методичною системою та ін. На зміну в структурі й змісті ДП з математики впливають також змістові зміни з навчальної дисципліни математики у ЗНЗ і ВНЗ;

– *локальності*, що відображає відмінності між методичною системою з математичної підготовки учнів у ЗНЗ (на рівнях стандарту, академічного, профільного та поглибленого), в ДП та у ВНЗ. Крім того, специфіка ВНЗ також впливає на побудову методичної системи з математичної підготовки майбутніх студентів, оскільки маємо зважати на наявний методичний, інформаційний, кадровий, матеріальний, технологічний, ресурсний потенціал кожного окремого ВНЗ [6, с. 274–277].

Отже, на сучасному етапі реформування системи освіти в Україні є актуальною проблемою розробки науково обґрунтованої методичної системи ДП з математики, яка б сприяла розвитку пізнавальної активності майбутніх студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті : автор. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.09 « Теорія навчання» / Муранова Н. П. – Тернопіль, 2014. – 40 с.
2. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении / М. Н. Скаткин. – М. : НИИС МО АПН СССР, 1965. – С. 22–24.
3. Розвиток пізнавальної самостійності як передумова інтелектуального розвитку особистості майбутніх абітурієнтів у системі довузівської математичної підготовки : матеріали всеукраїн. наук.-практ. конф. / А.М. Нестеренко. – Луцьк. : Вежа, 2003. – С. 168–169.
4. Інноваційні інформаційно-комунікаційні технології навчання математики: навчальний посібник / В. В. Корольський, Т. Г. Крамаренко, С. О. Семеріков, С. В. Шокалюк; науковий редактор -академік АПН України, д. пед. н., проф. М.І.Жалдак. – Кривий Ріг: Книжкове видавництво Кирєєвського, 2009. – 316 с.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mtschoo1.com.ua/istoriya-zakladu>
6. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.09 / Муранова Наталія Петрівна. – Тернопіль, 2014. – 490 с.

УДК 373.6:373.54(043.2)

Омельченко Лідія
м. Лубни

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються проблеми, пов'язані з професійною орієнтацією молоді в нових соціально-економічних умовах, вказується на необхідність, значення й завдання профорієнтаційної роботи в системі доуніверситетської підготовки, а також визначаються шляхи її вдосконалення на сучасному етапі ринкової трансформації українського суспільства.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійне

самовизначення, профорієнтаційна робота, доуніверситетська підготовка.

The paper deals with new innovative teaching methods aimed at a comprehensive development of future professionals, raising his creativity in solving educational problems, formation of an innovative thinking type. The main trends in higher education development as well as some important factors of the successful organization of an educational and research process are established.

Keywords: *higher education, teaching and learning forms and methods, educational and research process, a student's creative thinking, intelligent creativeness.*

Світ сучасних професій різноманітний і чисельний. Важко назвати певну кількість професій, бо вона постійно змінюється. При цьому зазнають швидких змін не тільки характер, а й зміст професій.

Вибір майбутньої професії для 16–17-річних випускників – завдання дуже складне. Допомогти їм із свідомим самовизначенням – означає сформувати стійку психологічну готовність і потребу самостійно намічати й обирати шляхи реалізації перспектив свого розвитку – особистісного, життєвого, професійного. Молода людина має бути готова до розв'язання цих проблем, володіти знаннями у сферах буття світу, людського суспільства, особистості.

Проблема вибору майбутньої професійної діяльності в усі часи була актуальною. Ще Г. Сковорода у своїх байках і трактатах висунув ідею «сродної праці». Тільки праця як реалізація творчих здібностей й обдарувань, тобто праця за покликанням, на думку філософа, робить людину щасливою. Цю ідею у байці озвучує й Бджола, зазначаючи, що їй більше подобається збирати мед, ніж споживати його [1, с. 126]. Ця ж думка є основною й у творі «Разговор, называемый Алфавит, или Букварь мира» [1, с. 411]. На початку ХХІ століття при розбудові незалежної України з'явилися можливості по-новому підійти до проблеми підготовки молодшої людини щодо професійного самовизначення, повною мірою враховуючи як інтереси особистості, так і країни. Навчальні програми «Побудова кар'єри», «Людина і світ професій»; курси за вибором «Моя майбутня професія: шлях до успіху», «Моя майбутня професія: правила вибору», «Обираю професію», «Настає час вибору»; спецкурс «Я і моя професія» – важливі розробки для професійної орієнтації підростаючого покоління. Але, на жаль, вони діють не у всіх загальноосвітніх

навчальних закладах (ЗНЗ). Бібліографічний покажчик «Розвиток професійної орієнтації в Україні» [2] сприяє подальшому вдосконаленню системи професійної орієнтації, узагальненню досвіду та популяризації нових форм і методів профорієнтаційної роботи, перспективних підходів до професійної діагностики та професійного відбору особистості в роботі закладів освіти різних рівнів. Дослідженню психолого-педагогічних та організаційних засад підготовки молоді до вибору майбутнього фаху присвячені праці С. Багишева, А. Шайкової, Г. Костюка, В. Симоненка, О. Буянської, І. Бех, Н. Слюсаренко, Н. Побірченко, Б. Федоришина та ін. Важливі напрацювання з даної проблеми належать і Н. Мурановій[3]. Але високий рівень безробіття, плинність кадрів, праця не за фахом, незадоволеність значної кількості людей своєю спеціальністю свідчать, що питання вибору професії підростаючим поколінням не можна вважати розв'язаним. Тому важливо зазначити, що профорієнтаційна робота є необхідною важливою складовою й у системі доуніверситетської підготовки.

Варто звернути увагу, що зміст, форми й методи профорієнтаційної роботи не забезпечують досягнення основної мети – формування в старшокласників готовності до професійного самовизначення. Перешкодою для успішного розвитку профорієнтації є те, що вона, як правило, розрахована на середнього учня, відсутній індивідуальний диференційований підхід до особистості молодої людини; профорієнтаційна робота має переважно декларативний характер, не надаючи можливості кожному спробувати себе в різних видах діяльності.

Сьогодні вибір майбутньої сфери професійної діяльності в більшості старшокласників ґрунтується на:

- обмежених знаннях і поверховому уявленні про світ професій та ринок праці;
- рекомендаціях і матеріальних можливостях батьків;
- впливові засобів мас-медіа, рекламних кампаній, що не враховують принципи самовизначення особистості.

Результати проведених в останні роки досліджень свідчать про складність професійного самовизначення сучасної молоді, головними детермінантами якого є:

- неврахування випускниками ЗНЗ і професійно технічних навчальних закладів потреб регіону у фахівцях;

- перевага в молоді матеріальних і суто прагматичних мотивів вибору майбутньої професії;
- орієнтація сучасної молоді на сфери діяльності, пов'язані з розподілом та перерозподілом фінансових і матеріальних ресурсів;
- вибір старшокласниками професій, якими сучасний ринок праці перенасичений;
- невміння випускників шкіл орієнтуватися в питаннях вибору напряму майбутніх занять у рамках суспільного розподілу праці;
- низька поінформованість молоді про умови праці та перспективи професійного зростання тощо[4].

Метою системи професійної орієнтації в межах доуніверситетської підготовки, на нашу думку, є формування в слухачів уміння обирати сферу діяльності, що оптимально відповідає особливостям запиту ринку праці. У зв'язку з цим профорієнтація має вирішувати завдання формування особистості працівника нового типу, що забезпечить ефективне використання кадрового потенціалу й радикальне регулювання ринку праці. Врахування сучасних потреб ринку праці значно змінила стратегію і тактику розробки теорії й практики професійного самовизначення молоді. Сьогодні, в переважній більшості, майже кожний працівник повинен систематично вдосконалювати і підвищувати свою кваліфікацію й бути завжди готовим до можливих змін у своїй професійній діяльності, уміти реалізувати себе в трудовій діяльності в нових соціально-економічних умовах. Багато вищих навчальних закладів (ВНЗ) надають можливість студентам навчатися одночасно на двох спеціальностях та здобувати другу вищу освіту. У результаті такого навчання випускник ВНЗ стає фахівцем із двох галузей знань та отримує два дипломи про вищу освіту. Цю інформацію повинен знати майбутній студент і використати такий шанс, щоб не поповнити лави безробітних.

У теперішній час, ринок освітніх послуг забезпечують майже 351 ВНЗ III–IV рівнів акредитації та 553 – заклади I–III рівнів [5]. Якому навчальному закладу віддати перевагу, який факультет обрати, істотне значення при цьому мають *заходи з професійної орієнтації*, що проводяться у системі ЗНЗ, доуніверситетської підготовки та ВНЗ.

Система профорієнтаційної роботи складається з таких структурних елементів як: професійна інформація, професійна орієнтація, професійна агітація, професійна консультація та

професійний відбір [6, с. 273–275].

Професійна інформація – це система заходів щодо накопичення та розповсюдження відомостей про зміст і перспективи сучасних професій, їх вимоги, форми й умови оволодіння різними спеціальностями, можливості професійно-кваліфікаційного зростання, стан та потреби ринку праці. Саме така система заходів найбільше поширена в системі роботи ЗНЗ і ВНЗ. Наприклад, Інститут доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету пропонує екскурсійні програми, що передбачають відвідування Державного музею авіації, Музею історії університету, Науково-технічної бібліотеки, Навчального ангару, кафедр та сучасних лабораторій університету; постійно оновлюються рекламно-інформаційні стенди, перевидаються буклети; багато цікавої інформації майбутні студенти можуть дізнатися з фільму про Університет та роликів навчально-наукових інститутів; регулярно проводяться дні відкритих дверей [6, с. 274].

Крім цього, у завдання професійної орієнтації має бути включена складова формування в молодій людини вибору уміння оперувати інформацією про світ професій, врахувати умови правильного вибору професії й усвідомлення різних аспектів ситуації вибору. Результатом діяльності системи професійної орієнтації мають стати мотивовані професійні наміри молоді людини, що фокусують у собі соціально-економічні потреби суспільства та її індивідуальні особливості. Тут би була доречною інформація підприємств і організацій, що потребують працівників певного фаху. Варто відзначити, що питанню профорієнтації учнівської молоді не достатньо уваги приділяють засоби масової інформації. Досить рідкісно практикуються виступи керівників підприємств на радіо, телебаченні, у пресі, не популяризуються і робітничі професії.

Професійна консультація – це науково організована система взаємодії педагога та учня з метою допомоги при виборі професії чи виду професійної діяльності на підставі вивчення індивідуально-психологічних характеристик, особливостей життєвої ситуації, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я особи. Головною метою профконсультації є формування професійного плану особистості й складання прогнозу стратегії майбутньої професійної діяльності особистості з урахування індивідуальних намірів та

можливостей, стану здоров'я та попиту на ринку праці у фахівцях.

Наступний структурний елемент професійної орієнтації – *професійний відбір*, що визначається як система роботи з надання порад і допомоги людині в прийнятті рішення щодо вибору майбутньої професії.

Від правильного, свідомого вибору професії виграють і особистість, і навчальний заклад, і держава. Людина, задоволена своєю працею, може досягти великих успіхів, вона – висококваліфікований спеціаліст, фахівець.

Сьогодні прогрес виробництва великою мірою залежить від людського капіталу. Тому вдосконалення професіоналізму, що досягається за допомогою освіти і якісної фахової підготовки, стає запорукою й змістумусього суспільного прогресу.

Отже, на сучасному етапі одним із основних завдань освітніх систем: ЗНЗ, доуніверситетської підготовки та ВНЗ є професійна орієнтація в поєднанні з підготовкою молоді до трудової діяльності в умовах ринкової економіки, формування в підростаючого покоління відповідних мотивацій до праці, свідомого планування й вибору роду трудової діяльності й форми зайнятості з урахуванням особистісних інтересів, стану здоров'я, індивідуальних особливостей, а також вимог ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів : У 2-х т. – К. : Наукова думка, 1973. – т.2. – 572 с.

2. Розвиток професійної орієнтації в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]; [упоряд. : Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Ніколюк Л. І.; наук. ред. : Рогова П. І., Чепурна Н. М.; наук. консультант Мельник О. В.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. – К. ; Черкаси : [б. в.], 2009. – 196 с.

3. Психолого-педагогічні засади професійної орієнтації школярів : навч.-метод. посіб. Б. О. Федоришин [та ін.]. – К. : Наукова думка, 2000. – С. 50–73.

4. Муранова Н. П. Професійна орієнтація старшокласників: діагностичний аспект // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 4. – С. 26 – 27.

5. Соціально-педагогічні проблеми профорієнтації сучасної молоді : зб. наук. пр. III Всеукр. наук.-практ. конф. / упор.:

М. А. Міропольська, Л. М. Капченко, А. В. Алексєєва, Н. В. Савченко. – К. : ППК ДСЗУ, 2008. – С. 68–72.

6. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.

7. Гуцан Л. А. Ефективна профорієнтаційна робота – крок до вибору майбутньої професії : зб. наук. пр. III Всеукр. наук.-практ. конф. / упорядники: М. А. Міропольська, Л. М. Капченко, А. В. Алексєєва, Н. В. Савченко. – К. : ППК ДСЗУ, 2008. – 83 с.

УДК 37.042:371(043.2)

Оржехівська Аліна
м. Київ

МОТИВАЦІЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ СУЧАСНОГО НАВЧАННЯ

У статті розкрито зміст поняття «мотивація», охарактеризовано основні чинники, що стимулюють учнів до навчання. Розглянуто сутність пізнавальних і навчально-пізнавальних мотивів, методи критичного мислення та формування творчої особистості. Визначено рефлексію як інструмент критичного мислення.

Ключові слова: мотивація, система мотивів, пізнавальні мотиви, навчально-пізнавальні мотиви, творче мислення, методи навчання, рефлексія, критичне мислення, творча особистість.

The concept of motivation is explained and the main factors that encourage pupils to learn are described. The essence of cognitive and educational motives as well as critical thinking methods and creative individual formation methods has been explained. The concept of reflection is presented as a critical thinking tool.

Keywords: motivation, system of motives, cognitive motives, educational motives, creative thinking, teaching methods, reflection, critical thinking, creative individual.

З розбудовою України як незалежної держави, змінилися іорієнтири та напрями освітньої діяльності в процесі навчання. Навчати і виховувати учнів так, як загальноосвітня школа робила це ще 5–7 років тому назад, уже не можна. Як зазначають зарубіжні колеги, цивілізований світ сприймає Україну як незалежну державу, проте не вважає її досить могутньою та недостатньо досконалою. Серед однієї з ознак недосконалості на першу позицію можна

поставити недостатній рівень розвитку освіти. Не зважаючи на світову кризу в економіці, освіта в Україні сьогодні не може вже залишитися на тих засадах змісту, структури і сучасних педагогічних та інформаційних технологій, щовикористовувалися багато років потому, так як без руху вперед та розвитку – освіта немає перспективи.

Сьогодні освіта має бути орієнтована на особистість, на формування високоморальної, мобільної своєму розвиткові людини, яка добре розуміє, що робить, куди й навщо йде, яка обов'язково розвине власний талант та здібності, дані їй природою.

Одним із шляхів, що допоможе досягти високого рівня розвитку особистості, є формування мотивації. Адже сьогодні не завжди учень не мотивований на навчання, а вчитель – вчити. Так, вчений Є. Ільїн розглядає *мотивацію* як систему мотивів або стимулів, що спонукають людину до конкретних форм діяльності або поведінки. *А мотив* – це спонукальна причина дій і вчинків людини. Основою мотиву людини є завжди її потреби [1].

За ступенем впливу чинників навчання на продуктивність, навчання, мотивація посідає перше місце.

Продуктивність навчання залежить як від внутрішніх стимулів навчання, так і від зовнішніх (педагогічних, суспільних, економічних).

Основними чинниками, що стимулюють учнів до навчання можуть бути: привабливість роботи на уроці, співпраця, схвалення успіхів, використання намірів учня, визнання гідності, показ досягнень, пошук нестандартних рішень тощо.

Науковець А. Маркова відзначає, що *навчально-пізнавальні мотиви* формуються в процесі самоїнавчальної діяльності, тому важливо, як ця діяльність здійснюється [2].

Провідними серед *пізнавальних мотивів* є інтерес до знань і до процесу їх здобуття, бажання дізнатися якомога більше, розширити свій кругозір, цікавість до певних предметів, явищ. Розрізняють декілька стадій розвитку інтересів: цікавість, допитливість, пізнавальний і теоретичний інтерес [3].

На стадії цікавості учні можуть захопитися тим чи іншим об'єктом, але в них не виникає прагнення до пізнання їхньої суті. Саме інтерес є основою уваги в пізнавальній і дослідницькій діяльності. Зацікавлена людина – захоплена, її увага, погляд, слух спрямовані на об'єкт інтересу [4]. І якщо ставлення учнів до навчання позитивне, то надалі такі учні будуть уважними на уроці.

Та, на жаль, не всі школярі характеризуються *позитивними ставленнями до навчальної діяльності*. Є чимало байдужих до навчання і навіть тих, хто негативно ставиться до школи. У такому випадку, одним із шляхів формування позитивного ставлення до навчання є створення позитивних мотивів до нього. Матеріал на етапі навчально-пізнавальної діяльності має подаватися в такій формі, щоб викликати в учнів емоційний відгук, зачепити їхнє самолюбство, тобто бути достатньо складним, добре ілюстрованим, покликаними активізувати пізнавальні процеси психіки. Досягти цього можна завдяки груповій формі навчальної діяльності. Саме робота в групах дозволяє вчителю залучити навіть невмотивованих учнів до виконання поставленого завдання. Вони не можуть відмовитися виконувати свою частину роботи, оскільки виникає бажання бути не гіршим за інших. І знання та навички учні отримають як результат власної діяльності[1].

Для того, щоб навчання з репродуктивного перетворилося на продуктивне, щоб розвивати творче мислення, уміння самостійно здобувати знання, напрацьовувати вміння, необхідна мотивація пізнавальної активності та інтересів учнів. На уроці мотиваційно-пізнавальну діяльність потрібно проводити так, щоб:

- викликати в учнів бажання не тільки пізнати суть поняття, а й захоплюючі сфери пізнавальної діяльності;

- учні відчули здивування, «що це не так уже й важко», «як я раніше цього не знав?»;

- мета вчителя була цілком сприйнята учнем;

- учень достатньо оволодів компетентністю для організації самонавчання;

- спрямувати учня на вирішення протиріч;

- зорієнтувати на застосування знань і вмінь у нових соціальних умовах;

- розвивати увагу учнів.

Для цього варто скористатися такими методичними прийомами, як залучення індивідуального досвіду учня, «асоціації на дошці», «мозковий штурм», «проблемно-мотиваційні завдання», висування та перевірка гіпотез тощо.

Формування творчої особистості залежить і від позитивних мотивацій, зокрема потреби у вирішенні певної проблеми. Відсутність такої мотивації практично не залишає шансів на успіх. Основними

напрямами активності суб'єкта в мотиваційному самовизначенні є інтеграція, внутрішня узгодженість мотиваційної сфери, усунення протиріч, а також перевірка можливостей і доцільності життєвої мети, що формується. Процес навчання має бути побудований так, щоб учень увесь час відчував себе його суб'єктом, розвивав власні здібності, виховувався творчою повноцінною особистістю. Якщо вчитель правильно узгодить зміст навчання, його методи, форми і засоби з власними інтересами учнів, то тим самим перетворить школярів на суб'єктів навчально-виховного процесу; узгодить темп, ритм і складність процесу навчання з можливостями учнів – вони відчують свою неабияку значимість, і у них виникне бажання її підтвердити.

Основою формування творчої особистості є *проблема індивідуальності*. У це поняття видатний вчений-педагог А. Макаренко включав вияв соціальної своєрідності людини, повноту сформованості її особистості [5]. Для цього викладач має в будь-якій навчальній дії надавати учневі свободу вибору. Цей вибір учень здійснює свідомо, самостійно, у співпраці з однокласниками. Допомагають у цьому йому різні *методи комунікативно-діалогічного навчання*. Вони дають можливість залучити учнів до активних досліджень, результати яких можуть стати для них відкриттям нового, невідомого. Таке навчання через відкриття, «новий погляд», допоможе у розв'язанні задач (проблем) повсякденного життя.

Боксерові ставлять удар, співакові – голос, а завдання вчителя – поставити (сформувати) критичне мислення учня. Під *критичним мисленням* розуміють таке соціальне й самостійне мислення, що базується на вихідній інформації, починається з пошуку, формулювання і усвідомлення проблем, а завершується самостійним її розв'язанням, що обґрунтовується переконливими аргументами. Зрозуміло, що сформувати критичне мислення в умовах суб'єктивного навчання – неможливо. Розвиток критичного мислення вимагає організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників процесу навчання [6].

Технологію критичного мислення через читання і письмо розробляли вчені Дж. Стіл, Заїр-Бек. Вони виділяють у ній три фази: виклик, осмислення змісту і рефлексію. Тобто «учень у процесі навчання сам конструє цей процес, виходячи з реальних і конкретних цілей, сам відстежує напрям свого розвитку, сам визначає

кінцевий результат» [6].

Саме головне в процесі навчання критичного мислення – учити спілкуванню у співпраці з усіма учнями. Так, завдяки спілкуванню в малих групах, вибудовується ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків (посилка – причина – наслідок).

Інструментом критичного мислення є *рефлексія*. Рефлексивні знання про власні можливості є основою вміння вчитися. Завдяки рефлексії учень активно формує в собі творчий потенціал [7]. Цей процес постійно супроводжується як позитивними емоціями учнів (радість, цікавість, упевненість у своїх можливостях), так і негативними (страх, гнів, переживання) емоціями здивування, формуванням ціннісних орієнтацій.

У процесі мотивації творчої діяльності учнів варто спиратися на романтичні емоції – потяг до всього незвичного, таємничого, невідомого. Емоція керує діями учнів, впливає на їх точність, призводить до змін у процесі мислення, спостережливості, пам'яті.

Отже, запропоновані методи і підходи до організації навчально-виховного процесу здатні реалізувати принципи суб'єкт-суб'єктивного навчання і сприяють реалізації завдань, окреслених Національною доктриною розвитку освіти України (2002).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 512 с.
2. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : пос. для учителя. / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1983. – 96 с.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии ДОС : учеб. пос. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
4. Онищук В. А. Урок в современной школе : пос. для учителя. / В. А. Онищук. – М. : Просвещение, 1986 – 191 с.
5. Погляди педагогів на індивідуальний підхід виховання [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://www.novapedahohika.com/noloms-782-1.html>.
6. Терно С. О. Методи розвитку критичного мислення школярів в процесі навчання історії [Електронний ресурс]. Терно С. О. / Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.

УДК 373.047

Рогоза Валентина
м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Професійна орієнтація учнів розглядається як комплексна науково обґрунтована система практичних методів і засобів, спрямованих на усвідомлений ними вибір професії, її освоєння та здійснення професійної діяльності на основі врахування індивідуально-психологічних властивостей особистості і потреб ринку праці в кадрах.

Професійний вибір визначено з урахування індивідуально-психологічних особливостей та стану здоров'я молодої людини, а також потреб народного господарства та інтересів суспільства. Окреслено, що учень усвідомивши сильні й слабкі сторони своєї особистості та зваживши власні потреби й потреби суспільства, скориставшись своєю свободою, може самостійно прийняти рішення.

Для підвищення рівня профорієнтаційної роботи з учнями у середній школі рекомендовано дотримуватися певних методологічних принципів і правильно скеровувати діяльність фахівців (психологи, соціальні педагоги, вчителі-предметники).

Ключові слова: профорієнтація, професійне самовизначення, учень, методологія, особистість.

Career guidance of pupils is considered as a complex system of science-based tools and techniques aimed at consciously choosing the profession, its development and realization of professional activities taking account of the individual psychological features of an individual and considering the workforce market needs.

Career choice is defined taking account of the individual psychological features and the health of an individual on the one hand and the market needs and the public interest on the other. It is pointed out that a pupil, having become conscious of his/her weak and strong points and having balanced his/her needs against the public ones, can make his/her own decision taking advantage of his/her freedom of choice.

Recommendations for secondary schools to keep to certain

methodological principles and correctly guide the professionals (psychologists, social workers, subject teachers) in order to improve the career-guidance work with pupils are presented.

Keywords: *career-guidance, professional self-determination, pupil, methodology, individual.*

Постановка проблеми. Вибір професії – складний і відповідальний крок у житті кожної людини, від якого багато в чому залежить її майбутня доля. Правильно вибрати професію – значить знайти своє місце в житті. Поспішність і легковажність у даному випадку неприйнятні, адже можуть зруйнувати життєві прагнення, дезорієнтувати кар’єрну траєкторію, тим самим роблячи людину нещасною [4, с. 21]. Необхідність профорієнтаційних послуг з’явилася в суспільстві досить давно. Минуло вже більше 100 років з тої пори, коли в Страсбурзі (Франція) відкрився перший кабінет профорієнтації. Як відомо, що на початку ХХ-го ст., у зв’язку з бурхливою розбудовою промислового виробництва в ряді країн, багато людей стали мігрувати в міста в пошуках роботи. Урбанізація спонукала до переосмислення затребуваності професійних категорій. Перед значною кількістю людей постала реальна проблема волі вибору. Саме тоді стали затребувані фахівці, які допомагають людям зробити правильний вибір професії. Проблема правильності вибору і сьогодні робить профорієнтаційну роботу необхідною та затребуваною ринком послуг. Актуальність профорієнтації як суспільної проблеми проявляється у необхідності подолання протиріччя між об’єктивно існуючими потребами суспільства у кваліфікованих працівниках та суб’єктивними професійними інтересами молоді. Спрямування учнів щодо майбутньої професійної діяльності є одним із основних завдань старшої школи, а методологічні засади такої роботи потребують детального вивчення та конкретизації.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема підготовки учнів до вибору професії у конкретних історичних і соціально-економічних умовах вивчалася та розкрита у працях вчених: з питань професійної орієнтації й професійного самовизначення особистості (Л. Авдєєв, І. Волощук, Д. Закатнов, М. Захаров, В. Доротюк, К. Інгеркамп, Л. Йовайші, Є. Климов, І. Кон, А. Маслоу, О. Мельник, Н. Муранова, І. Назімов, Є. Павлутенков, Н. Побірченко, Н. Пряжніков, М. Піддячий, В. Синявський, Д. Сьюпер, М. Тименко, Б. Федоришин,

В. Чебишева, С. Фукуяма, М. Ховрич, Дж. Холлана, М. Янцура та ін.); досвід зарубіжних країн із профільного навчання і професійної орієнтації молоді висвітлюють М. Авраменко, Н. Балацька, М. Зверєва, Н. Лавриченко, О. Локшина, В. Луговий та ін.

Проте, незважаючи на вагомий доробок з цієї проблеми, питання професійної орієнтації старшокласників в умовах загальноосвітнього навчального закладу потребує більш ретельного дослідження у методологічному аспекті.

Метою даної статті є дослідження концептуальних та методологічних підходів до реалізації профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі.

Виклад основного матеріалу. До основних положень, що істотно впливають на постановку всієї профорієнтаційної роботи, належать ідеї концептуального характеру. Одна з них – організація профорієнтаційної роботи, що ґрунтується на діагностичному дослідженні особистості, ретельному врахуванні інтересів і здібностей, необхідних для правильного вибору професії. Ця ідея була популярною до середини 30-х років ХХ ст. і називалася «діагностичною концепцією». Тоді широко використовувалися тести. Недосконалість цих тестів, їхнє неправильне використання, а також низка інших причин призвели до того, що ідея діагностичного дослідження була замінена іншою, так званою виховною концепцією [3, с. 94]. Остання нерідко розглядалася як єдино правильна. Однак і тоді вже було зрозуміло, що і діагностика та виховання – однаково важливі й органічно пов'язані напрями практичної роботи з професійної орієнтації учнів.

До ідеї методологічного характеру належить *ідея диференційованого підходу* до проведення профорієнтаційної роботи з учнями. Вона передбачає попередню класифікацію учнів за групами залежно від їхніх життєвих та професійних планів і відповідну виховну роботу в цих групах. Диференціальний підхід дає змогу провадити профорієнтаційну роботу більш цілеспрямовано, а отже, й ефективніше.

У соціології поширилася ідея *соціально-професійної орієнтації*, що пояснює обумовленість вибору професії не стільки орієнтацією на певну професію, скільки спрямованістю особистості на бажаний для себе соціальний стан у суспільстві. Таким чином, якщо *професійна орієнтація* визначається як діяльність із підготовки молоді до вибору

професії, то соціально-професійну орієнтацію можна також стисло визначити як підготовку молоді до вибору професії і свого місця в суспільстві.

Методологічних питань профорієнтації стосуються і питання визначення й розвитку системи профорієнтації.

Перш ніж сформулювати загальне визначення системи профорієнтації, розглянемо вихідні положення:

1. Профорієнтація є системною діяльністю, що охоплює цільові настанови, завдання, принципи, форми, методи, критерії ефективності, рівні, напрями, аспекти й інші системо- і структуроутворюючі елементи [5, с. 14].

2. Система профорієнтації школярів – це підсистема загальної системи трудової і професійної підготовки.

3. Система професійної орієнтації – частина загальної системи соціальної орієнтації особистості у сформованій структурі продуктивних сил і виробничих відносин.

4. Профорієнтація належить до соціальних систем, що функціонують у суспільстві та торкається різних проблем, зокрема пов'язаних із розвитком людського фактора суспільного виробництва; уже лише з цієї причини її можна вважати суспільною проблемою. Вона може бути названа й з іншої причини. Для вирішення проблем профорієнтації замало зусиль одного міністерства (Міністерства освіти і науки України) чи однієї науки (наприклад, – педагогіки). Для того щоб система профорієнтації стала ефективною, необхідна скоординована діяльність багатьох (якщо не більшості) міністерств і відомств, а також учених із різних галузей знань.

5. На ефективність профорієнтації впливає безліч різних об'єктивних і суб'єктивних факторів. Ця система важко піддається організації і керуванню [2, с. 81].

За незмінної загальної мети конкретні цілі й завдання роботи кожної школи залежать від потреб кадрів у тих чи інших професіях, ступені гостроти цих потреб, можливостей і умов певного регіону. Успішна реалізація поставлених цілей і завдань значною мірою залежить і від якості роботи кожного з цих напрямів.

Нині система профорієнтаційної роботи містить у собі діяльність за такими напрямками:

1. Професійна освіта охоплює профінформацію, профпропаганду і профагітацію.

2. Попередня професійна діагностика, спрямована на виявлення інтересів і здібностей особистості до тієї чи іншої професії.

3. Професійна консультація, націлена переважно на надання індивідуальної допомоги у виборі професії з боку фахівців-профконсультантів [1, с. 5].

4. Професійний добір із метою вибору особистості, яка з найбільшою ймовірністю зможе успішно опанувати певну професію і виконувати пов'язані з нею трудові обов'язки.

5. Соціально-професійна адаптація.

6. Професійне виховання, що ставить своєю метою формування відповідальності, професійної честі й достоїнства.

У роботі з різних напрямів визначилося коло форм і методів профорієнтаційної роботи – розповіді про професії, бесіди, екскурсії на підприємства тощо.

До найважливіших методологічних питань належать і питання визначення критеріїв ефективності профорієнтації. Нині ефективність профорієнтаційної роботи школи нерідко визначається тим, скільки учнів (у відсотках) обрали професії, на які їх орієнтували, і працюють за ними.

Цей критерій важливий, але недостатній. Адже, наприклад, запланованої частки учнів можна домогтися різними засобами, у тому числі не завжди виправданими у педагогічному, соціальному, психологічному й економічному аспектах. І якщо цей показник ставити головною метою і самоціллю профорієнтації, без серйозної діагностичної і виховної роботи з учнями, то вся ця робота зазнає своєрідного відхилення, що заважає, насамперед, самій профорієнтації і підриває довіру до неї з боку учнів і їхніх батьків. Досягнення поставленої мети можливе і виправдано тільки за умови активної роботи з молоддю, виявлення їхніх реальних інтересів і здібностей, формування переконаності в правильному виборі професії, що відповідає як їхнім особистим схильностям, так і потребам міста, району, села, в якому вони живуть і суспільства в цілому.

Тому, з педагогічного погляду, ефективність вибору професії означає міру відповідності індивідуального вибору професії рекомендаціям педагога. Передбачається, що педагогічні рекомендації ґрунтуються на врахуванні як особистих, так і

суспільних потреб. Відповідно, чим більше число учнів обирають рекомендовані їм професії, тим вища дієвість профорієнтаційної роботи педагогів школи. Якщо учні заздалегідь намітили й погодили свої плани життєвого і професійного самовизначення, то частка школярів, що домоглася реалізації своїх планів, є одним із показників ефективності профорієнтації за умови, що визначені раніше плани з певних професій і необхідного рівня їх кваліфікації відповідають як потребам регіону так і країни.

Відомо, що правильний вибір професії позитивно впливає як на продуктивність, так і на якість праці. Отже, трудові досягнення випускників шкіл чи інших навчальних закладів, пов'язаних із профорієнтацією, – ще один важливий критерій успішності вибору професії.

Таким чином, *головним критерієм ефективності профорієнтаційної роботи* є міра збалансованості кількості учнів, які йдуть на роботу, на навчання в професійно-технічні заклади, вищі навчальні заклади за професіями, що відповідають актуальним потребам міста, району, регіону та суспільства загалом.

Теорія, методи й методика професійної орієнтації в Україні, як і в інших країнах, пройшли складний шлях становлення. У 60-х і першій половині 70-х рр. ХХ ст. панувало визначення професійної орієнтації як системи державних заходів, спрямованих на формування в учнівської молоді психологічної готовності до вибору професії на підставі потреб суспільства з урахуванням інтересів і схильностей особистості учня. Ключовими елементами визначення такого типу є державне управління процесом підготовки учня до вибору професії, спрямованість цього управління на певне коло професій і певні галузі виробництва, формуванню в учнів психологічної готовності вибору саме цих, заданих професій. Особистість учня в такому процесі витискується на край системи. Урахування психологічної структури особистості учня здійснюється «на підставі потреб суспільства», тобто як другорядний елемент професійної орієнтації.

Українські психологи розробили нову *концепцію професійної орієнтації*, що здобула широке визнання в наукових колах, у навчальній роботі вищих закладів освіти педагогічного та психологічного профілю й практиці профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю. Вихідною позицією у розробленні нової

системі професійної орієнтації було бачення особистості насамперед не як об'єкта, а як суб'єкта саморозвитку. Саме цей процес саморозвитку покладено в основу формувальних функцій профорієнтації. Особистість у професійній орієнтації виступає як суб'єкт діяльності, суть якої полягає у підготовці допрофесійного самовизначення. Засоби професійної орієнтації при цьому набувають характеру сприятливих умов, що стимулюють особистість до профорієнтаційної діяльності й через це до самопізнання, самокорекції й саморозвитку зі спрямуванням на оптимальне вирішення власних життєвих завдань. Свідоме професійне самовизначення передбачає аналіз особистістю суб'єктивних та об'єктивних умов професійного самовизначення з наступним вільним, самостійним прийняттям рішення щодо конкретного вибору професії або напряму професійної освіти [2, с. 32].

Професійна орієнтація визначається як наукова практична система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення. Цим визначенням особистість вводиться в центр процесу професійної орієнтації, стає суб'єктом профорієнтаційної діяльності, – використовує засоби професійної орієнтації для підготовки до свого власного й самостійного професійного самовизначення. Займаючи позицію суб'єкта професійного самовизначення, особистість відходить від позиції об'єкта впливу з боку суспільства, державних і громадських організацій щодо вирішення своєї професійної долі. Суспільство має сприяти пошуковій діяльності особистості, а не обмежувати цю діяльність виконанням замовного завдання.

Щоб профорієнтаційна робота зі школярами була ефективною, кожен психолог повинен дотримуватися *методологічних принципів* (принцип свідомості, принцип самостійності, принцип свободи вибору).

Принцип свідомості передбачає аналіз як об'єктивних, так і суб'єктивних умов вибору професії. Вільний вибір – це самостійно прийняте особистістю рішення. Реалізація цього принципу передбачає обізнаність молоді людини в усьому, що стосується вибраної нею професії, усвідомлення того, що необхідно знати й уміти задля успішної реалізації себе в професійній діяльності. Людина повинна знати, які психічні та психофізіологічні вимоги

висуває до неї професія, наскільки її індивідуальні психологічні та психофізіологічні особливості відповідають цим вимогам. Вибираючи певну професію або спеціальність, людина повинна бути обізнана з умовами праці й рівнем заробітної плати, з перспективами професійного зростання та можливістю задоволення житлово-побутових потреб, а також із тим, де і протягом якого часу можна здобути цю професію. Людині, яка професійно визначається, бажано попередньо спробувати себе у вибраній професії, відчути в процесі діяльності, ознайомитися з відповідною літературою, щоб зорієнтуватися, чи зможе вона протягом тривалого часу займатися цим видом діяльності.

Принцип самостійності припускає право кожної молодої людини самостійно, без втручання сторонніх, обирати майбутню професію. Згідно з цим принципом, педагогічне керівництво і контроль сім'ї, школи, професійних навчальних закладів, виробництв, громадськості здійснюється лише на рівні порад. Надаючи допомогу молодій людині у вивченні її інтересів, схильностей і здібностей, ніхто з них не втручається в процес самовизначення. Остаточне право вибору залишається за молодою людиною: рішення вона приймає самостійно. Розумне педагогічне керівництво дорослих покликане допомогти молодій людині збалансувати свої потреби і можливості з потребами держави.

Принцип свободи вибору передбачає право кожного на власний вибір професії, рівність у можливостях, що держава має гарантувати кожній людині. Свобода вибору не має нічого спільного зі стихійністю і самоплином. Професійний вибір передбачає урахування, з одного боку, індивідуально-психологічних особливостей та стану здоров'я молодої людини, а з іншого – потреб народного господарства та інтересів суспільства. У кінцевому підсумку, дитина, за допомогою дорослого, усвідомивши сильні й слабкі сторони своєї особистості та зваживши власні потреби і потреби суспільства, скориставшись своєю свободою, може самостійно прийняти рішення.

Висновки. На сучасному етапі розвитку суспільства професійна орієнтація розглядається як комплексна науково обґрунтована система практичних методів і засобів, спрямованих на усвідомлений вибір професії, її освоєння та здійснення професійної діяльності на основі врахування індивідуально-психологічних

властивостей людини і потреб ринку праці в кадрах.

За своєю сутністю, професійна орієнтація є соціально-економічною, але за змістом роботи, формами та методами вивчення і розвитку особистості, – психолого-педагогічною й медико-фізіологічною проблемою.

В основу організації профорієнтаційної роботи покладено особистісно орієнтований підхід, реалізація якого передбачає визначення шляху індивідуального розвитку кожної людини та її професійного самовизначення.

Незважаючи на значний вплив загальноосвітньої школи, професійна орієнтація не обмежується педагогічним процесом та організаційною діяльністю навчальних закладів освіти. На вибір учнями професії значний вплив також мають сім'я та її традиції, соціальне середовище, цінності, що домінують у суспільстві, стан економіки та організація профорієнтаційної роботи з усіма суб'єктами профорієнтації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сидоренко В. Теоретичні засади системи професійної орієнтації в сучасних умовах розвитку суспільства / Віктор Сидоренко, Ніна Тверезівська // Імідж сучасного педагога. – 2006. – № 8. – С. 6–9.

2. Розвиток професійної орієнтації в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]; [упоряд. : Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Ніколюк Л. І.; наук. ред. : Рогова П. І., Чепурна Н. М.; наук. консультант Мельник О. В.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. – К. : Черкаси : [б.в.], 2009. – 196 с.

3. Системапрофинформационной работы со старшеклассниками / [Федоришин Б. А. и др.]. – К. : Рад. школа, 1988. – 176 с.

4. Піддячий М. І. Профінформаційна робота зі старшокласниками // Наук. записки. – 2005. – № 3. – С. 80–85.

5. Балл Г. Психолого-педагогічні засади професійна двагностика. – 2005. – С. 4–19.

УДК 372.8:371.3:53+51(045)

**СвентицькаВалентина
м. Бориспіль,
ХребетВалерій,**

Муранов Сергій

м. Київ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У КУРСІ ФІЗИКИ І МАТЕМАТИКИ

У статті проаналізовано міжпредметні зв'язки при вивченні курсів математики і фізики на прикладі теми «Похідна та її застосування». Розглянуто особливості застосування методів диференціального числення до розв'язання прикладних задач в процесі вивчення фізики. Наведено приклади типових задач з математичним та фізичним змістом.

Ключові слова: *похідна функції, міжпредметні зв'язки, математика, фізика, фізична задача, диференціальне числення, фізичне явище.*

The paper analyzes the role of interdisciplinary connections in learning mathematics and physics, with the subject «The derivative and its application» taken as example. Some features of differential calculus methods application to solving applied physical problems are considered. Examples of typical problems with physical content are presented.

Keywords: *derivative, interdisciplinary connections, mathematics, physics, physical problem, trainees, differential calculus, physical phenomenon.*

«Природі притаманна та фундаментальна особливість, що найголовніші фізичні закони описуються математичною теорією, апарат якої відзначається незвичайною силою та красою...»

(Поль Дірак)

Організація якісного навчально-виховного процесу в середній та вищій школі неможлива без урахування сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтації його на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, в галузях науки і техніки, технологій, системах управління й організації праці в умовах ринкової економіки. При умові реформування вищої освіти суттєво зростають сучасні вимоги до якості надання освітніх послуг, а саме, вміння самостійно опрацьовувати теоретичні знання та застосовувати їх на практиці, концентрувати

увагу лише на необхідній інформації та вчасному її застосуванні, щодо підвищення рівня знань і вмінь впродовж усього життя. Реформаційні зміни зумовлюють переосмислення традиційних уявлень про завдання і мету доуніверситетської підготовки випускників середньої школи при вищих навчальних закладах (ВНЗ) освіти, спрямованої на досягнення цілісності процесу підготовки до навчання майбутнього студента, на підвищення якості базової підготовки фахівця.

Аналіз стану підготовки учнів старших класів з математики і фізики в Україні за результатами ЗНО свідчить, що для більшості випускників ЗНЗ фізико-математична освіта залишається менш привабливою й водночас найбільш складною у порівнянні з гуманітарною чи природничою. Нерідко фізика й математика сприймаються ними як предмети, що асоціюються з особистими поразками, ситуаціями неуспіху тощо. Тим часом якісна фізико-математична освіта випускників шкіл є основою успішної їх самореалізації у професійному виборі та здобутті подальшої професійної освіти, особливо природничо-математичного та інженерно-технічного напрямку підготовки. Актуальною проблемою сучасної теорії і методики навчання є вивчення специфіки взаємозв'язку середньої загальної освіти, доуніверситетської підготовки слухачів при ВНЗ і професійної підготовки фахівців у ВНЗ з окремих галузей знань, зокрема з фізики і математики [1, с. 1].

Останніми десятиліттями науковцями активно вивчаються проблеми теорії і практики функціонування довузівської системи освіти, в тому числі фізико-математичної (О. Андреев, Л. Анісімова, М. Ассанов, Л. Бей, І. Бичкова, М. Бокарьов, В. Будко, Т. Бурухіна, О. Вікарчук, Т. Волгіна, В. Глушков, Т. Дерендяєва, М. Дідовик, М. Капелевич, Д. Князевський, Г. Корсун, Л. Кравчук, Н. Красильникова, О. Мартинова, Т. Матекіна, Н. Муранова, А. Нестеренко, О. Осипенко, С. Сошенко, Л. Федотова, Н. Федорова, В. Федяєва, Ю. Францева та ін.). Важливе значення мають дидактичні й науково-методичні розробки вчених для забезпечення підготовки з математики і фізики як учнів шкіл так і студентів вишів (В. Беспалько, О. Бігич, О. Блох, Г. Бушок, Л. Височан, Н. Глузман, В. Грищенко, А. Гуржій, О. Єпішева, Г. Жабєєв, Т. Засєкіна, В. Савченко,

З. Слєпкань, Н. Сосницька, М. Шкіль та ін.). Заслужують на увагу наукові праці з проблем фізико-математичної підготовки в технічному університеті (Л. Глушкова, Л. Григорчук, А. Грохольська, О. Долженко, Г. Єрофєєва, О. Євсєєва, О. Зіміна, Н. Мамаєва, К. Марквардт, Л. Половнікова, С. Розанова, А. Ушаков та ін.) [1, с. 2,3].

Навчальний процес на підготовчих курсах при ВНЗ є саме тією проміжною ланкою між загальноосвітніми навчальними закладами (ЗНЗ), довузівською підготовкою та вищим навчальним закладом (ВНЗ), де:

- забезпечується виконання принципів неперервності і наступності здобуття середньої та вищої освіти;
- відбуваються процеси такі як: закріплення, систематизації, поглиблення, ліквідації «прогалин» знань і вмінь; адаптації до навчання в умовах вищої школи за кредитно-модульною системою навчання; професійної орієнтації; формуються навички самостійної роботи у слухачів під керівництвом спеціального педагогічного супроводу викладачів кафедр вищої школи.

Система доуніверситетської підготовки відіграє важливу функцію внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, як один із її елементів діяльності у конкретному ВНЗ. Основними перевагами навчання в системі доуніверситетської підготовки є: якісна підготовка до ЗНО, високі результати сертифікатів ЗНО, фахове викладання дисциплін професорсько-викладацьким складом кафедри базових і спеціальних дисциплін, наявність навчально-методичного забезпечення, рейтингова система оцінювання навчальних досягнень слухачів, поглиблене вивчення профільних дисциплін, адаптація до навчання у ВНЗ, формування позитивної мотивації до навчання, різноманітні форми організації процесу навчання, отримання додаткових балів до загального рейтингу вступника, висока результативність вступу до ВНЗ, гнучка система зарахування до вишу, здійснення професійної орієнтації та до професійної підготовки учнівської молоді, профільне навчання, викладання спецкурсів тощо [2].

У процесі вивчення фізики і математики як в ЗНЗ так і в системі доуніверситетської підготовки, на нашу думку, ефективно реалізується процес міжпредметних зв'язків при вивченні дисциплін природничого та математичного циклів.

Міжпредметні зв'язки – це вираження фактичних зв'язків, що встановлюються в процесі навчання або в свідомості учня, між різними навчальними предметами. Міжпредметні зв'язки виступають як умова єдності навчання і виховання, засіб комплексного підходу до предметної системи навчання [3].

Цій актуальній проблемі присвячували свої наукові дослідження такі відомі вчені як: Т. Александрова, Л. Панчешнікова, Н. Сорокін та ін. (сутність та функції міжпредметних зв'язків); Ю. Вайткявічус, Н. Ворзелян, В. Корсунська та ін. (класифікація та види міжпредметних зв'язків); Г. Сухобска, Ю. Шерковін, В. Ядов, В. Давидов, І. Лернер, А. Маркова та ін. (дидактичні основи міжпредметних зв'язків у предметному навчанні) [4].

Так, на думку науковця М. Харченко, *міжпредметні зв'язки фізики і математики забезпечують*: узгоджене в часі вивчення різних навчальних дисциплін з метою їх взаємної підтримки; обґрунтовану послідовність у формуванні понять; єдність вимог до знань, умінь і навичок; використання при вивченні фізики знань, отриманих при вивченні математики і навпаки; ліквідацію не виправданого дублювання в змісті навчальних предметів; показ спільності методів, що застосовуються в різних дисциплінах; розкриття взаємозв'язку природних явищ, показ єдності світу; підготовку учнів до оволодіння сучасними технологіями. Вченою визначено і основні шляхи здійснення *міжпредметних зв'язків* такі як: використання знань, отриманих при вивченні інших дисциплін; виконання комплексних експериментальних робіт; проведення комплексних екскурсій; узагальнююче повторення [5].

Як приклад міжпредметних зв'язків з фізики і математики, розглянемо тему «Похідна та її застосування» в курсах навчальних дисциплін «Математика» і «Фізика», так як при її вивченні у учнів виявляються певні труднощі пов'язані із застосуванням першочергового поняття такого як «границя» [6]. Тому при засвоєнні поняття «похідна» суттєва увага повинна бути приділена в процесі навчання наочним уявленням, враховуючи, що це поняття застосовується при дослідженні нерівномірних змінних процесів.

Визначенню похідної функції $y = f(x)$ в точці x_0 як границі відношення приросту функції Δy в цій точці x_0 до приросту аргументу Δx , якщо останній прямує до нуля, передуює розгляд особливостей поведінки графіків неперервних функцій, що приводить до поняття дотичної в точці x_0 . Похідна функції визначається спочатку як тангенс кута нахилу дотичної до графіка функції $y = f(x)$ у даній точці з додатним напрямом осі абсцис. Тим самим поняттю похідної на першому етапі відповідає геометричний образ – дотична.

При дослідженні властивостей функції за допомогою похідної беруть за основу теореми диференціального числення П. Ферма, М. Ролля, О. Коші, К. Вейерштрасса, Ж. Лагранжа (якому ми зобов'язані терміну «похідна» і сучасному його позначенню). Формула Лагранжа, як ілюстрація геометричного змісту похідної, дозволяє сформулювати достатні ознаки зростання і спадання функції, геометричний і механічний зміст похідної роблять інтуїтивно ясними ці критерії.

До використання центрального поняття диференціального числення – похідної звертаються тоді, коли виникає питання про швидкість і характер зміни функції по відношенню до зміни аргументу, при дослідженні на локальний або глобальний екстремум. Інакше кажучи, якщо деяка функція моделює перебіг того чи іншого процесу, то його дослідження зводиться до вивчення властивостей цієї функції та її похідної.

Приклад 1. Дослідити функцію $y = \frac{2}{3} \frac{\sqrt[3]{(x-1)^2}}{x^2+1}$ і побудувати її графік.

Розв'язання. Дана функція визначена на множині дійсних чисел, $y \geq 0$, загального типу, причому, якщо $y = 0$, то $x = 1$, якщо $x = 0$, то $y = \frac{2}{3}$ (т. $(0; \frac{2}{3})$ і т. $(1; 0)$ належать графіку функції). Відзначимо, що $y \rightarrow 0$, якщо $x \rightarrow \infty$ (ступінь чисельника менша за ступінь знаменника, тому $y = 0$ – асимптота).

Знайдемо похідну функції: $y' = -\frac{2x^2 - 3x - 1}{\sqrt[3]{x-1}(x^2 + 1)^2}$.

Критичними точками є точки, де $y' = 0$, $x = \frac{3 \pm \sqrt{17}}{4}$, або y' не

існує ($x=1$). При переході через ці точки y' змінює знак, тому в цих точках існують локальні екстремуми, не існування y' визначає «характер вгнутості» екстремуму. Графік функцію

$y = \frac{2\sqrt[3]{(x-1)^2}}{3x^2 + 1}$ побудовано на рис. 1.

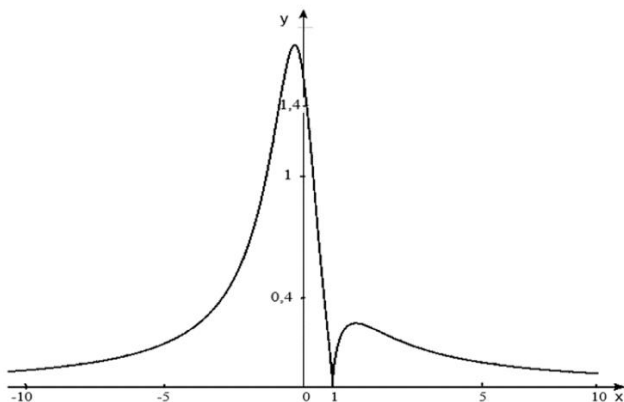

Рис. 1.

Як показує практика, абітурієнти достатньою мірою володіють знаннями теоретичного курсу математики і вміють застосовувати їх для розв'язування математичних завдань, але часто не можуть узгодити і застосувати свої математичні знання до розв'язання прикладних задач, зокрема з фізики, хімії та інших предметів.

Як відомо, однією з необхідних умов ефективності навчання є реалізація принципу наочності під час формування понять, в тому числі й математичних. Наочність допомагає учням перейти від абстрактних математичних понять до сприйняття конкретних результатів їх застосування, сприяє створенню образів, що вивчаються.

Деякі математичні задачі мають фізичний зміст (задачі на

механічний рух, на роботу, наявність відсоткових розрахунків тощо), і разом з тим окремі фізичні задачі вимагають глибоких знань певних математичних розділів, зокрема це стосується й поняття «похідної».

У курсі фізики середньої школи використовується багато функцій, що моделюють реальні фізичні процеси, останні за своїм фізичним змістом є швидкістю їхнього протікання, або швидкістю зміни іншої фізичної величини. У більшості випадків у таких задачах використовуються формули для знаходження середніх значень цих величин. Абітурієнти достатньо вільно ними оперують, але не завжди усвідомлюють їх фізичний зміст, а значить і недостатньо глибоко розуміють сутність фізичних явищ та взаємозв'язок фізичних величин. Застосування поняття похідної функції, з яким слухачі добре знайомі з курсу математики, тобто миттєвої швидкості зміни даного процесу при дослідженні фізичних процесів і розв'язуванні фізичних задач, дозволяє певною мірою усунути цей «недолік». Вказаний підхід приводить молодих людей до повнішого розуміння матеріального світу, сприяє гармонійному розвитку їх мислення, забезпечує цілісні уявлення про явища природи, поглиблює знання як з фізики, так і з математики [7]. Саме тому, доцільно під час проведення практичних занять із фізики звертати увагу слухачів на обидва способи розрахунку фізичних величин (табл. 1).

Слід зазначити, що фізика, як навчальна дисципліна у вищому технічному навчальному закладі, передбачає широке застосування диференціального числення, в тому числі і до визначення фізичних величин.

Таблиця 1

Методи розрахунку швидкостей зміни фізичних величин

Фізична величина	Середнє значення	Миттєве значення
Швидкість	$v = \frac{\Delta s}{\Delta t}$	$v = \frac{ds}{dt} = s'$
Прискорення	$a = \frac{\Delta v}{\Delta t}$	$a = \frac{dv}{dt} = v'$
Кутова швидкість	$\omega = \frac{\Delta \varphi}{\Delta t}$	$\omega = \frac{d\varphi}{dt} = \varphi'$

Потужність	$P = \frac{A}{\Delta t}$	$P = \frac{dA}{dt}$
Сила струму	$I = \frac{\Delta q}{\Delta t}$	$i = \frac{dq}{dt} = q'$
Другий закон Ньютона	$F = ma$	$f = m \frac{dv}{dt}$
Закон електромагнітної індукції	$\xi_i = -\frac{\Delta \Phi}{\Delta t}$	$e_i = -\frac{d\Phi}{dt} = -\Phi'$
Закон самоіндукції	$\xi_{is} = -L \frac{\Delta I}{\Delta t}$	$e_{is} = -L \frac{di}{dt} = -Li'$

Приклад2. Матеріальна точка рухається прямолінійно за законом $x(t) = -2 + 4t + 3t^2$. Знайдіть її швидкість у момент часу $t = 2$ с (x – координата точки в метрах, t – час в секундах).

Розв’язання. Можна розв’язувати задачу, використовуючи загальний вигляд рівнянь залежності $x(t)$ та $v(t)$:

$x = x_0 + v_0 t + \frac{at^2}{2}$. Порівнюючи з даним рівнянням

$x(t) = -2 + 4t + 3t^2$, можемо визначити початкову швидкість

$v_0 = 4$ м/с і прискорення $a = 6$ м/с².

Ці числові значення підставимо у формулу $v = v_0 + a \cdot t$ і отримуємо в момент часу $t = 2$ значення швидкості 16 м/с.

Якщо зразу скористатися тим фактом, що $v(t) = x'(t)$ і взяти першу похідну від заданого рівняння $x(t) = -2 + 4t + 3t^2$, то $v(t) = x'(t) = 4 + 6t$. Для заданого моменту часу відповідь одержується майже миттєво.

Поняття похідної в математиці і особливо в фізиці допомагає вивчати і описувати процеси, що проходять нерівномірно, наприклад, механічні та електромагнітні коливання. За допомогою тригонометричних функцій та їх похідних описують певні фізичні процеси, а саме такі як: зміна координат, швидкості, прискорення коливного тіла та внутрішньої сили, що діє на тіло під час здійснення ним механічних коливань.

Приклад3. Матеріальна точка масою 5 г здійснює гармонічні

коливання з частотою 5 Гц та амплітудою коливання 3 см за законом косинуса. Визначте силу, що діє на тіло в той момент часу, коли зміщення тіла становить 1,5 см.

Розв'язання. Задругим законом Ньютона, $F = ma$. Щоб знайти прискорення тіла, потрібно записати рівняння гармонічних коливань матеріальної точки: $x = x_m \cos \omega t$. (1)

Відомо, що для визначення прискорення тіла, необхідно записати другу похідну від його координати, або першу похідну від швидкості: $x' = v = -x_m \omega \sin \omega t$, $x'' = a = v' = -x_m \omega^2 \cos \omega t$ (2)

Якщо порівняти вирази (1) і (2), то очевидно, що $a(t) = -x(t) \omega^2$.

Отже, в той момент коли зміщення становило $x = 1,5 \text{ см} = 1,5 \cdot 10^{-2} \text{ м}$, то сила, що діяла на тіло, дорівнювала $F = -m x \omega^2$. Підставляючи числові значення величин, одержуємо: $F = -75 \text{ мН}$. Знак «-» свідчить про те, що в цей момент часу проекція сили на вісь O_x була від'ємною, тобто сила була спрямована протилежно напрямку переміщення тіла і направлена до положення рівноваги коливного тіла.

Особливо яскраво застосовується поняття похідної для опису явища електромагнітної індукції. Слухачі повинні усвідомити, що саме явище виникнення індукційного струму можливе тільки за умови зміни магнітного потоку, що пронизує контур, а швидкість його зміни не тільки впливає на е.р.с. індукції, а ще і дорівнює їй. У задачах з котушкою, що рівномірно обертається у магнітному полі, об'єднуються знання механіки обертального руху, електромагнетизму з тригонометричними функціями та їх похідними.

Приклад 4. В однорідному магнітному полі з індукцією $B = 0,2 \text{ Тл}$ рівномірно обертається котушка, що має $N = 600$ витків, з частотою $n = 6$ об/с. Площа поперечного перерізу котушки 100 см^2 . Вісь обертання перпендикулярна осі котушки і напрямку магнітного поля. Визначити максимальну е.р.с. індукції котушки.

Дано: $B = 0,2 \text{ Тл}; N = 600; n = 6 \text{ об/с}; S = 10^{-2} \text{ м}^2$.

Знайти: $\mathcal{E}_{i \max}$.

Розв'язання. Згідно закону електромагнітної індукції

$\varepsilon_i = -\frac{d\Phi}{dt}$, Φ – сумарний магнітний потік через усі витки котушки.

$\Phi = N \cdot \Phi_0$, де N – число витків, Φ_0 – магнітний потік, що пронизує кожний окремий виток.

При довільному положенні котушки відносно магнітного поля

$$\Phi = NBS \cos \omega t.$$

Враховуючи, що циклічна частота $\omega = 2\pi n$, одержимо $\Phi = NBS \cos 2\pi n t$.

Тоді, $\varepsilon_i = -\frac{d}{dt}(NBS \cos 2\pi n t) = 2\pi n NBS \sin 2\pi n t$ і $\varepsilon_i = \varepsilon_{\max}$ при

$\sin 2\pi n t = 1$. Тому, $\varepsilon_{i\max} = 2\pi n NBS$.

Підставляючи числові значення величин N , B , S , одержуємо:

$$\varepsilon_{i\max} = 2 \cdot 3,14 \cdot 6 \cdot 10^2 \cdot 0,2 \cdot 10^{-2} = 45,2 \text{ (В)}.$$

Задачі на розрахунок фізичних величин, що характеризують електромагнітні коливання, теж найпростішим способом розв'язуються саме через застосування похідної. Крім того, із одержаних рівнянь залежності заряду на пластинах конденсатора та сили струму в котушці, стає очевидним і те, що змінюються ці величини в протифазі, і енергія електричного поля періодично повністю перетворюється на енергію магнітного поля і навпаки.

Приклад 5. Заряд q на пластинах конденсатора коливального контуру змінюється за законом $q = 10^{-6} \cos 10^4 \pi t$. Запишіть закон залежності сили струму від часу $i = i(t)$. Знайдіть період та частоту коливань у контурі, амплітуду коливань заряду та амплітуду коливань сили струму. Знайти значення максимальної енергії електричного поля конденсатора та магнітного поля котушки, якщо ємність конденсатора 1 нФ .

Відомо, що залежність сили струму від часу описується першою похідною від функції залежності заряду від часу, тобто $i(t) = q'(t)$.

Загальний вигляд функції залежності заряду від часу має вигляд [8]: $q = q_m \cos \omega t$, сили струму від часу:

$$i(t) = q'(t) = -I_m \sin \omega(t), \text{ тоді } i(t) = -0,01\pi \sin 10^4 \pi t.$$

Циклічна частота ω пов'язана з періодом T і частотою ν такою залежністю:

$$\omega = \frac{2\pi}{T} = 2\pi\nu, \text{ тоді } T = \frac{2\pi}{\omega} = \frac{2\pi}{10^4\pi} = 0,2 \cdot 10^{-3} \text{ с.}$$

Отже, $i(t) = -0,01\pi \sin 10^4\pi t$, $T = 0,2 \text{ мс}$, $q_{\max} = 10^{-6} \text{ Кл}$,
 $I_{\max} = 0,01\pi \text{ А}$, $\nu = 5 \text{ кГц}$.

Максимальну енергію електричного поля конденсатора розраховуємо за формулою $W_{el} = \frac{q_{\max}^2}{2C} = \frac{10^{-12}}{2 \cdot 10^{-9}} = 0,5 \cdot 10^{-3} \text{ Дж}$.

Щоб підрахувати максимальну енергію магнітного поля, потрібно знати індуктивність котушки, її розраховуємо, знаючи що

$$\omega = \frac{1}{\sqrt{LC}}, \text{ звідси } L = \frac{1}{\omega^2 C} = \frac{1}{10^8 \pi^2 10^{-9}} = 1 \text{ Гн.}$$

Підставимо значення L у формулу для енергії магнітного поля котушки отримаємо: $W_{mag} = \frac{LI_{\max}^2}{2} = \frac{1 \cdot 10^{-4} \pi^2}{2} = 0,5 \cdot 10^{-3} \text{ Дж}$.

Як бачимо, максимальна енергія електричного і магнітного полів однакові.

Таким чином, використання математичного апарату диференціального числення для вивчення і пояснення фізичних явищ реалізує, перш за все, політехнічний принцип навчання математики, що дає можливість виконувати спільні завдання, які прописані в програмних вимогах з математики і фізики.

Як висновок, можна зазначити, що використання міжпредметних зв'язків математики і фізиків курсах їх вивчення забезпечує ефективність засвоєння знань і вмінь з дисциплін; підвищує науковий рівень учнів (слухачів); розвиває їх логічне мислення та творчі здібності; сприяє формуванню важливих наукових понять, термінів і законів, наукового світогляду, а також покращує організацію навчального процесу і дає можливість його оптимізувати. Саме тому, важливим для викладача є використання міжпредметних зв'язків як реалізація принципу навчання, що вимагає неабияких знань змісту та структури навчальних програм і підручників з інших дисциплін, а також передбачає тісну співпрацю з колегами-викладачами щодо

взаємовідвідування практичних занять, розробки робочої навчальної програми, створення підручників, посібників та інших методичних матеріалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.09. «Теорія навчання» / Н. П. Муранова. – Тернопіль, 2014. – 40 с.

2. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті : [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.

3. [Електроний ресурс]. – Режим доступу : http://lubbook.net/book_303_glava_15_Tema_13.Mizhpredmetni_zv.html.

4. [Електроний ресурс]. – Режим доступу : http://ua-referat.com/Міжпредметні_зв'язки_в_навчанні.

5. Харченко М. М. Міжпредметний взаємозв'язок фізики і математики [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/15/harchenko.php>.

6. Рогановській Н. М. Методика викладання в середній школі / Н. М. Рогановській. – Мн. : Вища школа, 1990. – 245 с.

7. Муранова Н. П. Організаційно-методичні особливості адаптації слухачів підготовчих курсів до навчання за модульно-рейтинговою технологією в курсі фізики / Н. П. Муранова, О. Я. Кузнецова // Методика викладання навчальних дисциплін в контексті підготовки до ЗНО : V Міжрегіонал. семінару, 23 квітня 2010 р. : матеріали семінару. – К. : НАУ, 2011. – С. 4–21.

8. Гофман Ю. В. Законы, формулы, задачи физики : [справ.] / Ю. В. Гофман. – К. : Наук.думка, 1977. – 576 с.

УДК 378.147:37.03(045)

**Седашова Оксана,
Сидоренко Леся,
м. Київ**

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ

У статті розглядаються сучасні інноваційні методи роботи зі студентами під час навчального процесу, спрямовані на всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця, підвищення його

творчої спрямованості у вирішенні навчальних завдань, формування мислення інноваційного типу. Визначено основні тенденції розвитку вищої освіти та деякі актуальні чинники успішної організації навчально-наукового процесу.

Ключові слова: вища освіта, навчальні та розвивальні форми й методи, навчально-науковий процес, креативне мислення студента, інтелектуальна творчість.

This article reviews newinnovativemethodsduring the learning processdirectedto the full developmentof futureprofessionals, raisinghiscreative directionsin solvingeducational problems, the formation of innovativethinkingtype.

Keywords: high education, pedagogy, methods, students thinking, creativity.

Сьогодні орієнтує на те, що зі стін сучасних вищих навчальних закладів (ВНЗ) мають виходити молоді фахівці не тільки з певним обсягом знань, але, перш за все, зі сформованим інноваційним мисленням, тобто спрямованістю на творче вирішення актуальних професійно спрямованих проблем. Переорієнтація цілей освітнього процесу супроводжується зміною його моделі. На зміну предметно-онтологічної моделі навчання приходять гносеологічна модель, в якій основу предмета навчальної дисципліни складає методологія та історія науки, що вивчається, її пізнавальні засоби й технології. Вона формує у студентів «здатність самостійного вироблення цілісної системи рішення професійних проблем, стимулювання потреби продуктивного творчого характеру» [1, с. 31]. Такі тенденції й обумовили тему дослідження інноваційних методів роботи зі студентами.

Значущість проблеми, що розглядається у статті акцентується у багатьох дослідженнях сучасних науковців-педагогів, психологів, методистів (В. Безпалько, Л. Загрекова, М. Кларін, Ф. Янушкевич, С. Сисоєва, В. Стрельніков, О. Падалко, О. Кияшко та ін.). Питанням упровадження інноваційних технологій навчання займалися науковці І. Дичківська, В. Гузеєв, Н. Пахомова, І. Первін, О. Пехота, О. Пометун, А. Старєва та ін.

Освіта, що є основою професійної підготовки фахівців, впливає на соціально-економічний розвиток суспільства. Розробці нових технологій для управлінської, виробничої та духовної сфер соціуму

сприяє саме якісна освіта. Цей контекст визначає певні тенденції:

- становлення кожної особистості відбивається на рівні прогресу держави;

- прагнення відповідати сучасним вимогам потребує реформування освітньої системи;

- інструментом розвитку економічної значущості держави, формування громадянського суспільства становиться посилення ціннісних аспектів системи освіти та перетворення її на засіб підготовки всього населення до нових умов життя;

- вагомості набуває потреба у зміні структури та змісту навчально-педагогічної роботи, орієнтованої на виховання нового компетентного покоління фахівців, які відрізнятимуться новим типом менталітету, спрямованого на успішні дії у демократичній країні;

- сприяння підвищенню рівня рейтингу освіти України у світі.

Організуючи навчально-науковий процес, треба звернути увагу на деякі актуальні чинники його успішного впровадження:

- застосування системно-комплексного підходу при формуванні змісту навчально-педагогічного процесу (створення систем, програм, методик);

- орієнтація на особистісно орієнтований підхід, спрямований на гуманізацію відносин, пріоритет педагогіки співпраці;

- можливість індивідуальної самореалізації студента через творчі завдання в процесі навчання;

- реалізацію дослідницько-проектного компоненту діяльності студентів.

Однією з основних проблем, що стоїть перед педагогічними колективами вищої школи в період її модернізації, є впровадження в навчальний процес сучасних педагогічних технологій, що сприятимуть становленню особистості студента, розвитку його професійної компетентності, що буде позитивно впливати на активізацію його пізнавальної діяльності, творчого потенціалу, практичної самореалізації. Найбільш значущими для професійно-особистісного розвитку студента є досвід самореалізації та нарошування особистісного творчого потенціалу.

Ефективний розвиток різноманітної творчої діяльності студентів вищих закладів освіти можливий за таких умов:

- організація творчої співпраці та партнерських взаємин суб'єктів навчально-виховної діяльності;

- формування прагнення науково-педагогічних працівників ВНЗ до забезпечення творчого розвитку особистості студента;
- забезпечення варіативності напрямів творчого розвитку студентів у рамках системно-комплексного підходу;
- врахування специфіки вивчення навчальних дисциплін;
- стимулювання самостійної роботи;
- створення педагогічних умов для творчого розвитку студентів;
- добір та розробка інструментарію вивчення та відстеження рівня сформованості професійних умінь, а також загального та творчого рівнів розвитку особистості.

Різноманітні нові навчальні та розвивальні форми й методи можуть позитивно впливати на підвищення ефективності навчально-науково-педагогічного процесу у ВНЗ України, а саме:

- збагачення традиційної лекції інтерактивними компонентами, тобто: впровадження коротких запитально-відповідних співбесід зі студентами впродовж лекції; проведення нетривалих підготовлених самостійно або під керівництвом викладача презентацій студентів у ході лекції, які б розкривали одне з поставлених питань; проведення коротких тестів на 5–10 хвилин, що демонструвало б розуміння студентами викладеного матеріалу, тощо;

- варіативна природа практичних занять (семінарів);
- активне застосування під час практичних (семінарських) занять мультимедійних презентацій, самостійно підготовлених студентами за завданнями викладача;

- ділові та рольові ігри;
- застосування кейс-методу;
- проектна методика – включення до навчального процесу як обов'язкової складової виконання студентами індивідуальних та групових короткострокових, довгострокових (протяжністю до одного семестру) навчальних проектів, що відображають практику роботи за фахом;

- майстер-класи успішних фахівців-практиків на практичних (семінарських) заняттях;

- активне впровадження мультимедійних засобів у процесі проведення лекцій та практичних (семінарських) занять, електронних та різних видів опорних конспектів лекцій, надання студентам навчальної інформації на електронних носіях тощо.

Педагогічну роботу, спрямовану на виховання інноваційного мислення та розвитітворчого початку особистості студента, можна збагатити таким змістом як:

– у навчальній роботі: нетрадиційнінавчальні заняття (турніри, конкурси тощо), активні форми навчання (метод проблемних ситуацій та лекцій, дискусії, дебати, метод аналітичного розбору нестандартних ситуацій, метод роздумів вголос),ділові та імітаційні ігри, інтегровані заняття, самостійна дослідницько-пошуково-аналітична діяльність студентів,інноваційні методи (проектний метод, інформаційні технології, «*work shops*»), конкурси професійної майстерності тощо;

– у позанавчальній роботі: організація роботи студентських об'єднань, клубів, студій, факультативів тощо; проведення різноманітних творчих конкурсів, оглядів, фестивалів, презентацій, виставок, соціальних акцій, свят; організація пошукової діяльності; перегляди відеоматеріалів з їх наступним обговоренням; тренінги, майстер-класи тощо.

Однією з новітніх, інноваційних форм навчання є *проектне навчання*. Проектний метод ми розглядаємо як цілісну систему дидактичних засобів (змісту, прийомів, методів), що передбачає розробку моделей вирішення проблемних ситуацій. Проектний метод спрямований на пошук та розробку оптимальних шляхів розв'язання поставлених питань (проектів), їх публічний захист (презентацію) та аналіз результатів упровадження [2].

Ще одним інноваційним методом є «*творча майстерня*» (англ. *work shop*). «Воркшоп» передбачає практичне вирішення змодельованих значущих проблем спеціальності. Студенти не просто цікавляться навчальним матеріалом, представленим у лекціях, а намагаються приблизити рішення навчальних проблем до реальних умов професії. Цей метод вчить студентів працювати в команді, приймати рішення, розвиває творче мислення та креативність.

Отже, широке впровадження інноваційних методів роботи зі студентами сприятимактивізації пізнавальної діяльності та підвищенню якості навчально-науково-педагогічного процесу у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Конкурентология : [учеб. курс для творческого саморазвития конкурентоспособности] / В. И. Андреев. – Казань :

Центр инновационных технологий, 2004. – 468 с.

2. Пахомова Н. Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении : [пособие для учителей и студентов пед. вузов] / Н. Ю. Пахомова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : АРКТИ, 2005. – 112 с.

3. Петрова В. Н. Формирование креативной личности в процессе обучения в вузе [Электронный ресурс] / В. Н. Петрова. – Режим доступа : <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/7/Petrova/>. – Загл. с экрана.

УДК 371.26:373.5

Стьопул Валентина
м. Кіровоград

КОНТРОЛЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано різні наукові погляди на контроль та його функції у процесі навчання. На основі аналізу встановлено прямий взаємозв'язок між успішним процесом навчання та компетентною контрольно-оцінювальною діяльністю.

Ключові слова: процес навчання, педагогічна діяльність, контроль, діагностика, оцінювання, функції контролю.

Different views of monitoring and its functions in the education process are analyzed in the article. Direct relationship between successful education process and competent monitoring and assessment is established on the basis of the analysis.

Keywords: education process, pedagogical activity, monitoring, diagnostics, assessment, monitoring functions.

Складовою частиною загального процесу виховання всебічно розвиненої обдарованої особистості є процес навчання, що на думку дидактів, є основним і одним з найскладніших явищ. Сучасний процес навчання неможливо уявити без якісного, всебічного і неупередженого контролю процесу навчання. За свою тисячолітню історію, контроль набував все більше функцій та ширші сфери впливу на освітньо-виховний процес і від простого інструмента контролю результатів навчання став багатогранним явищем, досліджуваним не одним поколінням вчених, яке наразі трансформувалося у невід'ємну складову педагогічної діяльності. Разом з контролем змінювалися його цілі, функції, методи і види.

Багато вчених займались дослідженням питань, пов'язаних з контролем: Ю. Бабанський, К. Інгенкамп, В. Аванесов,

Ш. Амонашвілі, В. Козаков, А. Архангельський та ін., проте, незважаючи на важливість даного аспекту, однозначності у питаннях щодо змісту функцій педагогічного контролю не досягнуто. У зв'язку з актуальністю якісного контролю у освітній сфері, важливим є встановлення зв'язків контролю і педагогічного процесу, що і є метою статті.

За сучасним тлумачним словником з педагогіки «педагогічна діяльність – це особливий вид суспільно-корисної діяльності дорослих людей, яка свідомо спрямована на підготовку підростаючого покоління до самостійної діяльності у відповідності з економічними, політичними, моральними і естетичними цілями» [1, с. 576]. Основним та одним з найскладніших явищ, що вивчають дидакти, є процес навчання, що є складовою частиною загального процесу виховання всебічно розвиненої особистості. І. Зайченко визначає процес навчання, як «сукупність послідовних і взаємопов'язаних дій учителя і учнів, спрямованих на забезпечення свідомого і міцного засвоєння системи наукових знань, умінь і навичок, формування вміння використовувати їх у житті, на розвиток самостійності мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей учнів, оволодіння елементами культури розумової праці і формування основ світогляду». Вчені-дидакти Ю. Бабанський, М. Фіцула, І. Зайченко виокремлюють шість основних компонентів, що формують процес навчання: цільовий (постановка і усвідомлення освітньої, навчальної мети й завдань вивчення теми, розділу чи навчального предмета в цілому); змістовий (визначається державними навчальними програмами і навчальними планами – використання якісних програм, планів, підручників та змісту кожного навчального заняття); стимулююче-мотиваційний (створення умов до активної навчально-пізнавальної діяльності та формування позитивної мотивації, коли стимулювання продовжує внутрішній процес породження мотивації до навчання в учнів); операційно-діяльнісний (вибір прийомів, методів, засобів, форм, видів навчання та діяльності відповідно до запланованого змісту заняття та реалізації його мети, цей процес найповніше відображає процесуальну сутність навчання); контрольно-регулюючий (контроль засвоєння та набуття знань, умінь і навичок з боку вчителя та самоконтроль з боку учнів, що дасть змогу, за потребою, своєчасно корегувати та

регулювати навчальний процес, вносити зміни у методи, форми і засоби навчання); оцінювально-результативний (встановлення рівня засвоєння чи незасвоєння матеріалу згідно визначених критеріїв оцінювання та, за необхідністю, причин неуспішності, проектування нових завдань з метою корекції знайдених прогалин у знаннях і вміннях) [2,3,4]. Більшість науковців підтримують таку структуру, хоча деякі мають свою структуру компонентів навчання. Наприклад, Н. Кузьміна виділяє чотири компоненти педагогічної діяльності, а саме: конструктивний, організаторський, комунікативний, дослідницький. Основними та взаємопов'язаними процесами у процесі навчання є викладання та учіння, тільки одночасна діяльність вчителя і учнів, їх дидактична взаємодія забезпечують процес навчання [2,4,3,5].

Кінцевою метою навчання у освітньому закладі будь-якого рівня (типу) є формування знань, вмінь і навичок навчених у обсязі, тематиці та рівнях, встановлених у навчальних програмах, а також вміння застосовувати їх на практиці. Своєчасна діагностика і контроль досягнень сприятимуть успішній реалізації завдань навчального процесу. Відповідно, педагогічний контроль знань, умінь і навичок навчених – один з чинників оптимізації процесу навчання та підвищення якості всієї навчально-виховної роботи [6].

Контроль і оцінювання займають визначне місце у структурі педагогічної діяльності та є її невід'ємними складовими. Педагогічне оцінювання – це низка процесів, що висвітлюють розуміння, знання, навички та вміння учнів і дають змогу викладачеві вчасно та ефективно скоригувати подальший процес навчання [5]. Педагогічний контроль – це обов'язково процес взаємодії вчителя і учня для встановлення результатів учнівсько-вчительської спільної діяльності та рівня і якості засвоєних знань кожного окремого учня. Оцінювання реалізації запланованих завдань і планів є своєрідним індикатором контролю навчальної діяльності [5,7].

За І. Сітенко «контроль – це система спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування об'єктів прийнятим управлінським рішенням – законам, стандартам, планам, нормам, наказам, правилам» [6, с. 9].

Сучасні дидакти визначають педагогічний контроль як «сукупність контролюючих дій викладача, що дозволяють виявити

якісно-кількісні характеристики результатів навчання, оцінити, яка частина програмного навчального матеріалу, запланованих знань, умінь і навичок засвоєна студентами» [6, с. 10].

Використовуючи чітку, впорядковану систему цілей навчання, створюючи реалізацію основних функцій оцінювання навчальних досягнень викладач має змогу отримати якісний аналіз і оцінювання навчальної діяльності. На думку американського вченого Б. Блума, для побудови навчального процесу дуже важливе чітке формулювання цілей, що можуть бути виражені через результати діяльності і піддаються надійному та об'єктивному оцінюванню [5]. Якісний процес контролю й оцінювання навчальної діяльності можливий за умов реалізації функцій оцінювання навчальних досягнень. Усі види функцій тісно взаємопов'язані і визначені основними завданнями навчання. Проте визначення змісту функцій педагогічного контролю різними авторами трактується по-різному [8, 7, 9].

Учений В. Аванесов виділяє діагностичну, навчальну і виховну функції контролю, анаковець М. Корольов у роботі виданій 1989 р. виокремлює три функції контролю: функція виявлення помилки, функція оцінювання і функція усунення помилки, а у роботі 1991 р. додає ще дві: виховуюча (виховна) і стимулююча функції контролю. Натомість, Ш. Амонашвілі називає тільки виховну і освітню функції, коли В. Єфімов виділяє сім функцій системи контролю: мотиваційно-орієнтовну, розвивальну, виховну, навчальну, корегуючу, індуцируючу та діагностичну. Науковець Т. Ільїна – тільки три: контролюючу, навчальну і виховну функції контролю [8]. Учений В. Чайка поділяє функції контролю знань на специфічні (контрольовальні) та загальні. До специфічних функцій автор відносить ті, що виявляють, вимірюють та оцінюють знання, а до загальних – діагностичну, освітню, виховну, розвивальну, стимулювальну, прогностичну, оцінювальну та управлінську функції [9]. За М. Артюшиною, найважливішими функціями контролю є орієнтаційна, стимулювальна, мотиваційна, розвивальна та навчальна [10]. Більшість дидактів основними визначними функціями вважають навчальну, виховну, стимулюючу, розвивальну, прогностичну, діагностичну, коригувальну і контрольну [8, 7].

Усі функції контролю в навчально-виховному процесі тісно

взаємопов'язані, проте в кожному окремому навчальному процесі існує провідна функція, що превалює над іншими. Залежно від завдання, виду та форми контролю змінюється і його провідна функція.

Відповідно до навчальної мети, структури та рівня вивченого навчального матеріалу розрізняють поточний (оперативний), підсумковий види контролю та державну підсумкову атестацію.

До *поточного* виду контролю відносять усне або письмове опитування на початку, в кінці або у процесі заняття, перевірка домашнього завдання та ін. Поточний контроль, в залежності від обсягу навчального матеріалу та кількості навчених, можливо провести як методом суцільного контролю (перевірка всього опрацьованого матеріалу), так і вибіркоким (обмежена кількість матеріалу).

Підсумковий контроль навчальних досягнень висвітлює рівень успішності за конкретний проміжок часу, здебільшого тема, розділ, навчальний рік або в кінці цілого курсу. Цей вид контролю реалізується у тематичних, семестрових, річних контрольних роботах, тематичних атестаціях, заліках.

«*Державна підсумкова атестація* – це форма контролю відповідно до освітнього рівня випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти» [5, 6].

Основною функцією поточного контролю є діагностична. Відповідно до вимог навчальних програм, висвітлюється рівень і якість засвоєного матеріалу завдяки зворотній реакції, що безпосередньо пов'язана з управлінням процесу засвоєння знань. Окрім діагностичної функції контролю виконуються і інші функції. Можливість додатково прослухати матеріал у вигляді відповіді інших, його обговорення, пояснення та коментарі сприяють виконанню навчальної функції, а систематичність контролю завдяки дисциплінуванню виконує також виховну функцію контролю, хоча інші функції контролю теж мають місце.

Підсумковий контроль, на відміну від поточного, не виконує освітньо-розвиваючих функцій. Його метою – є контролювати та діагностувати, відповідно і функції носять такий зміст. За результатами контролю може проводитися корекція процесу навчання, що зумовлює розширення функцій педагогічного контролю.

Контрольні або тематичні роботи, заліки та іспити в кінці теми, семестру або вивчення дисципліни виконують переважно контролюючу та/або діагностичну функцію контролю [6].

Підсумкова атестація має одну основну функцію – контролюючу.

Усі функції взаємопов'язані між собою, тому змінюються і розширюються залежно від завдань, поставлених перед кожним конкретним контролем. Форма, вид контролю та інші чинники також формують зміст функцій контролю.

Виходячи з вищенаведеного стає зрозумілим, що одним з найважливіших компонентів процесу навчання є контроль. Контрольно-оцінювальна діяльність посідає визначне місце в процесі навчальної діяльності. Це пояснює значну увагу до контролю та компонентів і процесів, пов'язаних з ним. Проте, незважаючи на тривалу історію досліджень контролю, існують питання, що досі не розкриті. Одне з них, доволі вагоме, – зміст функцій педагогічного контролю.

У педагогіці вважається, що саме розпливчастістю й невизначеністю педагогічних понять і процесів пояснюється багато педагогічних прорахунків і зривів. Так само, невизначеність змісту функцій контролю сприяє зниженню ефективності засвоєння навчального матеріалу і гальмуванню всього процесу навчання.

Увага до процесу контролю з боку такої значної кількості науковців є підтвердженням того, що контроль у навчальному процесі є цікавим але малодослідженим явищем, що, в свою чергу, обіцяє ще багато нових відкриттів.

З огляду на аналіз історичного розвитку функцій контролю та враховуючи сучасні тенденції контролю у навчальному процесі до набуття нових функцій, завдань, цілей, та видів, можна зробити припущення, що в майбутньому контроль наблизиться до більш самостійної і самодостатньої одиниці у процесі навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рапацевіч Є. С. Педагогіка : [велика сучасна енциклопедія] / Є. С. Рапацевіч. – Мн : Сучасне слово, 2005. – 198 с.
2. Зайченко І. В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів / І. В. Зайченко. – Чернігів : 2003. – 528 с.
3. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник для студ. вищих пед. закладів освіти / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга–

Богдан, 1997. – 189 с.

4. Федірчик Т. Д. Науково-педагогічна діяльність викладача вищого навчального закладу: структурно-компонентний аналіз // Освіта регіону. Політологія психологія комунікації. – 2010. – № 2. – С. 194.

5. Кухар Л. О. Конструювання тестів. Курс лекцій : [навч. посіб.] / Л. О. Кухар, В. П. Сергієнко. – Луцьк : [б. в.], 2010. – 182 с.

6. Белікова В. В. Педагогічний контроль у системі освіти : [конспект лекцій] / В. В. Белікова, В. В. Кулешова. – Харків. : УПА, 2010. – 119 с.

7. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

8. Алексеєнко Т. А. Комплексний педагогічний контроль у системі управління якістю підготовки спеціалістів // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2002. – Вип. 4. – С. 33–40.

9. Чайка В. М. Основи дидактики : [навч. посіб.] / В. М. Чайка. – Київ : Академвидав, 2011. – 240 с.

10. Артюшина М. В. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : [навч. посіб.] / М. В. Артюшина. – К. : КНЕН, 2008. – 336 с.

УДК 331.102.12:371.212:373.57(045)

**Тарасюк Василь,
Муранов Сергій
м. Київ**

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті охарактеризовано основні вимоги до вивчення курсу математики у середній школі та практичної компетентності випускника, що є показником якості математичної освіти. Розкрито поняття самостійної роботи, визначено її мету. Охарактеризовано організацію самостійної роботи слухачів підготовчих курсів привищому навчальному закладі. Виокремлено види навчальної самостійної діяльності та основні її функції. Схарактеризовано вимоги до організації самостійної роботи слухачів та представлено рекомендації щодо успішної реалізації самостійної роботи слухачів. Окреслено роль самостійної роботи

слухачів як важливу умову адаптації до навчання у середовищі вищої школи.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, слухач, підготовчі курси, компетентність випускника, математика, самостійна робота, адаптація до навчання.

The paper describes the main requirements to the mathematical knowledge and skills of the school leaver and to his/her practical competence, which constitute an indicator of the quality of mathematical education. The concept of independent work is explained and its purpose has been defined. Organization of the independent work of university preparatory course trainees is described. The types of the trainees' independent work and its main functions have been pointed out. The requirements to the trainees' independent work organization are described and recommendations for the independent work successful realization are presented. The paper also presents the role of the trainees' independent work as an important condition for their adaptation to the university environment.

Keywords: higher educational institution, trainee, preparation courses, a school leaver's competence, mathematics, independent work, adaptation to studies.

Для орієнтації в сучасному суспільному житті особистість повинна володіти певними прийомами математичної діяльності та навичками їх застосування до розв'язування практичних задач. Певної математичної підготовки і готовності до її застосовувати вимагає і вивчення інших навчальних предметів загальноосвітньої школи. Значні вимоги до володіння знаннями з математики у розв'язуванні практичних задач вимагає сучасний ринок праці, отримання якісної професійної освіти, продовження освіти на наступних життєвих етапах. Тому одним із головних завдань цього курсу є забезпечення умов для досягнення кожним учнем практичної компетентності.

Практична компетентність передбачає те, що випускник загальноосвітнього навчального закладу:

– вміє будувати і досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об'єктів, процесів і явищ, задач, пов'язаних із ними, за допомогою математичних об'єктів, відповідних математичних задач;

– вміє оволодівати необхідною оперативною інформацією для розуміння постановки математичної задачі, її характеру й особливостей; уточнювати вихідні дані, мету задачі, знаходити

необхідну додаткову інформацію, засоби розв'язування задачі; переформулювати задачу; розкладаючи їх на складові, встановлювати зв'язки між ними, складати план розв'язання задачі; вибирати засоби їх розв'язання, їх порівнювати і застосовувати оптимальні варіанти розв'язку; перевіряти правильність розв'язання задачі; аналізувати та інтерпретувати отриманий результат, оцінювати його придатність із різних позицій; узагальнювати задачу, всебічно її розглядати; приймати рішення за результатами розв'язання задачі;

– володіє технікою обчислень, раціонально поєднуючи усні, письмові, інструментальні обчислення, зокрема наближені;

– вміє проектувати і здійснювати алгоритмічну та евристичну діяльність на математичному матеріалі;

– вміє працювати з формулами (розуміти змістове значення кожного елемента формули, знаходити їх числові значення при заданих значеннях змінних, виражати одну змінну через інші тощо);

– вміє читати і будувати графіки функціональних залежностей, досліджувати їх властивості;

– вміє класифікувати і конструювати геометричні фігури на площині й у просторі, встановлювати їх властивості, зображати просторові фігури та їх елементи, виконувати побудови на зображеннях;

– вміє вимірювати геометричні величини на площині й у просторі, що характеризують розміщення геометричних фігур (відстані, кути), знаходити кількісні характеристики фігур (площі й об'єми);

– вміє оцінювати шанси настання тих чи інших подій, міру ризику при прийнятті того чи іншого рішення, вибирати оптимальне рішення [1, с. 2, 3].

Практична компетентність є важливим показником якості математичної освіти, природничої підготовки молоді. Вона певною мірою свідчить про готовність молоді до повсякденного життя, до найважливіших видів суспільної діяльності, до оволодіння професійною освітою [1, с. 2, 3].

Формування навичок застосування математики є однією із головних цілей її викладання. Радикальним засобом реалізації прикладної спрямованості шкільного курсу математики є широке систематичне застосування методу математичного моделювання протягом вивчення усього курсу.

Це стосується введення понять, виявлення зв'язків між ними, характеру ілюстрацій, доведень, системи вправ і, нарешті, системи контролю. Інакше кажучи, математики треба так навчати учнів, щоб вони вміли її застосовувати. Забезпечення прикладної спрямованості викладання математики сприяє формуванню стійких мотивів до навчання взагалі і до навчання математики зокрема [1, с. 2, 3].

Як відомо, для студентів першого курсу завжди є важким процес адаптації і переходу від методики навчання математики в загальноосвітній школі до відповідного педагогічного супроводу у вищій школі. Цьому, на наш погляд, є декілька причин. По-перше, більшість студентів, які змінили шкільну парту на студентську лаву, не завжди готові самостійно засвоювати великі об'єми нового навчального матеріалу, працювати з навчальною літературою та іншими джерелами інформації, розібратись у нових математичних поняттях і методах розв'язування задач. Ця складність зумовлена і тим, що, зазвичай, один викладач веде лекції, а інший – семінарські (практичні) заняття і при цьому певною мірою втрачається зв'язок між чистою теорією та практикою розв'язання математичних задач за конкретною темою. По-друге, шкільна програма з математики і навчальна програма з вищої математики у ВНЗ суттєво відрізняються щодо виконання самостійної роботи слухача (студента). Наведемо, як приклад, обсяг годин з вищої математики, що пропонуються до вивчення на кафедрі комп'ютерних інформаційних технологій Навчально-наукового інституту Комп'ютерних інформаційних технологій Національного авіаційного університету (НАУ) за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: загальний обсяг – 540 год., з них аудиторних занять – 332 год. і самостійна робота – 208 год., що становить майже 50 % від загальної кількості навчального навантаження студента [2, с. 1]. Саме тому, самостійній роботі необхідно приділяти багато уваги на підготовчих курсах, чого не можна виконати у середній школі. Вміння слухачів та студентів самостійно працювати є необхідною і дуже важливою умовою успішного навчання у ВНЗ. І той, хто не зумів за час перебування в школі навчитися самостійно оволодівати знаннями, той досить часто завершує навчання невдовзі після першого курсу. Тому процесу адаптації до вимог вищої школи, саме в розумінні формування уміння самостійно працювати приділяється багато уваги на підготовчих курсах Інституту доуніверситетської підготовки (ІДП) НАУ.

Навчальна програма з дисципліни містить повний курс шкільної математики, відповідає вимогам зовнішнього незалежного оцінювання і, крім того, враховує специфіку викладання курсу вищої математики в НАУ.

Так, наприклад, доцільним є вивчення на практичних заняттях із слухачами підготовчих курсів таких базових понять, як теорія матриць і обчислення визначників, використання для відшукування раціональних коренів многочленів схеми Горнера, знаходження розв'язків системи лінійних рівнянь методами Гауса та Крамера тощо, що не входять до шкільного курсу математики, але вивчаються на підготовчих курсах, у фізико-математичних класах та на I-й курсі вищої школи. Такий підхід дає змогу слухачам підготовчих курсів ліквідувати «прогалини» в шкільних знаннях і вміннях, систематизувати їх та поглибити, а також формує базу знань для підготовки до навчання у новому освітньому середовищі вищої школи. Особливістю навчальної програми на підготовчих курсах є те, що зміст навчання відповідає програмі ЗНО і поєднує теоретичний блок (повторення основних базових понять, теорем, аксіом, тверджень, правил, формул тощо) та практичний – (опанування, повторення, систематизація практичних методів розв'язання задач, прикладів, вправ різного рівня складності) із врахуванням певної кількості годин, передбачених на самостійну роботу слухача.

Під самостійною навчальною роботою розуміють будь-яку активну діяльність слухачів, спрямовану на виконання визначеної навчальної мети в спеціально відведений для цього час: пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь і навичок, узагальнення та систематизацію знань. Самостійна робота, з одного боку, є навчальне завдання, яке повинен виконати слухач, з другого – форма вияву відповідної діяльності: пам'яті, мислення, творчого відображення, поглиблення та розширення сфери дії раніше отриманих знань. Крім того, вона передбачає оволодіння складними вміннями і навичками бачити мету та зміст роботи, організувати власну самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішення завдань, пізнавальну і розумову активність і самостійність, здатність до творчості [3, с. 1].

Самостійна робота – це форма навчання, де слухач засвоює необхідні знання, закріплює та поглиблює самостійність та ініціативу у пошуку та набутті знань, опановує вміннями і навичками, вчиться

планомірно і систематично працювати, мислити, формує свій стиль розумової діяльності. Призначення самостійної роботи – розвиток пізнавальних здібностей, творчого мислення, ініціативи в прийнятті рішення. Будь-яка самостійна робота повинна починатися з усвідомлення слухачем мети та способів дії. Від цього в значній мірі залежить ефективність всієї роботи [3].

Допомогти слухачеві підготовчих курсів оволодіти навчальним матеріалом з математики у вільний від обов'язкових навчальних занять час і має своєю метою самостійна робота. Зміст самостійної роботи визначається робочою навчальною програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

На практиці доведено, що тільки ті знання, що слухач здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думці і дії будуть насправді міцними.

Мету самостійної роботи з математики слухачів підготовчих курсів можна визначити як: формування самостійності як риси особистості та засвоєння знань, умінь й навиків. Головною метою є забезпечити сприятливі співвідношення педагогічного керівництва і свідомої творчої праці слухачів у навчанні, поєднання процесів викладання і навчання. Навчити слухачів самостійно здобувати знання, застосовувати теоретичні знання на практиці, володіти розумовими операціями та самостійністю мислення [4].

Самостійна навчальна робота для кожної людини, яка претендує на пристойний рівень освіченості, має бути основою навчальної діяльності. І лише постійне самостійне навчання дасть можливість якомога ближче підійти до глибоких знань з певної галузі, сформує потужний інтелект особистості. Слухач, який хоче якомога краще оволодіти навчальним предметом «математика», має добре розуміти, що під час заняття викладач подає основи знань, навчає, як учити, виділяє саме ті головні питання математики, що пробуджують у нього потяг до поглиблення знань та власного удосконалення особистості. Навчання – безперервний процес. Він не закінчується на якомусь конкретному уроці. В основі самостійної навчальної діяльності слухача повинна лежати сформована позитивна мотивація, що змушує його безперервно домагатися вдосконалення своїх знань [5].

Навчальний час, відведений для самостійної роботи слухача підготовчих курсів для вивчення тем з математики, визначається навчальним планом і становить 115 годин. Співвідношення обсягів

аудиторних занять та самостійної роботи на підготовчих курсах ІДП визначається з урахуванням специфіки та змісту дисципліни «Математика».

Самостійна робота слухачів підготовчих курсів ІДП традиційно включає такі види навчальної діяльності:

– поглиблене вивчення навчально-методичної літератури за темами, пошук додаткової літератури;

– конспектування;
– кодування інформації (складання таблиць, побудова графіківтощо);

– підготовка повідомлень до практичних занять;
– виконання вправ, тестових завдань, розв’язування задач;
– виконання письмових контрольних робіт;
– виконання завдань за допомогою комп’ютера;
– опрацювання теоретичних основ матеріалу, що пропонувався на попередніх заняттях;

– вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання.

Методичне забезпечення самостійної роботи слухачів з математики повинне передбачати засоби самоконтролю (тести, пакети контрольних завдань, питання та завдання для самоконтролю).

Основними *функціями самостійної роботи* слухачів підготовчих курсів є: пізнавальна, самостійна, прогностична, коригуюча та виховна. *Пізнавальна функція* визначається засвоєнням слухачем систематизованих знань з математики. *Самостійна функція* – це формування вмій і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування. *Прогностична функція* є вмінням слухача вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання. *Коригуюча функція* визначається вмінням вчасно корегувати свою діяльність. *Виховна функція* – це формування самостійності як риси характеру [6].

До функцій самостійної роботи віднесемо такі як:

- активна пізнавальна діяльність слухачів;
- оволодіння знаннями та різними способами діяльності;
- формування вмій та навичок;
- розвиток інтелектуальних здібностей;
- аргументовано висловлювати свою думку;

- коротко і стисло викладати свої і аналізувати чужі думки;
- логічно мислити;
- систематизувати, класифікувати математичні явища;
- бачити і розуміти причини і наслідки процесу виникнення і розвитку того чи іншого явища;
- аналізувати факти, робити узагальнення і висновки;
- оволодіння самостійним мисленням;
- самостійно ставити задачі та ін.

Розширення функцій самостійної роботи слухача не тільки веде до збільшення обсягу її важливості, а й викликає зміну у взаємовідносинах між викладачем і слухачем як рівноправними суб'єктами навчальної діяльності, тобто коригує всі психолого-педагогічні (організаційні, методичні) засоби забезпечення самостійної роботи слухачів.

Організація самостійної роботи слухачів повинна бути підпорядкована певним вимогам:

1) Розвиток мотиваційної установки у слухачів. Слухач повинен виробити в собі внутрішню потребу в постійній самостійній роботі.

2) Систематичність і безперервність. Тривала перерва у роботі з навчальним матеріалом негативно впливає на засвоєння знань та вмінь, спричиняє втрату логічного зв'язку з раніше вивченим матеріалом. Несистематичність самостійної роботи унеможлиблює досягнення високих результатів у навчанні.

3) Послідовність у роботі. Не закінчивши вивчення одного джерела, не рекомендуємо братись за друге. Розкиданість та безсистемність читання породжують поверховість знань, унеможлиблюють тривале запам'ятовування прочитаного. При читанні конспекту лекцій, підручника чи навчального посібника не повинно лишатися нічого незрозумілого.

4) Правильне планування самостійної роботи. Чіткий план допоможе завжди слухачам раціонально організувати самостійну роботу за певною структурою, зосередитися на найбільш важливих питаннях.

5) Використання відповідних методів, способів і прийомів роботи. Багато слухачів працюють із книгою неправильно: читають текст і відразу занотовують, намагаючись запам'ятати прочитане. Це призводить до того, що слухачі засвоюють його поверхово, їм складно на практиці повною мірою застосувати вірно набуті

теоретичні знання. У них формується негативна звичка не думати самостійно, а механічно запам'ятовувати, що також негативно впливає на результати навчання з математики.

б) Педагогічний супровід викладачів. Основними формами такого супроводу самостійної роботи слухачів є визначення програмних вимог до вивчення математики; їх орієнтування у переліку необхідних літературних джерел; проведення групових та індивідуальних консультацій; організація спеціальних занять з метою вивчення навчальної літератури, прийомів конспектування; підготовка навчально-методичної літератури, рекомендацій, пам'яток тощо [7, с. 7].

Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом з математики для засвоєння слухачем в процесі самостійної роботи, виноситься на поточний та контрольний рейтинг поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовується при проведенні аудиторних навчальних занять.

Контроль самостійної роботи слухачів підготовчих курсів, відповідно до специфіки математики як навчальної дисципліни, включає: відповіді на контрольні питання або виконання тестових завдань, перевірку конспекту ведення теоретичних записів; перевірку розв'язаних задач; перевірку виконання вправ і завдань з навчально-методичної літератури, розробленої на кафедрі базових і спеціальних дисциплін ІДП, перевірку виконаних індивідуальних завдань.

Для самостійного успішного опанування матеріалу з математики, слухач в обов'язковому порядку має використовувати методичні матеріали, посібники, підручники, рекомендації тобто навчально-методичне забезпечення, розроблене викладачами кафедри базових і спеціальних дисциплін ІДП.

Для успішної *організації самостійної роботи* слухачам підготовчих курсів можна дати наступні *рекомендації*:

1. Детально планувати час навчання і виконувати намічений план дій (алгоритм).

2. Приступаючи до вивчення і читання підручника, необхідно, по-перше, за змістом визначити місця, послідовність і короткий зміст теми; по-друге, далі переглянути розділ, уважно проаналізувати хід та метод розв'язку поданих у прикладах задач. Рекомендується спочатку прочитати увесь розділ, щоб одержати загальне уявлення щодо змісту, а потім перечитати його за окремими абзацами, аналізуючи приведені

означення та формули.

3. Відповідати послідовно на поставлені до теми запитання. Бажано сформулювати відповідь письмово в розгорнутому вигляді з докладними рисунками, наприклад як у випадку розв'язання задач з планіметрії або стереометрії та побудовою відповідних графіків, схем при розгляді задач на побудову та перетворення графіків.

4. Здійснювати самоперевірку на правильність відповідей на питання за підручником або конспектом із теоретичними записами та прикладами завдань. У разі необхідності внести в конспект деякі доповнення.

5. При підготовці до практичних занять необхідно якомога більше виконувати завдань із врахуванням різних способів до шляху розв'язку, в тому числі урахувати їх раціональність, (розв'язування задач, виконання тестових завдань різного рівня складності, виконання вправ) із навчальних та навчально-методичних посібників.

6. Не відкладати на подальший термін виконання завдань за вивченими темами і виконувати їх опанованими частинами.

7. При виникненні труднощів під час роботи над теоретичним матеріалом з математики, не слід пропускати складні або незрозумілі його частини, а потрібно звертатися до навчально-методичних посібників, довідників, підручників або інтернет ресурсу. Записати незрозумілі питання (або нерозв'язані задачі) і скористатися допомогою викладача на практичних заняттях або на консультаціях.

8. Виховувати вміння відрізнити головне від другорядного в самостійній роботі. Насамперед, необхідно зосередити свою увагу на опануванні головного матеріалу, відповідно спланувавши для цього свій час [8, с. 1].

На самостійне опрацювання можна виносити певні теми (або окремі його частини), щоб була змога якомога більш глибокого оволодіти методами та способами розв'язку завдань. Як приклад, розглянемо розв'язок деяких ірраціональних нерівностей, яким в програмі середньої школи приділено недостатньо уваги.

Розв'язування нерівностей виду ${}^{2n}\sqrt{f(x)} \cdot g(x) \geq 0$
(${}^{2n}\sqrt{f(x)} \cdot g(x) \leq 0$).

Приклад 1. Розв'язати нерівність $(x-12)\sqrt{x-3} \leq 0$.

Так як $\sqrt{x-3} \geq 0$ при $x \geq 3$, то нерівність виконується при $x-12 \leq 0$.

$$\text{Одержуємо: } \begin{cases} x \geq 3, \\ x \leq 12, \\ x-3 = 0. \end{cases}$$

Відповідь. $[3; 12]$.

Приклад 2. Розв'язати нерівність $(x-1)\sqrt{x^2-x-12} \geq 0$.

$\sqrt{x^2-x-12} \geq 0$ на всій області визначення, тобто при $x \in (-\infty; -3] \cup [4; \infty)$. Тому нерівність виконується при $x-1 \geq 0$ або $\sqrt{x^2-x-12} = 0$. Одержимо: $x \in \{-1\} \cup [4; \infty)$.

Відповідь. $\{-1\} \cup [4; \infty)$.

Приклад 3. Розв'язати нерівність $(x^2-1)\sqrt{x^2-x-2} \geq 0$.

Область визначення: $x^2-x-2 \geq 0$, $x \in (-\infty; -1] \cup [2; \infty)$.

$\sqrt{x^2-x-2} \geq 0$ при будь-якому x з області визначення нерівності. Отже, розв'яжемо нерівність $x^2-1 \geq 0$. Одержимо $x \in (-\infty; -1] \cup [1; \infty)$. Для остаточного результату знаходимо переріз одержаних множин.

Відповідь. $(-\infty; -1] \cup [2; \infty)$.

Приклад 4. Розв'язати нерівність $\sqrt{-x}(x+1) > 0$.

Область визначення нерівності: $-x \geq 0$, тому $x \leq 0$. $x=0$ – не розв'язок початкової нерівності. Поділимо обидві частини нерівності на $\sqrt{-x}$. Одержимо нерівність, рівносильну даній: $x+1 > 0$; $x > -1$. Враховуючи область визначення і те, що $x=0$ не є розв'язком даної нерівності, отримаємо: $x \in (-1; 0)$.

Відповідь. $(-1; 0)$.

Приклад 5. Розв'язати нерівність $\sqrt{x^2-4x} > x-3$.

$$\sqrt{x^2 - 4x} > x - 3 \Leftrightarrow \begin{cases} x - 3 \geq 0, \\ \left(\sqrt{x^2 - 4x}\right)^2 > (x - 3)^2, \\ x - 3 < 0, \\ x^2 - 4x \geq 0. \end{cases}$$

Із першої системи сукупності маємо $x > 4,5$, а з другої, відповідно, $x \leq 0$. Отже $x \in (-\infty; 0] \cup (4,5; \infty)$.

Відповідь: $(-\infty; 0] \cup (4,5; \infty)$.

Для окремих слухачів засвоєння нових знань проходить за рахунок багаторазового повторення однотипних видів вправ, детального пояснення кожного кроку її розв'язку. Необхідно враховувати індивідуальні особливості слухачів, забезпечувати підвищення рівня знань та вмінь, навчальний матеріал подавати на доступному рівні. Для тих учнів, хто має окремі прогалини в знаннях або труднощі при сприйнятті нового матеріалу, викладачі проводять додаткові заняття, надають консультації. З урахуванням індивідуального підходу викладач повинен пропонувати слухачам різнорівневі завдання із кожної теми і широко їх використовувати в навчальному процесі.

При розв'язку задач викладач спільно зі слухачами повинен обговорювати ідеї та алгоритми їх виконання. Як показує практичний досвід, проведення заняття, значно ефективнішим, якщо відбувається самостійне знаходження слухачем ідеї розв'язку конкретної задачі, використовуючи ті знання, якими він володіє. Хтось з них цей шлях знаходить відразу, декого необхідно налаштувати на правильний шлях розв'язання відповідними запитаннями чи вказівками. Важливим при цьому є той факт, що багато математичних завдань мають не один варіант розв'язку, а декілька, тому пошук самого раціонального з них (де необхідні мінімальні затрати зусиль і часу) також є дуже важливим процесом засвоєння знань та вмінь. Особливо це є важливим в процесі виконання контрольних та домашніх робіт, на випускних іспитах підготовчих курсів, державній підсумковій атестації у ЗНЗ, складанні ЗНО, де кожен учень суттєво обмежений у часі при розв'язанні запропонованих задач, адже вміння

раціонального розв'язку значно впливають на загальний результат. Тому, на підготовчих курсах нами проводяться тематичні самостійні роботи, де за певний визначений час необхідно розв'язати задану кількість задач. Для зручності використовуються як самостійно складені завдання так і зошити ЗНО УЦОЯО попередніх років, що складають невід'ємну складову навчально-методичного забезпечення навчального процесу. Це сприяє більш чіткій організації процесу навчання слухачів, вчить їх визначати пріоритети за складністю задач (завдань, прикладів та вправ) та швидкості їх виконання.

Підвищення ефективності навчання безпосередньо пов'язане і з тим, наскільки правильно враховуються індивідуальні особливості кожної особистості. Важливою особливістю індивідуальної роботи з слухачами є їх здатність до засвоєння знань та вмінь, тобто здатність до навчання.

У результаті динамічних змін ринку праці, модернізації виробництва, інтенсивного технічного розвитку, інтеграційних процесів, що відбуваються в суспільстві значно збільшується і ускладнюється зміст освіти, в тому числі і процес навчання, а це, в свою чергу, призводить до швидких змін у змісті і структурі навчальних дисциплін. Саме тому, якісна підготовка слухачів до вміння самостійно опрацьовувати необхідний матеріал і засвоювати нові знання є дуже актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навчальні програми для 10–11 класів шкіл з українською мовою навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://osvita.ua/doc/files/news/309/30993/39.pdf>.

2. Навчальний план освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://kit.nau.edu.ua/bakalavr.html>.

3. Журавель Н. М. Організація та види самостійної роботи на уроках інформатики [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/47066/.

4. Волкова О. І. Самостійна робота учнів як шлях до покращення знань учнів з метою підготовки до ЗНО [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/samostiina-robota-uchniv-yak-shlyakh-do-pokrashche.html>.

5. Вчитись – справжнє мистецтво [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.refine.org.ua/pageid-3424-1.html>.

6. Діордіященко О. В. Самостійна робота студентів у ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Pedagogica/17894.doc.htm.

7. Самостійна робота студента: сутність, види, вимоги. Роль викладача у організації самостійної роботистудента [Електронний ресурс]. –Режим доступу до ресурсу:<http://www.ipedahohika.com/lirefs-1445-7.html>.

8. Методичні вказівки для самостійної роботи студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/148/1.pdf>.

УДК 372.8:821.161.2:373.51(045)

Харицька Лариса
м. Київ

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито та охарактеризовано поняття креативності в контексті викладання української літератури в умовах сучасної середньої школи. Окреслено основні напрямки роботи вчителя щодо формування творчої особистості учня. Визначено основні завдання та роль вчителя у вирішенні означеної проблеми.

Ключові слова: креативність, учень, вчитель, творча особистість, українська література, середня школа.

The concept of creativity is presented and described in the context of teaching Ukrainian literature in today's secondary school. The main trends of the teacher's activities aimed to form a pupil as a creative personality are established. The main tasks in solving the problem mentioned above as well as the role of the teacher in it are defined.

Keywords: creativity, pupil, teacher, creative personality, Ukrainian literature, secondary school.

*«Розум полягає не тільки в знаннях,
але й у вмінні використовувати їх на практиці»
(Аристотель)*

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) зокрема записано: «З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу... Існуюча в Україні система освіти перебуває в стані, що не

задовольняє вимог, які постають перед нею в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу...Звідси – необхідність у виробленні в Україні цілісної Програми для забезпечення випереджального розвитку цієї галузі в цілому» [1, ст. 1].

Оскільки відродження інтелектуального потенціалу України потребує систематичного, цілеспрямованого розвитку учнів усіх типів навчальних закладів, то ця Програма спрямовує процес якісної зміни стану сучасної освіти через магістральний напрям – творчість вчителя (викладача), що на противагу застарілому, «репродуктивному, стереотипному підходу до викладання перейшов на позицію помічника, консультанта, організатора діалогічного спілкування, співавтора спільної пошукової діяльності– своерідного топ-менеджера заняття» [2].

Навчання в сучасній середній та вищій школі має розкривати всі закладені у дитині природні задатки та творчі здібності, а також забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра і після закінчення загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ). Невід’ємною умовою підготовки творчої особистості (учня, слухача підготовчих курсів, студента) на уроках такого навчального предмета, як українська література є формування креативного підходу до системи викладання в умовах неперервної освіти, незважаючи на безліч серйозних і дрібних, старих і нових проблем освіти.

Нами було обрано для дослідження саме цю проблему, але ми не маємо наміру окреслити в ній перспективні напрямки підвищення ефективності уроку української літератури в межах держави, чи добитися креативного підходу кожного учня, чи слухача до будь-якого літературного твору. Це є предметом вивчення науковців, фахівців мовознавства, літературознавства, соціологів, психологів, поліграфістів, економістів, фінансистів тощо, а також існують міністерства, департаменти, інститути, відділи, комісії, творчі спілки, що мають опікуватися цими питаннями. Саме ці інституції мають аналізувати, узагальнювати, робити певні висновки, знаходити шляхи вирішення проблем і, зрештою, віднайти і внести у навчальні програми та методики певні напрацювання, що безумовно вплинуть на посилення креативного підходу до системи навчання на уроках української літератури. У Національній доктрині розвитку освіти

зазначено: «Держава повинна забезпечувати... розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості»[3, р. 4].

Нами поставлено мету охарактеризувати саме ті проблеми, що хвилюють вчителя сьогодні і не дають змоги назвати урок високоефективним, коли читати літературні твори, а ще більше – класику, журнали, газети, книги стало «немодно». Незважаючи на те, що такий предмет, як українська література, має неабиякі можливості для формування творчої особистості, бо саме на уроках української літератури вчитель найбільше збагачує інтелектуальну, моральну, емоційно-вольову, естетичну, екзистенційну сфери діяльності та мислення учнів (слухачів).

Усі «білі плями» в літературі (невдало дібрані твори, нудний урок, непрочитане першоджерело тощо) насправді є «чорними», бо література – то не лише предмет шкільного курсу. Література – це мистецтво. Так ми говоримо на уроці, опрацьовуючи тему, яка так і називається «Література як вид мистецтва». Від учнів потрібно вимагати пояснення (не відчуті, а пояснити!), чому література – це вид мистецтва, забуваючи, що мистецтво балету закінчується там, де починається аналіз техніки згинання лівої ноги... Воістину ж література стає мистецтвом саме тоді, коли на Слово відгукується Душа. І якщо цей процес відбувається, тоді людина думає творчо, а сьогодні модно говорити – «креативно».

Що ж таке креативність? Зупинимось коротко на розкритті змісту поняття «креативність». На думку А. Маслоу[4, с. 304], цей механізм творчості однаковий у всіх людей. Він закладений у душі кожної здорової людини. З цією здатністю творити пов'язані такі якості, як гнучкість мислення, безпосередність, сміливість, готовність припускатися помилок, відкритість, ініціативність. Усі ці риси притаманні особистості в дитячому віці, проте з роками вони згасають. Більшість дітей, а значить, і людей, мають творчі задатки, та не всім вдається реалізувати їх уповні, тому надважливо розуміти, що двигуном, який заводить цей механізм, є креативний учитель, бо загальновідомо, що виховати творчу особистість може лише творча особистість, яка, за словами педагога К. Ушинського, «не наповнює посудину, а запалює факел» [5, с. 284]. Креативне навчання – це процес постійного живого контакту вчителя та учня як партнерів, зацікавлених один у одному та в справі, якою вони займаються. Цей

процес зливається з реальним життям, із рішенням творчих завдань.

На сьогодні існує більше ста означень креативності. Колись, ще на початку 50–х років ХХ ст. Дж. Гілфордототожнив поняття креативності та творчого мислення [6, с. 444–454]. Відтоді термін «креативність» має подвійне значення: «творчість» (з англ.) і «створення» (з лат.). Внутрішня особистісна тенденція до творчого розв’язання завдань і проблем у науці дістала назву креативність.

Світ постійно змінюється. А сучасний світ зробив цю швидкість шаленою. Ми живемо в час постійних суттєвих змін у науці, техніці, інформації, політиці, освіті тощо. Сьогодні суспільство потребує творчого, здатного до створення нових ідей, нешаблонномислячого, готового швидко й нестандартно вирішувати нагальні питання спеціаліста, йому потрібні індивіди, готові до створення творчого продукту. Одним із вирішальних чинників розв’язання цих завдань є розвиток креативного мислення молоді. Саме тому сучасні освітні парадигми особистісно орієнтованого, розвивального, креативного навчання ставлять на перший план не передачу учням готового соціального досвіду, а підготовку їх до самостійного здобування знань і творчої праці в будь-якій сфері людської діяльності. Система безперервної освіти повинна виховати молодь так, щоб зміцнити творчі крила, спонукати її до високого польоту думки, генерації нових ідей та дії. І тут знову стає актуальною настанова великого педагога В. Сухомлинського про те, що робота вчителя – це творчість, а не буденне заштовхування в голови дітей знань [5, с. 292].

На нашу думку, коли вчитель приходить до нових учнів (а особливо, коли «підбирає» старші класи), тонайбільше психологічного дискомфорту спочатку відчувається, як не дивно, у стосунках з так званими найсильнішими учнями, що на питання: «Що вам задавали додому?» – звикли відповідати: «Вправу 162». Вони слухняно роками «виконували подібні вправи» і звикли за неї одержувати високі бали, а тепер прийшла «нова» вчителька і починає запитувати «А чому ти так думаєш? А якби оце було так, а не отак? А в якому ще творі закладена така ж ідея? А що було б, аби ...? А в чому актуальність проблеми? А чи вірно сформульована думка в підручнику?». Зрозуміло, «придирається», не хоче ставити 12 балів.

Звичайно, психологічні конфлікти з таким контингентом учнів носять утаємничений характер і надовго не зтягаються – на те вони і «сильні», щоб швидко «вмикатись» і переймати стиль викладача. Але

проблема існує. Я її умовно називаю «проблемою вправи І62».

За час своєї педагогічної роботи з учнями та слухачами курсів доуніверситетської підготовки впевнилась, що не лише розвиток творчих здібностей має бути невід'ємною умовою змісту уроку української літератури, а ще й самостійність мислення. Саме самостійність і сміливість думки сприяють формуванню креативної особистості. Використовуючи творчо-дослідницький метод (старша школа, підготовчі курси), прагнемо, щоб учні не починали своїх творів словами: «Євген Дудар – геніальний український письменник...».

Маємо надію, що б учні розуміли поняття геніальності як вияву не лише чогось надзвичайного, але і певної «ненормального» (принаймні для сучасників). Щоб не соромлячись могли сказати: «У цьому творі я не помітив високої художньої цінності тому, що...», «Я не розумію патріотичного подвигу письменника-емігранта, який і сьогодні далекий від думки повернутись в Україну, а вчить нас звідти, здалеку...».

На жаль, нам часто доводиться спостерігати типові відповіді-кліше, переспів підручника, що породжують ту проблему, яку можна назвати «острахом власної думки». І вчитель іде до учнів, щоб побороти той страх, а також для того, щоб познайомити їх з особистістю письменника, з його неповторністю, як і кожної людини, що жила, любила, страждала, помилялась, була і святою, і грішною; людиною, що сприймала усі події буття оголеними нервами, настільки оголеними, ніби у неї немає шкіри – таке чутливе і тонке у неї світосприйняття. Можливо, саме таке відчуття світу через напружений оголений нерв і робить людину митцем, а зовсім не «чудовий світ природи, серед якого минало дитинство письменника»... Згадаймо, як висміяв цю «хрестоматійну істину» О. Вишня у «Моїй автобіографії».

Звичайно ж, ми не заперечуємо сили впливу краси природи на письменника, але хто ж із смертних народився поза нею? А якщо дитинство людини минало не у найкращих природних умовах, то вона апіорі стає неспроможною до творчих поривань?

Про вплив чудової природи рідного краю ми прочитаємо ледь не в кожному коментарі до подій життя і творчості українського письменника, а ось про те, чим займався у юні роки (крім училища – семінарії – академії), який мав характер, що любив, з ким одружився, чи мав дітей, ким стали його діти, онуки; можливо, мала

місце у його житті якась подія,що не дасть сплутати М. Вовчка з П. Грабовським, навіть якщо б комусь з них домалювати щось на портреті (усі ми навчалися в школах, і всі знаємо, про що йде мова).

Не стверджуємо, що вчитель,особливо у містах,не зуміє в принципі дібрати потрібного цікавого матеріалу для уроку,але затрати часу вчителя слід співвимірювати з часом,визначеним на огляд життя і творчості письменника,а це зазвичай до 30 хвилин уроку.Унавчальних шкільних підручниках, виданих останніми роками,спостерігається тенденція до досить великих і складних розвідок про життя авторів творів.І все ж,якщо зовсім щиро зауважити,то навіть учителеві важко скласти для себе портрет, який би містив цілковиту неповторність цього образу.

Отже,в умовах викладання української літератури у ЗНЗ є проблема у відсутності чогось на кшталт «захаявної книжечки для вчителя» з умовною назвою «Цікавинки з життя письменників»,де матеріали могли б бути компактними,конкретними, особистісними,не без інтриги, а найголовніше – цікавими для учнів.І марні наші побоювання, що з особистого життя письменника вчитель зробить шоу;краще остерігатися того,що жива людина постає мумією: народився – паписав – помер. Хіба мало вчителів пригадують той час, коли після продиктованої дати народження письменника учні вимагають назвати дату його смерті, навіть якщо перше число 1970? І не потрібно лукаво відсилати вчителя до епістолярної спадщини,мемуарів,дисертаційних досліджень тощо. Хто ж не знає сьогоденного життя вчителя,його перенавантаження, необхідності бути таким собі «многостаночником»,аби вижити?

З гіркотою іноді пригадуємо давню репліку моєї доньки: «Господи,мамо, як добре,що переважну більшість творів я перечитала ще до того,як ми почали вивчати їх у школі,інакше я б ніколи не полюбила літератури.Мамо, ти уявляєш?!Лі-те-ра-ту-ри!».

Нещодавно на уроці неї з учителькоюросійської літератури,коли характеризували образи літературних персонажів,відбувся такий діалог:

– Кто из мальчиков в произведении тебе понравился больше всех?

–Паша.

–Как тебе понравился Паша?! Он не мог тебе понравиться!

– Почему не мог ?

– Потому, что в произведении есть положительный герой.

Відтоді минуло близько двох десятиріч. Уже не вивчається російська література як окремий предмет, уже по-новому тріпочуть синьо-жовті знамена, але аналіз тексту і сьогодні – критична догма.

Так, заради істини, зауважемо, що учніне зовсім і не завжди читають, в'яло аналізують, нечасто дають влучні характеристики, не вносять свіжої думки, але ми, вчителі, їх цьому не завжди і вчили. Як на нашу думку, то принаймні жодного разу не доводилось прочитати в підручнику, що оцей вислів (факт, подія, образ, пророблену) можна тлумачити отак, а можна й інакше (не враховуючи кон'юктурних часових соціальних і демократичних прочитань). Тут доречно пригадати свої давні шкільні роки, коли я дозволила собі критику на адресу Роксолани («Роксолана» П. Загребельного) та Шури Ясногорської («Прапороносці» О. Гончара). Моє юне поривання не було надто жорстко покаране лише від доброго до мене ставлення нашого мовника (за обов'язками – класного керівника). Це вже потім, через 30 років, як мені стало відомо, що приблизно так само думав про Роксолану і Є. Маланюк, називаючи її «попівною... байстрючою матір'ю яничар».

Ось тому я завжди намагаюся своїм учням говорити: є текст – це першооснова, першоджерело. Усе інше – це лише почуття і думки окремих людей. І якщо певний текст коментується навіть академіком, можна схилити свої голови перед його досвідом і знаннями, але дозволюмо собі почувати те, що відчуваємо саме ми, і помислити по-своєму і навіть тоді, коли наша думка не завжди в усьому збігається з думкою авторитетного науковця з певної галузі знань. Невимірно страшніше, коли особиста думка в учня не з'являється взагалі. Саме тому, проблему догматизму в літературі нами окреслено як «проблему мальчика Паши».

Немає сумніву, що зазвичай існує і багато інших причин, що заважають урокові української літератури бути креативним. Чого варті, наприклад, нові твори художньої літератури, які введені в курс вивчення української літератури? Їх не тільки важко вважати вдалими – вони створюють ще одну важливу проблему – проблему добору програмових авторів і творів. Читаєш програму світової літератури і розумієш: усе найкраще – є (хоча самі «зарубіжники» й незадоволені)!

На жаль, у шкільних програмних творах з української літератури – інакше. Раніше – зрозуміло: через ідеологічні та цензурні ножиці. А

нині? Що, лише тому, що ми – «чухраїнці»? А наш неспокутий гріх – Ліна Костенко?! Де дружні колони її видань, портрети, телепередачі? Хіба кожному народові поталанило мати такого Поета?!

Проблема абсурдності на наших освітянських теренах, очевидно, невмируща, бо зумовлена кон'юктурними інтересами, добром творів на потребу тільки одного дня (а часто тими ж причинами зумовлюється і їх написання). А якщо до цієї проблеми ще додати і не менш актуальну проблему кількості годин, відведених на вивчення української літератури у ЗНЗ? Самеозначена проблема перетворила сьогодні мистецтво українського слова вкалейдоскоп уроків у куценьких штанцях, що, безумовно, має вигляд і непривабливий, і несерйозний...

Останніми роками (коли освіта для декого стала бізнесом) буйним цвітом процвітає проблема викачування грошей з дітей за навчальну літературу, до речі, часто неякісну, бо твориться за принципом: увечері – придумав, уночі – надрукував, зранку – продав. Куди там було встигнути за темпами 11-томному Словнику української мови, де над одним томом найвизначніші фахівці-мовники працювали до двох років. Та навіть у ньому на останніх сторінках, у додатках, вклеїні аркуші з назвою «Помічені помилки»... Що вже говорити про «якість» багатьох нових шкільних підручників? А проблема безграмотного підручника хіба не одна з найстрашніших у наш час в освіті? Вона може «позмагатися» лише з проблемою, яка ще не болить, яка ще лиш окреслюється, але в перспективі може стати найбільшою, найгострішою, найболочішою, найстрашнішою – це проблема вчителя, що отримав неякісну вищу освіту (якщо, звичайно, він «дійде» до школи). Можна що завгодно говорити на користь платної системи навчання, але при зарахуванні до педагогічних вишів слід було б прислухатися до думки звичайного шкільного вчителя: якому достименно відомо, хто вступає до вузу, і апіорі знає, який фахівець хто з нього вийде...

Безумовно, при всіх негараздах і усіх нестатках в системі освіти школу виручав його величність Учитель – своїм подвижництвом, ентузіазмом, самозреченістю, духовністю, інтелігентністю, грамотністю, ерудованістю, добротою, любов'ю до дітей, зрештою – своєю безвідмовністю й покірністю долі. Саме зараз загальноосвітній школі таких учителів бракує. І нідля кого не

таємниця, що нині цю прогалину заповнюють собою вчителі старшого покоління, дуже часто – пенсіонери.

Сьогодні вимальовується новий тип учителя, учителя, який породжений антитезою: вуз – це «респект» – освіченість – ні. До школи приходять вчителі, який «віддається справі» рівно на зарплатню у 1500 гривень... В очікуванні школою такого «нового вчителя» слід методом випередження розробити і підготувати такі підручники і посібники для учнів, щоб, як зазначає колега з Івано-Франківська, «він підходив до кожного з варіантів програм, був написаний цікаво, розумно, дохідливо, читався, як художня книжка, щоб навіть у найгіршому випадку, при найслабше підготовленому вчителеві, школярі могли з нього багато чого взяти самостійно» [7, с. 3].

Окремо можна порушити «новітню» проблему: швидкозмінність навчальних шкільних програм і підручників. «Зі зміною програм навіть щойно видані підручники негайно стають «застарілими», бо, звісно... не відповідають новим програмам! Тому корупціонери готові міняти ті програми хоч щороку. І «пішла писати губернія», найчастіше за принципом «хоч і дурного, аби нового» [8, с. 58].

І зовсім було б добре, якби у гонитві за матеріальною вигодою, креативність уроків української літератури не підривалася «шпаргалками», масово випущеними поліграфічними підприємствами до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) з мовчазної згоди нашої держави.

Абсолютно очевидним є той факт, що в таких умовах лише вчителі, які мають яскраво виражені креативні якості, можуть досягти високої професійної майстерності і сформувати таку особистість, яка здатна вийти за межі отриманих знань, відкритого до інновацій, бути готовим сприймати нове, вміти імпровізувати, не боятися змін, вміти зберігати спокій у екстремальних ситуаціях, здатних миттєво приймати творчі рішення, готових до саморозвитку та безперервної освіти протягом усього життя, а це і є метою загальноосвітньої та вищої школи XXI століття.

Саме тому, сучасний вчитель повинен зуміти на уроках української літератури – «пробитися» до почуття учня та слухача підготовчих курсів, бо до їхнього розуму можна звертатися на інших півтора десятках предметів шкільного курсу. Увеличеного вченого-педагога В. Сухомлинського є влучний вислів: «Справжнє читання –

це співпереживання». Мені дуже хочеться, щоб вони, наші учні, плакали там, де гірко і боляче; сміялися там, де смішно і весело; щоб їхні юні тіла вкривала «гусяча шкіра» там, де тривожно і страшно; щоб їм хотілося встати із-за парт там, де урочисто і переможно. І хочеться, щоб вони, забували про «мобілки» на уроках; тож кожною своєю появою в аудиторії вчитель повинен прагнути прищепити неабиякий інтерес до свого предмета. А це робота довга, клопітка і ой яка ж нелегка! І все ж хочеться сподіватися, що прищеплена нами гілочка колись-таки вродить саме тим плодом, якого очікували. Отож, слід прищеплювати Слово, своє, українське, бо тільки так можна зберегти і примножити любов до того, що тебе тримає на світі як націю – спілкування рідною мовою.

Можна сформувати у дітей навички грамотного письма, випустити їх із школи освіченими людьми, і, звичайно, це дуже добре, але, на жаль, це не є гарантією розуміння свого призначення у сучасному суспільстві, уміння по-своєму, неповторно і яскраво висловлювати свої думки, погляди та почуття, мрії та бажання, а тим більше – досягати їх. Творча особистість – ось головна мета креативної системи навчання у середній і старшій школі. Творча особистість – це саме та цілісна людська індивідуальність, яка виявляє розвинені творчі здібності, позитивну мотивацію, креативні вміння, що в свою чергу забезпечують їй здатність віднаходити якісно нові матеріали, проекти, технології, духовні та матеріальні цінності, які певним чином змінюють на краще життя людини і суспільства в цілому. Тому одним із основних завдань, над яким потрібно працювати вчителю, є розвиток дитини як неповторної, унікальної індивідуальності зі сформованим у неї вмінням, як сказав С. Джобс, «зв'язати різні шматочки свого досвіду й синтезувати щось нове» [9, с. 17].

Як висновок наголошуємо, що секрет успіху на будь-якому уроці, перш за все, – особистість учителя. Тому, кожен вчитель повинен намагатися бути такою особистістю, намагатися, щоб учні були його співрозмовниками, не боялись висловити своєї думки, навіть у чомусь і помилковій, бо учні мають право на помилку! А учителям, потрібно, не допускаючи панібратства, допомогти учням повірити в наше дружнє до них ставлення. Ось і потрібно намагатися створити на уроках і лекціях, перш за все, такі умови, «за яких дитина відчуває себе вільною у пошуку, не скованою рамками заборони, а

розкриленою для творчого процесу, підсумком якого є народження креативної думки або креативного твору» [10, с. 8–12]:

Прийшла весна з пташиним гомоном,

Взяла з собою яблуневий цвіт.

Прийшла весна із сонця променем

І згадками моїх дитячих літ.

Прийшла і привіталася зі мною,

І заспівала весняних пісень.

Прийшла весна із чистою водою,

Якою я впиваюся щодень! (автор – учениця 7 класу середньої загальноосвітньої школи № 55 м. Києва Я. Пастушенко).

Розумію, що не всі учні здатні викласти свої думки на папері, але самостійність, прагнення сказати щось своє потрібно цінувати понад усе. Адже, творчий процес – не лише від учителя, але й від Бога, та якщо працювати неординарно, то з часом учні виявляють втішний результат для учителів, даруючи їм маленькі шедеври своїх творчих надбань. Як приклад, проілюструємо один із них (автор – учениця 7 класу середньої загальноосвітньої школи № 55 м. Києва Я. Пастушенко):

Бережімо сонця світло

І небесную блакить,

Бережим кохання вірно

І життя щасливу мить!

Мрію бережим єдину

І росинку на траві,

Нижньої весни картину

І сюжети зимові.

Бережімо Україну,

Бо в нас іншої нема...

Хай слова до Бога линуть,

Бо не просто це слова...

Як добре нам відомо, підлітковий і юнацький вік – це вік появи серед учнів поетів, художників, музикантів, а найголовніше, – небайдужих людей. Це час виникнення інтересу до внутрішнього світу інших людей, до їхніх вчинків та дій. Школярі дуже часто обговорюють це між собою, аналізують, співставляють і судять при цьому інших суворіше, об'єктивніше, ніж себе. Отож, на уроках української літератури доцільно було б ставити такі запитання для

роздумів, щоб на них не було однозначної відповіді. Наприклад: Чіпка Вареник – «пропаша сила» чи злочинець? (П. Мирний «Хіба ревуть воли...»); місто підкорило Степана чи Степан місто? (В. Підмогильний «Місто»); яким би було українське село сьогодні, якби керували ним Пузири (І. Карпенко-Карий «Хазяїн»); хто смішніший на українських теренах: Пузир у старому кожусі (І. Карпенко-Карий «Хазяїн») чи Проня Прокопівна у шовках і пір'ї (М. Старицький «За двома зайцями»); а якна місці героя у цій ситуації вчинили б ви?

У цих випадках учні та слухачі змушені самотійно шукати відповіді, аргументувати власні думки, а це вже свідчить про їх творчий підхід до вивчення навчального матеріалу.

Обов'язковий елемент підготовки до ЗНО з української мови та літератури – це написання власного висловлення. І тут важливо переконати учнів у тому, що власне висловлення і твір – це різні види роботи, що у власному висловленні чітко окреслена структура, можливі мовні конструкції, що мають посісти визначене для них місце у роботі, що тут доречно вжити трафаретні стандартні фрази на кшталт «на мою думку», «прикладом цього можуть слугувати» тощо. На противагу у творах учнів власна думка – найцінніша, наповненість твору «затертими і порожніми словами» нівелюють індивідуальність. І для того, щоб навчити учнів писати цікаві й змістовні твори, виявити і розвинути креативні здібності автора, необхідно показувати приклад власною роботою, тому на кожному уроці необхідно вносити творчий елемент, пошук чогось нового, наприклад, запропонувавши на вибір дві теми твору у 10 класі («Без верби і калини нема України» та «Пісня – бездонна душа народу»), пропонуючи почати писати твір разом зі вчителем. За півгодини демонструю свої, вчительські зразки:

«Пісня – бездонна душа народу»

Від пісні колискової
До пісні біля вічності -
Така співуча доля
У наших українців.
У щасті, у негоді,
В часи пекельні зради
Завжди була ти, пісне,
І святом, і розрадою.
Крізь серця поривання

Ти все життя ішла.
Можливо, тому й сказано,
Що пісня – то душа.
«Без верби і калини нема України»
У кожного народу є дерево чарівне,
Та без верби гнучкої немає України.
У кожного народу цвітуть кущі звабливі,
Та без куща калини немає України.
Нехай лоза вербова на чисті води гнеться,
Нехай молитва чиста у серці озветься,
Нехай цвіте калина на щастя України.
З вербою і калиною не буде їй загину!

Учні вражені моїм скромним доробком. Урок стає неповторним: його усі учні запам'ятали. І тоді в декого з них дійсно виникає бажання висловлювати власні, самостійні думки.

Робота над словом – надзвичайно важлива й нелегка робота, але вона привчає кожного учня до вміння добирати влучні й образні слова, які б найкраще розкривали думку. І хоч на уроці завжди обмаль часу, у своїй роботі мовника важливого значення надаємо спостереженню за творчим розвитком учнів, а надалі – і слухачів підготовчих курсів, хоча (зогляду на меншу тривалість безпосереднього спілкування з ними, відсутність можливостей не обмежуватися лише одними уроками) це робити справді дуже нелегко, все ж слід вчителю використовувати логічний аналіз тексту, виділення в ньому основної думки, поцікавитися, чи всі слухачі погоджуються з нею, вислухати оригінальні (нехай навіть суб'єктивні) думки, акцентувати увагу на окремих деталях. Наприклад, логічно запропонувати помислити над рядками Л. Костенко, а саме:

«А скільки в нас поезій випадкових?

З нічого й ні для чого виника».

Художник слова, стверджує поетеса, людина-інтелектуал, людина, яка має філософськи осмислити життя. А коли цього немає, то ти – не поет, а віршомаз. У вірші «Мандрівки серця» вона дає принципову оцінку таким горе-поетам: «вірші таких поетів – прикрість, бездуховність і, може, навіть аморальність, бо наповнені вони затертими і порожніми словами» [2, с. 2]. Або ось рядки її вірша: «...Страждаю, мучусь, гину, а живу».

Видатна сучасна поетеса, може, як ніхто, любить свій

знедолений народ, та в біді своїй, стверджує поетеса, ми винні самі. Тут щось і від І. Франка, який теж не завжди розумів байдужий і лінивий український народ:

«Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздоріжжі,
Людським презирством, ніби струпом, вкритий...»

І від Шевченка:

Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли,
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть!...».

«...Неначе люди подуріли...»

Сучасною мовою той стан людей, про котрий писав Т. Шевченко, сьогодні називають зомбі... Не судилося нам послухати свого пророка... А жаль...

Ми не вміємо (в хорошому сенсі) рекламувати свого українського, зокрема і мудрого слова.

«У кожного візраста свій Пушкін», – писав російський видатний поет С. Маршак. А хіба не у кожного віку свій Франко? Хіба не по-сучасному звучить його «Фарбований Лис» (і не лише для дітей)? При вдумливному прочитанні казки відкривється глибинний філософський підтекст, що і в XXI столітті не втратив своєї актуальності, можливо, на жаль.

Нескладно ж співставити фарбованого хитрого Лиса Микиту із фарбованими в різні кольори політиками сьогодення, а це свідчить про те, що не таку вже й простеньку дитячу казочку склав колись Іван Якович...

Сьогодні немає в українській літературі інших письменників, інших програм, немає інших творів, немає інших умов для викладання, ніж ті, що є. Відомо – «маємо те, що маємо...». А крім того, маємо Учителя або не маємо його. І які б дрібніші чи масштабніші проблеми у питанні створення креативності сучасного уроку української літератури ми не обговорювали, велика мужність полягає в тому, щоб зізнатися в актуальності слів «кадри вирішують усе», а велика мудрість полягає в тому, щоб забезпечити такими кадрами школу – як середню, так і вищу. Вони стануть топ-менеджерами процесу навчання і зроблять креативним будь-який щоденний урок. А кожному вчителю слід запам'ятати слова

А. Дістервега: «Поганий учитель подає істину, а хороший – вчить її знаходити» [11, с. 192]. Тоді і учні будуть творчими послідовниками свого наставника, тоді будуть вирішені численні проблеми розвитку і вдосконалення креативних здібностей молоді, а від їх вирішення залежить і формування внутрішньої особистісної тенденції до творчого розв'язання завдань і проблем; особистості, яка відмовиться від кинutoї з панського столу рибини, а візьме вудочку і буде ловити рибу – коли схоче, і яку схоче...

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта. (Україна ХХІ століття)» // Освіта. – 1993.
2. Художнє осмислення загальнолюдських цінностей у поезії Костенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrlit.vn.ua/making1/7wwh3.html. – Назва з екрану.
3. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. – Назва з екрану.
4. Маслоу А. Психологія бытия / А Маслоу. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 1997. – 304 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посібник для студентів ВНЗ / Березівська Л. [та ін.]. – К. : Либідь, 2005. – (у 2 кн., кн. 2 ХХ століття).
6. Гілфорд Дж. Креатив // Американська психологія. – 1950. – вип. 15.
7. Клименко В. Механізм творчості: чи можна його розвивати // Шкільний світ. – 2001. – № 1.
8. Ковбасенко Ю. Слово на захист слова. Соціокультурні функції художньої літератури та літературної освіти в Україні // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 1.
9. Кармин Галло Правила Джобса. Универсальные принципы успеха от лидера Apple / Галло Кармин. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2011. – 240 с.
10. Череповська Н. Розвиток креативності людини // Психолог. – 2006. – № 4.
11. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег. – М. : Учпедгиз, 1956. – 74 с.

УДК 82-94:371.4-057.874(045)

Черіпко Сергій
м. Київ,
Юр-Кирилюк Раїса
м. Козятин

ВИВЧЕННЯ ЖАНРУ ЩОДЕННИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ВИХОВАННЯ СВІТОГЛЯДНО- ЕСТЕТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті розглядаються особливості та типи жанру щоденників, а також вплив їх поетики та стилю на формування у старшокласників внутрішнього світу, що відзначається масштабністю світосприйняття, широтою і глибиною поглядів на життя та мистецтво.

Ключові слова: щоденники, внутрішній світ, авторська позиція, аналіз, тенденції, формування світосприйняття.

The paper deals with some peculiar features and types of the diary genre and the impact of the poetics and style of diaries on the formation of senior pupils' inner world which is characterized by its large-scale outlook wide and deep views of life and art.

Keywords: diaries, inner peace, the author's position, analysis, trends, outlook formation.

У теоретичному просторі української культури дослідження жанру щоденників займає все більше місця. Про це свідчить велика кількість уведених у науковий обіг текстів документів приватного походження, різних за жанрами: щоденників, мемуарів, подорожніх записів, спогадів про власне життя чи вчинки тих, хто чимось вразив або запам'ятався. Над вивченням жанру щоденників працювала і продовжує працювати ціла плеяда науковців:

І. Акіншина, М. Варикаша, О. Галич, М. Коляструк, М. Коцюбинська, І. Ткалич, А. Харченко та багато ін. із намаганнями з'ясувати теоретичний дискурс проблеми. Розробляються теоретичні основи жанру, специфіка функціонування, презентація авторської свідомості, особливості світогляду й типи художнього мислення автора. Усе це, поряд із будь-яким твором художньої літератури має, перш за все, велике виховне значення і впливає на формування особистості та культури сучасного старшокласника. Адже створений у будь-якому творі, навіть автобіографічному, художній образ (з метою розкриття

якоїсь проблеми, показу певних стосунків, розкриття проблеми тощо) чи з прототипу, чи вималюваний авторською уявою суттєво відрізняється від авторського щоденника, у якому самоідентифікація, самовираження та самоствердження особистості виражені особливо. Доречними наведеним словам буде слухно зауважена думка науковця Г.Мазохи про те, що «Щоденники» – органічна складова вітчизняної та індивідуальної культури» [1, с. 16].

«Щоденники» як жанр літератури *non-fiction*, – зауважує О. Калястрок, – «мають виразний відбиток індивідуальності автора, його особистісного розуміння і бачення світу, його ставлення до описуваних подій» [2, с. 38]. Загальновідомо, що популяція літератури зростає, поширюється в кризові періоди розвитку суспільства, коли особливо гостро воно відчуває крах ідеалів, а тому переживає страх перед завтрашнім днем, невпевненість, розчарування тощо. Таким чином щоденники ніби беруть на себе роль своєрідного «фіксатора» періоду, який має відійти в минуле. Їх автори, прощаючись із зрозумілим і узвичаєним для себе світом, сприятливим чи ворожим, можливо, підсвідомо намагаються зберегти для майбутнього його особливості, зафіксувати важливі моменти, хвилини власних осяянь чи осягнень, відкриттів, часто інтимних переживань, які особливо минулі, швидкоплинні. На нашу думку, сучасному старшокласникові саме в царині щоденникових записів можна почерпнути і виховати в собі те прекрасне, чого він не зміг побачити в художньому творі чи реальному житті. Тому при дослідженні «Щоденників» особливо велика роль належить аналізу суб'єктивного фактора, який допомагає сучасникам оцінити факти вітчизняної історії, служить «барометром» ідеологічної погоди, «компасом» ідеологічних векторів, «термометром» для виміру температури особистих та суспільних пристрастей.

Щоденники як документ епохи й одночасно як можливість дати їм осмислення й оцінку, у важких умовах відчутності держави були єдиним місцем самоідентифікації особи, усвідомлення себе стосовно реальності, вираженням ідей, а часто й протестів. На думку Г. Мазохи, щоденники людей дорядяньського періоду були «вербальною самореалізацією переслідуваної, гнаної, почасти навіть приреченої особи» [1, с. 65]. Отже, щоденники слід

тракувати як суб'єктивний, але найближчий до правдивого відбиток навколишньої дійсності й душевного стану людини, виразом її світоглядних, естетичних та громадсько-політичних позицій. Вони супроводжують літературний процес, синхронізуючи із його жанровими й стильовими особливостями. Щоденники – жанр поліфонічний і водночас літературний та історіографічний. Їх функції та сутність у літературному процесі оцінюються крізь призму індивідуального, оригінального, а часом і парадоксального мислення автора.

Щодо стилістики «Щоденників», то вона відрізняється від тогочасного (період до сучасного літературного процесу) дещо «богемного» стилю приватних записів навіть талановитих літераторів: М. Куліша, І. Дніпровського, А. Любченка, М. Хвильового та багатьох ін., де часто має місце перевага настроєво-інтимних акцентів, часом лихі слова тощо. Про стиль названих вищеможе судити з «Матеріалів архіву Аркадія Любченка», опублікованих частково в книзі Ю. Луцького «Літературна політика в радянській Україні (1917–1934)» [3, с. 173]. Стиль «Щоденників» витриманий у класичному дискурсі і може служити зразком в літературі, адже загальновідомо, що більшості позитивно-естетичним зразкам можна наслідувати.

«Щоденники» не тільки сприяють процесам гібридизації жанрів, розгерметизації канонічних жанрів, розумінню феномена жанрової дифузії в літературознавстві. Вони розкривають великий історичний, фактичний матеріал того часу, з якого постає людина та її епоха, оточення, побут, творчі аспекти, професійні перипетії та зв'язки, ставлення, взаємини, еволюція.

У щоденниках відбиті нові тенденції в літературі, суспільні зміни, зміни в психології людини і світосприйманні, віддзеркалений розвиток суспільної свідомості, властиві їй етично-естетичні уявлення. У них розкрита суть суспільних процесів, які ідентифікують українську історію. У них свої, правдиві підходи до дійсності, свої критерії цінностей. Відомо, «що сентенції, які вказують на правду, допомагають краще формувати звичай» (Феофан Прокопович). Одночасно документальні й суб'єктивні, «Щоденники» – це неповторні творчі прояви, самостійне художнє явище, специфічний мистецький феномен. Характер

ідентифікування дійсності складає мистецьку цінність для української культури.

Таким чином, читання та аналіз щоденників як жанру виховує світогляд, формує естетичне мислення старшокласника, сміливість у трактуванні явищ, фактів та веде до бачення перспектив. У них роздуми про долю, характер і поведінку людини, яка мала б узяти на себе відповідальність за збереження національного духу і національних надбань, у тому числі й насамперед культурологічних традицій.

Зі щоденникових записів будь-якої людини завжди постає великий історичний, фактичний матеріал, людина та її епоха, оточення, побут, творчі аспекти, професійні перипетії та зв'язки, ставлення, взаємини, еволюція – все дозволяє проникнути в інший внутрішній світ та історико-культурний пласт, належно їх ідентифікувати. Тож сучасний старшокласник, вивчаючи щоденники письменників, з'ясовує певні моменти складного літературного діалогу, висвітлює точки зіткнення й розходження і приходить до висновку, що у «щоденникових записах» яскравіше проступає творча індивідуальність, отже, цей документ певної епохи виступає як визначний факт історико-літературного значення.

Варто зазначити, що щоденники допомагають зрозуміти світоглядні концепції, специфіку наукового й художнього мислення непересічної особистості, багатий духовний світ українського інтелігента. Він послідовно відслідковує ідейно-естетичні процеси сучасної йому доби, аналізує, оцінює, робить належні висновки. Зважаючи на складні перипетії часу, «Щоденники» є його справжнім документом, можуть служити цінним джерелом не тільки для поглиблення літературознавчих студій, а й для істориків, суспільствознавців, мистецтвознавців, психологів, соціологів тощо.

Таким чином, щоденники є зразком і свідченням слова і діла. Це особливо важливо тепер, коли постав і здійснюється новітній національний проект, – шлях до Європи. Але, як чітко означив Є. Сверстюк, «чесноти і цінності втратили печать абсолюту. Панує, многоглаголіє, блудословіє. Молодь забула свою дорогу – дорогу шукання істини свого народу, своєї традиції, самопізнання і самоствердження на висхідній дорозі, що веде на гору – чи Сінай,

Голгофу, чи Сізіфову гору. Здається, нині молода людина звично обминає високі гори і радіє вже з того, що не мусить за вказівкою котитися вниз» [4, с. 117].

Таким чином, аналіз жанру щоденниківведе до формування світогляду сучасної молодшої людини, естетичного мислення, зрілого погляду на будь-якіподії доби, незалежність мислення й оцінок, сміливість у трактуванні явищ, фактів і засторогу щодо негативних, а то й катастрофічних наслідків, що можуть мати місце в житті кожного. У них роздуми про долю, характер і поведінку людини, проаналізувавши які, сучасні старшокласники мали б узяти на себе відповідальність за правильний вибір власної життєвої дороги та долі усєї нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазоха Г. С. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття : жанрово-стильові модифікації / Г. С. Мазоха. – К. : Міленіум, 2006. – 339 с.

2. Колястрок О. П. Документи особливого походження як джерела з історії повсякденності // Український історичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 14-15.

3. Луцький Ю. О. Літературна політика в советській Україні. 1917–1934. Duke University Press, 1956 / Ю. О. Луцький. – К. : Гелікон, 2000. – 242 с.

4. Сверстюк Є. О. Духовні джерела нашої культури / Євген Сверстюк. – К. : Наша віра, 1999. – 237 с.

УДК 371.3:372.8:811.161.2:821.162.2(045)

**Чернецький Михайло,
Федорова Наталія
м. Нікополь**

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті запропоновано деякі нові підходи до вивчення української мови та літератури у профільній школі (з досвіду роботи комунального навчального закладу «Гімназія № 15», м. Нікополь). Охарактеризовано профільне навчання, визначено його мету, структуру, основні завдання, організаційно-методичні заходи та сприятливі умови його впровадження. Виокремлено науково-методичне забезпечення та науково-методичний супровід

як елементи профільного навчання.

Ключові слова: профільне навчання, профільна освіта, гімназія, профільні предмети, українська мова та література, курси за вибором, навчальний заклад, науково-методичне забезпечення, науково-методичний супровід.

The article considers some new approaches to teaching the Ukrainian language and Ukrainian literature at a specialized school, based on the experience of the municipal educational institution «Gymnasium № 15» of the city of Nikopol, Dnipropetrovsk region. The paper describes the specialized education and defines its purpose, structure, main objectives, organizational and methodological measures as well as favourable conditions for its realization. Scientific-methodological support and maintenance as elements of specialized education are pointed out.

Keywords: *specialized instruction, specialized education, gymnasium, core subjects, Ukrainian language and literature, elective courses, educational institution, scientific-methodological support, scientific-methodological maintenance.*

Інтеграція України в європейський простір викликала необхідність переглянути підходи до навчання школярів, проаналізувати чинники, що гальмують підвищення якості та формування життєспроможності особистості. Характерною тенденцією розвитку нинішньої загальноосвітньої школи є відмова від уніфікованості загальноосвітніх навчальних закладів, їх одноманітності [1].

Відійшли у минуле часи, коли тисячі українських шкіл відрізнялися одна від одної хіба що назвою – так стандартизовані були навчальний зміст, форми і методи роботи, система оцінювання навчальних досягнень школярів тощо.

Модернізація української школи відбувається досить стрімко і непросто, але разом з тим – планомірно. Адже доводиться відмовлятися від усталених стереотипів, виробляти нові принципи шкільної освіти, формувати нові її зміст і методи [2].

Сьогодні закладено нові підходи до організації освітнього процесу в старшій школі, що функціонує в більшості шкіл як профільна.

Профільне навчання є одним із ключових напрямів модернізації та удосконалення системи освіти нашої держави й

передбачає реальне й планомірне оновлення школи старшого ступеня і має найбільшою мірою враховувати інтереси, нахили і здібності, можливості кожного учня, у тому числі з особливими освітніми потребами, у контексті соціального та професійного самовизначення і відповідності вимогам сучасного ринку праці. Такий підхід до організації освіти старшокласників не лише найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, а й дає змогу створити найоптимальніші умови для їхнього професійного самовизначення та подальшої самореалізації [3].

Метою профільного навчання як у комунальному загальноосвітньому навчальному закладі «Гімназія № 15» м. Нікополя Дніпропетровської області, так і у кожній українській школі, є забезпечення умов для якісної освіти старшокласників у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями і потребами, забезпечення професійної орієнтації учнів на майбутню діяльність, що користується попитом ринку праці, встановлення наступності між загальною середньою і професійною освітою, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [3].

Враховуючи специфіку закладу, комунальний загальноосвітній навчальний заклад «Гімназія № 15» м. Нікополя Дніпропетровської області має таку структуру: підготовче відділення гімназії (1–4 класи); загальні гімназичні класи (5–7 класи); профільні гімназичні класи (8–11 класи), що сформовані за такими профілями в паралелі як: *філологічний напрям журналістського профілю; суспільно-гуманітарний напрям правового профілю; суспільно-гуманітарний напрям економічного профілю.*

Зміст профільного навчання у гімназії визначає робочий навчальний план, у якому збережено традиційний перелік навчальних предметів, обсяг їх вивчення з огляду на реальне навчально-методичне забезпечення та внесено певні корективи з урахуванням інтересів, здібностей, життєвих планів учнів, специфіки гімназії та забезпечення повноцінного розвитку особистості.

Прийнята в Концепції профільного навчання у старшій школі (2013) гнучка система профільного навчання передбачає

можливість різноманітних варіантів комбінацій навчальних курсів, що вивчається старшокласниками за власним вибором. Саме тому, робочий навчальний план гімназії включає: базові предмети (інваріантна складова), профільні предмети та курси за вибором.

Базові предмети є обов'язковими для учнів всіх профілів (інваріантна складова). Ці предмети реалізують цілі й завдання загальної середньої освіти. Зміст навчання і вимоги до підготовки старшокласників визначаються Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [3]. Всі навчальні предмети інваріантної складової, які не є профільними, сплановано за рівнем стандарту [4].

Профільні предмети – це предмети, що реалізують цілі, завдання і зміст кожного конкретного профілю. Вони вивчаються поглиблено і передбачають більш повне опанування понять, законів, теорій; використання інноваційних технологій навчання; організації дослідницької, проектної діяльності; профільної навчальної практики учнів тощо [3]. Саме тому, у гімназії № 15 м. Нікополя, із урахуванням її специфіки, вивчаються такі профільні предмети: «Основи журналістики», «Літературна творчість», «Українська література» (у класах журналістського профілю); «Правознавство», «Історія України» (у класах правового профілю); «Основи економіки», «Алгебра і початки аналізу», «Геометрія» (у класах економічного профілю).

Курси за вибором входять до обов'язкової частини навчального плану гімназії. Вони обираються не тільки згідно з обраним профілем, але й за власним бажанням учня, який хоче поглибити свої знання з певних дисциплін (наприклад, «Українська мова», «Англійська мова», «Російська мова» тощо).

Концепція діяльності гімназії передбачає реалізацію основних завдань профільного навчання, відповідно до вимог Концепції профільного навчання у старшій школі (2013), а саме:

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів гімназії в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;
- забезпечення наступності між загальною середньою та професійною освітою;
- сприяння професійній орієнтації і самовизначенню старшокласників, соціалізації учнів тощо;

- здійснення психолого-педагогічної діагностики щодо визначення готовності до прийняття самостійних рішень, пов'язаних з професійним становленням;

- сприяння у розвитку творчої самостійності, формуванні системи уявлень, ціннісних орієнтацій, дослідницьких умінь і навичок, що забезпечать гімназістам можливість успішно самореалізуватися;

- продовження всебічного розвитку гімназіста як цілісної особистості, його здібностей і обдарувань, його духовності й культури, формування громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору [3].

У комунальному загальноосвітньому навчальному закладі «Гімназія № 15» м. Нікополя Дніпропетровської області створено сприятливі умови щодо впровадження профільного навчання, а саме:

- враховано освітні потреби і природні нахили гімназістів, їх індивідуальні здібності;

- сформовано якісний кадровий склад педагогічних працівників;

- проаналізовано стан соціально-культурного середовища;

- створено потужну матеріально-технічну базу;

- розроблено та впроваджено навчально-методичне та нормативне забезпечення навчально-виховного процесу.

У закладі систематично проводяться організаційно-методичні заходи щодо забезпечення профільності навчання, такі як:

- вивчення та апробація наявного програмно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу та приведення його у відповідність до потреб реалізації профільного навчання;

- створення науково-методичного обґрунтування впровадження профільного навчання та матеріально-технічної бази гімназії;

- кадрове забезпечення та курсова перепідготовка;

- апробація навчальних планів філологічного напрямку із спеціалізацією журналістики та суспільно-гуманітарного напрямку зі спеціалізацією з правознавства та економіки;

- впровадження профільних предметів та спецкурсів;

- врахування педагогічним колективом принципів особистісно орієнтованого підходу ;

- вивчення перспективного педагогічного досвіду;
- застосування інтерактивних технологій;
- участь у міських, обласних, всеукраїнських семінарах та тренінгах.

Основою всіх перетворень є реальне знання потенціальних можливостей дітей, прогнозування потреб і розробка моделей розвитку особистості.

Але сучасна профільна школа може повноцінно функціонувати тільки за наявності необхідних висококваліфікованих педагогічних працівників, здатних ефективно реалізувати навчальну програму з профільних дисциплін і базових предметів відповідно до профілю навчання.

Модернізацію системи підготовки вчителів для роботи в профільних класах більшість науковців та фахівців розглядає як першочергову умову реалізації Концепції профільного навчання в старшій школі (2013). Невірним є твердження, що чим більше годин на тиждень відведено у навчальному плані, тим кращою буде підготовка учнів з цього предмета. Профільна школа потребує реалізації особливих дидактичних підходів та створення певних умов по забезпеченні якісного навчального процесу. Учителю такої школи має бути не просто фахівцем високого рівня, а й повинен забезпечувати варіативність, особистісну і практичну орієнтацію освітнього процесу із введенням інтерактивних та дієвих компонентів. Він мусить уміти розвивати здібності і компетентності, необхідні для продовження навчання у відповідній сфері професійної освіти. Профілізація навчання висуває підвищені вимоги до професійної підготовки вчителя, його педагогічної компетентності, ерудиції, загальної культури.

Тому, вчителі гімназії працюють над розробкою навчальних програм для предметів, розширюючи можливості учнів поглиблювати знання з вибраного профілю. Уроки проводять з використанням новітніх освітніх технологій, створюючи для учнів комфортні умови навчання і розвитку творчої особистості.

У результаті систематичної роботи з до профільної підготовки та профільного навчання випускники гімназії стають студентами факультету журналістики і масових комунікацій різних ВНЗ України, опановують професії юриста та економіста.

Мета вивчення української мови та літератури у класах

філологічного напрямку полягає у формуванні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє художньо-виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), відзначається готовністю до подальшого професійно-орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та діяльнісно їх реалізовувати [6].

У сучасній школі сьогодні вирішуються важливі завдання *при вивченні української літератури* такі як:

1. Прищеплення учням інтересу до української книжки, любові до літератури, формування читацьких навичок у школярів.

2. Виховання засобами художнього слова на основі гуманістичних ідеалів, які пропагує художня література, сучасного естетично розвиненого читача зі сформованими почуттями національної самосвідомості та власної людської гідності.

3. Формування наукового світогляду, самостійного, критичного, творчого мислення учнів на основі засвоєння ними необхідної системи знань з історії та теорії літератури у процесі аналізу художнього твору через самостійну його оцінку, дискусійне обговорення, висловлення власного ставлення до прочитаного.

4. Розвиток літературно-творчих здібностей школярів, їхнього загальнокультурного рівня, всебічно розвиненої особистості, здатної до самоосвіти, самопізнання та пізнання навколишнього світу, самоаналізу, самовираження та самовдосконалення, через ознайомлення учнів із світом прекрасного, через розкриття краси мистецтва слова, високих моральних якостей людини, втілених у художніх творах [6].

З метою реалізації цих завдань вчителю при викладанні предмета в класах філологічного та суспільно-гуманітарного профілів варто враховувати життєві й професійні інтереси школярів і використовувати на уроках матеріали, що тематично відповідають їх запитам і мають профорієнтаційну спрямованість.

Так, наприклад, у класі правового профілю на уроках української літератури, вивчаючи творчість І. Франка, В. Винниченка, О. Гончара, Д. Павличка, Б. Олійника та ін.

письменників, можна виокремити участь їх у громадській діяльності і в державотворенні України, а на уроках української мови у цьому класі, при повторенні стилів мовлення, можна провести пояснювальний диктант із професійної лексики. При вивченні теми «Прямий і непрямий додаток» доцільно використати Конституцію України, ст. 55 «Про права і свободи людини і громадянина», де мовна і правова теми доповнюють одна одну.

У зв'язку з тим, що в умовах сьогодення активно впроваджується система зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів, то учителям-словесникам доцільно відпрацьовувати на уроках навички виконання тестових завдань різної форми і різного ступеня складності.

Для класів суспільно-гуманітарного напрямку в тестах завдань повинні знайти своє відображення спеціальні слова, терміни та поняття.

Приклад завдання. В якому рядку всі слова відносяться до суспільно-політичної лексики?

А позиція, регіон, напрям, погляд

Б ресурс, особистість, душа, фахівець

В парламент, демократія, федерація, ідеологія

Г компонент, інститут, криза, конфлікт.

Текстуальний матеріал для реалізації змістових ліній уроку варто добирати, насамперед, із наукової та науково-популярної літератури з правознавства, доцільно використовувати біографії видатних правників. Це дасть можливість розширити допрофесійну підготовку учнів.

Те ж саме стосується і економічного профілю. Учитель української мови та літератури, як і будь-який вчитель-предметник, який працює в такому класі, повинен максимально інтегрувати свій предмет в систему економічних знань учнів, а саме попередньо ознайомитися із навчальною програмою вчителя основ економіки, отримавши консультації з найбільш складних питань по цьому предмету, учитель-словесник підбирає тематичний матеріал із відповідних джерел цього профілю, щоб урок української мови чи літератури був більш ефективний і сприяв зростанню інтересу учнів до обраної професії.

Так, вивчаючи комедію І. Карпенка-Карого «Хазяїн» на уроці літератури в 10-у класі, учитель звертає увагу на соціально-

економічні умови розвитку України кінця XIX століття; яким чином відбувалося первинне накопичення капіталу; як з'являються підприємці подібні до Т. Пузиря. Учні розкривають значення слова «підприємець» і обґрунтовують свою думку, чому Т. Пузир, як втілення нової капіталістичної формації, не має жодних економічних перспектив. Вони обговорюють його неосвіченість, інертність, відсутність передових технологій і системи заохочувань та стимулів для робітників. Сюжет комедії, а також колоритний образ Т. Пузиря надають нам чудовий матеріал для спілкування як в літературній, так і економічній площині.

Але слід пам'ятати, що фахова тематика не повинна витіснити інші теми, цікаві для учнів і важливі для гармонійного та всебічного їх розвитку, як особистості.

Важливим елементом роботи гімназії, є розробка і впровадження в навчальний процес *навчально-методичного забезпечення*, що є важливим чинником, науково-методичної роботи педагогічного колективу, який спрямовує її в науково-пошукове русло. *Науково-методичний супровід профільного навчання* розглядається нами багатофункціонально: як процес (що представляє взаємодію суб'єктів щодо впровадження інновацій профільного навчання, що забезпечують новий рівень розвитку освіти), як педагогічну систему (що дає підстави для визначення та приведення у відповідність мети, змісту, методів та взаємодії суб'єктів науково-методичного супроводу в умовах профільного навчання); як технологію (як нову технологію профільної освіти, тобто як певну послідовність дій, що мають забезпечити конкретний результат) [7].

Результативність роботи всіх учасників навчально-виховного процесу профільних класів гімназії визначається, перш за все, перемогами учнів у предметних олімпіадах, конкурсах, турнірах, успішним захистом науково-дослідницьких робіт у Малій академії наук «Дослідник».

Також з урахуванням принципів наступності і неперервності профільного навчання налагоджено співпрацю з вищими навчальними закладами такими як: Національний авіаційний університет (м. Київ), Нікопольське педагогічне училище ДВНЗ «Криворізький національний університет».

В організації пошуково-дослідницької та проектної діяльності

нами було обрано такі пріоритетні напрямки роботи як: діяльність учнівського наукового товариства (УНТ) «Інтелектуал»; участь в конкурсах, турнірах, змаганнях тощо; організація телекомунікаційних проєктів; науково-дослідна робота учнів гімназії в секціях Малої академії наук «Дослідник» тощо.

Педагогічний колектив гімназії визначає як основне завдання – це надання учням змогу розвивати власний інтелект у самостійній, творчій діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей, потреб та нахилів. Так, головним принципом участі учнів у УНТ «Інтелектуал» є його особистий інтерес та захоплення, що допомагають відчутти їм свою значущість, належність до основ науки, ознайомитись з методами наукової та творчої роботи, розвивають пізнавальний інтерес та здібності. Робота УНТ «Інтелектуал» сприяє виявленню й розвитку юних талентів як на рівні навчального закладу, так і міста в цілому.

Отже, завдяки розвитку і вдосконаленню профільної освіти, середня школа має можливість плекати творчу особистість, створювати умови для її повноцінного інтелектуального, творчого, морального і фізичного розвитку, для примноження культури та духовності в усій різноманітності національних і світових взірців. Саме така школа здатна створити умови для повноцінної самореалізації особистості, бо є школою життєтворчості й культурного виховання, головні цінності якої – особистість, її креативність та творчість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про результати обласного науково-практичного семінару «Теоретико-методологічні засади профільного природничо-наукового навчання учнів старшої школи» (26.02.2013 р.), Криворізький державний педагогічний університет [Електронний ресурс].–Режим доступу : http://kdpu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=3721&Itemid=986.
2. [Електронний ресурс].–Режим доступу : <https://sites.google.com/site/sajtbondarnata>.
3. Концепція профільного навчання у старшій школі[Електронний ресурс]. – Режим доступу : osvita.ua.
4. Наказ МОН України «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня»

від 27.08.2010 р. № 834.[Електронний ресурс]. – Режим доступу :www.euroosvita.net/index.php/?category=15&id=805.

5. Модернізація профільного навчання в Україні та інших країнах Світу [Електронний ресурс].–Режим доступу :http://personalgeograp.at.ua/publ/modernizacija_profilnogo_navchannja_v_ukrajini_ta_inshikh_krajina_kh_svitu/1-1-0-3.

6. Українська мова. Українська література. Навчальна програма для 10–11 класів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :osvita.ua.

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://teacher.iod.gov.ua/>.

УДК 371.3:373.57(045)

Черниш Майя
м. Нікополь

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІВХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто особливості профільної школи, визначено роль вчителя та модель випускника. Охарактеризовано освітні технології навчання профільної школи: ігрові, тестові, групові, метод проектів, інтерактивні, інформаційні, нестандартні прийоми, форми та методи навчання.

Ключові слова: середня освіта, профільна школа, профільне навчання, учитель, учень, освітня технологія.

The features of a specialized school are considered, the role of the teacher and the model of the school leaver are defined. The following educational technologies of a specialized school are described: game-based, test-based, group technologies, project method, interactive, information technologies, nonstandard devices, forms, and methods of teaching.

Keywords: secondary education, specialized school, specialized education, teacher, educational technology.

Розвиток світового і, зокрема, європейського освітнього простору об'єктивно вимагає від української школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої освіти, що відбуваються у провідних країнах світу.

Активні зміни в суспільстві передбачають навчання й виховання абсолютно іншого покоління молоді, спроможного

швидко і легко адаптуватися до сучасних умов, креативно мислити та досягти високих результатів у своїй професійній діяльності, тому потрібно вдосконалювати і оновлювати систему освіти. Одним із таких шляхів є впровадження в загальноосвітніх закладах профільного навчання.

Профільне навчання викликає великий інтерес серед науковців, учителів та керівників закладів освіти. Адже українське суспільство прагне удосконалити систему освіти, що відповідала б вимогам часу і потребам особистості. «Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя» – зазначається в Національній доктрині розвитку освіти в Україні [1].

Профільне навчання – вид диференціації й індивідуалізації навчання, що дає змогу за рахунок змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу повніше враховувати інтереси, нахили і здібності учнів, їх можливості, створювати умови для навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх і професійних інтересів і намірів щодо соціального і професійного самовизначення.

Мета профільного навчання – забезпечення умов для якісної освіти старшокласників у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями і потребами, забезпечення професійної орієнтації учнів на майбутню діяльність, яка користується попитом на ринку праці, встановлення наступності між загальною і професійною освітою, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [2].

Шкільна освіта має досягти такого рівня, щоб випускники навчальних закладів мали змогу швидко адаптуватися до самостійного життя, цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації у професійному і особистому вимірах, так в інтересах суспільства та і держави в цілому.

Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-наукової діяльності; на розвиток їхніх інтелектуальних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, на прагнення до саморозвитку та

самоосвіти .

Які вимоги висуваються сьогодні до вчителя профільної школи? Які мають бути особливості його педагогічної діяльності? Якими професійними знаннями й уміннями має володіти вчитель для успішної реалізації профільного навчання?

На нашу думку, для профільної школи потрібно, перш за все, цілеспрямовано готувати кваліфікованих спеціалістів починаючи з вузів, які б мали власні ідеї, могли б проектувати навчальний процес, розвивати дослідницьку, наукову, індивідуальну, пошукову діяльність учнів. Окрім власних знань з навчального предмета, що викладає вчитель, він повинен володіти методичними прийомами і методами пізнавальної діяльності учнів, використовувати у своїй роботі новітні інформаційні сучасні технології, елементи модульного та дистанційного навчання тощо. Не треба зневажати і знаннями вчителя і психології, так як він повинен вміти знаходити індивідуальний підхід до учнів, – тільки тоді він зможе бути їх наставником і консультантом. Кожен вчитель повинен нести персональну відповідальність за рівень соціальної зрілості випускника і формування запиту на професійну діяльність. Дуже важливо, щоб на уроці й в позаурочний час вчитель організовував учнів на пошуково-дослідницьку роботу, що значно буде підвищувати інтерес до предмету та впливатиме на формування позитивної мотивації до навчання в цілому.

Так на думку Л. Артемової, навчально-виховна діяльність учителя повинна бути спрямована на досягнення очікуваного результату – досягнення моделі випускника, що намічає шляхи реалізації мети профільного навчання, є засобом її досягнення. Конструювання моделі випускника загальноосвітньої середньої школи обговорювалось і раніше, проте ігнорувалась специфіка профільної школи, в якій втілюється сукупність різних характеристик, властивостей, компетентностей, необхідних для успішного вибору шляхів соціального, особистісного і професійного самовизначення випускника профільного класу [3, с. 53]. Сьогодні саме модель випускника задає системо твірний орієнтир у цілях освітньої установи, відповідно до яких будується діяльність учителя і діяльність учня. Випускник профільної школи – це особистість, яка повноцінно підготовлена до сучасного життя. До нього висунуто наступні вимоги, він повинен мати високий рівень знань та вмінь за обраним профілем, активно їх застосовувати, реально оцінювати свої здібності й

можливості, саморозвиватись і самоорганізовуватись, критично оцінювати свою діяльність, виявляти недоліки. Випускник профільної школи повинен постійно прагнути до самоосвіти, вміти вільно орієнтуватись в різних джерелах інформації, бути духовно розвиненою особистістю.

На сучасному етапі розвитку суспільства дедалі більше спеціальностей потребують високого рівня освіти, застосовувань знань з математики, фізики, хімії, психології, економіки, бізнесу, фінансів тощо, тому сьогодні значно розширюється коло випускників, для яких математика стає професійно значущим предметом. Математику завжди вважали і вважають одним із складніших навчальних предметів у школі, але її особлива роль у розвитку мислення, формуванні освітнього, розвиваючого та інтелектуального потенціалу особистості є безцінна. Тому, на мою думку, у роботі вчителя математики повинні стояти такі першочергові завдання: забезпечення необхідного рівня математичної підготовки учнів і створення умов для розвитку їх інтелектуальних та творчих здібностей, постійного пошуку і знаходження ефективних шляхів підвищення рівня викладання предмета. У цьому їм буде доречним використання на уроках різних технологій навчання, неординарних методів, форм та прийомів. Зупинимось на деяких з них.

Технологія проблемного навчання – це використання методів, заснованих на створенні проблемної ситуації і активної пізнавальної діяльності учнів, що допомагає вчителю націлити їх на пошук і розв'язання більш складних запитань, що потребують актуалізації знань. Проблемна ситуація на уроці створюється за допомогою запитань, що підкреслюють важливість даної теми. Знаходження шляхів розв'язання цієї проблеми дає поштовх до розвитку творчого мислення учнів. Змодельовані проблемні ситуації можна використовувати на різних етапах уроку: при поясненні нового матеріалу, його закріпленні, контролі рівня знань і вмінь. Наприклад, в процесі вивчення теореми Вієта, цілком доцільно запропонувати учням розв'язати кілька квадратних рівнянь або вказати їх корені, не розв'язуючи. Пояснити учням, що до кінця уроку кожен з них усно зможе знаходити корені квадратних рівнянь, не розв'язуючи їх в традиційний спосіб. Це мотивує учнів до виконання задач такого типу, у них виникне велике бажання щодо процесу їх розв'язання та з'явиться розуміння, що саме вивчення теореми Вієта значно

спростить і прискорить їхнє навчання.

Таким чином, проблемне навчання дозволить спрямувати учнів на здобування знань, вмінь і навичок, на засвоєння способів самостійної діяльності та розвиток пізнавальних і творчих здібностей.

Інтерактивні технології навчання допомагають вчителю здійснювати на уроці організацію самостійної пізнавальної діяльності та активізацію творчих здібностей учнів. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, що передбачає створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність [4, с. 9]. Суть цієї технології полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учнів. Це колективне, групове, індивідуальне навчання, навчання співпраці. У результаті організації навчальної діяльності за таких умов в класі створюється атмосфера взаємодії, співробітництва, що дає змогу вчителю стати справжнім лідером дитячого колективу. Інтерактивні форми роботи застосовуються нами на різних етапах уроку. При перевірці домашнього завдання використовуюся: «Мікрофон», «Злови помилку», «Незакінчені речення», математичні диктанти, графічні диктанти. При вивченні нового матеріалу – «Ажурна пилка» (11 клас, тема «Тіла обертання»), «Шпаргалка» (9 клас, «Площі фігур»). При перевірці знань і досягнень учнів такий прийом, як, «Світлофор» – це дуже легко вдається учням, адже у кожного з них на парті лежать дві карточки зеленого і червоного кольорів. Зелена означає, що учень може дати відповідь на питання, а червона навпаки – невпевнений у своїх знаннях.

Групова технологія – це така організація навчального процесу, за якої навчання здійснюється у процесі спілкування між учнями у групі.

Об'єднуючи учнів у навчальні групи змінного складу, нами забезпечується почуття власної безпеки для учня, адже тепер не він особисто відповідає за результати роботи, а вся група. Тому учні, які мають гарні знання, мають змогу значно краще розкрити свої можливості щодо розв'язання різнорівневих завдань (задач) та організаторські здібності. Поряд з цим, слабкі учні відчувають себе більш впевнено, бо до їхньої думки теж прислухаються. При виконанні завдань (задач) у групі, учні мають спільну мету і

відповідальність, адже успіх групи залежить від виконаної вірно частки кожного з них. У процесі перевірки виконання завдань груп відбувається як індивідуальна, так і групова звітність, коли учні делегують представника для захисту своїх результатів і за його виступом оцінюється робота всієї групи або вчитель сам призначає такого учня, який буде відповідати за роботу своєї групи. Так на думку О. Ярошенко, групова робота має такі переваги, а саме:

- розширення пізнавальних можливостей учнів;
- формування навичок самостійної роботи в учнів;
- виховання у них почуття відповідальності за виконану роботу;
- демократичне і рівноправне партнерство вчителя і учня;
- досягнення високого та достатнього рівня знань і вмінь, формування стійкого інтересу до процесу навчання;
- можливість переносити набуті вміння, навички і способи діяльності на інші навчальні предмети та у сферу діяльності [5, с. 193].

Інформаційні технології – це педагогічна технологія, що застосовує спеціальні способи, програмні і технічні засоби для роботи з певною інформацією. Вона сприяє росту професійної майстерності вчителя, тому необхідно створити всі умови для вільного доступу до культурної, навчальної та наукової інформації. На уроках математики комп'ютер можна використовувати як: навчальний тренажер (виконання вправ типу «знайди відповідність», «знайди помилку»), довідкову систему (підготовка до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання, олімпіад тощо), ігрові ситуації на уроці, засіб діагностики та контролю тощо.

Наприклад, при вивченні теми «Об'єми геометричних фігур» застосовуються уроки-презентації, де учні мають змогу продемонструвати власні напрацьовані матеріали, схеми та макети. Використання комп'ютера в процесі вивчення математики дає учням наочні уявлення про досліджувані явища, процеси, поняття, закономірності, функції, геометричні фігури тощо, що сприяє розвитку образного їх мислення.

Технологія ігрового навчання – це така організація ігрового навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру. Навчальні ігри мають на меті,

окрім засвоєння навчального матеріалу, вмінь і навичок ще й надання учневі можливості самовизначитись, розвинути творчі здібності, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання. У дидактиці ігри класифікують на три групи: перша – навчальні, тренувальні, узагальнюючі; друга – пізнавальні, виховні, розвиваючі; третя – репродуктивні, продуктивні, творчі.

Найпоширеніші ігри – це змагання (КВК, турніри, вікторини тощо). Включення в урок ігрових моментів робить його більш цікавим, створює в учнів гарний настрій, допомагає долати труднощі у навчанні. Так, на початку уроку рекомендуємо включати такий ігровий момент, як «Відгадай тему уроку», при закріпленні – «Знайди помилку», «Впізнай зашифроване слово», математичні естафети; розгадування кросворда, ігри «Вірно-невірно» або «День-ніч».

Наприклад, при вивченні теми «Квадратична функція, квадратичні нерівності» можна запропонувати знайти ключове слово, виконавши наступне завдання: знайдіть ті значення x , при яких функції набувають найбільших або найменших значень.

Цінність цього методу розвитку та виховання грою полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня розвивальна і виховна функції тісно взаємопов'язані.

Важливу роль в навчальному процесі відіграють і *тестові технології*, що одержали широке застосування в практиці викладання. Ця технологія допомагає раціонально і об'єктивно провести процедуру контролю знань і вмінь учнів. Тест забезпечує суб'єктивний фактор при перевірці знань і вмінь учнів, а також розвиває в них логічне мислення та увагу. Тестові завдання відрізняються за рівнем складності і за формою відповіді. Використання тестових завдань дає нам змогу здійснити диференціацію і індивідуалізацію навчання учнів із врахування їх рівня пізнавальних можливостей.

Широке застосування при активізації пізнавальної діяльності знаходить у дидактиці *метод проектів*. Це освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному взаємозв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них спеціальних вмінь та навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку. Раціональне поєднання теоретичних знань і їх практичне використання в проектній технології можна сформувати

тезою «Я знаю, навіщо мені це потрібно, де і як я зможу використати все те, що я знаю». Цей метод дозволяє:

- перевірити і закріпити на практиці теоретичні знання;
- забезпечити продуктивний зв'язок теорії й практики у процесі навчання;
- набути життєвого досвіду;
- розвивати вміння аналізувати, систематизувати, узагальнювати вивчений матеріал;
- здійснювати організовану пошукову, дослідницьку діяльність на підставі спільної праці учнів;
- навчати учнів самостійно працювати з додатковою літературою;
- самостійно працювати над творчими завданнями;
- підвищувати інтерес учнів до вивчення математики;
- виховувати повагу, вміння працювати в колективі.

Уроки-проекти можна використовувати як при вивченні нового матеріалу, так і при узагальненні й повторенні. Наприклад, у 10 класі можна запропонувати такі проекти – «Перетворення графіків функцій», «Розв'язування тригонометричних рівнянь», «Побудова перерізів многогранників»; в 9 класі – «Розв'язування систем рівнянь», «Арифметична та геометрична прогресії».

Проектна діяльність відкриває в учнях лідерів, які вміють організовувати роботу в своїх групах.

Всебічний розвиток учнів здійснюється не тільки в процесі навчальної діяльності, а й під час проведення позакласних заходів, залученні школярів до участі у математичних конкурсах «Олімпус», «Кенгуру», шкільних науково-практичних конференціях тощо.

Завдяки впровадженню в навчальний процес новітніх технологій навчання, профільна школа буде формувати творчу особистість, створювати умови для повноцінного інтелектуального, творчого, морального і фізичного розвитку, для примноження культури і духовності.

Важливо підкреслити роль учителя профільної школи, який має бути не просто фахівцем високого рівня, а й повинен забезпечувати варіативність, особистісну і практичну орієнтацію освітнього процесу, сприяти розвитку здібностей і компетентностей, необхідних для подальшої професійної діяльності випускників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти в Україні.[Електронний ресурс]. – Режим доступу :zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002.
  2. Концепція профільного навчання у старшій школі[Електронний ресурс]. – Режим доступу :osvita.ua.
  3. Артемова Л.К. Модель випускника-гімназиста профільного класу// Педагогіка. - 2004. – №9 – С.56.
  4. Бараболя М.М., Матяш О.І. Педагогічний довідник вчителя математики : посібник для самоосвіти вчителів математики/ М. М. Бараболя, О. І. Матяш. –Вінниця, 2013. – 171 с.
  5. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів. Теорія і методика / О. Г. Ярошенко. – К. : Партнер, 1997. – 193 с.
- УДК 51-057.874:512.553(045)

Шолудько Олена
м. Бориспіль

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ВПРАВ, ЩО МІСТЯТЬ ЗНАК МОДУЛЯ

У статті розглянуто методичні аспекти розв'язування вправ, що містять абсолютну величину. На прикладах показано особливості запропонованого підходу.

Ключові слова: компетентність, математичні знання, компетентна особистість, абсолютна величина, рівняння, нерівності, модуль, системи та сукупності рівнянь.

The article deals with methodological aspects of solving exercises that include absolute values. The features of the proposed approach are shown by examples.

Keywords: competence, mathematical knowledge, competent individual, absolute value, equations, inequalities, modulus, systems and sets of equations.

Сьогодні функція математичної освіти полягає не лише в озброєнні учнів системою математичних знань і вмінь, а й у забезпеченні цілісного орієнтування у світі з позицій інтересів людини, ефективного використання математичних знань, формування компетентностей як загальних здатностей, що ґрунтуються на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанням.

Одним із основних завдань сучасної освіти є формування і розвиток практично компетентної особистості. Тому пошук нових

можливостей забезпечення наступності у вивченні математики (загальноосвітній навчальний заклад (старша школа) – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад) є важливим напрямом досліджень теорії і методики навчання математики.

Розв’язування рівнянь, нерівностей та виразів, що містять знак модуля, є важливою складовою загально-навчальної компетентності школярів. Вони широко представлені як у завданнях державної підсумкової атестації з математики, зовнішньому незалежному оцінюванні, так і в завданнях математичних олімпіад тощо. Але розв’язування таких вправ завжди викликало великі труднощі в учнів. Багато в чому це пов’язано з громізкістю розв’язання систем та сукупностей. Тому постала потреба представлення будь-якої сукупності систем рівнянь і нерівностей у вигляді однієї рівносильної тотожності.

Розглянемо три основні означення абсолютної величини числа.

Означення 1. Абсолютною величиною числа a або його модулем називається саме число, якщо воно невід’ємне, і – його протилежне, якщо число від’ємне.

$$|a| = \begin{cases} a, & a \geq 0, \\ -a, & a < 0. \end{cases}$$

Означення 2. Абсолютною величиною числа a або його модулем називається відстань від початку координат до відповідної числу a точки на числовій осі. $|a| = \rho(0; a)$

Означення 3. Абсолютною величиною числа a або його модулем називається найбільше із чисел a і $-a$. $|a| = \max(a; -a)$

Властивості модуля можна згрупувати у два масива: відношення з однією змінною та відношення з двома і більше змінними.

При цьому, відповідно, деякі властивості є частинними випадками інших властивостей або рівносильні між собою, або взаємозв’язані в системах чи сукупностях.

Пропоновані властивості мають широке застосування в практиці розв’язування конкурсних задач, так як в багатьох ситуаціях дозволяють отримати відповідь рівняння або нерівності, не відкриваючи модулі.

Згідно до вимог зовнішнього незалежного оцінювання, розглянуті приклади відносяться до третього рівня складності.

1. Відношення з однією змінною.

Властивість 1.1 Модулі протилежних чисел рівні: $|a| = |-a|$.

Властивість 1.2 Квадрат модуля числа дорівнює квадрату цього числа: $|a|^2 = a^2$.

Властивість 1.3 Арифметичний корінь із квадрата будь-якого числа є модуль цього числа: $\sqrt{a^2} = |a|$.

Властивість 1.4 Модуль будь-якого числа є число невід'ємне: $|a| \geq 0$.

Властивість 1.5 $|a| = -\min(a; -a)$,

Властивість 1.6 $\max(u, v) = \frac{1}{2}(u + v + |u - v|)$,

Властивість 1.7 $\min(u, v) = \frac{1}{2}(u + v - |u - v|)$.

Приклад 1. Розв'язати рівняння $1 + 2|\sin x| = \cos 2x$.

Розв'язання. $\cos 2x = 1 - 2\sin^2 x$, $\sin^2 x = |\sin x|^2$.

Тоді рівняння можна записати так: $4|\sin x|^2 + 2|\sin x| - 1 = 0$.

Розв'язуючи як квадратне відносно $|\sin x|$ отримаємо:

$$|\sin x| = \frac{-1 - \sqrt{5}}{4} \text{ або } |\sin x| = \frac{-1 + \sqrt{5}}{4}.$$

За властивістю 1.4 розв'язком буде $|\sin x| = \frac{-1 + \sqrt{5}}{4}$.

За властивістю 1.3 і формулою $\sin^2 x = \frac{1 - \cos 2x}{2}$,

Отримаємо:

$$\sin^2 x = \left(\frac{-1 + \sqrt{5}}{4}\right)^2 \Leftrightarrow \frac{1 - \cos 2x}{2} = \frac{9 - 2\sqrt{5}}{16} \Leftrightarrow$$

$$\cos 2x = \frac{\sqrt{5} + 1}{4}, \left(\frac{\sqrt{5} + 1}{4} < 1\right).$$

$$\text{Звідси } x = \frac{\pm \frac{1}{2} \arccos(\sqrt{5} + 1)}{4} + \pi, n \in \mathbb{Z}.$$

Приклад 2. Розв'язати нерівність

$$\frac{(|x-1| - |x+3|)(|2x| - |x+6|)}{|1-x| - |x+2|} < 0.$$

Розв'язання. Використовуючи властивості 1.3 і 1.4 та те, що функція $y = t^2$ монотонно зростає на множині невід'ємних чисел, отримаємо рівносильну нерівність

$$\frac{((x-1)^2 - (x+3)^2)((2x)^2 - (x+6)^2)}{(1-x)^2 - (x+2)^2} < 0.$$

Після розкладання на множники та зведення подібних доданків маємо:

$$\frac{4(2x+2)(x-6)(3x+6)}{2(2-2x)} < 0 \Leftrightarrow (x+1)(x-6)(x+2)(x-1) < 0.$$

Застосувавши метод інтервалів, отримаємо відповідь $x \in (-2; -1)$.

Приклад 3. Розв'язати рівняння $\max(2x; 3-x) = \min(5+x; 6x)$

Розв'язання. Використовуючи властивості 1.6 і 1.7, рівняння можна записати у вигляді $x+3+|3x-3|=7x+5-|5-5x|$, після спрощення отримаємо відповідь: $x=5$ або $x=\frac{3}{7}$.

2. Відношення з двома і більше змінними.

Властивість 2.1 Числа невід'ємні тоді і тільки тоді, коли сума їх модулів дорівнює сумі цих чисел:

$$|u_1| + |u_2| + \dots + |u_n| = u_1 + u_2 + \dots + u_n \Leftrightarrow \begin{cases} u_1 \geq 0, \\ u_2 \geq 0, \\ \dots \\ u_n \geq 0. \end{cases}$$

Властивість 2.2 $|u| + |v| = |u+v| \Leftrightarrow uv \geq 0.$

Властивість 2.3 $|u| + |v| = |u-v| \Leftrightarrow uv \leq 0.$

Властивість 2.4 $|u| + |v| = \| |u| + |v| \| \Leftrightarrow uv = 0$.

Приклад 4. Розв'язати нерівність

$$|x^3 - x| + |x^2 - 1| \leq |x^3 - x^2 - x + 1|.$$

Розв'язання. $(x^3 - x) - (x^2 - 1) = x^3 - x^2 - x + 1$.

Використовуючи властивість 2.3, дану нерівність можна записати у такому вигляді:

$$(x^3 - x)(x^2 - 1) \leq 0,$$

$$x(x^2 - 1)(x^2 - 1) \leq 0,$$

$$x(x - 1)^2(x + 1)^2 \leq 0.$$

Розв'язавши нерівність методом інтервалів, маємо відповідь $x \in (-\infty; 0] \cup \{1\}$.

Приклад 5. Розв'язати рівняння

$$|x^2 - x - 1|^3 + |2x^2 - x - 7|^3 = |3x^2 - 2x - 8|^3.$$

Розв'язання. $(x^2 - x - 1) + (2x^2 - x - 7) = 3x^2 - 2x - 8$,

зробимо заміну: $x^2 - x - 1 = u$.

Враховуючи заміну та формулу куба суми маємо:

$$u^3 + v^3 = (u + v)^3,$$

$$u^3 + v^3 = u^3 + 3u^2v + 3uv^2 + v^3,$$

$$u = 0, v = 0, u + v = 0.$$

Звідси випливає, що дане рівняння рівносильне сукупності таких рівнянь:

$$\begin{cases} x^2 - x - 1 = 0, \\ 2x^2 - x - 7 = 0, \\ 3x^2 - 2x - 8 = 0. \end{cases}$$

Відповідь: $\frac{1 \pm \sqrt{5}}{2}; \frac{1 \pm \sqrt{57}}{4}; 2; -\frac{4}{3}$.

Приклад 6. При яких значеннях параметра p рівняння

$$|x^2 - px + 1| + |4x - p^2| = \|x^2 + 1 - px\| - \|p^2 - 4x\|$$
 має один корінь.

Розв'язання. За властивістю 2.4 рівняння рівносильне рівнянню:

$(x^2 - px + 1)(4x - p^2) = 0$, яке в свою чергу рівносильне сукупності рівнянь:

$$\begin{cases} x^2 - px + 1 = 0, \\ 4x - p^2 = 0. \end{cases}$$

Для того, щоб дана сукупність мала єдиний корінь треба розглянути такі випадки:

1. Рівняння $x^2 - px + 1 = 0$ має єдиний розв'язок і він співпадає з розв'язком рівняння $4x - p^2 = 0$.

Для цього знайдемо дискримінант квадратного рівняння:

$$D = p^2 - 4,$$

$$p^2 - 4 = 0,$$

$$p = \pm 2.$$

При $p = -2$, $x^2 - px + 1 = 0, x = -1$.

Отже, $p = -2$ не підходить.

При $p = 2$, $x^2 - px + 1 = 0, x = 1$.

Отже, $p = 2$ підходить.

2. Рівняння має єдиний розв'язок при будь-якому значенні параметра p , а рівняння $x^2 - px + 1 = 0$ не має розв'язку, ($D < 0$), $p^2 - 4 < 0$. Отже, $p \in (-2; 2)$ підходить.

Відповідь: $p \in (-2; 2]$

Одже, математична освіта учнів і студентів не може і не повинна обмежуватись тільки правилами розв'язання типових задач, оскільки у подальшій діяльності вони повинні вміти самостійно вибрати раціональний спосіб вирішення певного завдання чи задачі.

При підготовці до ЗНО слід звертати увагу на те, що велика кількість завдань у тесті вимагає від випускника вміння правильного і раціонального вибору напрямку міркування, швидкого і безпомилкового застосування обраного алгоритму.

Реалізація запропонованого у статті підходу є ефективним засобом підвищення якості навчання математики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз В. Г. Провідні методологічні підходи у навчанні математики в профільній школі. // Математика в школі. – 2010. – № 1–2.
2. Голубєв В. І. Абсолютна величина числа в конкурсних екзаменах з математики // Квантор. – 1991. – № 8.
3. Музиченко С. Роль конструктивних алгебраїчних задач у формуванні математичних компетентностей учнів // Матем. в шк. – 2012. – № 10.
4. Перехейда О. М. Нерівності : [навч. посіб.] / О. М. Перехейда, Р. П. Ушаков. – К. : [б. в.], 1995. – 36 с.

Відомості про авторів

1. **Андрусенко Ірина Михайлівна**, вчитель інформатики спеціалізованої школи № 254, м. Київ

2. **Анпілогова Тетяна Володимирівна**, старший викладач кафедри іноземних мов за фахом Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

3. **Баликін Іван Ігорович**, викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

4. **Бобро Тетяна Михайлівна**, учитель фізики загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4, м. Канів Черкаської області

5. **Богуш Надія Миколаївна**, учитель-методист навчально-виховного комплексу «Гімназія «Перспектива» – загальноосвітня школа I–III ступенів», м. Бориспіль Київської області

6. **Буркова Людмила Василівна**, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

7. **Гутич Емілія Юріївна**, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель української мови та літератури загальноосвітньої школи I–III ступенів, с. Великі Лази Закарпатської області

8. **Дем'янчик Катерина Федорівна**, вчитель англійської мови навчально-виховного комплексу «Гімназія «Перспектива» – загальноосвітня школа I–III ступенів», м. Бориспіль Київської області

9. **Довгополова Лілія Дмитрівна**, викладач кафедри політології та соціальних технологій Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

10. **Закомірний Ігор Миколайович**, директор вечірньої (змінної) школи III ступенів № 18, м. Київ

11. **Здр Олена Василівна**, директор КЗ «Дніпрорудненська спеціалізована школа I–III ступенів «Талант», м. Дніпрорудне Запорізької області

12. **Зінченко Світлана Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

13. **Зозуля Наталія Володимирівна**, старший викладач кафедри української мови та культури Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

14. **Зуєв Михайло Ігорович**, завідувачий відділом інтелектуальної власності Національного центру «Мала академія наук України», м. Київ

15. **Кисельова Ірина Іванівна**, учитель української мови та літератури загальноосвітньої школи I–III ступенів № 10, м. Конотоп Сумської області

16. **Колчунов Володимир Іванович**, доктор технічних наук, професор, професор кафедри комп'ютерних технологій будівництва Навчально-наукового інституту Аеропортів Національного авіаційного університету, м. Київ

17. **Кух Ольга Григорівна**, учитель української мови і літератури загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4, м. Канів Черкаської області

18. **Максимчук Віра Борисівна**, викладач коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ

19. **Мельничук Алла Анатоліївна**, учитель математики загальноосвітньої школи I–III ступенів № 10, м. Ковель Волинської області

20. **Муранова Наталія Петрівна**, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

21. **Муранов Андрій Сергійович**, кандидат технічних наук, доцент кафедри телекомунікаційних систем Навчально-наукового інституту Аеронавігації Національного авіаційного університету, м. Київ

22. **Муранов Олександр Сергійович**, кандидат технічних наук, доцент кафедри телекомунікаційних систем Навчально-наукового інституту Аеронавігації Національного авіаційного університету, м. Київ

23. Муранов Сергій Ілліч, вчитель інформатики Авіакосмічного ліцею імені І. Сікорського Національного авіаційного університету, м. Київ

24. Нестеренко Любов Іванівна, учитель математики навчально-виховного комплексу «Гімназія «Перспектива» – загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів», м. Бориспіль Київської області

25. Нікулін Олександр Вільович, кандидат фізико-математичних наук, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

26. Омельченко Лідія Василівна, учитель української мови та літератури загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 2, м. Лубни Полтавської області

27. Оржехівська Аліна Михайлівна, учитель географії спеціалізованої школи № 254, м. Київ

28. Рогоза Валентина Володимирівна, науковий співробітник відділу технологічної освіти та допрофесійної орієнтації Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

29. Свентицька Валентина Андріївна, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Бориспіль Київської області

30. Семенюк Наталія Георгіївна, викладач кафедри іноземних мов за фахом Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

31. Сєдашова Оксана Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та культури Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

32. Сидоренко Леся Іванівна, викладач кафедри української мови та культури Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

33. Стюпул Валентина Іванівна, науковий кореспондент Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, м. Кіровоград

34. **Тарасюк Василь Степанович**, кандидат фізико-математичних наук, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

35. **Федорова Наталія Миколаївна**, заступник директора з навчально-виховної роботи комунального загальноосвітнього навчального закладу «Гімназія № 15», м. Нікополь Дніпропетровської області.

36. **Харицька Лариса Іванівна**, учитель української мови та літератури середньої загальноосвітньої школи № 55, м. Київ

37. **Хребет Валерій Григорович**, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

38. **Черіпко Сергій Іванович**, заступник директора з навчальної роботи Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

39. **Чернецький Михайло Іванович**, учитель української мови та літератури комунального загальноосвітнього навчального закладу «Гімназія № 15», м. Нікополь Дніпропетровської області

40. **Черниш Майя Леонідівна**, учитель математики комунального загальноосвітнього навчального закладу «Гімназія № 15», м. Нікополь Дніпропетровської області

41. **Швед Оксана Володимирівна**, старший викладач кафедри української мови та культури Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

42. **Шолудько Олена Володимирівна**, вчитель математики навчально-виховного комплексу «Гімназія «Перспектива» – загальноосвітня школа I–III ступенів», м. Бориспіль Київської області

43. **Юр-Кирилюк Раїса Петрівна**, директор спеціалізованої школи I–III ступенів № 1 імені Т. Г. Шевченка, м. Козятин Вінницької області

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Інститут доуніверситетської підготовки (ІДП) проводить освітню діяльність, пов'язану з підготовкою до вступу у вищі навчальні заклади (ВНЗ) України для учнів 9–11 класів та зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) на **підготовчих курсах** (ПК) *з дисциплін: українська мова та література, математика, історія України, англійська мова, географія, фізика, хімія, біологія, основи журналістики, рисунок та композиція.*

Форми навчання: *вечірня, щосуботня, заочна (в дні шкільних канікул).*

Терміни навчання: 8 місяців (з 01.10. по 30.06.), 4 місяці (з 01.02. по 30.06.).

Роботу ПК організовано в м. Києві та регіонах України. Навчання платне. Ліцензія МОН України серія АЕ № 636803 від 19.06.2015 р.

Переваги навчання:

- якісна підготовка до ЗНО
- високі результати сертифікатів ЗНО
- фахове викладання дисциплін
- наявність навчально-методичного забезпечення
- рейтингова система оцінювання навчальних досягнень
- поглиблене вивчення дисциплін
- адаптація до навчання у ВНЗ
- різноманітні форми навчання
- додаткові бали до рейтингу вступника
- висока результативність вступу до ВНЗ
- гнучка система зарахування до НАУ
- професійна орієнтація
- допрофесійна підготовка
- профільне навчання
- викладання спецкурсів

Перелік спеціальностей, з яких здійснюється прийом на навчання за ступенем бакалавра на основі повної загальної середньої освіти

- *дизайн*
- *інформаційна, бібліотечна та архівна справа*

- філологія (англійська мова)
- економіка(+)
- психологія
- соціологія
- міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
- міжнародні економічні відносини
- журналістика
- облік і оподаткування
- фінанси, банківська справа та страхування
- менеджмент(+)
- маркетинг (+)
- підприємництво, торгівля та біржова діяльність (+)
- право
- міжнародне право
- екологія (+)
- прикладна фізика та наноматеріали*
- прикладна математика*
- інженерія програмного забезпечення*(+)
- комп'ютерні науки та інформаційні технології*
- комп'ютерна інженерія*(+)
- кібербезпека*(+)
- авіаційна та ракетно-космічна техніка*(+)
- електроенергетика, електротехніка та електромеханіка*
- енергетичне машинобудування*(+)
- автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології*(+)
- метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка*
- мікро- та наносистемна техніка*
- хімічні технології та інженерія*(+)
- біотехнології та біоінженерія*
- біомедична інженерія*
- електроніка*(+)
- телекомунікації та радіотехніка*(+)
- авіоніка*(+)
- видавництво та поліграфія*
- архітектура та містобудування
- будівництво та цивільна інженерія*(+)

- *геодезія та землеустрій**
- *соціальна робота;*
- *туризм;*
- *цивільна безпека**
- *авіаційний транспорт*(+)*
- *транспортні технології (на повітряному транспорті)*(+)*

* – природничо-математичні та інженерно-технічні спеціальності, на які під час участі у конкурсі за успішне закінчення ПК додається до 10 балів;

за спеціальностями, що позначені (+), підготовка проводиться українською та англійською мовами.

Заняття на ПК проводяться відповідно до чинних нормативних документів, робочих навчальних програм, адаптованих відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, ЗНО Українського центру оцінювання якості освіти та затверджених кафедрою базових і спеціальних дисциплін ІДП НАУ. Навчальний процес забезпечується педагогічними і науково-педагогічними працівниками кафедри базових і спеціальних дисциплін, а також висококваліфікованими фахівцями провідних кафедр НАУ.

Слухачам пропонуються: екскурсії до Державного музею авіації, навчального ангару, Музею історії університету, кафедр та лабораторій НАУ, участь у Міжнародній конференції студентів та молодих учених «Політ», презентації НАУ на базі ЗНЗ, Дні відкритих дверей, пробне ЗНО, консультації тощо.

Слухачам, які успішно закінчили підготовчі курси ІДП і вступатимуть до НАУ на природничо-математичні та інженерно-технічні спеціальності (позначені*), до загального рейтингу додається до 10 балів.

Якщо є бажання отримати якісну підготовку до ЗНО і стати студентом престижного ВНЗ, звертайтеся за адресою: 03058, м. Київ, пр. Космонавта Комарова, 1, корпус 8, кім. 610; тел.: 406–74–04, 406–72–09, 406–73–11, 406–74–15, тел./факс: 497–52–84.

E-mail: idp@nau.edu.ua, idp2@nau.edu.ua;

Web-сторінка: www.idp.nau.edu.ua

Для нотатків